ЛИТОВСКІЙ КАТИХИЗИСЪ

Н. ДАУКШИ.

ПО ИЗДАНІЮ 1595 ГОДА, ВНОВЬ ПЕРЕПЕЧАТАННЫЙ

И СНАБЖЕННЫЙ ОБЪЯСНЕНІЯМИ

Э. ВОЛЬТЕР[redacted]Ъ.

ПРИЛОЖЕНІЕ КЪ LIII-му ТОМУ ЗАПИСОКЪ ИМП. АКАДЕМІИ НАУКЪ

№ 3.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ. 1886.

ЛИТОВСКІЙ КАТИХИЗИСЪ

Н. ДАУКШИ.

ПО ИЗДАНІЮ 1595 ГОДА, ВНОВЬ ПЕРЕПЕЧАТАННЫЙ

И СНАБЖЕННЫЙ ОБЪЯСНЕНІЯМИ

Э. ВОЛЬТЕРОМЪ.

ПРИЛОЖЕНІЕ КЪ LIII-му ТОМУ ЗАПИСОКЪ ИМП. АКАДЕМІИ НАУКЪ
№ 3.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ. 1886.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Сентябрь 1886 года.
Непремѣнный Секретарь, Академикъ *К. Веселовскій.*

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
(Вас. Остр., 9 лин., № 12).

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Издавая старолитовскій текстъ 1595 года, считаю своею обязанностью заявить, что сообщенныя здѣсь свѣдѣнія о Литвѣ и Жмуди суть результатъ этнографическихъ поѣздокъ моихъ, предпринятыхъ въ 1882, 1884 и 1885 годахъ по губерніямъ: Виленской, Ковенской, Сувалкской и Витебской, на средства Министерства Народнаго Просвѣщенія и при поддержкѣ Императорскаго Русскаго Географическаго Общества, рекомендація котораго въ особенности дала мнѣ возможность войдти въ близкія сношенія съ латышскимъ и литовскимъ населеніемъ.

Собранные мною „Матеріалы по этнографіи Латышскаго племени Витебской губерніи“ въ настоящее время уже печатаются въ Запискахъ Императорскаго

Русскаго Географическаго Общества по отдѣленію этнографіи.

Отысканный мною катихизисъ препровожденъ былъ въ Императорскую Академію Наукъ и по опредѣленію ея Историко-Филологическаго Отдѣленія изданъ съ моими примѣчаніями.

С.-Петербургъ, 20 іюня, 1886 года.

Эдуардъ Вольтеръ.

СОДЕРЖАНІЕ.

---

*) О приведенныхъ словахъ въ нашемъ Словарѣ сообщаются болѣе подробныя свѣдѣнія.

ВВЕДЕНІЕ.

Первыя болѣе полныя свѣдѣнія о народѣ и языкѣ литовскомъ на Руси сообщилъ Петръ Кёппенъ въ драгоцѣнныхъ еще и для нашего времени «Матеріалахъ для исторіи просвѣщенія въ Россіи» [1]), изданныхъ въ 1827 году. Въ статьѣ озаглавленной «О происхожденіи, языкѣ и литературѣ литовскихъ народовъ» Кёппенъ подразумѣваетъ подъ литовскимъ народомъ: древнихъ обитателей Пруссіи, Земигалліи, Курляндіи, части Лифляндіи и Витебской губерніи, жителей Литвы и сѣверо-восточной части Царства Польскаго, извѣстной подъ названіемъ Запущанскаго тракта въ Августовскомъ воеводствѣ [2]). Племя сіе, продолжаетъ Кёппенъ, по языку своему, раздѣляется на три главныя вѣтви: на *Латышей*, въ губерніяхъ Курляндской и Лифляндской, *Пруссо-Литовцевъ* въ восточной Пруссіи и на собственно такъ называемую *Литву* съ принадлежащею къ оной *Жмудью*, въ Виленской и отчасти смежныхъ съ оною губерніяхъ.

Разбирая различныя мнѣнія о происхожденіи Литовцевъ, онъ подробнѣе останавливается на изслѣдованіяхъ Ватсона [3]) (стр. 172—180), заслуга котораго состояла въ томъ, что онъ сличалъ Литовскіе языки какъ со «Славянскимъ» съ одной стороны, такъ

---

[1]) III, стр. 151—253.

[2]) Стр. 152.

[3]) Über den lettischen Völkerstamm. (Jahresverhandlungen d. Kurl. Ges. für Lit. u. Kunst. Bd. II); срв. Кёппена l. c. стр. 172. Примѣч. 42.

и съ «Готскимъ и Финскимъ нарѣчіями» съ другой стороны. Всѣ писатели, имена которыхъ приведены у Кёппена, не могли освободиться отъ того ложнаго взгляда, что *литовское племя* народъ смѣшанный, не представляющій одного цѣлаго въ этнографическомъ и лингвистическомъ отношеніяхъ. По Ватсону Латыши образуютъ переходъ (Übergangsvolk) отъ народовъ словенскаго племени къ Германцамъ, а по языку своему они подобно Лапландцамъ, *составляютъ* также переходъ къ Финнамъ [1])!

Совершенно другой взглядъ на литовскій языкъ у основателя сравнительнаго языковѣдѣнія Франца Боппа: у него является литовскій языкъ какъ самостоятельное и цѣлое въ ряду санскритскаго, греческаго, латинскаго и другихъ языковъ. Первый выпускъ его сравнительной грамматики вышелъ въ 1833 г. При быстромъ развитіи сравнительнаго языкознанія въ Германіи литовскій языкъ скоро выдвинули на первый планъ уже потому, что онъ дѣйствительно отличается особенной древностью грамматическихъ формъ (по преимуществу формъ склоненія). Съ другой стороны, по словамъ Гильфердинга, между всѣми арійскими племенами Европы, племя литовское представлялось какъ-бы наиболѣе близкимъ къ первоначальному доисторическому типу [2]).

---

[1]) О *финскихъ* элементахъ въ латышскомъ нарѣчіи и о роли финскихъ народностей при образованіи латышскаго племени срв. J. Döring: Über die Herkunft der Kurländischen Letten (Sitzgsber. d. Kurl. Ges. f. Lit. u. Kunst. 1881, стр. 47—118 съ картою латышскихъ діалектовъ, составленной А. Биленштейномъ).—A. Bielenstein Fragmente aus der Ethnographie und Geographie Alt-Livlands. Mitau. 1884.—Г. Трусмана Введеніе Христіанства въ Лифляндіи. Спб. 1884. Ч. I. Гл. I.

О вліяніи литовскаго на финскіе языки (Ueber den Einfluss des Litauischen auf die finnischen Sprachen) трактуетъ извѣстный финляндскій ученый О. Доннеръ въ журналѣ Ф. Техмера, Jnternationale Zeitschrift f. allgem. Sprachw. I. Leipzig, 1884, стр. 257—271.

[2]) Литва и Жмудь, Собр. соч. II, 366. Тамъ же мы также читаемъ: «Нынѣшняя рѣчь литовскаго крестьянина во многомъ болѣе первообразна, чѣмъ языкъ древнѣйшаго памятника Европы, чѣмъ языкъ Гомера. Она значительно оскудѣла, но менѣе всѣхъ измѣнилась въ коренныхъ звукахъ и формахъ: это обломокъ старины доисторической между молодыми поколѣніями языковъ, подобно тому, какъ среди тѣхъ же литовскихъ лѣсовъ уцѣлѣлъ въ *зубрѣ* (т. е. турѣ. *В.*), единственный представитель доисторическаго царства европейскихъ животныхъ».

Но не смотря на далеко распространившееся мнѣніе (со временъ Болена) о «санскритскомъ» характерѣ этого языка, только А. Ф. Поттъ [1]), окончательно отдѣляя прусско-литовско-латышскія нарѣчія отъ славянскихъ, далъ этой группѣ языковъ самостоятельность и обособленность. Второй научный выводъ былъ тотъ, что въ сравненіи съ германскими языками съ одной стороны и болѣе близкими по родству славянскими съ другой стороны, лето-литовскія нарѣчія своимъ грамматическимъ строемъ претендуютъ на большую древность. Въ Россіи около того же времени, въ 1840 году, «въ донесеніи г. Министру Народнаго Просвѣщенія, изъ Кёнигсберга отъ 1 марта (17 февр) того года» Петръ Прейсъ [2]) принялся за анализъ литовскаго языка. «Мои занятія, начинаетъ Прейсъ свое донесеніе, преимущественно состояли *въ изученіи языка Литовскаго, котораго знаніе сдѣлалось необходимостью для Филолога Славянскаго»*. Въ Кёнигсбергѣ учился Прейсъ этому языку у Проф. Резы и одного природнаго Литвина Фр. Куршата. Литовская поэма «Четыре времени года» [3]), говоритъ онъ, были первымъ моимъ чтеніемъ.

---

[1]) a) De Borusso-Lithuanicae tam in Slavicis quam Letticis linguis principatu commentatio. Halis Sax. 1837. 71 стр. и

b) De linguarum cum letticarum vicinis nexu, Commentatio. 1841 (72 стр.). Сравн. его Etymologische Forschungen 1. Band. Lemgo 1833. pag. XXXIII.

[2]) Журналъ Мин. Нар. Просвѣщ. за 1840 годъ, (Часть 26, Отд. IV, май, стр. 17—29.

[3]) Das Jahr in vier Gesängen. Ein ländliches Epos... ins Deutsche übertragen von Rhesa, Prof. d. Theol. Königsberg 1818. (Это впрочемъ не совсѣмъ удачное изданіе литовскаго текста съ нѣмецкимъ переводомъ посвящено — Вильг. Гумбольту, который, во время своего пребыванія (въ 1809 г.) въ тогдашней прусской столицѣ Кенигсбергѣ въ качествѣ министра народнаго просвѣщенія, полюбилъ литовскій языкъ, изучалъ его и поощрялъ проф. Резу къ изданію литовскаго поэта. Срав. еще соч. Гумбольта: Ueber die Urbewohner Spaniens. Berlin 1821, pag. 70).

Christian Donaleitis litauische dichtungen. Erste vollständige ausgabe mit glossar. Von Aug. Schleicher. Pet. 1865. (См. критику Нессельмана въ Altpreussische Monatsschrift. Königsberg. III, 454—458 и IV, 65—79. По поводу этихъ критическихъ замѣтокъ Шлейхеръ напечаталъ въ XI томѣ Бюллетеня А. Наукъ, «Nachträgliche Bemerkungen», которые и были напечатаны въ 8-ю долю и составляютъ стр. 337—344 изданія 1865 г.).

Приводя затѣмъ мнѣнія о происхожденіи литовскаго языка и народа, онъ сообщаетъ, что результатъ сравнительнаго языкознанія, —мнѣніе, что Литовцы народъ самобытный, не смѣшанный, получило нынѣ перевѣсъ и сдѣлалось господствующимъ. Не оспариваю, продолжаетъ Прейсъ l. c. стр. 18 и слѣд., важности вопроса: «въ какомъ отношеніи находится языкъ Литовскій къ прочимъ родственнымъ нарѣчіямъ? Но еще важнѣе казалось мнѣ заняться полезнѣйшимъ изслѣдованіемъ: объясняется ли языкъ сей изъ самого себя въ составѣ своемъ грамматическомъ и лексикологическомъ? Другими словами: всѣ ли явленія языка находятся въ необходимой, органической связи между собою, или онѣ, какъ нѣкоторыя утверждали, объясняются только помощію другихъ языковъ?» Краткій обзоръ наблюденій знаменитаго слависта излагается въ шести пунктахъ. Пунктъ 2 отвѣчаетъ прямо на выше приведенный вопросъ. «Тщательное изученіе Литовскаго языка показываетъ, что вся система звуковъ его въ отношеніяхъ грамматическомъ и лексикологическомъ, есть *органическое произведеніе народа, не насильственное вторженіе чужаго элемента*» (стр. 19—20). Различая въ пунктѣ 3-емъ двѣ эпохи въ развитіи лит. языка онъ въ формаціи эпохи новѣйшей находитъ «разительное сходство съ системою звуковъ Славянскяхъ нарѣчій. Слѣдуетъ ли причины этого сходства искать въ естественномъ развитіи языка, или во вліяніи внѣшнемъ, не можетъ быть рѣшенъ однимъ Прусско-Литовскимъ діалектомъ. *Надобно основательно изучить нарѣчіе русскихъ Литовцевъ*» (стр. 20). Далѣе подробнѣе въ пунктѣ

«Голосъ изъ Литвы о новомъ изданіи литовскаго поэта Доналейтис сдѣланною русскою Академіею Наукъ» въ Инвалидѣ 1865 г., № 269. Сравн. «Объ изданіи Академіею Наукъ литовскаго поэта Доналейтиса» въ Сѣверной Почтѣ 1865 г. № 275. С.-Петербургск. Вѣдом. 1865 г., № 347 и въ Журн. Мин. Нар. Просв. за 1866 г. (Часть 129, Отд. IV, стр. 61—63).

Christian Donalitius littauische Dichtungen nach den Königsberger Handschriften mit metrischer Uebersetzung, kritischen Anmerkungen und genauem Glossar herausgegeben von G. H. F. Nesselmann. Königsberg 1869. (См. Wi(ndisch) въ Literarisches Centralblatt. 1870 г. стр. 280—282 и Joh. Schmidt въ Beiträge zur vergleichenden Sprachwissenschaft, herausg. von Kuhn. 6. Band. 1870, p. 475—485).

5-мъ опредѣляются отношенія литовскаго языка къ славянскимъ языкамъ, причемъ въ склоненіи особенно выдвигается одна черта литовскаго языка, именно склоненіе на—us, окончанія котораго въ славянскихъ языкахъ *усѣкались вслѣдствіе консонантическаго ихъ строя*. Въ шестомъ пунктѣ наконецъ Прейсъ затрогиваетъ вопросъ о томъ, что̀ не принадлежитъ литовскому языку, а что̀ вошло въ него изъ языковъ славянскихъ или германскихъ (стр. 24). Выводъ такой, что въ нарѣчіи Прусской Литвы открывается немалое число словъ безспорно *русскаго происхожденія*, которыя всѣ указываютъ на то, что въ тѣхъ мѣстахъ Пруссіи, которыя нынѣ заключаютъ въ себѣ населеніе литовское, *христіанство* до пришествія еще Нѣмцевъ имѣло своихъ послѣдователей [1]).

Вопросъ о славянскихъ заимствованіяхъ разработанъ былъ въ послѣдствіи берл. проф. А. Брюкнеромъ въ книгѣ «Litu-slavische Studien. I Theil: Die slavischen Fremdwörter im Litauischen. Weimar 1877». Къ сожалѣнію и въ послѣднее время еще въ трудахъ германскихъ ученыхъ встрѣчаемъ невѣрный взглядъ на роль *бѣлорусскаго* нарѣчія: безсомнѣнно большинство заимствованій [2]) (до 16-го вѣка) происходитъ *не* изъ польскаго, а изъ древне-бѣлорусскаго [3]).

По вопросу о взаимныхъ отношеніяхъ между славянской грамматикой и литовской писалъ еще датскій славистъ К. В. Смитъ въ диссертаціяхъ: «De locis quibusdam grammaticae linguarum

---

[1]) Срв. Юргевича «Опытъ обясненія именъ князей Литовскихъ» въ III кн. Чт. Имп. Общ. Ист. и древн. Росс. 1883 г. и Н. Дашкевича «Борьба культуръ и народностей въ лит.-русскомъ государствѣ. Унив. Изв. Кіевск. за 1884 г. № 10; стр. 101—160. Особое изданіе вышло подъ заглавіемъ: «Замѣтки по исторіи литовско-русскаго государства. Кіевъ 1885».

[2]) А не какъ у Карловича стр. 319, «O języku litewskem» (Rozprawy wydz. filol. Akad. umj. Kraków 1875, Tom II, 135 — 376; рец. В. Ягича въ Archiv f. slav. Phil. II, 363), сказано: z krewickiego wzięła Litwa dużo, mniéj wszelako niż z polskiego.

[3]) Начало къ составленію словаря древне-бѣлорусскаго нарѣчія давно положено покойнымъ И. И. Носовичемъ. Его лексикографическій Указатель къ первымъ 4 томамъ Актовъ Западной Россіи поступилъ во II Отдѣленіе Имп. Академіи Наукъ.

balticarum et slavonicarum. I. De elementis inprimis vocalibus. II. De nominum declinatione. Havniae 1857. III. Animadversa quaedam de pronominibus primitivis. 1859 (сравн. замѣтки Шлейхера въ Beiträge von Kuhn I, 385, 496 (506), и статью Шмита въ Beiträge II, 330 и III, 97, 129).

Въ 1863 г., литовскій языкъ и народность жмудско-литовская нашли горячаго защитника въ лицѣ А. Гильфердинга [1]). Изученіе сего языка рекомендуется имъ всѣмъ Славянамъ. «Литовскій языкъ особенно важенъ (для всего Славянскаго ученаго міра) еще потому, что онъ состоитъ въ ближайшей связи съ Славянской рѣчью». «Безъ Литовскаго языка научное изслѣдованіе Славянскаго невозможно, немыслимо, и одна изъ главнѣйшихъ причинъ тѣхъ ошибокъ, въ которыя впадали нѣкоторые наши ученые, разсуждавшіе о законахъ и свойствахъ Славянской рѣчи, состоитъ именно въ томъ, что они не брали въ соображеніе фактовъ, представляемыхъ языкомъ Литовскимъ» [2]). Такой взглядъ «что литовскій языкъ донынѣ хранитъ въ себѣ остатки прежняго самостоятельнаго или основнаго литовско-славянскаго языка, болѣе кореннаго и первобытнаго, чѣмъ даже старославянскій»: этотъ взглядъ проведенъ и въ запискѣ (1864 г.) академиковъ Бетлинга, Куника и Шифнера: «О сравнительномъ изслѣдованіи славянскихъ и литовскихъ нарѣчій» [3]). Такъ какъ читатель тамъ же находитъ

---

[1]) Въ статьѣ *Литва и Жмудь*. Собр. соч. А. Гильфердинга т. II, стр. 363—385.

[2]) l. с. стр. 367.

[3]) Зап. Имп. Ак. Н. 1864 г. (Томъ IV, стр. 91—98).

Этотъ рефератъ составленъ А. Куникомъ. Преждевременная смерть помѣшала Шлейхеру († 1868) совершить возложенную на него обширную задачу, къ предмету которой относятся слѣдующія статьи и сочиненія:

А. Шлейхеръ. Краткій очеркъ доисторической жизни сѣверо-восточнаго отдѣла индо-германскихъ языковъ (Приложеніе къ VIII тому Зап. И. Академіи Наукъ. Пет. 1865).

А. Шлейхеръ. Тэмы именъ числительныхъ въ литославянскомъ и нѣмецкомъ языкахъ (Приложеніе къ X тому Зап. И. Акад. Наукъ. Пет. 1866).

E. Förstemann. Altnordisch und litauisch (въ Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft, herausg. von Kuhn. 1870. Band. 19, стр. 353—381. Сравн.

полную оцѣнку литературно - ученой дѣятельности знаменитаго Шлейхера, то о литовской грамматикѣ его привожу только слова Гильфердинга (стр. 373): «Немногіе народы, даже несравненно болѣе значительные, чѣмъ Литовскій, въ состояніи представить о законахъ своего языка или относительно памятниковъ народной словесности, изданіе, которое могло бы поспорить достоинствами съ тѣмъ, что̀ имѣетъ теперь народъ Литовскій, благодаря труду г. Шлейхера». Грамматическое изученіе литовскаго языка дополнялось затѣмъ особенно трудами нѣкоторыхъ природныхъ Литовцевъ какъ Куршата [1]) въ Пруссіи, а у насъ Микуцкаго [2]) и Юшкевича [3]). Не смотря на все это «литовскій языкъ — это сокровищница для русскаго языкознанія— для филологической русской науки до послѣднихъ трудовъ г. Потебни, почти невѣдомая страна» [4]). Исключаемъ здѣсь конечно труды Ф. Ѳ. Фортунатова [5]) и В. Ѳ. Миллера [6]). Отличнаго

его же разсужденіе: «Die slavogermanische Zeit.», въ Geschichte des deutschen Sprachstammes. 1. Band. Nordhausen. 1874, стр. 239—329).

A. Leskien. Die Declination im Slavisch-Lithauischen und Germanischen. Leipzig. 1876.—R. Hassencamp. Ueber den Zusammenhang des lettoslavischen und germanischen Sprachstammes. Leipzig. 1876. (См. рецензіи Ioh. Schmidt'а въ Jenaer Literaturzeitung 1877, Art. 247 u Fr. Bechtel's въ Anzeiger für deutsches Alterthum (III, 215—252), вышедшемъ въ видѣ прибавленія къ журналу: Zeitschrift für deutsches Alterthum. XXI. Band. Berlin 1877.

A. Fick. Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. 4-е изданіе (печатается). Отдѣлы: Zum Wortschatz der slavodeutschen. Spracheinheit —Zum Wortschatz der litauisch-slavischen Spracheinheit.

[1]) Фридрихъ Куршатисъ, какъ гласитъ имя его по литовски, началъ свою дѣятельность изданіемъ матеріаловъ для изученія литовскаго языка въ 1843 г. I Heft. deutsch-litauische phraseologie der praepositionen. II. 1849 г. laut—u. tonlehre der litauischen Sprache.

[2]) Отчеты С. Микуцкаго въ Извѣстіяхъ Сп. Ак. Н. т. II — IV. 1853 — 1855. Зап. И. Русск. Геогр. Общ. отд. этногр. т. I за 1867 г. «О Лето - Славянскомъ языкѣ», нѣсколько литовскихъ фамильныхъ названій (Виленскій Вѣстникъ 1860, № 40) и т. д.

[3]) Въ X т. Извѣстій II Отд. Ак. Н. и Приложеніе къ XII тому Записокъ И. Ак. Н.

[4]) Итоги Славянской и Русской Филологіи. А. А. Кочубинскаго. Одесса. 1882, стр. 24.

[5] и [6]) Фортунатова и Миллера. Литовск. нар. пѣсни, съ переводомъ на русскій языкъ. По нѣмецки написаны статьи 5) Ф-а «Lituanica» въ Beiträge

знатока мы имѣемъ въ Россіи еще и въ лицѣ нынѣшняго Тельшевскаго епископа - суфрагана Антона Барановскаго, природнаго Литовца Ковенской губерніи, Вилкомірск. у. Но его труды и драгоцѣнныя наблюденія надъ говорами Ковенской губерніи остались до недавняго времени [1]) недоступными не только русской публикѣ, но и ученому міру вообще. Если современные образованные Литовцы находятъ мало сочувствія въ русскомъ обществѣ, не смотря на похвальныя стремленія стать *литовскими* католиками, не сливаясь съ Польшей и съ польскимъ образованнымъ обществомъ, то нельзя не обвинить и ихъ самихъ, потому что они сами почти ничего не сдѣлали для ознакомленія Русскихъ съ Литвою, отнюдь не слѣдуя въ этомъ славнымъ примѣрамъ латышскихъ дѣятелей какъ И. Я. Спрогиса и Ѳ. Я. Трейланда-Бривземніакса. О прусскихъ Литовцахъ, какъ напр. покойный Куршатъ, смотрящихъ на свою національность какъ на вымирающее племя нечего говорить. Нѣкоторое исключеніе составляютъ новѣйшія изданія Юшкевича какъ свадебныя пѣсни [2]) и особенно печатающійся нынѣ *литовско-русскій* словарь Велёнскаго нарѣчія. Трактатъ г. Юшкевича [3]) объ ороографіи и діалектахъ литовскаго языка написанъ еще въ 1861 году по литовски. Точно также извѣстныя *Казанскія* [4]) изданія ни единымъ *русскимъ* словомъ не ознакомляютъ отечественныхъ чи-

---

z. Kunde d. indogerm. Sprachen. III, стр. 54—73. Zur vergl. Betonungslehre der litu-slavischen Sprachen, въ Archiv f. slav Phil. т. IV, стр. 575—589. Въ VIII-мъ томѣ журнала «Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung» помѣщены статьи, Ф. Фортунатова «Miscellanea» стр. 111—119, Вс. Миллера «Ueber den letto-slavischen infinitiv», стр. 156—174.

[1]) До 1882 года, когда вышли наконецъ *Ostlitauische* Texte, herausgegeben von Anton Baranowski и Hugo Weber. XXXV, + 23.

[2]) Литовскія свадебныя народныя пѣсни запис. Антономъ Юшкевичемъ изданныя Иваномъ Юшкевичемъ. Спб. 1883. XXIV, + 898.

[3]) Kałbos Lëtuviszko Lëžuvo ir lëtuviszkas statraszimas arba ortograpija. Peterburge. 1861. Изъ X тома Изв. II отд. А. Н.

[4]) Liëtùviškos Dájnos užrašýtos par A. Juškévičę Velûnós apigardoje. 3 тома 1880—1882 и Svotbìne réda (Свадебные обряды Велёнских литовцев записанные А. Юшкевичемъ въ 1870 году). Казань. 1880.

тателей ни съ особенностями языка, ни съ красотою литовской народной поэзіи, между тѣмъ какъ на польскомъ и нѣмецкомъ языкахъ существуетъ не мало переводовъ лучшихъ образцовъ литовскаго народнаго пѣснотворчества. Литовскія народныя пѣсни съ русскимъ переводомъ встрѣчаемъ: 1) у Н. Берга въ пѣсняхъ разныхъ народовъ. Москва. 1854; въ изданіяхъ 2) Павла Кукольника, черты изъ жизни и исторіи Литовскаго народа. Вильна. 1854, 3) Ивана Юшкевича литовскія народныя пѣсни съ русск. перев. Спб. 1867, 43 стр. 33 пѣсни. 4) Фортунатова и Вс. Миллера (см. выше). Обзоръ изданій литовскихъ пѣсенъ какъ и мотивовъ народной поэзіи Литовцевъ находится у О. Колберга, «Pieśni ludu litewskiego» (Zbiór wiadomości do antropologii krajowéj III, 167 и слѣд.), и въ «Mittheilungen der Litauischen-Litterarischen Gesellschaft въ Тильзитѣ, Heft IV, стр. 186—219, VIII, стр. 75—110 въ рефератѣ Бартша о литовской народной литературѣ.

Въ то время, когда Шлейхеръ былъ посланъ Вѣнской Академіей Наукъ въ Прусскую Литву, г. Микуцкій былъ отправленъ съ этой же цѣлью въ Русскую Литву. Въ другой разъ Австрійское правительство (въ 1873 г.) посылаетъ г. Л. Гейтлера въ Русскую Литву; результатомъ его путешествій являются его «Litauische Studien» Prag. 1875 [1]).

Имп. Русскимъ Географическимъ Обществомъ въ Литву отправленъ былъ въ шестидесятыхъ годахъ Ю. П. Кузнецовъ [2]). Въ Сувалкскую губернію пріѣхалъ еще доцентъ Лейпцигскаго университета К. Бругманъ и въ 1881 и 82 годахъ въ Россію для изученія латышскихъ какъ и литовскихъ говоровъ проф. Кёнигсбергскаго Университета А. Беценбергеръ. Изъ всѣхъ заграничныхъ ученыхъ, путешествовавшихъ съ ученою цѣлью по Русской Литвѣ, наибольшею симпатіею и помощью и со стороны католическаго духовенства пользовался Ф. Куршатъ; по

---

[1]) См. объ этой книги критику Г. Вебера въ Jen. Literaturztg. 1875. Ст. 236.

[2]) Г. Кузнецовъ составилъ подробную карту діалектологическихъ оттѣнковъ Русско-литовскихъ говоровъ и долгое время изучалъ Литву.

распоряженію епископа Волончевскаго вызваны были всѣ клерики и ксендзы-знатоки въ тѣ мѣстности, по которымъ шелъ маршрутъ маститаго ученаго. Вслѣдствіе такихъ благопріятныхъ обстоятельствъ ему и удалось сообщить особенно много новыхъ свѣдѣній о русско-литовскихъ діалектахъ въ книгѣ: Grammatik der Littauischen Sprache. Halle. 1876. Заслуга Гейтлера состоитъ въ томъ, что онъ умѣлъ собрать для любителей литовской грамматики рядъ новыхъ діалектологическихъ текстовъ, изъ которыхъ еще до сихъ поръ не безъ важности образцы говора Андрѣево-Ретовскаго на Жмуди, Новоалександровскаго у. Ков. губ., и наконецъ сообщеніе г. Эйнарса изъ Мэмельскаго уѣзда въ Пруссіи. На стр. 74 — 123 Л. Гейтлеръ представилъ новые матеріалы для литовскаго лексикона. Менѣе благонадежнымъ оказалось все то, что̀ этотъ ученый перепечаталъ изъ старопечатныхъ литовскихъ книгъ, за исключеніемъ развѣ двухъ страницъ изъ *Постиллы* Даукши, изданной въ Вильнѣ въ 1599 году. Матеріалы собранные К. Бругманомъ въ Годлевѣ (недалеко отъ Ковны) вышли въ свѣтъ въ 1882 году подъ названіемъ: «Litauische Volkslieder u. Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen, gesammelt von A. Leskien u. K. Brugmann». Плодомъ глубокаго изученія литовскаго и латышскаго языковъ явилось новое сочиненіе профессора Лескина: Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. Leipzig 1884 [1]).

Результаты наблюденій кенигсбергскаго профессора А. Беценбергера надъ прусскими такъ называемыми сѣверно-литовскимъ и южно-литовскимъ говорами изложены главнымъ образомъ въ двухъ статьяхъ «Zur litauischen Dialektforschung»: 1. Beiträge z. Kunde der indogermanischen Sprachen VIII, стр. 98—172 и 2. тамъ же IX, стр. 253—293. Матеріалы по литовской

---

[1]) Перепечатано изъ Abhandlungen der phil—hist. Claſse der K. Sächsischen Gesellschaft der Wiſsenschaften. Band. IX, p. 263—454. (Содержаніе этого труда вкратцѣ изложено Брюкнеромъ въ Arch. f. slav. Philologie. VIII, 310).

лексикологіи и этнографіи (пѣсни, загадки, суевѣрія и т. д.) собраны въ трудѣ его «Litauische Forschungen» Göttingen. 1882. Недавно вышла новая книга его «Lettische Dialektstudien», касающаяся не малой частью такъ называемыхъ инфлантскихъ говоровъ Витебской губерніи, отличающихся чертами во многомъ напоминающими особенности литовскихъ говоровъ. Этотъ самый ученый первый обратилъ особое вниманіе на историческую сторону литовской грамматики, которой всецѣло посвящено его фундаментальное сочиненіе по исторіи прусско-литовскихъ нарѣчій, 1877 года: Beiträge zur Geschichte der Litauischen Sprache auf Grund Litauischer Texte des XVI und des XVII Jahrhunderts [1]). А. Бецценбергеромъ уже съ 1874 года переиздаются старопечатныя книги латышскаго и литовскаго языковъ 16-го вѣка. I. Der litauische Katechismus vom Jahre 1547. (Первый (прусско-) литовскій катихизисъ 1547 года [2]). II. a. Der lettische Katechismus vom Jahre 1586 (Латышскій катихизисъ 1586 года); b. Das litauische Taufformular vom Jahre 1559. (Литовскій формуляръ для крещенія 1559 года); c. Das (angeblich altpreussische) lettische Vaterunser des Simon Grunau. (Такъ называемое старопрусское т. е. въ дѣйствительности латышское «Отче нашъ» Симона Грунау [3]). III. Въ 1882 году Ф. Бехтелемъ изданъ литовскій переводъ Лютерова Энхиридіона и друг. сочиненій, составленный Б. Виллентомъ и переизданный Л. Зенкштокомъ. IV въ 1884 году вышло новое изданіе К. Ширвида *Punktay każań* съ грамматическимъ введеніемъ, составленнымъ г. Р. Гарбэ. Нѣмецкая критика въ лицѣ знатока литовскихъ нарѣчій Гугона

---

[1]) Срв. критики Іог. Шмидта въ Jen. Literaturzeitung за 1878 годъ, ст. 191 и Лескина въ Archiv für slav. Philol. Band. III, 485—504.

[2]) См. «Nachtrag» въ Göttinger Gel. Anz. за 1874 г. стр. 1484—86. О критикѣ Г. Вебера ниже.

[3]) При этомъ случаѣ нельзя не упомянуть о другомъ латышскомъ «Отче нашъ», сдѣлавшемъ столько шуму особенно у польскихъ писателей до Лелевеля включительно. См. Das Vaterunser der Heruler, als Plagiat erwiesen, von C. Schirren (Въ Bulletin historico-philologique de l'Acad. Imp. Tome XVI. 1858. = Mélanges russes. Tome III, 659—674).

Вэбера въ Эйзенахѣ встрѣтила первые выпуски этихъ переизданій не особенно благопріятно [1]).

Г. Гуго Вэберъ вслѣдствіе своего знакомства съ нѣкоторыми изданіями русско-литовскими выразилъ мнѣніе, что слѣдуетъ предпочесть для переизданія русско-литовскія книги 16 вѣка, уже потому что прусско-литовскія книги извѣстны были въ ученомъ мірѣ еще раньше, по извлеченіямъ Шлейхера, въ его отчетахъ и письмахъ, составленныхъ для Вѣнской Академіи Наукъ. Что критически обработанные матеріалы для исторіи литовскаго языка представляютъ рядъ новыхъ фактовъ для пополненія нашихъ грамматическихъ свѣдѣній, — доказываетъ выше приведенное сочиненіе Бецценбергера. Не смотря на то, что, при консервативномъ характерѣ литовской народности, тексты 16 вѣка представляютъ въ сравненіи съ теперешнимъ состояніемъ языка менѣе разительное различіе, чѣмъ можно было бы ожидать, то все же переизданіе сочиненій Николая Даукши необходимо потребно въ виду того, что 1) намъ объ историческомъ развитіи русско-литовскихъ говоровъ гораздо менѣе извѣстно, чѣмъ о прусско-литовскомъ нарѣчіи; 2) Николай Даукша писалъ на діалектѣ впослѣдствіи выходящемъ изъ литературнаго употребленія и замѣняющемся однимъ изъ восточно-литовскихъ говоровъ (Ширвидъ, Беларминъ); 3) онъ писатель, пишущій на чисто-литовскомъ нарѣчіи, не испещренномъ ни бѣлорусскими ни польскими словами (о грамм. особенностяхъ его ниже подробнѣе). Переизданныя ниже два сочиненія [2]) Николая Даукши состоятъ: 1) изъ катихизиса, составленнаго по польски Яковымъ Ледесмою и переведеннаго ксендзомъ-каноникомъ Николаемъ Даукшею. 109 стр. 2) изъ Короткаго способа для исповѣданія грѣховъ. Также переводъ съ польскаго. 81 стр. О біографіи Н. Даукши намъ немного извѣстно, по видимому онъ *не* принадлежалъ къ

---

[1]) Въ газетѣ: «Jenaer Lit. Zeitung за 1875, статья 236». 1877, статья 149. Достойный отвѣтъ А. Бецценбергера находится въ Götting. Gel. Anzeigen. 1877, стр. 1456—1465. Срв. ниже также стр. XXV и слѣд.

[2]) Или скорѣе одно съ приложеніемъ

іезуитскому ордену. Ростовскій, который о Константинѣ Ширвидѣ такъ много пишетъ (ср. obitus et laus на стр. 327, № 5), о «N. Dauksza» говоритъ только какъ о «vicario Dioecesis Administratore» подъ № 27 на стр. 232 и подъ 1608 годомъ [1]). Niesiecki, Herbarz polski III. стр. 314 [2]) называетъ его каноникомъ жмудскимъ; «мужъ ученый, онъ издалъ на литовскомъ языкѣ свои собственныя проповѣди». Волончевскій изъ другого сочиненія Несѣцкаго (Korona polska, Tom I) приводитъ еще извѣстіе, о томъ, что Даукша издалъ свои собственныя проповѣди на весь годъ; но прибавляетъ, что онъ увѣренъ, что рѣчь идетъ о переводѣ, такъ какъ другихъ проповѣдей кромѣ переводовъ мы положительно не знаемъ. (Kunegs Niesieckis saka (31) Daukszą iszdawus sawa paties lietuwiszkus sakimus, ąnt apskrita meta; tikiu wienok ij apej iszgulditusius sznekiejus, nes kitu nieżinoti neżinom).

Но можетъ быть Несѣцкій подразумѣваетъ то сочиненіе Даукши, о которомъ Довконтъ (Яковъ Лаукисъ) говоритъ: «Kajpogi Kanauniks Daukszás dar metusi 1588 sawo pamoksli ąnt 22 ąntros nedielos minawotinus żôdius isztarę ir tejp sako «bet wos żodeló pażėjst brolau sawo kakłą atemaj» [3]) и изъ котораго цитатъ на страницѣ 360-ой доказываетъ, что книга имѣла бо̀льшій объемъ. Книга «Omilja» теперь совсѣмъ пропала. Больше всѣхъ извѣстна его Постилла 1599 года, изъ которой Л. Гейтлеръ на стр. 15—16 перепечаталъ образцы (Math. cap. 21. Lucas, cap. 21, v. 25. Joannes cap. 6). Странно только, что Гейтлеръ его называетъ «Иванъ, Ёнасъ Давкша»: — ошибка, которую поправилъ уже Г. Вэберъ въ вышеприведенной статьѣ.

Титулъ ея слѣдующій: Postilla Katolicka, tai est Jżguldimas

---

1) Lithuanicarum Societatis Jesu historiarum pars prima. Wilna. 1768. Новое изданіе вышло въ 1877 г. въ Парижѣ: Lit. Soc. Hist. Libri Decem auctore Stanislao Rostovski, recognoscente Joanne Martinov, ejusdem Societatis Presbyteris.

2) N. Dauxa, kanonik Żmudzki, mąż uczony wydał językiem Litewskim kazania swojego druku, tak na święta jako i na nedziele całego roku.

3) Budas Senowęs Lëtuwiu. С.-Петербургъ, 1845, стр. 34.

Ewangeliu kiekwienos nedielos ir szwęntes per wisus metus per Kuniga Mikaloiu Dauksza, Kanaunika Medniku, iż lękiszka perguldita. Su walu ir dałajdimu wirésniuju. Drukarnoi Ak. Soc. Jesu. A. Dni. 1599 Folio. Крашевскій (Wilna, IV) прибавляетъ: «tłumaczona z polskiej X. Wujka». Во времена Крашевскаго одинъ экземпляръ существовалъ въ бнбліотекѣ Виленской Академіи. Теперь одинъ экземпляръ находится въ Ковнѣ въ римско-католической семинаріи, другой у г. Краучунаса въ у. городѣ Маріямполѣ въ Сувалкской губерніи, экземпляра Имп. Публичной библіотеки въ С.-Петербургѣ теперь тамъ не находится. О постиллѣ Даукши говоритъ еще Волончевскій въ исторіи Жемайтскаго епископства (Żemajtiu Wiskupiste) II, стр. 67 § 186: K. Mikols Daukszus Żamajtis, Warniu kanauniks, Betigałas klebons ir Krażiu ałtorista, wirs bukłus ir diewobajmings, gieraj mokieje łotiniszkaj, lankiszkaj ir żemajtiszkaj. Pagał linkieima wiskupa Merkiele Giedrajte, lankiszką Postyllę arba sakimus kunega Wujka, żemajtiszkaj iszguldes, Wilnuo 1599 m. iszspaudina. Kningą tąn minawotam wiskupuj pripażintą, szędien retaj kami begał rasti, todieł łabaj but gieraj, kad kas ąntru atweju iszspaudintum.

«Ксендзъ Николай Даукша Жмудинъ (Жамайтисъ), каноникъ въ Ворнахъ, плебанъ въ Бетиголѣ, настоятель въ Крожахъ, человѣкъ умный и богобоязненный хорошо зналъ по латыни, по польски и по жемайтски. По желанію епископа Мелхіора Гедрайта, въ Вильнѣ издалъ онъ въ 1599 году жемайтскій переводъ польской Постиллы или проповѣдей ксендза Вуйка. Книга эта, посвященная названному епископу, теперь составляетъ рѣдкость: оттого (по мнѣнію Волончевскаго) было бы хорошо, если бы кто нибудь перепечаталъ её».

По Л. Рогальскому [1]) стараніемъ одного почитателя этого перевода Даукши въ 1823 году былъ изданъ «Wyjątek z kazań

[1]) Dziennik Wilenski, 1828 года, т. V, стр. 432 (срв. р. I) польскій переводъ сочиненія Кёппена, o początkach, języku i literaturze narodów litewskich.

žmúdzkich (we 8 ce str. 25»), т. е. Выборъ изъ жмудскихъ проповѣдей, заключающій въ себѣ литовское заглавіе постиллы Даукши, латинское посвященіе и польское предисловіе, кромѣ того нѣсколько образцовъ, взятыхъ изъ самого текста.

Люд. Юцевичъ (Ludwig de Pokiewa) въ сочиненіи: Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów, skreślona przez Ludwika z P. Wilno 1846, стр. 7 восхищается точностью перевода, передачею библейской простоты и наивности, которою по его мнѣнію отличается этотъ трудъ Н. Даукши.

Такой свѣдущій, но скромный труженникъ, конечно былъ иногда и забытъ и мало оцѣненъ. Въ Encycloped. powszechna приводится имя Даукши только въ обозрѣніи дѣятельности высшаго начальника его, епископа Гедрайта. «Gedroic popierał i język narodowy. Kanonik żmudski Mix. Dauksza wydał Postyllę Katolicką po litewsku we Wilnie 1599 г. z przemową polską do czytelnika, przez wzdęczność przypisał ją biskupowi (Jocher, Obraz bibl. hist. II. 377, Nes. 4, 447).

Первое извѣстіе о катихизисѣ 1595 года присылаетъ нѣкто г. Б. изъ С.-Петербурга отъ 26 іюня 1861 г. въ Виленскій Вѣстникъ, гдѣ онъ въ № 60, того же года въ «замѣткахъ о древнихъ виленскихъ изданіяхъ на литовскомъ языкѣ», послѣ описанія найденной рѣдкости говоритъ слѣдующее: «Николай Даукша извѣстенъ изданіемъ Постиллы (1599 г. въ листъ), которую считали до сихъ поръ второю[1]) литовскою книгою, напечатанною въ Вильнѣ и потому она теперь уже должна стать на третье мѣсто. Даукша безспорно *первый* по времени *католическій писатель*, а открытый нами катихизисъ первое его сочиненіе». Въ Вильнѣ, во время своей командировки въ Сѣверо-западный край, я нашелъ еще экземпляръ въ тамошней Публичной библіотекѣ[2]). Книжка эта

[1]) Первая литовская книга, въ Вильнѣ печатана была въ 1533 году: Wyprawa duszy na tamten świat и. т. д. Agendka w językach polskim, łacinskim, *litewskim* i niemieckim, in 8⁰, druk tak nazwany gocki. W Wilnie 1533 in Typographia Andreae Lecsicii. Sumptibus S. E. D. D. L. Ordin. (Kraszewski, Wilna IV, стр. 116, по Нарбуту, Dzieje. T. IX, 287).

[2]) Т. е. лѣтомъ 1884 года. О поѣздкѣ моей къ Литовцамъ -Прусскимъ срв.

печатана въ 12-ую, типами готическими, состоитъ изъ 95 листовъ или 190 страницъ (ненумерованныхъ). Въ переизданіи нашемъ употреблены вмѣсто готическихъ типы латинскіе. Изданіе дипломатически точное, т. е. съ соблюденіемъ всѣхъ ошибокъ и опечатокъ. Объ орѳографіи и грамматическихъ особенностяхъ сего памятника мы поговоримъ ниже въ матеріялахъ. Издавая эти переводы и такъ сказать *первый* католическій катихизисъ на *русско-литовскомъ* языкѣ, мы увѣрены, что этимъ доставимъ не только новый матеріялъ для литовской грамматики и словаря, но что и возстановимъ честь перваго преобразователя литовскаго народа. Если правдиво то, что Ростовскій сообщаетъ о духовномъ состояніи Самогитскаго діецеза, то безъ сомнѣнія человѣкъ, излагающій въ первый разъ на родномъ языкѣ, христіанскія истины своему народу, стоитъ весьма высоко и за такіе подвиги претендуетъ на память и послѣдующихъ поколѣній.

Мелхіоръ Гедройцъ призываетъ въ 1587 году (Rost. стр. 164, № 55) іезуитовъ для спасенія Жмудяковъ отъ мрака невѣжества и поганства. Восхваляются два ксендза изъ Виленской езуитской коллегіи (Э. Вега, Г. Книскіусъ). Народъ слушая ихъ проповѣдь, обливается слезами, признается въ своихъ грѣхахъ и наконецъ дозволяетъ уничтожить *свои святыя дубы* [1]).

Извѣстія Имп. Р. Геогр. Общ. за 1885 годъ. Объ этнограф. изслѣдованіяхъ въ Инфлантск. у. Вит. губ. См. Отчетъ Имп. Р. Геогр. Общ. за 1882 г. стр. 19 и 57, Извѣстія 1882 г. вып. 3, стр. 37, 1884 г. (т. XX) стр. 460. Въ «Beiträge z. Kunde d. indogerm. Sprache» VIII стр. 289—300, печатана статья «Zum infläntischen Lautgesetz» и въ слав. архивѣ Ягича «Was ist Ligo?» (т. VII, 629—639).

[1]) Ad excolendam interim gentem Samogiticam, ejus dioeceſis Antistes, vir insigni pietate, Melchior Giedroyc Socios invitat. Quam egens opis in sua Provincia esset populus, litterîs ad Praepositum Societatis generalem datîs ipse perscripsit: In maxima, inquit, Episcopatûs nostri parte, qui sit confessus in vitâ, invenias nullum: nullum, qui communicaverit unquam: nullum qui Pater noster, aut Signum Crucis formare nôrit: nullum deniqué, qui aliquam cognitionem mysteriorum fidei habeat; uno hoc illi contenti; Lutherani non sumus: carnis die Veneris non comedimus.

Communiter *sacrificare tonitribus*, serpentes *colere*, *quercus ut sacras venerari*, *Manibus* mortuorum dapes offere et similia multa et ignorantia potius quam malitia profecta, portenta in peccatis non numerant.

Но кто просвѣтилъ литовскій народъ ученіемъ о христіанскихъ истинахъ? Никто иной какъ Н. Даукша. *Онъ* дѣйствительно *первый* писатель и просвѣтитель на Жмуди и Литвѣ, и оттого для русскихъ Литовцевъ то, что Мажвидасъ (Масвидіусъ) [1]), Виллентъ и Бреткунасъ [2]) для прусскихъ.

Вспомнимъ, что говоритъ Гильфердингъ l. c. стр. 374: «Хотя мы знаемъ, что іезуиты въ своихъ школахъ подвергали Литовскихъ мальчиковъ наказанію за простое употребленіе народнаго языка въ разговорѣ; однако мы встрѣчаемъ и отрадныя отступленія отъ этой системы. Во многихъ случаяхъ, *католическое* духовенство учило простой народъ въ Литвѣ сопровождать молитвами и пѣснями на родномъ языкѣ непонятное ему богослуженіе; оно *снабжало его, хотя и скудно Литовскими книгами* религіозно-нравственнаго содержанія. Такія изданія появились уже въ XVI столѣтіи. Въ концѣ XVI вѣка каноникъ Даукша, въ XVII іезуитъ Ширвидъ дали языку своего роднаго племени начала литературной обработки». Правда надо сказать и то, что отрадное отступленіе отъ системы объясняется легко между прочимъ изъ такихъ словъ Гедрайта (см. примѣч.) «*Lutherani non sumus*: carnes die Veneris non comedimus». По неволѣ іезуиты

Est autem popellus simplicissimus et rerum Divinarum suopte ingeniò mirum quàm studiosus. Duos è Collegio Vilnensi sacerdotes, strenuos illos viros, Emmanuelem Vegam et Hieronymum Kniskium in Samogitiam deduxit Pontifex. His Christianae Religionis instituta praedicantibûs, concurrere uudiqué populus: diligenter auscultare: verba concionantium, ut ita dicam, devorare, ac gemitibûs multîs et lachrymîs excipere: confiteri denique ritè peccata, indeque se ad bonam frugem recipere. Itaque facilius passa gens est, *exscindi suas quercus sacras*. In aliquam earum cum Sacerdos noster stupente et sibi metuente per religionem, non penitus adhuc exemptam, populo, securim adigeret, *obscoenus bubo*; quem non temerè quidam cacodaemonem fuisse crederent; edito stridore horribili, è cavo stipitis evolavit. Inde gens errores suos agnoscere, ritusque superstitiosos execrari (p. 164, № 55. 1587) по изд. Мартинова, стр. 153.

[1]) Мартинъ Мосвидій (латинск. переименованіе изъ литовск. мажвидасъ = близорукій) издалъ въ 1547 году литовскій катихизисъ для протестантовъ, срв. о немъ: Lit. u. Lett. Drucke. I, стр. VII.

[2]) Иванъ Бреткунасъ перевелъ всю библію, издалъ сборникъ духовныхъ пѣсенъ на литовскомъ языкѣ и умеръ въ 1603 году. Срв. о его трудахъ Bezzenberger, Beiträge z. Gesch. d. Lit. Spr. стр. V—XIX.

являются защитниками литовскаго языка: съ еретиками-лютеранами иначе нельзя было бороться какъ единственно равнымъ орудіемъ, народнымъ языкомъ. Сближаясь съ Литовцами іезуиты посредствомъ литовскихъ книгъ не только возвратили «еретиковъ» (!) въ лоно католическій церкви, но и отчуждали ихъ отъ древнихъ началъ литовской государственной жизни, которая въ политическомъ и юридическомъ отношеніи безспорно носила характеръ русскій. На русскомъ языкѣ на Литвѣ написаны были не только «Литовскія лѣтописи», но и всѣ законодательныя книги (Литовскій Статутъ). Хотя іезуиты и являются охранителями (конечно мнимыми) литовской національности, то всё же они въ литовскомъ народѣ кромѣ девотокъ, братчиковъ, ксендзовъ, не выработали никакихъ новыхъ человѣческихъ типовъ и идеаловъ. И такъ въ началѣ литовская литература есть средство для обученія народа только въ виду необходимости борьбы за католицизмъ и защиты отъ кальвинскихъ и лютерскихъ вліяній. Не удивительно наконецъ, что православіе не смотря на далекое распространеніе русскаго языка даже въ центрѣ Литвы, въ Ковенской губерніи [1]), — совсѣмъ не проникало въ народъ. Богослужебныя книги православной церкви на Литвѣ остались книгами, написанными на непонятномъ для Литовца и Жемайта языкѣ. Что же касается новой литовской литературы 19-го вѣка, то не только существуютъ переводы русскихъ книгъ на литовскій языкъ (какъ напр. басенъ Крылова, Желвовича) уже въ первой половинѣ этого столѣтія, но вообще современныя произведенія литовской печати и литературы являются результатомъ русской школы послѣднихъ двадцати пяти лѣтъ. Но слѣдить за дальнѣйшимъ развитіемъ литовской литературы, здѣсь нѣтъ мѣста, мы отсылаемъ читателя къ статьямъ П. И. Кёппена, Гильфердинга l. c. стр. 374 и 375. И. Р... ова, «Нѣсколько словъ о Жмудскихъ народныхъ книгахъ», Вильна, 1865, стр. 40. (От-

---

[1]) См. Сборникъ палеограф. снимковъ съ др. грам. и акт. (1432—1548 гг.). Вильна. 1884, стр. IV.

тискъ) изъ Вил. Вѣстника[1]). Надо только удивляться тому, что не только въ русской наукѣ[2]), но и въ русской педагогикѣ[3]) вопросъ о необходимости изученія литовскаго языка затемнялся другимъ вопросомъ объ удобопримѣняемости русской азбуки (безъ условныхъ знаковъ ӭ, ѣ, ё, ї = іе, е̊, э̇, ė, ê = э долгое; ę = ѧ, ỵ = ц̧, ą, į, ů = уа, франц. oi; знака j, какъ въ сербскомъ языкѣ и т. д.[4])

---

[1]) Нельзя не сочувствовать слѣдующимъ словамъ автора этой статьи. «Нѣтъ мы лучшаго мнѣнія о литовскомъ народѣ. *Литовскій народъ еще не сказалъ своего слова.* Подробныхъ и вѣрныхъ свѣдѣній о состояніи литовской письменности и о другихъ проявленіяхъ народной жизни, мы можемъ ожидать только отъ природныхъ литовцевъ, воспитанныхъ *внѣ вліянія польско-латинской нетерпимости* (такіе лица, безъ сомнѣнія со временемъ явятся) или отъ Русскихъ, основательно изучившихъ литовскій языкъ и бытъ народный, и дальше на стр. 40-ой: «Русскій идетъ къ Литовцу. . . какъ къ старому своему знакомому и родственнику и потому необходимо, чтобы русскіе образованные люди, трудящіеся нынѣ на Жмуди, основательно изучали Жмудскій языкъ. Непосредственное знакомство Русскихъ съ Жмудинями укрѣпитъ русское вліяніе на Жмуди и будетъ содѣйствовать тѣснѣйшему ея сближенію съ общимъ нашимъ отечествомъ, Россіею». Въ наше время какъ на отрадное исключеніе можно уже указать на благодѣтельную литературную дѣятельность Петра Вилейшиса (Юргисъ Стефенсонасъ, Пасъ мумсъ иръ китуръ. Ёнсъ иръ Анютя. Спб. 1877. Опытъ литовской библіографіи издалъ Карловичъ l. c. стр. 331 (всего 208 нумеровъ)—358. Чешскія труды М. Гаталы (M. Hattala o ablativě ve slovančině, a litevančině. 1857—1858 г.) и Лавослава Гейтлера «Starobulharská fonologie se stálým zřetelem k jazyku litevskému. V Praze 1873» «Litva a Litvané. Osvěta, IV. 1874, стр. 477—490. 568—581 не упомянуты имъ. Указатель матеріяловъ для изученія сѣверо-зап. края въ археологическо-этнографическомъ отношеніи изданъ П. О. Черневскимъ: Памятная книга Ков. губерніи за 1882 годъ, стр. 330—367.

[2]) Итоги Слав. библ. стр. 24 и 49.

[3]) Укажемъ только на отсутствіе на русскомъ языкѣ учебника для изученія литовскаго языка и недостатокъ въ литовскихъ книгахъ для народнаго чтенія.

[4]) Срв. изданіе Литовскихъ пѣсенъ Людвиновской гмины, Кальварійскаго уѣзда, Сувалкск. губ. Москва. 1873, напр.

Ко вѣјај путе,
Ко coдај ужė,
Ко скамба стаклужėс
Наујој секличіој?

И то сказать надо, пора Литовцамъ выбрать окончательно для транскрипціи литовскихъ звуковъ ороографію чешскую. Если употреблять ž = ж, то нѣтъ резона придерживаться польскихъ знаковъ sz вм. š, ś = ш и выражать смягченіе буквою і (съ точкою или безъ точки), а не акцентами.

для означенія литовскихъ звуковыхъ оттѣнковъ. Въ Пруссіи, какъ извѣстно изъ изслѣдованій и находокъ Нессельмана [1]), Вебера, Бецценбергера и Филиппи [2]) литовскій языкъ употреблялся и въ юридическихъ памятникахъ. Въ Россіи только недавно И. Я. Спрогисомъ открыта была присяга на литовскомъ языкѣ въ западно-русск. актѣ 1651 года: такъ какъ до сихъ поръ не существуетъ ни одного акта 17 вѣка на литовскомъ нарѣчіи, то присяга эта единственная для того столѣтія [3]).

Отлагая пока описаніе грамматическихъ особенностей языка Даукши, мы приводимъ для характеристики этого перваго русско-литовскаго писателя и его времени одно мѣсто изъ катихизиса на стр. 24, 24. Учитель.: «O kaſġ prażęgia ßitą priſâkimą? А ктоже переступаетъ эту (первую) заповѣдь?

Ученикъ: Szitie ſpaczei, kurie gárbiną vgnį źęmînę, giwatés, źálczius, pęrkûną, mędźiús, *ałkúś*, *Mędeinés*, kaukús ir kitús biéſſus; ir anié, kurie źinauia, búrę, nůdiią, áłwu yr waßkú łâia,

[1]) Eine littauische Urkunde vom Jahre 1578. Литовскій документъ 1578 года, данный Фридрихомъ Маркграфомъ Бранденбургскимъ. Neue Preuss. Provincialblätt. 1852, стр. 241—246.

[2]) Göttinger gel. Nachrichten 1877, стр. 241—264. Во второмъ томѣ журнала Beiträge z. K. d. indgr. Spr. стр. 107—123, въ статьѣ «Lituanica» печатаны еще: королевская грамота 1724 года, Причкуса Виллуса (Короля Прусскаго Фридриха Вильгельма) и распоряженіе (мандатъ) Юрья Фридриха (маркграфа Георгія Фридриха Прусскаго) отъ 22 сентября 1589 года.

[3]) Грамматическія формы языка упитской присяги вполнѣ соотвѣтствуютъ характеру рѣчи Поневѣжскаго уѣзда нашихъ дней: род. пад. *pona* вм. *pono*, дат. пад. *ponu* вм. *ponui*, Diewu вм. Diewui, mana вм. mâno, ay вм. as въ формѣ padwarnikay; *e* выговаривается въ направленіи къ звуку *a*, какъ *ä* (э въ это), *я* въ формѣ *dasimtis*, читай дашимтйсъ или дяшимтисъ вм. дêшимтисъ; an вм. ant (передъ t). Заключительная фраза присяги «Kayp teysingiey prysiekiu, teyp man, Dewe (вм. Dëwe), padek, o iay neteysingay, Pone Diewie uszmusk», представляетъ ту исконную формулу въ христіанскомъ видѣ, о которой какъ о языческой Юцевичъ толкуетъ въ статьѣ своей книги озаглавленной Przysięga: «Litwini brali na świadectwo Boga i mówili: przysięgam na Perkuna i niechaj mię piorun ubije (срв. также Ярошевича Obraz Litwy § 82, стр. 156). По лит. говорятъ: Kad man perkunas sumusztu! или: Kadd tawę Percûnas sukkultu! (Bezz. F. стр. 57), по латышски: Kad tevi Pérkûns saspértu! Чтобъ тебя Перкунсъ разгромилъ (Ѳ. Я. Трейланда Мат. по этн. лат. пл. Изв. Имп. Общ. люб. ест. въ Москвѣ, т. XL, стр. 38).

ant' pútos, ir ant pâuto węiździ: ir kurie tã tiki: ßitie wiſſi Diewo atſiźada, ir priſtôia węłnóp ir vź Wießpaty ſau ápturi».

«Тѣ именно, которые почитаютъ богами огонь, *жемину*, змѣевъ, гадовъ, *перкуна* (= Перунъ), деревья, *алкусъ*, *медейнесъ*, *кауковъ* и другихъ бѣсовъ: также тѣ, которые знаютъ искуство предсказанія, ядъ, олово- и восколитіе, смотрѣть на яйцо: и всѣ которые вѣруютъ въ это, тѣ отъ Бога отказываются, къ дьяволу пристаютъ, а себя за Бога почитаютъ».

О почитаніи змѣевъ, святыхъ дубовъ, перкунаса говоритъ Ростовскій въ вышеприведенномъ мѣстѣ. «*Жемина*» богиня земли, та о которой Ласицій говоритъ: «Sunt etiam deae, *Zemina* terrestris»[1]). *Алкусъ* отъ *alk* (срв. Bezzenberger, Beiträge стр. 73), лит. *elks* божекъ (Götze), elku-kalns, лит. auko-kalnais arba ałkokalnais (Geitler, Litauische Studien 79 по Довконту). Бецценбергеръ приводитъ древне-лит. *elkas*[2]) (священная роща) и считаетъ всѣ эти слова тождественными съ *auka* жертва, *aukininkas* жертвователь, *aukuoti* жертвовать, *aukuras* жертвенникъ, словами употребляемыми Довконтомъ. Форма *Медейнесъ* или Мейдейнесъ служитъ потвержденіемъ словъ Ласиція (l. c. p. 88) «*Modeina* et *Ragaina* syluestres sunt dij» и догадки Мангардта (p. 123), что вмѣсто Modeina читать слѣдуетъ *Medaina* отъ medis дерево. Юцевичъ (Людвикъ де Покіэва) называетъ ея богинею охоты «*Medzoima*»[3]). Соотвѣтствующую «Mędeines» форму находимъ въ Волынской лѣтописи, гдѣ рѣчь о литовскихъ богахъ. «Миндокъ же посла къ папѣ и прия крещеніе. Крещеніе же его льстиво бысть. Жряше богомъ своимъ въ тайнѣ, первому. Нънадѣеви, и Телавели и Диверикъзу. Заьячему богу и Мѣйдѣину» (срв. Мерзинскаго Jan Łasicki Krakow. 1870 стр. 71). О каукахъ даетъ подробныя объясненія А. Бецценбергеръ въ Lit. Forsch,

---

[1]) Mannhardt. W. Beiträge z. Mythologie der lettischen Völker. Magazin d lett.-lit. Literatur. XIV. St. 1, p. 84 и 124.

[2]) Срв. статью того же автора «Mythologisches in altlitauischen Texten (Beit. z. K. indg. Spr. I, стр. 41—47).

[3]) l. c. стр. 248, 259—260.

стр. 63 и 64. Мерзинскій l. c. стр. 19 *kaukai* (у Ласицкаго kaukie) сближаетъ съ карликами, пирштуками (отъ лит. «*пиршти́съ*» палецъ), никштюками (отъ *никштисъ* первый палецъ), нѣм. Däumling. Гдѣ они пребываютъ, тамъ счастье умножается съ добыткомъ. О значеніи восколитія и оловогаданія или жертвоприношенія оловяныхъ или восковыхъ фигуръ даетъ ясное понятіе то, что говорится Георгіемъ Фридрихомъ въ мандатѣ 1578 года: Mes priegtam isch tirem iog daug Kurſchu ir Lietuwniku muſu ſcha walſchcziaus Ragaines ir Tilßes, didi Deiwiu alba ſtabu garbinaghima dara alba laika, atlakidami gaius, *affierawadami bernelius waſchka, alba ſanarius kakius* iſch *waſchka padaritus* ir *paweikſlius*, bandikſchczia kakia daranczius, ir kitus ßalineghimus alba ßinawimus, bei burtawimus laikantis. Кромѣ того мы узнали, что много Куровъ и Литовцевъ этихъ волостей (округовъ) Рагнитской и Тилжитской покланяются божкамъ или идоламъ посѣщая рощи (гаи), приносятъ въ *жертву восковыхъ дѣтей* или какіе нибудь изъ воску сдѣланные члены и образы какого-то животнаго и занимаются ворожбою, колдовствомъ и жребо-киданіемъ (буртасъ жребій [1]).

Заключая свой очеркъ о розысканіяхъ по литовской грамматикѣ и этнографіи, о Даукшѣ и народной литовской литературѣ, мы желаемъ, чтобъ и другія сочиненія этого полезнаго и благодѣтельнаго русско-литовскаго писателя были бы отысканы.

---

[1]) Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. Wilna. 1846. str. 37.

МАТЕРІЯЛЫ

ПО ИСТОРІИ

ЛИТОВСКАГО ЯЗЫКА.

О языкѣ литовской письменности.

§ 1. Чтобы во всей подробности разъяснить вопросъ о значеніи Н. Даукши въ исторіи литовскаго языка и литовской письменности, у насъ недостаетъ еще предварительныхъ работъ объ исторіи этого языка въ предшествующихъ времени Даукши 13—15 вѣкахъ, недостаетъ между прочимъ и спеціальныхъ изслѣдованій о другихъ сочиненіяхъ этого автора. О его проповѣдяхъ упоминаетъ и Альбертъ Кояловичъ въ своемъ сочиненіи: «De Nobilitate Litvana et Familiis hujus Magni Ducatus», но вопросъ, есть ли это оригинальныя проповѣди на литовскомъ языкѣ или буквальный переводъ польскаго сочиненія іезуита Вуйка «Postilla Katolicka», остается пока нерѣшеннымъ.

По Кояловичу фамилія Даукши пишется различно: Довкша, Давкша, Докша: Dawxa seu Dowksza seu Doksza varie et scribitur et pronuntiatur. О гербѣ этой фамиліи сказано: In commitys Hrodlensibus Dawxa accepit Stemma Pierzchała, 1413 seu Roch in campo rubro in caſside, quinque pennae strutionis. О нашемъ писателѣ повторяется болѣе или менѣе уже извѣстное: N. Dawkxa, Canonicus Samogitiae, vir doctus, vulgavit typo *Conciones in Dominicas et Festa totius Anni* idiomate Litvano.

Этими проповѣдями пользовался еще въ 1854 г. С. П. Микуцкій, такъ напр. во второмъ отчетѣ отъ 20 марта этого года онъ говоритъ: «Дабы точно опредѣлить значеніе словъ, встрѣчающихся у Даукши, и исправить опечатки, вкравшіяся въ его книгу, я сличалъ переводъ Даукши съ польскимъ подлинникомъ. Нужнымъ считаю замѣтить, что Даукша, въ родительномъ па-

дежѣ множественнаго числа пишетъ ӥ (носовое) напр.: «ir iszeje iž karstų» и вышли изъ гробовъ. До сихъ поръ, прибавляетъ Микуцкій, въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ выговариваютъ это ӥ въ носъ, напр. awiun (овецъ), sabaɫun (соболей), żansun (гусей) и проч.»[1]). Найденныя имъ въ проповѣдяхъ Даукши рѣдкія слова и формы приводятся въ первомъ отчетѣ 1853 г., напр. aldija (ладья), *laudis* (люди, народъ), *owija*, срв. Словарь, стр. 94, форма *du żmune* (два человѣка) и. т. д.[2]). Но всѣ эти свѣдѣнія, почерпнутыя С. П. Микуцкимъ изъ старопечатныхъ литовскихъ книгъ 16 и 17 вѣковъ, остались отрывками и не были послѣдовательно разработаны для очертанія историческаго развитія звуковъ и формъ русско-литовскихъ говоровъ. Наша задача опредѣлить только особенности языка сочиненій Н. Даукша: она остается однакоже неисполненной, уже потому, что намъ не удалось воспользоваться вмѣстѣ съ катихизисомъ 1595 и Постиллою 1599 года. Не смотря на неоднократныя просьбы, счастливые обладатели этого сокровища и малооцѣненнаго источника по исторіи литовскаго языка до сихъ поръ не рѣшились выслать свои экземпляры для пользованія ими при составленіи словаря и очерка особенностей языка Н. Даукши. По крайней необходимости я долженъ былъ ограничиваться данными, собранными незабвеннымъ труженникомъ въ области литовской лексикографіи, Доминикомъ Суткевичемъ въ его Słownik-ѣ (срв. ниже стр. 63 и примѣч. на стр. 130). Словарь этотъ есть первая попытка составленія историческаго словаря литовскихъ нарѣчій: каждое слово, приведенное Суткевичемъ, объясняется примѣрами изъ Постиллы, изъ сочиненій Ширвида, изъ Новаго Завѣта 1701 года, изъ католическихъ священныхъ пѣсенъ 18-го вѣка[3]) и друг. Примѣры сопровождаются дословными переводами на польскій языкъ. Цитаты, заимствованные нами изъ Суткевича для характери-

[1]) Изв. II Отд. Имп. Академіи Наукъ, Т. III, стр. 174.

[2]) Изв. II Отд. Имп. Академіи Наукъ, Т. II, 381 и слѣд.

[3]) Суткевичемъ приведенныхъ подъ шифрою Bałs. т. е. Bałsas szirdies pas Pona Diewa szweciausi Marye Panna ir Szwetus. Wilniuy. 1752 et 1801. (срв. Рогальскій l. c. стр. 436).

стики словарнаго состава языка Даукши по извѣстнымъ причинамъ не могли быть конечно сличаемы съ оригиналомъ. Но тѣмъ не менѣе мы можемъ достигнуть нѣкоторыхъ выводовъ, если станемъ сравнивать языкъ Даукши съ особенностями другихъ сочиненій литовской письменности, проповѣдей и словаря К. Ширвида, катихизиса 1677 года и кальвинскихъ богослужебныхъ книгъ, изданныхъ въ 17 вѣку въ Кейданахъ. Вышли наконецъ и въ нашемъ вѣку трактаты, отличающіеся чистотой литовской рѣчи и соблюденіемъ діалектологическихъ тонкостей родины самого писателя.

Къ поясненію старинныхъ памятниковъ языка кромѣ того служатъ областныя нарѣчія, въ которыхъ встрѣчаются слова, хранящіяся въ литовскихъ памятникахъ 16 и 17 вѣковъ, но не принятыя въ книжную рѣчь ни прусско-литовской, ни русско-литовской, ни жмудской письменности. Что живой языкъ потверждаетъ настоящее значеніе словъ, это на нѣкоторыхъ примѣрахъ мы доказали въ словарѣ, между прочимъ въ статьяхъ о словахъ paginét', paginejimas и другихъ.

Изъ изслѣдованій языка литовскихъ старопечатныхъ книгъ выяснилось, что̀ различать нужно между прусско-литовскимъ и *не* прусскими текстами. Въ русско-литовскихъ текстахъ, по Бецценбергеру, распространено гортанное л, ł, болѣе послѣдовательно употребляются носовые и чаще встрѣчаются изображенія гласныхъ съ надстрочными акцентами и пунктами [1]).

При этомъ характеръ прусско-литовской письменности таковъ, что для грамматическихъ изслѣдованій пользоваться нужно преимущественно текстами 16 и 17 вѣковъ. Тексты 18 столѣтія написаны подъ вліяніемъ грамматическихъ правилъ возникающаго въ Пруссіи письменнаго языка (Schriftsprache) и грамматическихъ мудрствованій составителей литовской грамматики нѣмецкой школы [2]).

---

[1]) Beiträge zur Gesch. der Litauischen Sprache, стр. 17.

[2]) «Aus den Gesagten geht hervor, dass die Texte des 16. — 17. Jahrh. und die des 18. Jahrh. verschieden zu beurtheilen und zu benutzen sind. Jene sind

Письменность 18-го вѣка вслѣдствіе этого чужда фонетическаго характера и выдерживаетъ историческое правописаніе, напр. относительно носовыхъ, гораздо послѣдовательнѣе, чѣмъ тексты прежнихъ вѣковъ[2]). Авторы литовскихъ книгъ 16 и 17 вѣковъ старались писать по образцу народной рѣчи, между тѣмъ какъ позднѣйшіе писатели много изъ простонародныхъ словъ исключили изъ употребленія въ литературномъ жаргонѣ.

Въ настоящее время литовская рѣчь въ Пруссіи вполнѣ выработалась для письма и для проповѣди. Прусско-литовскій языкъ, рѣчь десятой доли литовскаго народа, съ начала 18-го вѣка не только служитъ средствомъ для распространенія народнаго образованія въ краѣ, но благодаря изысканіямъ первоклассныхъ ученыхъ, какъ Шлейхеръ, сдѣлался языкомъ литовскимъ par exellence. Прусско-литовскій языкъ, или такъ называемое верхнелитовское нарѣчіе, является самымъ консервативнымъ діалектомъ

---

unbefangen geschrieben, diese aber rühren von Männern her, die schon durch grammatische Regeln, durch die Emphindung eines Gegensatzes zwischen Schrift und Volksprache befangen waren; die Verfasser jener bemühten sich, so zu schreiben, wie der gemeine Mann sprach, die Verfasser dieser verschwiegen absichtlich vieles, was in der Volksprache gebraucht wurde; jene schreiben nach eigener Invention, jedenfalls nicht nach dem Muster litauischer Texte, diese fussten auf einer anderthalbhundertjährigen Literatur—das sind die Unterschiede jener beiden Literaturepochen, zugleich auch die hauptsächlichsten Gesichtspunkte für ihre Beurtheilung und Benutzung. Gött. Gel. Anzeigen. 1877. Stück 46, pag. 1455 (Срв. выше стр. XII).

[2]) Срв. l. c. pag. 1454. Die erste litauische Grammatik ist im Jahre 1653 erschienen und von einem Tilsiter, Klein, verfasst; Kleins Bestreben war auf die Ausbildung einer litauischen Schriftsprache gerichtet und scheint Anklang gefunden zu haben; denn in den Texten des 18 Jahrhunderts begegnet eine viel grössere Regelmässigkeit, als in den erhaltenen des 16. und des 17. Jahrh. und wir erkennen in ihren Formen und deren Anwendung vielfach den Einfluss grammatischer Reflexionen. Befremdend ist, dasz in den Texten des 18. Jahrh. allgemein Nasalvocale geschrieben werden, obgleich dieselben in jener Zeit wenigstens in dem preuss.-lit.-Dialekt und den angrenzenden grosslitauischen Mundarten zweifellos nicht mehr gesprochen wurden (Die Verwandlung der Nasalvocale in nicht nasalirte vocale, прибавляетъ Бецц. въ примѣчаніи, hat dialektisch wol schon in vorhistorischen Zeit begonnen); diesz geht deutlich daraus hervor, dass sie öfters an Stellen stehen, an denen niemals ein Nasalvocal gesprochen worden ist und zugleich an solchen fehlen, an denen sie in der älteren Sprache gesprochen wurden.

всѣхъ вообще говоровъ Литвы и Жмуди. Какъ много трудились ученымъ образомъ надъ литовскимъ языкомъ Пруссіи, объ этомъ говорилъ уже Гильфердингъ и на это указано нами въ введеніи.

Другое развитіе замѣтно въ исторіи письменности русско-литовскихъ говоровъ. Католическое духовенство, благодаря умной дѣятельности іезуитовъ въ Литвѣ, заблаговременно начало учить простой народъ сопровождать непонятное ему богослуженіе литовскими пѣснями, литовскими молитвами. Кромѣ того литовцу «непонятное богослуженіе» латинскаго ритуала сдѣлалось удобопонятнымъ переводомъ его на литовскій языкъ для чтенія въ молитвенникѣ. Замѣтить надо, что литературная дѣятельность въ русской Литвѣ исходила всегда отъ католическаго духовенства, отъ Литовцевъ, образованныхъ по польски. Всѣ эти дѣятели знали литовскій языкъ какъ природные Литвяки [1]) отлично и воздержались до начала нашего столѣтія отъ грамматической разработки языка. Русскіе Литовцы составляли книги для простаго народа по крайней необходимости для того, чтобы быть понятыми въ извѣстной только мѣстности. Вслѣдствіе этого народная литература русской Литвы отличается разнообразіемъ и пестротой діалектологическихъ оттѣнковъ. Между тѣмъ составитель первой литовской грамматики въ Пруссіи Клейнъ [2]) сознательно

---

[1]) Преимущество русско-литовскихъ текстовъ передъ прусскими заключается между прочимъ и въ томъ обстоятельствѣ, что авторы послѣднихъ были Нѣмцы (Deutsche, die aber mit der litauischen Sprache sehr vertraut waren), авторы первыхъ всегда Литовцы. Относительно прусско-литовскихъ литераторовъ срв. Бецц. l. c. 1452: Mehrere (Texte) rühren von geborenen Litauern her, wie der Katechismus v. 1547, die Uebersetzung der margarita theologica und ihr verwandter kleinerer Texte; andere sind von Deutschen verfasst, die . . . . ; bei einigen und gerade sehr werthvollen, steht nicht fest, ob ihre Verfasser Deutsche oder Litauer waren.

[2]) Grammatica, Litvanica, Mandato et Autoritate, Sereniſſimi Electoris Brandenburgici, adornata, et prævia Cenſurâ, primum, in lucem edita, à. M. Daniele Klein Paſtore Tilſ. Litv., Praemiſſa eſt ad Lectorem Praefatio non minùs utilis, quàm neceſſaria. Cic. de Clar. Orat., Nihil ſimul est et inventum et perfectum; Regiomonti. Typis et ſumptibus Johannes Reusneri, Anno 1653. In 8⁰. (Срв. Бецц. ист. стр. XXXI). Любопытныя извлеченія изъ этой грамматики относящіяся къ литовской діалектологіи Бецц. даетъ на стр. 3—10.

трудился надъ выработкой языка письменности, сохраненіемъ старинныхъ носовыхъ, гласнаго *o* вмѣсто *a* въ родительномъ падежѣ[1]) и т. д. Въ русской Литвѣ грамматическія изслѣдованія литовскаго языка явились гораздо позже и сдѣланы были лишь съ практическою цѣлью и безъ всякой эрудиціи. Грамматика К. Ширвида «Clavis linguae Litvanicae», упомянутая Ростовскимъ въ исторіи іезуитовъ[2]), до насъ не дошла и ея со временъ Волончевскаго, или лучше со временъ Ростовскаго никто не видѣлъ. Въ польскомъ предисловіи его Проповѣдей «Punkty Kazan od Adwentu áž do Poſtu» 1629 г. онъ говоритъ о языкѣ литовскомъ слѣдующее: «Potrzebáćby ná Litewski ięzyk kreſek nieiákich, ktore śię zowią po Łáćinie Accentus, aby, z przyrodzenia po Litewsku nieumieiący, potráfił z nich dobrze mowić, y czytáć, áleby też potrzebá do nich nowego y oſobliwego druku, y koßtu, ktoregom ia teraz nie mogł mieć. Kto tedy chce doskonále z accentem po Litewsku mowić, niech śię, słuchaiąc innych, w tym ięzyku biegłych, do niego przyzwyczái»[3]). Однимъ словомъ Ширвидъ относительно литовскаго ударенія учащихся отсылаетъ къ практикѣ. Но значеніе К. Ширвида заключается не въ грамматическихъ изслѣдованіяхъ, а въ его стараніяхъ дать литовскому языку литературную обработку. Онъ первый издалъ на литовскомъ языкѣ оригинальныя сочиненія, онъ также составилъ словарь съ цѣлью обогащенія литовскаго языка литературными терминами и снабженія пишущихъ надлежащей «copia verborum». Безъ сомнѣнія К. Ширвидъ убѣжденъ былъ въ душе-

---

[1]) «Pro *o* in Genitivis Sing. primae Declinationis plurimi Lituanornm, ipsi quaque Caunenses malunt assumere *a*, ut *pona Diewa tawa* Domini Dei tui». (Бецц. ист. стр. 6) и въ другомъ мѣстѣ: «pro *o* in Genitivis Maſculinorum primae terminationis, quod dialectus Prussiae Ducalis *pura* ubivis retinet, tum Samogitiae, tum Regalis Lithuaniae, tum Ducalis et Samogitizans et Curonizans usurpat *a*, ut *Pona Diewa tawa* pro Pono diewo tawo (Бецц. ист. стр. 8).

[2]) Изд. Мартинова, стр. р. 430. (Срв. Журн. Мин. Нар. Просвѣщ. за 1886 г., февр. кн. стр. 309 въ статьѣ «старолитовскіе тексты»).

[3]) На третьей страницѣ польскаго предисловія первоначальнаго изданія 1629 года. Эта любопытная «przedmowa do czytelnika» въ новомъ изданіи г-на Гарбэ *не* перепечатана.

спасительной полезности литовскаго языка и оттого свои проповѣди составилъ на литовскомъ языкѣ, на которомъ еще оригинальныхъ сочиненій почти не было[1]). Въ предисловіи онъ извиняется затѣмъ передъ читателемъ за возможныя погрѣшности въ польской передачѣ литовскаго текста[2]). **Ширвидъ** былъ уроженецъ Виленской губерніи и оттого его лексиконъ между прочимъ богатъ областными словами, еще до сихъ поръ встрѣчающимися въ этихъ мѣстностяхъ (см. ниже слово pekas стр. 100, peteliške стр. 101 и друг. словарѣ). Въ 1737 г. только вышла на латинскомъ языкѣ упомянутое уже описаніе особенностей литовскаго нарѣчія Великаго княжества: «Universitas Linguarum Litvaniae In principali Ducatus Ejusdem Dialecto Grammaticis Legibus circumscripta et in obsequium zeloforum Neo-Palaemonum ordinata Permiſſu Superiorum. Vilnae. Typis Collegii Academici Soc. Jesu». Въ предисловіи сообщаются любопытныя замѣтки о діалектахъ, буквахъ и акцентѣ. 1) Praefixus exili huic operae titulus, monſtrat Univerſalem hujus (quâ conſtat) Dialecti per totam Litvaniam acceptationem, licet enim pro varietate locorum variatur in aliquibus. Sermó ita tamen (prout hic ſcriptum) loquentem

---

1) Польское предисловіе начинается слѣдующимъ образомъ: Maß tu czytelniku łáskáwy punkty do kazań doſyć, iako mnimam, doſtáteczne, á nie sáme kazánia iſtotne, iáko w innych Poſtillách ieſt obyczay. Miałem to dobrze ná oku, àby y nazábáwnieyßy łácno tę pracą moię czytáć mogli, y żeby śię wygodźiło káznodźieiom, ktorzy nie ták słow iàko rzeczy sámey potrzebuią. Więc nic tylko śiły moie znácznie náwątlone rozßerzáć mi śię z kśięgą nie dopuśćiły, ále y ſámá przyięmność krotkośći w wieku teráźnießym.

A iż kśiąg ták Łáćińskim ięzykiem, iáko y innymi nápiſánych ieſt iuż niemal bez liczby, Litewskiego záś ięzyká ku pozyskániu duß bárzo potrzebnego, w kśięgách przyskępiey, punkty moie przedśiewźięte po Litewsku, Polßczyzną wykłádáiąc, miedzy ludźie podáię, áby pomoc miał y ow, co nie ieſt doskonále biegły w Litewßczyżnie, gdy przez czytánie tych książek wielką iey część ſobie przypomni: y ow, co zgołá nic nie rozumie po Łitewsku, á ma gorliwość przećiw dußom bliźnich ſwoich, gdy z wytłumáczenia przez Polßczyznę o bok położoną Litewski ięzyk ſam rozumie.

2) A ieśliby się komu zdálá Polßczyzná nie owßeki przebrána ábo gładka, niechay wie, że tu nie było żadnego zámysłu Polßczyznę właśnie ludźiom ná piśmie podáwáć, áby śię iey vczyli, ále tylko ſpoſobne Litewskiego ięzýka wytłumáczenie vczynić, y słowo w słowo, ile rzecz dopußczáłá, wyłożyć, áby mogł być zrozumiány.

magnalia Dei ubique; intelligent et libenter audient. Proinde alias Dialectos fupervacaneum effet hic recenfere. Слѣдуетъ перечисленіе буквъ. О произношеніи сказано: Vocales *a. e. i. u* fi fequatur et cum eis jungatur *n* proferuntur ut cancellatae paffim *y* tantum in fine locum habet. Diphtongi funt duplices propriae et impropriae. propriae funt 7. au. ay. ai. ei. ey. ij. uo. Impropriae 4. ia. ie. io. iu. proferuntur utraeque; ut apud Polonos tales. vg in ly pienie, Daycie etc. uo profertur medio *u*, medio *o* vg. juodas. Confonantes b. d. l. m. n. p. r. s. t. w. z. Sequente *e* fere femper molles funt. t etiam in fine Infinitivorum mollefcit, et in tertiis perfonis aliorum modorum quando per apocopen fic definunt. *S* etiamfi habeat poft fe *i*, aut ipfum notetur accentu nunquam tamen ita mollefcit ut apud Polonos in ly śiłá, fed medium tenet inter f et ś polonicum. Объ акцентовкѣ литовскихъ словъ мы читаемъ: Accentus eft multiplex, fumma autem ejus obfervandi neceffitas, quia contra accentum loquens fere non intelligitur (ut patebit ex praxi) quare licet non poffunt omnes dictiones in hoc libello compingi, tamen faltem fuper his quae ponuntur adjugentur notae; et quidem. 1) gravis accentus in ultimis fyllabis notat eas fingulari brevitate pronunciandas vg. awìs. 2) Accentus circumflexus notat fyllabam longam pronunciandam quafi duplicando vocalem vg. Pônás. 3) Litera antiqua inter curfiva pofita notat fyllabam longam quidem, sed diverfae longitudinis a circumflexa et cum attenuatione quadam vocis efferendam vg. fi*e*na fciana. Wi*e*nas jeden. 4) Accentus gravis non in ultima fyllaba notat etiam longam ab utroque ex prioribus diversae longitudinis, et durius pronunciandam vg. kàłba. 5) Si prima fyllaba habet accentum quemcunque, reliquae breves funt. Quia hic accentus nequeunt exemplificari vocibus Polonis aut aliis attendendum quomodo nati Litvani loquuntur, fic difcentur sine aliis exemplis [1]).

---

[1]) Второе изданіе этой грамматики вышло въ 1829 году, въ Вильнѣ (см. J. Karl. o lit. język. стр. 338, № 52).

Болѣе надежную и болѣе широкую основу литовская письменность получила въ нашемъ вѣку, благодаря дѣятельности двухъ католическихъ епископовъ Жмуди, князя Іосифа Гедройца и Матвѣя Волончевскаго. По словамъ Гильфердинга[1]), первый изъ нихъ, «князь Гедройць (Гедрайтисъ), предпочитая пользу народа правилу своей церкви, не желающей дѣлать священное писаніе доступнымъ мірянамъ, перевелъ и издалъ по литовски (въ 1816 г.) Новый Завѣтъ, посвятивъ это изданіе императору Александру I». Его преемникъ епископъ М. Волончевскій[2]) не захотѣлъ ограничить литовскаго языка единственно сферою религіознаго наставленія народа. Онъ написалъ, издалъ и редактировалъ не только молитвенники, но и свѣтскіе трактаты поучительнаго содержанія.

Всѣ литовскіе писатели того времени были въ сношеніяхъ съ М. Волончевскимъ, который всѣми средствами и со всей присущей ему энергіею ограждалъ свой народъ отъ полонизма, требуя, чтобы настоятели-ксендзы вездѣ произносили проповѣди и катихизировали народъ на единственно ему понятномъ, литовскомъ языкѣ. Какъ извѣстно, М. Волончевскій самъ происхо-

---

[1]) См. Сборникъ статей разъясняющихъ польское дѣло по отношенію къ Западной Россіи, вып. 1-й. Составилъ и издалъ С. Шолковичъ, Вильна, 1885, стр. 116.

[2]) Срв. ib. стр. 117. Матвѣй Волончевскій (Motiejus Wolonczewskis) издалъ кромѣ «Описанія жемайтской эпархіи» (см. выше, стр. XIV, Wilniuj 1848) на литовскомъ языкѣ еще слѣдующія сочиненія духовнаго содержанія (молитвенники, разсказы изъ священной исторіи и тому подобное):

1) Kantyczkas arba Kninga Giesmiu, parwejzieta ir isz nauje iszspausta. Wilniuje, 1860.

2) Pamokims apej Sakramentą Dirmawones. Wilno. 1850.

3) Istorije Szwęta Senoje istatima. Nu Sutwierima Pasaules Lig użgimimą Kristaus Wieszpaties. Wilniuj. 1752, и потомъ часто въ 1855, 1858 и 1860 годахъ.

4) Żiwatas Jezaus Kristaus, Wiezpaties musu arba Istorije Naujoje Istatima. Wilniuj. 1853.

5) Żiwataj Szwętuju, tu kuriu wisadajs żemajczej uż wisgieb wadinties. Ejłu abeciełas surasziti. Wilniuj, 1858 et 1861.

6) Prade ir Iszsipletimas Kataliku Tikieima. Wilniuje, 1862; 1864.

дилъ не изъ дворянъ, а изъ простаго народа: оттого онъ заботился не только о средствахъ душеспасенія для своихъ Жямайтовъ и Литовцевъ, но и старался путемъ свѣтскихъ брошюръ наставлять и просвѣщать простой народъ. Къ обычаямъ и преданіямъ этого народа онъ отнесся съ уваженіемъ истиннаго народолюбца, стараясь не только собирать памятники народнаго творчества, но и описать бытъ и обряды, сопроводающіе важнѣйшія событія въ жизни простолюдина[1]). Если эти сочиненія его не были бы изданы только на литовскомъ нарѣчіи, но и на одномъ болѣе удобопонятномъ языкѣ, то богатыя свѣдѣнія по этнографіи и археологіи Жмуди и Литвы давнымъ давно сдѣлались бы достояніемъ науки. Извѣстно, что напр. брошюрка М. Волончевскаго, «Осипъ Полангенскій» [2]) доставила А. Беценбергеру богатый матеріялъ для его изслѣдованій о народности и обычаяхъ Литовцевъ [3]). М. Волончевскій, придерживаясь во всѣхъ своихъ сочиненіяхъ вообще нарѣчія своей родины, старался выработать литературный языкъ не только для Жемайтовъ, но и для Литовцевъ.

---

[1]) М. Волончевскимъ вѣроятно изданъ сборникъ жмудскихъ поговорокъ «Patarles Zemajcziu» безъ указанія года и мѣста печатанія, стр. 52. Какъ образецъ языка выпишу здѣсь короткое предисловіе (Prakałba) къ этой книгѣ. «Koźna kraszta źmones tur sawa patarles, kures minawo sznekiedamis. Isz patarlu gał numaniti prigimimą, paprotius ir iszminti giwentoju; todiel rejkietu jes surinkti. Bet wienas rasztinikas niekumet to darba newejks; nes koźnoj parakwijoj ira kitas. Priderietu tad, kad wisosi pusiesi butu ręnkikaj: kuriu asz neturiedamas, sułasiau kajp wiszta grudu tiek, kiek girdiejau ir galejau. Laj pri suringtuju mana ipiedinej prided kitas teip iłgajniu surinks ir wisas».

[2]) Срв. Изв. Имп. Русск. Геогр. Общ. XXI, стр. 113, примѣч., № 15; также помѣщенъ перечень литовскихъ молитвенниковъ и богослужебныхъ книгъ, перепечатанныхъ въ восточной Пруссіи.

[3]) Въ его сочиненіи: Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volksthums der Litauer. Göttingen, 1882: См. напр. стр. 91, примѣч. 7 и вообще статью объ играхъ литовскихъ дѣтей. При составленіи этой весьма любопытной книги (Палангосъ Юзе) содѣйствовали М. Волончевскому мѣстные сотрудники, такъ что она и не вся принадлежитъ ему по матеріялу. Заграничное изданіе этой книжки носитъ на заглавіи 1863 годъ напечатанія, но, какъ ясно изъ содержанія, оно вышло не раньше 1867 года. Въ діалектологическомъ отношеніи книжка передаетъ оттѣнки различныхъ говоровъ не только Жмуди, но и восточной Литвы, напр. въ описаніи свадьбы Литовцевъ Купишскаго прихода на стр. 60—76.

Онъ не увлекается при этомъ, какъ Довконтъ, всѣми діалектологическими тонкостями этихъ говоровъ, а выбираетъ общедоступное нарѣчіе, обогощая только лексиконъ провинціализмами и областными словами, встрѣчающимися иногда исключительно именно на Жмуди[1]). Изслѣдованію языка литовской литературы, зарождающейся подъ покровительствомъ М. Волончевскаго, посвящены большею частью труды Л. Гейтлера, его вышеупомянутые «Litauische Studien» и посмертные этюды о діалектѣ С. Довконта, о языкѣ проповѣдей Ширвида и Постиллы Н. Даукши: «Beiträge zur litauischen dialektologie». Періодъ литовской письменности, выбранный Л. Гейтлеромъ для своихъ

---

[1]) Срв. напр. его пастырское посланіе отъ 1850 года, печатанное на двухъ языкахъ, польскомъ и литовскомъ. Вильна, 1850. «List Pasterski Macieja Wołonczewskiego z bożego miłosierdzia i łaski ś. stolicy apostolskiéj Biskupa Telszewskiego do duchowieństva i wiernych chrystusowych rzymsko-katolickiej dyecezyi Telszewskiej» стр. 29. Со страницы 32—71 слѣдуютъ по латыни и по польски «Listy Apostolskie Ojca Świętego Papieża Piusa IX z Powodu Prekonizacyi I. W. Macieja Wołonczewskiego Na Biskupa Telszewskiego.

Начало этого посланія по литовски гласитъ: M. W. isz miłaszirdistes Diewa ir łoskas Staliczes Aposztołu, Telsziu arba Żemajtiu Wiskups.

Wisus szejpjau kunegus su zokaninkays Wiskupistes Musu, ir wisus Kristaus tikiencziusius, sweykinu ir pieminiszką żegnonę duodu!

Kataliku tikieims patio pradio pęnkiolektoje ąmžiaus Zejmajtiusi łajmingaj pasiets užauga, pražida ir teb klest lig sziolej. Tąn kłoti rejk pripažinti etc.

Изъ областныхъ словъ, извлеченныхъ отчасти уже Гейтлеромъ въ его «Lit. Studien» изъ «Вискуписте» того же Вол., привожу слѣдующія: 1) kłotis по Г. событіе, срв. выше: tąn kłoti=этотъ фактъ. 2) «Tąn isakimą Wieszpaties Kristaus atlikdamis kanakados Apasztołaj, apszwiete żiuburiu dąngiszka moksła» отъ ziuburis=žiburis свѣтило. 3) «Kiek wieno parakwijo gał buti tarp žmoniu iwajres idas ir negieri paprotej, kurius klebonuj gieraj jouzdamis ir žinodamis mejlie Diewa su artimu, tur stejgties isznowiti». Stejgties стараться, латышск. stéigtees sich beeilen: срв. A. Leskien, Ablaut стр. 23. 4) «Ius kajpo pardietinej nedaugieł kataliku, guwesnej už mąni» отъ guwus gescheidt, gewandt (Гтл.) срв. Leskien. l. c. стр. 35. 5) Tuomi sakau pasiklowes prijemiau ąnt kukszteras (na barki) sawa sunkibę katros prijmti nezgąnduotumes ir patis Aniołaj. 6) nepalausiu głaboti Wieszpaties=ne przestanę błagać Pana. Срв. Гтл. głaboti = bitten. латышск. glabāt bewahren, hüten. 7) Sekdamis pawejzdą didelej isakąntiel sakitoju arba koznadiju = idącza przykładem znakomitych mowców. 8) Ponaj sugiebiekiet apiprekioti darbus=Panowie i dziedzice umiejcie oceniać prace. Гтл. sugebieti fähig sein etc. 9) žmoniu iszmonis (apsakinietum) = wymysłów ludzkich.

лингвистическихъ разысканій, интересенъ еще и въ другихъ отношеніяхъ.

Со временъ М. Волончевскаго и другихъ преобразователей литовскаго языка не только вошли въ употребленіе жмудскіе говоры какъ языкъ литературный, языкъ проповѣдей и ксендзовскаго народнаго обученія, но и проникали въ народъ (путемъ напр. календарей Ивинскаго, сочиненія С. Довконта «о бытѣ древнихъ Литовцевъ») свѣдѣнія и извѣстія о миѳологіи и старинѣ литовской[1]). Моментъ этотъ недостаточно еще оцѣненъ для критики трудовъ по литовскому фольклоризму. Явилось послѣ Волончевскаго, Ивинскаго и Довконта не малое число разсказчиковъ изъ народа, знающихъ указанныя сочиненія слово въ слово, наизусть, и по части литовскихъ преданій и сказаній иногда слишкомъ много. Кромѣ того критика выяснила, что жаргонъ нѣкоторыхъ писателей этого періода дѣланный и оттого не соотвѣтствуетъ особенностямъ народной рѣчи. Въ новѣйшее время къ этимъ попыткамъ возсозданія литературнаго языка для литовцевъ присоединился опытъ А. Барановскаго преобразовать литовское правописаніе для созданія языка образцоваго

[1]) Срв. критику А. Бецценбергера о сборникѣ Фекенштедта (срв. ниже стр. 88, прим. 2) стр. 350: Man wird vielleicht fragen, wie Mittheilungen des Lasiczki oder anderer Schriftsteller in das litauische Volk dringen konnten. Die Beantwortung dieser Fragen ergibt sich aus folgenden Tatsachen, deren Zahl sich ohne grosse Mühe vermehren lassen würde. 1) Ein Żemaite aus Kule, der einem meiner Freunde, Herrn Gutsbesitzer Scheu in Löbarten, und mir eine Fülle von Geschichten, ersählte — darunter eine «Stammsage», welche mit den bezeichneuden Worten «im Lande Indien» beginnt,—berief sich dabei wiederholt auf Schriften und mündliche Mittheilungen Wolonczewskis, des verstorbenen Bischofs von Żemaitien. 2) Ein anderer Żemaite, der dem genannten Herrn und mir ebenfalls viel erzählte, erwähnte öfters das Werk «Budą senowęs Lëtuwiû Kalnienû ir Źámajtiû iszrasze Jokubs Łaukys» (т. е. С. Довконтъ), Petersburg. 1845, das von der litauischen Vorzeit handelt und brachte dasselbe eines Tages aus seinem Heimatdorfe mit. 3) Въ календаряхъ Ивинскаго каждый годъ печатались хронологическіе обзоры событій до Рождества и по Рождеству Христову и тамъ указано, когда литовское племя «Геруловъ» въ первый разъ въ исторіи явилось, когда Палемонъ съ 500 боярами-герулами пришелъ въ Литву и т. д. 4) Въ одномъ изъ этихъ календарей помѣщено краткое описаніе литовскихъ божествъ (? въ экземплярѣ Имп. Публичной Библ. этой статьи нѣтъ В.).

для всѣхъ говоровъ. «Nicht der dialektischen Orthographie, sondern zunächst der normalen grammatischen, welche nicht bloſs einen einzelnen Dialekt zum graphischen Ausdruck bringen will, vielmehr einer solchen, welche über die dialektischen Sonderheiten hinausgehend sie in einer grammatischen Norm vereinigt in ihren wesentlichen und gemeinsamen Grundlagen darstellt» [1]. Преобразовывая литовскій языкъ въ «нормальной орѳографіи» А. Барановскій воздержался отъ всякихъ произвольныхъ правилъ. Произношеніе литовскихъ звуковъ молодымъ клерикамъ безъ того уже извѣстно, потому что литовскій языкъ имъ прирожденный, вслѣдствіе этого они изучаютъ только образцовое правописаніе. Знаки, употребляемые въ образцовомъ правописаніи, каждый Литовецъ произноситъ по своему и соотвѣтственно особенностямъ говора своей родины. «Die Orthographie der Laute, wie der grammatischen Formen will so allen Dialekten gerecht werden, übt keinen Zwang aus, giebt keine willkürlichen Satzungen, in praxi angesehen: die jungen Kleriker lernen nicht die Aussprache — denn diese haben sie mit ihrer Muttersprache—, sondern sie lernen nur die Sprache in die rechte Schreibweise der Grammatik fassen, ein jeder liest aber in seinem heimatlichen Dialekte». Цѣль этого нормальнаго правописанія состоитъ въ слѣдующемъ: «So sind sie in den Stand gesetzt, nach der normalen Ortographie mit Leichtigkeit die Abweichungen eines ihnen fremden Dialektes systematisch aufzufassen und sich für den praktischen Gebrauch in ihrem Amt als Geistliche anzueignen». Изложеніе новой системы литовскаго правописанія А. Барановскаго страдаетъ противорѣчіями и неясностями, которыя отчасти уже были указаны А. Бецценбергеромъ въ его критикѣ изданія восточнолитовскихъ текстовъ [2]. У Литовцевъ «правильно происносимая рѣчь» существуетъ пока только въ извѣстныхъ кружкахъ, дальнѣйшее

---

[1]) Ostlit. Texte, стр. VII.
[2]) Gött. Gel. Anz. 1883 г.

развитіе книжнаго и образцоваго языка зависитъ отъ пробужденія національнаго самосознанія и потребности самаго народа разговориться съ одноплеменниками на діалектѣ, рѣзко различающемся отъ другихъ говоровъ. Новая орѳографія А. Барановскаго вслѣдствіе этого представляетъ попытку изображать имъ же выработанный «пандіалектическій» литовскій языкъ новой его азбукою, отличающеюся болѣе точною передачею звуковъ и устраненіемъ излишнихъ буквъ. Какъ А. Барановскій достигъ этой грамматической нормы, явствуетъ изъ словъ А. Вебера на стр. XIII: «Dieses grammatisch normierte Litauisch Baranowski's beruht auf seinem heimatlichen Dialekte (оникштенскомъ), der durch seinen streng gesetzmäfsigen, regelmäfsigen, feinen Bau, durch die Übereinstimmung aller einzelnen Lautverhältnisse eine sichere Grundlage gewährte. Diese ist mit Rücksicht auf das ganze litauische Sprachgebiet so zu sagen normalisiert und ergänzt worden, und die graphische Darstellung richtet sich nicht nach der Aussprache, welche auf dem Boden von R. 4 herrscht, sondern nach der Etymologie sämtlicher lebender litauischer Formen [1]). Nicht ein Wort ist so geschrieben, das nicht in allen oder wenigstens einem Dialekte so ausgesprochen würde; es ist also nicht eine neue Sprache auf diese Weise gebildet, sondern nur eine neue Schrift für die Sprache oder vielmehr die vorhandenen und üblichen Schreibweisen sind an eine bestimmte Norm gebunden worden». (Какой языкъ? по видимому новый, преобразованный языкъ Бароновскаго).

Все это припомнить умѣстно было потому, что усмотрѣли въ каждой литовской брошюрѣ образецъ чистаго діалекта [2]), въ каждомъ Литовцѣ или Жмудинѣ, бойко повѣствующемъ на

---

[1]) Въ оригиналѣ курсива нѣтъ. В.

[2]) «Oprócz obu głównych narzeczy roi się ich, jak rzekłem, mnóstwo mniéj lub więcéj odrębnych po różnych okolicach Litwy; Przebijają się one w każdéj prawie książce litewskiéj dawnéj i nowszéj, tak iż śmiało rzec można, że nie ma dvu pism różnych autorów zupełnie tém samém narzeczem napisanych» I. Karl. l. c. стр. 262.

своемъ нарѣчіи, надежнаго источника для изслѣдованія народнаго быта [1]).

Упустили совершенно изъ виду то обстоятельство, что не только въ Пруссіи выработался Тильзитскій діалектъ, какъ языкъ письменности, но что и въ Россіи теперь существуетъ общепонятное нарѣчіе, употребляемое въ письмѣ и на каѳедрѣ, въ молитвенникахъ и проповѣдяхъ. Напротивъ того языкъ русско-литовскихъ книгъ 18 вѣка и тѣмъ болѣе 17 и 16 столѣтій представляетъ тотъ періодъ въ развитіи языка вообще, въ которомъ существуютъ только чистые говоры безъ всякаго взаимодѣйствія, безъ измѣненія мѣстныхъ особенностей съ цѣлью большей общедоступности и общепонятности. Стремленія писать для бо̀льшаго круга читателей, происходящихъ изъ мѣстностей, отличающихся значительной разнохарактерностью говоровъ не только въ звукахъ и формахъ, но и въ словарѣ, такія стремленія возникаютъ или вслѣдствіе необходимости быть понятымъ не только на родинѣ своей, но и на чужбинѣ, или тогда, когда народъ освобождается отъ вліянія чужаго [2]) языка, который до того времени значительно воспрепятствовалъ національному образованію и созданію общедоступнаго народнаго языка для болѣе образованныхъ слоевъ общества. Для издателя старо-литовскихъ текстовъ русско-литовской письменности изъ всего этого получается такой выводъ, что недостаточно отмѣтить въ изслѣдованномъ

---

[1]) Объ отношеніи областной рѣчи къ письменному языку и общеупотребительному діалекту (Gemeinsprache) срв. вообще H. Paul. Principien der Sprachgeschichte, Halle. 1880. Cap. XIV. «Die gemeinsprache». По Паулу этотъ общеупотребительный языкъ или лучше сказать «правильно произносимая рѣчь» т. е. die gemeinsprache ist erst recht eine abstraction. Sie ist nicht ein complex von realen tatsachen, realen kräften, sondern nichts als eine ideale norm, welche angiebt, wie gesprochen werden soll» (стр. 266). Относительно происхожденія такихъ «образцовыхъ нарѣчій» приходитъ Паулъ къ слѣдующему выводу: Überall dient als norm zunächst nicht etwas neu geschaffenes, sondern eine von den bestehenden Mundarten (стр. 286). Die absicht eine gemeinsprache zu schaffen kommt erst hinten nach, wenn die ersten schritte dazu gethan sind (ibid.).

[2]) Т. е. польскаго языка литовской шляхты, стыдящейся уже во время Даукши своего литовскаго нарѣчія.

текстѣ отклоненія отъ языка позднѣйшей литературы нашихъ временъ, но что издатель обязанъ стараться согласовать данныя изслѣдуемаго текста съ діалектологическими особенностями современныхъ говоровъ и вообще областной рѣчи. Выше уже приведены были причины, мѣшающія исполненію этой задачи въ предстоящемъ изданіи. Въ другомъ мѣстѣ [1]) мы разъяснили, что издатель русско-литовскаго памятника не можетъ не касаться слѣдующихъ вопросовъ:

1) На сколько современныя знанія о русско-литовскихъ говорахъ рѣшаютъ вопросъ о родинѣ автора старопечатной книги? 2) Какое вліяніе замѣтно со стороны польской письменности или даже языка? 3) Какія слова заимствованы изъ бѣлорусскаго нарѣчія?

На всѣ эти вопросы отвѣчать систематическимъ разборомъ особенностей языка И. Даукши мы отказываемся и ограничиваемся вмѣсто этого рядомъ статей, посвященныхъ нѣкоторымъ особенностямъ языка литовской письменности вообще и катихизиса 1595 года въ особенности.

Прежде всего мы дадимъ общій обзоръ изслѣдованій прусскаго и литовскаго языковъ съ 13 до 16 вѣковъ и общее очертаніе распредѣленія русско-литовскихъ говоровъ Ковенской, Виленской и Сувалкской губерній.

Балтійскія нарѣчія до 16-го вѣка.

§ 2. Древнелитовскій языкъ 13, 14 и 15-го вѣковъ сохранился только въ отрывкахъ, въ отдѣльныхъ словахъ и выраженіяхъ. При недостаткѣ всякихъ цѣльныхъ произведеній для этого времени каждое новое слово, каждый списокъ названій населенныхъ мѣстъ или именъ лицъ литовскаго происхожденія невольно обращаетъ на себя вниманіе. Кромѣ того недостатокъ свѣдѣній

---

[1]) Журналъ Мин. Нар. Просвѣщ. 1886 г. февр. кн. стр. 308, 314 и 315. Archiv f. slav. Philologie, VIII, стр. 524—531.

объ этомъ періодѣ въ развитіи литовскаго языка дополняется сравнительнымъ изученіемъ другихъ балтійскихъ нарѣчій, какъ (древне) прусскаго, латышскаго и особенно инфлянтско-латышскаго нарѣчія [1]), — и наконецъ современныхъ литовскихъ говоровъ, отражающихъ въ своихъ особенностяхъ характеръ уже вымершихъ литовскихъ племенъ, какъ напр. Ятвяговъ въ Лидскомъ и Ошмянскомъ уѣздахъ (Виленской губерніи), Судавитовъ въ Трокскомъ уѣздѣ.

Драгоцѣнные отрывки языка литовскаго временъ Гедимина встрѣчаются въ Ипатской лѣтописи. О нихъ мы говоримъ подробнѣе ниже въ прибавленіяхъ къ словарю по поводу новыхъ свѣдѣній о литовскихъ богахъ, которыя представляетъ одно мѣсто хронографа Іоанна Малалы по списку, сохраняющемуся въ Виленской Публичной Библіотекѣ.

Нѣсколько литовскихъ словъ, хотя не вполнѣ разъясненныхъ, находится въ расказѣ нѣкоего Іоанна монаха (qui ex ordine fratrum minorum) о присягѣ данной Кейстутомъ и всѣми Литовцами, его сопровождавшими, королю венгерскому Людвигу въ 1351 г. Въ день Успенія Пресв. Богородицы Кейстутъ (Kestutus) пришелъ къ шатру короля Венгерскаго и заключилъ выше приведенный договоръ и потвердилъ его литовской присягою (iuramento lithuanico). Привели быка краснаго цвѣта и привязали надъ двумя копьями. Кейстутъ взялъ литовскій ножъ и кинулъ его въ быка, и попалъ быку прямо въ середину жилки и сейчасъ кровь широко разлилась. Этою кровью онъ самъ и всѣ Литвины (Lithwani) намазали себѣ руки и лицо, восклицая по литовски: «Rogachina roznenachy gospanany» (Рогахина или Рогатина розненахи (или

---

[1]) Латинскій текстъ приведеннаго извѣстія гласитъ: Et in festo Asſumpcionis beate Virginis venit Kestutus ad tentorium regis Hungarie videntibus cunctis, fedus superius exaratum iuramento lithwanico isto modo confirmauit, quod fecit adducere unum bouem rubei coloris, et ligari super duas stipites, et arripiens cultrum lithwanicum proiecit in bovem, et tetigit ipsum in vena mediana, et statim sanguis emanauit largisſime, de quo sanguine ipse et omnes Lithwani manus et facies perunxerunt clamantes lithwanice: Rogachina roznenachy gospanany: quod interpretatur Deus ad nos et animas, cornutum respice.

ти) госпонаны [1]), что толкуется: «Deus ad nos et animas, cornutum respice», присяга данная нами сегодня совершилась. И при этихъ словахъ Кейстутъ отрубилъ быку голову и разъединилъ голову отъ шеи на столько, чтобы онъ самъ и остальные Литовцы, которые присутствовали, могли пройти троекратно между разрозненными другъ отъ друга частями тѣла быка [1]).

Другой еще не разработанный матеріалъ представляетъ именословъ Ятвяговъ и Литовцевъ съ 13 до 16-го вѣка. Памятники этого рода лучше всего сохранились въ русскихъ лѣтописяхъ. Изслѣдователи, занимающіеся объясненіемъ литовскихъ именъ древней формаціи, именъ князей литовскихъ или боярскихъ родовъ нашего времени, пришли до сихъ поръ только къ одностороннимъ выводамъ. И. Юргевичъ [2]) слишкомъ много объяснилъ изъ русскаго языка, а природные Литовцы черезъ чуръ всё изъ литовскаго. Въ VIII томѣ журнала Ягича «Archiv f. slav. Philologie», стр. 531 и слѣд. я подробнѣе разбиралъ способъ этимологическаго разъясненія литовскихъ именъ собственныхъ изъ великорусскаго. Мнѣ недоставало тогда крестьянскихъ именъ Виленскихъ Литовцевъ. Изъ названій Виленскихъ крестьянъ, позаимствованныхъ мною на мѣстѣ въ волостныхъ правленіяхъ изъ посемейныхъ списковъ, видно, что въ предѣлахъ бывшаго Великаго Княжества Литовскаго составъ фамильныхъ именъ совершенно другой, чѣмъ въ Ковенской губерніи и на Жмуди въ особенности. Въ Лидскомъ уѣздѣ напр. встрѣчаются слѣдующія названія: Юнда въ Эйшишск. вол.: по видимому одного корня съ «Юндзилъ» (фамилія въ Конявской волости) и съ историческимъ названіемъ князька Ятвяжскаго въ лѣтописяхъ (срв. словарь) Бундза въ Беняконск. в.; Гедройць (тамъ же): названіе это распространено особенно въ Виленскомъ уѣздѣ и въ нешляхет-

---

[1]) Juramentum per nos promissum hodie persolutum. Et his dictis caput bovis amputavit et in tantum a collo separavit, quod ipse Kestutus et aly lithwani ibidem existentes per illam divisionem colli et capitis ipsius bonis tribus vicibus transierunt.

[2]) Опытъ объясненія именъ князей литовскихъ. Москва, 1884 г. 29 стр. Отд. оттискъ изъ Чтеній Общ. русск. исторіи и древностей.

ныхъ семействахъ; Желвидоръ; Свирбутъ (срв. тамже Свирко); Линга (въ Радунск. вол.), Линго или Лингė (въ Конявск. вол.); Микасъ Даўгота; Пуйше или Динкявичусъ (въ той же волости). Другія названія объясняются легко изъ современнаго языка напр.:

Дзилипасъ или Двилипасъ: т. е. Двойникъ, спорышъ, двойной орѣхъ.

Учкуронисъ, сынъ ушкура или влазня, отчима.

Брузге или Брузгелевичъ, тоже самое что Брузгисъ.

Даглисъ. Авижинасъ или Аўсянасъ, т. е. «Avenarius», отъ avena, овесъ [1]).

Древне-литовскій именословъ наконецъ безъ сравненія съ подходящими явленіями прусской ономастики удовлетворительно не разъясняется. Вопросу объ образованіи старо-прусскихъ личныхъ именъ посвященъ опытъ А. Бецценбергера «Die Bildung der altpreussischen Personennamen. Königsberg. 1876. 51 стр.». Авторъ, основываясь вообще на старо-прусскомъ именословѣ Пирсона, на стр. 4 обѣщалъ въ скоромъ времени представить болѣе очищенный и разработанный именословъ и изслѣдованіе трехъ вопросовъ о значеніи старо-прусскихъ именъ: 1) для старо-прусскаго словаря; 2) для разграниченія прусскихъ говоровъ; 3) для прусской грамматики.

Но къ крайнему сожалѣнію до сихъ поръ этотъ планъ не состоялся. Надо знать, что богатый матеріялъ для такихъ работъ находится въ г. Кенигсбергѣ, въ государственномъ тайномъ архивѣ, мало доступномъ для иностранныхъ ученыхъ.

Такъ какъ въ русской научной литературѣ на этотъ предметъ не обращено никакого вниманія, то считаю не лишнимъ ниже представить библіографическій очеркъ сочиненій и изслѣдованій о прусскомъ языкѣ послѣднихъ 65 лѣтъ.

Памятники древне-прусскаго языка заключаются: 1) въ трехъ изданіяхъ лютеранскаго катихизиса 1545 и 1561 годовъ, составленныхъ и напечатанныхъ по порученію герцога Альберта;

---

[1]) О діалектологическихъ особенностяхъ ниже въ «образцахъ».

2) изъ словаря, приблизительно 13-го вѣка, состоящаго изъ 800 словъ, преимущественно именъ существительныхъ; 3) изъ списка словъ (числомъ около ста) монаха Симона Грунава (1526 года); 4) изъ разбросанныхъ отрывковъ, отдѣльныхъ словъ и выраженій, встрѣчающихся въ актахъ и лѣтописяхъ; 5) изъ областныхъ словъ, употребляемыхъ современными жителями провинціи Восточной Пруссіи, и наконецъ, 6) изъ именъ лицъ и мѣстностей, сохранившихся въ актахъ и лѣтописяхъ Восточной Пруссіи, числомъ до 4000.

Первые опыты изслѣдованія остатковъ прусскаго языка, сдѣланные въ 17 [1]) и 18 вѣкахъ, не привели къ надежнымъ результатамъ: въ нихъ преобладаетъ ложный взглядъ, что нарѣчія литовской группы представляютъ языкъ смѣшанный. Первый, который руководствовался болѣе просвѣщеннымъ взглядомъ, былъ Шлöцеръ. Скоро послѣ изученія русскаго и церковно-славянскаго языковъ онъ засвидѣтельствовалъ, что нарѣчія литовскихъ племенъ на ряду съ славянскими составляютъ самостоятельную группу и что они находятся въ родствѣ съ германскимъ, латинскимъ, греческимъ, латышскимъ и персидскимъ языками (Срв. его Отрывокъ русской грамматики (§ 44, прим. 4). О прусскомъ языкѣ въ особенности Шлöцеръ говоритъ въ «Allgemeine Nordische Geschichte. Halle, 1771» на стр. 316 и 322, выражая мнѣніе, что прусское нарѣчіе, не смѣшанный языкъ, а равно, какъ латышское и литовское нарѣчія, самостоятельное. Спеціальной разработкою прусскаго языка однако же заниматься стали не скоро.

Первое начало къ дальнѣйшей разработкѣ дано было въ 1821 году извѣстнымъ Севериномъ Фатеромъ, въ переизданіи (хотя не совсѣмъ точномъ) прусскихъ катихизисовъ. Бòльшій интересъ къ прусскому вызвало *второе* изданіе катихизисовъ, составленное Нессельманомъ въ 1845 году, вмѣстѣ съ грамматическимъ очеркомъ новыхъ особенностей этихъ памятниковъ.

---

[1]) Перечень этихъ сочиненій см. у Винкельмана (Bibliotheca Livoniae historica. Berlin 1878), у Нессельмана и у Оссовскаго.

Безъ сомнѣнія Нессельманъ (онъ умеръ въ 1881 году[1]) этимъ изданіемъ и послѣдующими за нимъ изслѣдованіями оказалъ наукѣ большія услуги. Но хотя онъ и значительно расширилъ наши знанія относительно прусскаго языка, то всётаки незнаніе славянскихъ нарѣчій вызвало весьма странныя несообразности. Поражаетъ насъ между прочимъ дикое неразличеніе *с* и *з*, *ш* и *ж* въ «Thesaurus'ѣ» напр., semo зима вм. zemo; seamis озимь (Winterkorn) вм. zeamis или zēmis рядомъ съ semen сѣмя; или schirke (Hausgrille) вм. žirke рядомъ съ schis т. е. šis этотъ. Особенный интересъ въ 1868 году вызвало его изданіе Эльбингскаго словаря. Статьи, написанныя по этому поводу, представляютъ множество остроумныхъ замѣтокъ, съ которыми познакомиться необходимо для изслѣдователя литовскаго и славянскаго быта. По почину Нессельманна, стали еще заниматься и объясненіемъ древнихъ названій мѣстъ и лицъ. А. Беценбергеръ своимъ (уже выше приведеннымъ) опытомъ теперь недоволенъ, но его требованіе, что для удовлетворительной обработки ономастичнаго матеріяла необходимо группировать всѣ названія отдѣльно по областямъ, надлежитъ строжайшимъ образомъ соблюдать. О Прусахъ и прусскомъ языкѣ много писалъ Вилл. Пирсонъ, но къ сожалѣнію его труды страдаютъ отсутствіемъ строгаго метода и увлеченіями его богатой фантазіи. Ложныя его положенія (или скорѣе бредни) о кельтскомъ элементѣ въ прусскомъ языкѣ принимаются на вѣру даже въ сочиненіяхъ и статьяхъ, назначенныхъ для народнаго чтенія, напр., въ прусско-литовской газеткѣ «Niamuno sargas», 1886 г. № 19. Является наконецъ вопросъ: въ какомъ смыслѣ употребляется выраженіе «Пруськаа земля»? Удовлетворительнаго отвѣта мы до сихъ поръ не имѣемъ, какъ видно изъ статьи («Объ имени Прусовъ по русскимъ источникамъ») академика А. А. Куника, который строго отличаетъ имя вымершихъ или такъ наз. Древнихъ Прӯсовъ (съ долгимъ u; сравн. латышск. Prūsis и

---

[1]) См. его біографію, составленную А. Беценбергеромъ, въ Altpreuss. Monatsschrift, Bd. XVIII, стр. 324—331.

Prūšu zeme, лит. Prūsas, мн. ч. Prūsai, съ древн. польск. и русск. «Prusy» и «Прусы» въ смыслѣ прусскихъ людей и прусской земли) отъ именъ нынѣшнихъ разноплеменныхъ Пруссаковъ и Пруссіи. Послѣдняя у Поляковъ до сихъ поръ называется «Prusy» и жители ея «Prusacy», а не «Prussacy». Терминъ Altpreussische Sprache (Dawny pruski język, древній прусскій языкъ) г. Куникъ рѣшительно отвергаетъ на томъ основаніи, что Прусы сами называли свой языкъ просто prūsiskas (= прусскій или прусишкій), что нѣтъ никакого Neupreussische Sprache и что подъ Altpreussen, съ 1701 г., разумѣются провинція Ostpreussen и ея обитатели нѣмецкаго происхожденія.

Очеркъ прусской библіографіи.

Severin **Vater.** Die Sprache der alten Preussen. Einleitung, Ueberreste, Sprachlehre, Wörterbuch, aufgestellt von J. S. Vater. Braunschweig 1821. XII, XL et 182 pag. in - 8°.

См. Mone въ Jahrb. der Literatur. Heidelberg 1821, p. 489.

— Vater, Analekten der Sprachenkunde (Leipz. 1821) 2. Heft, p. 85, 87.

— Jac. Grimm въ Göttinger Gelehrte Anzeigen. 1822. Stück 121 (= Kleinere Schriften. 4. Band, p. 160—164).

— Nesselmann. Die Sprache der alten Pr. p. XXIV—XXVIII.

Sam. Bogum. **Linde.** O języku dawnych Prusaków; rozbior dzieła Professora Vatera. W Warszawie 1822. 116 стр. in—8°.

Отдѣльный оттискъ изъ Roczniki towarzystwa przyjacioł nauk. Tom XV.

Извлеченіе изъ соч. Линде напечатано В. Анастасевичемъ въ Трудахъ Вольнаго Общества Любителей Россійской Словесности. Пет. 1822. (Часть 18, стр. 280—334).

Peter v. **Bohlen.** Ueber die Sprache der alten Preussen.

Въ Geschichte Preussens von Joh. Voigt. I. (1827), p. 709—723.

Сравн. Nesselmann, Die Sprache der a. Pr. (1845), p. XXVIII.

Graff. Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache..., in welchem durch Vergleichung des Althochdeutschen mit dem Indischen, Griechischen, Römischen, Gothischen... und Altnordischen, Litauischen, Altpreusisschen die schwesterliche Verwandtschaft dieser Sprache nachgewiesen... Berlin 1834—1846. 6 Bände in - 4°.

Carl Ludwig **Struve.** Ueber den einheimischen Namen des Bernsteins.

Vaterländ. Archiv oder Preuss. Provinzial-Blätter 14 Band. (Königsb. 1835), p. 191—192 (425).

F. A. **Pott.** De Lithuano-Borussicae in Slavicis Letticisque linguis principatu commentatio. I—II (Hallis Saxonum). 1837—1841 in -4⁰.

Ferd. **Nesselmann.** Ueber die Sprache der alten Preussen.

Preussische Provinzialblätter 1843, p. 401—420; 3—19.

Ferd. **Nesselmann.** Die Sprache der alten Preussen in ihren Ueberresten erläutert. Berlin 1845. XXXVI et 158 pag. in -8⁰.

См. Потта въ Hallische Allgem. Literatur-Zeitung. 1846. № 38. 39.

Nesselmann. Ueber Altpreussische Ortsnamen.

Neue Preussische Provinzial-Blätter. (Band V). 1848, p. 4—16.

Gerss. Einige Bemerkungen zu dem Aufsatze des Herrn Nesselmann. Тамъ-же стр. 251—255.

Friedrich **Neumann.** Ueber den Ortsnamen Damerau und die damit verwandten.

Neue Pr. Provinzial-Blätter (Band V), 1848, p. 241—249 (251).

Въ этой статьѣ Нейманъ († 1869) впервые извѣстилъ ученый міръ объ открытомъ имъ (Эльбингскомъ) глоссаріи прусскаго языка.

О славянскомъ происхожденіи слова «Damerau» сравн. Miklosich, Lautlehre (2 изд., стр. 585) и Etymol. WB. der slav. Sprachen, стр. 48.

F. **Nesselmann.** Offener Neujahrsgruss an Hrn. Stadtrath Neumann in Elbing.

Neue Preuss. Provinzial-Blätter. 1852. I, p. 1—2.

Fr. **Bopp.** Ueber die Sprache der alten Preussen in ihren verwandtschaftlichen Beziehungen. Berlin 1853. 4⁰. (Оттискъ изъ Abhandlungen Берлинской Акад. Наукъ).

См. статью Потта въ Blätter für literarische Unterhaltung. Leipzig 1856, № 8, pag. 140.

— — Шлейхера въ Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung von A. Kuhn. 1. Band (1856) p. 107—116.

Casp. Guil. **Smith.** De locis quibusdam grammaticae linguarum balticarum et slavonicarum. Particula I—III. Havniae 1857—1859. 8⁰.

См. выше (въ «Введеніи», стр. VI) приведенныя статьи Шлейхера и Шмидта.

J. **Voigt.** Einige Beiträge über altpreussische Personen- und geographische Local-Namen.

Neue Preuss. Provinzial-Blätter. Band. V. (1860) p. 299—305.

А. **Шлейхеръ.** Краткій очеркъ доисторической жизни сѣверо-восточнаго отдѣла индо-германскихъ языковъ.

Приложеніе къ 8. тому Записокъ И. Акад. Наукъ. № 2. Спб. 1865. 64 стр. 8⁰.

А. **Шлейхеръ.** Тэмы именъ числительныхъ (количественныхъ и

порядочныхъ) въ лито-славянскомъ и нѣмецкихъ языкахъ.

Приложеніе къ 10. тому Записокъ И. Акад. Наукъ. № 2. Спб. 1866· 70 стр. 8°.

M. **Töppen.** Einige Reste der altpreussischen Sprache nebst antiquarischen Bemerkungen.

Altpreussische Monatsschrift. IV. Band (Königsb. 1867), 136—156. Отдѣльные оттиски вышли подъ заглавіемъ: Antiquarische Aufsätze zur Geschichte Preussens. Danzig 1868. 8°.

Ein deutsch-preussisches Vocabularium aus dem Anfange des fünfzehnten Jahrhunderts. Nach einer Elbinger Handschrift mit Erläuterungen herausgegeben von F. **Nesselmann.** Königsberg 1868. 56 pag. in—8°. (Посвящено проф. Потту).

Первоначально напечатано въ Altpreussische Monatschrift, но, несмотря на добросовѣстное стараніе издателя, съ нѣкоторыми ошибками.

Pott (16 окт. 1868. г.) въ Beiträge zur vergl. Sprachf. herausg. von Kuhn, 6. Band, p. 109—127.

— — Literarisches Centralblatt. Leipz. 1869; p. 112.

Wenzel Burda. Zum deutsch-preussischen vocabular, von Nesselmann въ Beiträge Куна, Band 6 (1870) p. 393—407.

Carl Pauli. Preussische Studien въ Beiträge Куна VI (9 Oct. 1869), 411—459. VII (14 Jan. 1872), 155—227.

Nesselmann. Kritische Bemerkungen über das deutsch-preussische Vocabular des Codex Neumannianus въ Altpreussische Monatssch. Band VI (1869), p. 315—326.

Nesselmann. Verbesserungen im Elbinger Vocabularium und im Katechismus въ Altpr. Mon. Band VIII, (1871), 77—78.

Joh. Schmidt. Zum preussischen vocabular, въ Beiträge Куна Band 7 (1871), 244—247.

Nesselmann. Bemerkungen zu dem Elbinger Vocabular. Въ Altpr. Monat. Bd. VIII (1871), 694—697. Сравн. стр. 77.

W. Pierson. Nachtrag zur Erklärung altpreussischer Wörter въ Altpr. Mon. Bd. 9 (1872), p. 162—164.

William **Pierson.** Litauische Aequivalente für altpreussische Wörter.

Altpreussische Monatsschrift. Band VII (1870), 577—602.

— Nachtrag zu den «Litauischen Aequivalenten». Altpr. Monatssch. VIII (1871), p. 362—367.

Nesselmann въ Altpr. M. Bd. VIII p. 699.

F. **Nesselmann.** Forschungen auf dem Gebiete der preussischen Sprache.

Altpr. Monatssch. 1. Beitrag. Band 7 (1870), 289—319.

— 2. Beitrag. Bd. 8 (1871), 59—78.

— 3. Beitrag. Bd. 8 (1871), 673—700.

W. **Braune.** Ueber den altpreussischen Diphthong ai.

Beiträge zur vergl. Sprachf. h. von Kuhn. Band 8 (März 1873), p. 91—101.

W. **Pierson.** Ueber die Nationalätit und Sprache der alten Preussen.

Въ Programm der Dorotheenstädtischen Realschule. Berlin 1873. 20 pag. in 4°.

Thesaurus linguae prussicae.

Der preussische Vocabelvorrath, soweit derselbe bis jetzt ermittelt worden ist, nebst Zugabe einer Sammlung urkundlich beglaubigter Localnamen, gesichtet und zusammengestellt von F. **Nesselmann.** Berlin 1873. VIII et 224 pag. in 8⁰.

Joh. Schmidt въ Jenaer Literaturzeitung 1874, pag. 505—509.

Сравн. Nesselmann: Zur Orientirung въ Altpreuss. Monatsschr., 11. Band (1874), pag. 608.

L(eskien) въ Literarisches Centralblatt 1874 (№ 35), pag. 1170.

Bezzenberger въ Göttinger gelehrte Anzeigen 1874 (St. 39), pag. 1221—1250.

Pierson въ Altpreuss. Monatsschr. 11. Band. (1874), pag. 161—163.

Ferd. **Hoppe**. Erklärung von Ortsnamen in Preussen, ein Beitrag zu Nesselmann's Thesaurus linguae Prussicae.

Wissenschaftliche Monatsblätter. Königsb. 1877, pag. 89—93.

W. **Pierson.** Altpreussischer Namenkodex.

Zeitschr. f. preuss. Gesch. 10. Jahrg. (1873), pag. 483—514; 618—642; 684—744.

Nachtrag. 13. Jahrg. (1876), pag. 358—360.

См. отзывъ Оссовскаго, стр. 121—122.

W. **Pierson.** Spuren des Celtischen in der altpreussischen Sprache.

Zeitschr. f. preuss. Gesch. 11. Jahrg. (1874), pag. 755—760.

См. выше стр. XLV.

A. **Bielenstein** und A. **Fick.** Das angeblich preussische vaterunser des Simon Grunau (3. März 1874.)

Beiträge zur vergl. Sprachforschung, herausg. von Kuhn. Band 8 (1874), pag. 293—301.

Ferd. **Hoppe.** Orts- und Personennamen der Provinz Preussen I—VI. VII.

Altpreuss. Monatsschr. Band. 12—14, 18 (1875—1877. 1881).

W. **Pierson.** Altpreussischer Wörterschatz.

Zeitschr. f. preuss. Gesch. 12. Jahrg. (1875), pag. 273—324.

Joh. Schmidt въ Jenaer Literaturzeitung. 1875, Art. 577, pag. 654, und Ossowski, O j. dawn. Pr. pag. 106.

A. **Leskien.** Die Declination im Slavisch-Litauischen und Germanischen. Leipzig 1876.

(Preisschrift der fürstl. Jabłonowskischen Gesellschaft XIX).

W. Braune въ Literarisches Centralblatt 1877, № 2.

Joh. Schmidt въ Jenaer Literaturzeitung 1877, № 17.

F. Bechtel въ Zeitschr. für deutsches Alterthum. 21. Band (1877). Anzeiger p. 215—240.

R. **Hassencamp.** Ueber den Zusammenhang des lettoslavischen und germanischen Sprachstammes. Leipzig 1876.

(Preisschrift d. fürstl. Jabłonowskischen Gesellschaft XX).

Joh. Schmidt въ Jen. Literaturz. 1877, № 17.

F. Bechtel въ Zeitschr. f. deutsches A. 21. Band (1877). Anzeiger, pag. 240—252.

A. **Bezzenberger.** Die Bildung der altpreussischen Personennamen. Ein Versuch ihrer Deutung.
Altpreuss. Monatsschrift 13. Band. (1876), 385—435, см. выше стр. XLIII и Ossowski, pag. 122.

A. **Bezzenberger.** Altpreussisches.
Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen. II (1878), 135-141, и оттуда перепечатано въ Altpreuss. Mon. Band 15. (1878), pag. 124—129. 269—281.

Alexander **Brückner,** (въ Берлинѣ). Slavismen im altpreussischen.
Litu-slavische studien. I. theil. Die slavischen fremdwörter im Litauischen. Weimar 1877, pag. 191—197.

A. **Bezzenberger.** Accentuation im Preussischen.
Altpr. Mon. 16. Band (1879), pag. 503—504.

J. **Ossowski** († 1882). Zabytki języka dawnych Prusaków.
Roczniki towarzystwa naukowego w Toruniu. Rocznik drugi. Toruń 1880, pag. 99—125.
Статья заключаетъ въ себѣ краткій обзоръ изслѣдованій о прусскомъ языкѣ.

R. **J.** Preussische Ortsnamen.
Altpreuss. Monatsschrift. 18. Bd. (1881) pag. 40—52.

F. **Bechtel.** Zum altpreussischen Enchiridion.
Altpreuss. Monatsschr. 18. Band (1881), pag. 310—319.

H. **Frischbier.** Preussisches Wörterbuch. Ost- und Westpreussische Provinzialismen in alphabetischer Folge. 2 Bände. Berlin 1882—84. 8⁰.

A. **Bezzenberger.** Die littauisch-preussische Grenze.
Altpr. Mon. 19. Band (1882), pag. 651—655.

A. **Bezzenberger.** Ueber die Verbreitung einiger Ortsnamen in Ostpreussen.
Altpreuss. Monatsschrift 20. Band. (1883), pag. 123—128.

Литовскіе говоры Западной Россіи.

§ 3. Для того, чтобы начертать внутреннюю исторію языка независимо отъ характера старолитовскихъ текстовъ, необходимо подвергнуть современный языкъ подробному разбору относительно его состава, какъ онъ проявляется въ живомъ употребленіи и во всемъ разнообразіи многочисленныхъ говоровъ. Отношенія

языка письменности къ живому нарѣчію выясняются только тогда вполнѣ, когда существуетъ удовлетворительная группировка нынѣ существующихъ говоровъ. Н. Даукша и К. Ширвидъ, какъ мы уже выяснили, дали языку своего роднаго племени начала литературной обработки. Не удивительно, что они для выраженія книжныхъ мыслей и перевода статей изъ чужаго нарѣчія (Н. Даукша перевелъ катихизисъ И. Ледесмы и Постиллу Вуйка) на свой родной языкъ должны были нѣкоторымъ образомъ возсоздать рѣчь литовскую, до того не существующую въ литературѣ. Языкъ Даукши, какъ и вообще языкъ памятниковъ прошедшаго, не есть вполнѣ живой языкъ того же времени, а до нѣкоторой степени отвлеченный. Что именно переводчикъ боролся съ трудностью быть не понятымъ въ другой мѣстности, это ясно показываютъ объяснительныя глоссы или объясненія отдѣльныхъ словъ, выставленныя на краю ниже изданнаго катихизиса.

Изслѣдованіе о языкѣ Даукши, если это только позволяетъ ограниченность матеріала, должно привести къ опредѣленію родины его и мѣстности, въ которой (можетъ быть по мнѣнію Даукши въ Жмудской эпархіи) говорили болѣе «чистымъ литовскимъ языкомъ», безъ примѣси бѣлорусскаго или безъ испещренія польскими словами. Что литовскій дворянинъ Даукша горячо любилъ свой родной языкъ и сознательно обработалъ его для религіозной литературы, ясно изъ польскаго предисловія къ Постиллѣ 1599 г. По его наблюденію, литовская шляхта, какъ сказано въ указанномъ мѣстѣ, тридцать лѣтъ послѣ Люблинской уніи, уже стала стыдиться своего роднаго нарѣчія и начала употреблять польскій языкъ [1]).

Но нѣкоторые ученые отрицаютъ пригодность этакого матеріяла для разработки исторической грамматики литовскаго

[1]) Geitler, Litva i Litvané (Срв. стр. XIX, прим. 1) стр. 479 приводитъ это извѣстіе слѣдующими словами:

«Třicet let již po uni Lubelské stěžuje si litévský spisovatel farář Dauksza ve své předmluvě k veliké postille (vyšla r. 1599), že šlechta litevská za litevštinu se stydí a takřka jen polštiny užívá».

языка. «Старолитовскихъ текстовъ нѣтъ, а есть только, по мнѣнію Г. Вебера, много древнихъ литовскихъ текстовъ (es giebt sehr viele alte litauische Texte, aber keine altlitauischen). При этомъ спрашивается, достаточно ли для начертанія исторіи литовскаго языка орудовать однимъ только средствомъ сравненія съ родственными языками. Исторія изученія литовской грамматики даетъ отрицательный отвѣтъ. Одностороннее изученіе современнаго языка безъ разъясненія данныхъ исторической давности всегда приводило къ одностороннимъ выводамъ и увлеченіямъ въ родѣ тѣхъ, которыя встрѣчаемъ напр. у А. Гильфердинга въ такой фразѣ: «между всѣми арійскими племенами Европы, племя литовское оказывается, судя по языку, наиболѣе близкимъ къ своему первоначальному, доисторическому типу». Существуетъ даже анекдотъ, что кенигсбергскій оріенталистъ Петръ Фонъ-Боленъ съ нѣкоторыми Литовцами бесѣдовалъ на языкѣ «Ведовъ». Эта исторія конечно выдуманная. Но, «si non è vero, e ben trovato» и анекдотъ мѣтко характеризуетъ ходящія воззрѣнія. А. Бецценбергеръ доказываетъ на формахъ глагола esmi, скртс. ásmi, греч. εἰμί, что въ литовскомъ языкѣ многое не древняго происхожденія, а является только въ «античномъ костюмѣ» [1]).

Мнѣніе объ исключительномъ преимуществѣ литовскаго языка, какъ сохранителѣ антикварныхъ рѣдкостей въ грамматикѣ, пошатнулось особенно тогда, когда начали изучать литовскіе говоры Россіи. Вс. Миллеръ, изучавшій въ вакаціонное время 1871 года областную рѣчь Литовцевъ людвиновской гмины, Кальварійскаго уѣзда, Сувалкской губерніи, въ предисловіи къ изданію собранныхъ тамъ пѣсенъ [2]), на стр. 2-й, говоритъ: «Всѣ мѣстныя отличія говоровъ имъ, т. е. Нессельманомъ стерты, между тѣмъ, какъ *едва ли другой индоевропейскій языкъ столь богатъ діалектическими оттѣнками, какъ языкъ литовскій, который въ русскихъ областяхъ Литвы, не имѣя литературной*

[1]) Gött. Gel. Anz. 1877 г. стр. 145.

[2]) Срв. стр. XIX, примѣч. 4. Ссылка наша относится къ отдѣльному оттиску изъ Извѣстій Имп. Московскаго Университета за 1883 годъ.

жизни, чуждъ всякой устойчивости. Каждыя десять, двадцать верстъ можно уже подмѣтить нѣкоторыя особенности, интересныя въ этимологическомъ, фонетическомъ и лексическомъ отношеніи. Часто въ одной мѣстности сохраняется черта глубокой древности, уже исчезнувшая въ другихъ говорахъ». Изученіе мѣстныхъ говоровъ вслѣдствіе этого имѣетъ не маловажное значеніе для исторіи языка. Неоспоримая эта истина, давно признанная наукою, не нашла никакого примѣненія въ русской Литвѣ. Что въ діалектологическомъ отношеніи этотъ край всё еще не тронутый: это явствуетъ изъ того, что мы до сихъ поръ не имѣемъ даже и опыта полной группировки всѣхъ говоровъ русской Литвы.

Если не обращать вниманія на путаницу въ понятіяхъ о Жмуди и о жемайтскомъ діалектѣ у Нессельмана и Куршата, то безъ сомнѣнія исходной точкой для дальнѣйшихъ разграниченій долженъ служить опытъ группировки литовско-жемайтскихъ говоровъ Ковенской губерніи, сдѣланный А. Барановскимъ въ его лекціяхъ о литовскомъ правописаніи и грамматикѣ. А. Барановскимъ введенъ терминъ «восточно-литовскіе говоры», выраженіе теперь модное и слишкомъ широкое, которое г. Гарбэ въ новомъ изданіи Ширвида распространяетъ и на область Виленскихъ литовскихъ говоровъ 17-го вѣка. Dr. Янъ Карловичъ въ своемъ поучительномъ трактатѣ «o języku litewskim», въ главѣ IV-й «języki i narzecza litewskie», разбирая вопросъ о раздѣленіи діалектовъ Литвы, касается мнѣнія С. П. Микуцкаго, который въ языкѣ литовскомъ различаетъ два главныя нарѣчія, южное и сѣверное. «Естественную границу между этими нарѣчіями составляетъ отчасти рѣка Вилія. Къ сѣверному нарѣчію принадлежатъ Литовцы, живущіе въ уѣздахъ Свенцянскомъ (Вил. губ.), Новоалександровскомъ, Вилькомирскомъ, Поневѣжскомъ и отчасти Шавельскомъ (Ковенской губ.). Всѣхъ остальныхъ можно причислить къ южному нарѣчію. Главное различіе между южнымъ и сѣвернымъ нарѣчіями составляетъ слѣдующая фонетическая особенность: въ южномъ господствуетъ носовое *a* (ą), въ сѣверномъ носовое *u* (ų)». (Ср. ниже стр. 159 и

слѣд.). Противъ этого раздѣленія г. **Карловичъ** вполнѣ основательно возражаетъ: 1) что существуетъ третье видоизмѣненіе этого звука ǫ (on); 2) что одна эта черта недостаточна для точныхъ распредѣленій говоровъ. Есть другія явленія въ жизни литовскихъ нарѣчій, имѣющія бо̀льшую важность для характеристики говоровъ, чѣмъ видоизмѣненія носоваго звука ą. Взвѣшивая кромѣ того еще другія попытки раздѣленія литовскихъ говоровъ, **Я. Карловичъ** даетъ наконецъ преимущество **Шлейхеру**. Кромѣ двухъ главныхъ нарѣчій, верхнелитовскаго и нижелитовскаго (или жмудскаго), множество мѣстныхъ говоровъ ютится въ разныхъ углахъ и захолустьяхъ Литвы. Оттѣнки такихъ мѣстныхъ говоровъ выступаютъ въ каждой литовской книжкѣ какъ стараго, такъ и новаго времени такъ разнообразно, что смѣло можно утверждать: нѣтъ двухъ сочиненій разныхъ авторовъ, которыя были-бы написаны въ одномъ и томъ же говорѣ. Но послѣднее мнѣніе не потверждается, какъ мы показали уже выше, исторіею литовской письменности. Напротивъ того исторія литовской проповѣди, ходъ религіознаго обученія этого народа указываютъ на то, что уже со временъ іезуитовъ образовались два духовныхъ центра, которые имѣли не малое вліяніе на выработку литературнаго языка. Въ 19-мъ столѣтіи, со временъ Волончевскаго и его сподвижниковъ, стали появляться писатели, сочиняющіе свои книги именно на довольно безцвѣтномъ и условленномъ языкѣ, какъ напр. **Косаковскій** [1]), **Юзумовичъ** [2]), **Рачковскій** [3]), и другіе. Что же касается Виленской

---

[1]) Срв. ниже стр. 63 и J. Karlowicza o lit. języku, стр. 140 и 166.

[2]) Винцентомъ **Юзумовичемъ** изданы слѣдующія книжки:

1) Apłankimas Parakwijos par jos klebona arba Iszguldimas Daliku tikejima. S. Rima Katalikiszka. Wilniuj. 1860. 2) Szwentas Izidorins Artojas. Kningele diel żimos ir naudos artoju. W. 1861. 3) Kiali i Dangu par iwajrius szio swieta Krizelus. Wiln. 1857, 1861 и потомъ часто. 4) Paskutini Wałąnda Giwenima żmogaus ant szio swieta diel naudos kajp ligonu tejp ir swejku. Wiln. 1856. 5) Giwenimas żmogaus krikszczionies arba Iszguldimas prisakimu W. Diewa ir Bażninczios szwentos. Wiln. 1861. 6) Naujas żiamajtiszkas Elementorius su Katekizmoms ir Ministranturu. Wilniuj, 1864.

[3]) Іеронимомъ **Рачковскимъ**, нынѣ ректоръ духовной католической семинаріи въ Ковнѣ, изданы были слѣдующія трактаты:

эпархіи, то Литовцы, сильно ополячиваясь по крайней мѣрѣ въ костелѣ, плебаніи и околицѣ, не очущаютъ потребности въ переработкѣ общеупотребительныхъ, такъ называемыхъ жмудскихъ, молитвенниковъ и душеполезныхъ трактатовъ. Изрѣдка только мѣстные уроженцы Литовцы стараются произносить свои проповѣди на удобопонятномъ мѣстномъ діалектѣ Виленской губерніи, если они вслѣдствіе благопріятныхъ обстоятельствъ попадаютъ, какъ Литовцы, въ литовскіе приходы, а не въ бѣлорусскіе.

Сильную потребность въ выработкѣ общедоступнаго, или даже литературнаго діалекта ощущали единственно въ Тельшевско-Ковенской эпархіи, въ которой вслѣдствіе этого литовскій языкъ сталъ обязательнымъ предметомъ обученія въ католической духовной семинаріи. Этотъ моментъ не мало способствовалъ къ болѣе близкому ознакомленію съ мѣстными говорами Ковенской губерніи. Уроженецъ Россіенскаго уѣзда, попадавшій по окончаніи своего образованія изъ Ковны на крайный востокъ Новоалександровскаго или Вилкомирскаго уѣздовъ, очутился въ положеніи человѣка, говорящаго на иностранномъ языкѣ проповѣдь для публики мало или вовсе его не понимающаго. Оттого въ послѣднее время необходимо было самимъ Литовцамъ приняться за внимательное изученіе литовскихъ говоровъ. Результатомъ такого изученія и развѣдокъ въ кругу учащейся молодежи явилась попытка А. Барановскаго группировать литовскіе говоры Тельшевской эпархіи по слѣдующимъ группамъ: 1) тельшевско-жемайтскій; 2) россіенско-жемайтскій; 3) сѣверозападный литовскій (въ южной части Россіенскаго уѣзда въ западной Шавельскаго, въ сѣверо-западной части Ковенскаго; 4) юго-западный литовскій (въ южной части Ковенскаго уѣзда

---

1) Munka Wieszpaties Iezaus arba Diewa bajmingus Dumojimus apej Munką Iezaus Kristaus diel kiekwienos dienos par isztisą gawienę paraszę. Wiln. 1857, 1863 и т. д. 2) Wadowas i Dangu ir Meditacijes dieł penkiw dienu Rekolekciju Wiln. 1857, 1861 etc. 3) Balsą Diewa pri żmogaus arba Apdumojimą gieradieiszcziu Wieszpaties Diewa. Wiln. 1858. 4) Apłankimas Szwencziause Sakramenta kuna ir krauje Iezaus Kristaus. Wiln. 1859.

отъ Краснаго двора далѣе къ западу). Все это западно-литовскіе говоры. Остальные семь говоровъ принадлежатъ къ группѣ восточно-литовскихъ; 5) западно-восточный; 6) юго-восточный (5-й и 6-й вмѣстѣ составляютъ первый восточный говоръ); 7) второй восточный; 8) третій восточный; 9) четвертый восточный; 10) пятый восточный; 11) шестой восточный или говоръ Новоалександровскаго уѣзда. Четвертый восточный говоръ діалектъ родины (Оникшты) самого Барановскаго, о которомъ А. Шлейхеръ говорилъ уже въ своемъ изданіи Доналейтиса въ 1865 году. На пятомъ восточномъ говорѣ говорятъ въ Субочѣ, Палавенахъ, Купишкахъ, Вешинтахъ, Понемуни, волостяхъ Вилкомирскаго уѣзда. На югѣ того же уѣзда въ Коварскѣ, Куркляхъ и т. д. распространенъ третій восточный говоръ; 7-й говоръ въ Поневѣжскомъ уѣздѣ (срв. образецъ литовскаго языка по ту сторону рѣчки Берже на стр. 136 и слѣд.).

А. Бецценбергеръ въ своихъ изслѣдованіяхъ о прусскомъ сѣверно-литовскомъ діалектѣ [1]) и въ подробномъ критическомъ разборѣ литовско-нѣмецкаго словаря Куршата [2]) различаетъ относительно русской Литвы два поднарѣчія, жемайтское и нежемайтское (или сѣверно-восточное). Переходнымъ нарѣчіемъ, по его мнѣнію, слѣдуетъ считать языкъ шавельскихъ Литовцевъ, говорящихъ *an* вм. *on* и *un*. Но такъ какъ говоры русской Литвы до сихъ поръ систематически не были изслѣдованы, то ученый этотъ ограничивается краткой замѣткою, что на Жмуди произносятъ mèile (любовь), łǫ́ngs (окно), žę̀nklint (ознаменовать); въ русской Южной Литвѣ mèilė, łą́ngas, źę̀nklint, въ восточной Литвѣ meiła, łùngs, ź̀inklint — далѣе, что въ жемайтскомъ нарѣчіи говорятъ dė́ina (день), wāks (дитя), въ южной и восточной Литвѣ dẽna, waíks. Вслѣдъ за этимъ А. Бецценбергеръ, обрисовывая задачу литовскаго лексикографа, говоритъ объ отношеніи живаго литовскаго языка къ его литературѣ слѣдующее:

---

[1]) Beiträge z. K. der indogerm. Sprachen. IX, 291—293.

[2]) Göttingische Gel. Anz. 1885 г., № 23, стр. 905—948.

«Von einem litauischen Lexicographen ist nun zu verlangen, dafs er alles dies und noch viel mehr von den litauischen Dialekten weiß, daß er bei der Aufstellung der einzelnen Artikel in einer den Ermittelungen der litauischen Dialektforschung (und auch der vergleichenden Sprachforschung) entsprechenden Weise verfahre, dass er die sämtlichen litauischen Dialekte methodisch berücksichtige, und soweit dies irgend möglich ist, darstelle, dafs er kurz gesagt, ein möglich zutreffendes, in Licht und Schatten gut gehaltenes Bild der reich gegliederten litauischen Sprache gebe. Wie berechtigt diese Forderungen sind, wird jeder stillschweigend zugeben, zumal wer weiß, daß die älteren litauischen Lexika sehr unzureichend sind, und daß die litauische Litteratur relativ so dürftig, so jung und zum Theil schwer zugänglich ist, daß sie die Kontrole eines litauichen Wörterbuches nicht zuläßt und dafs der Schwerpunkt der historischen Erforschung des Litauischen überwiegend in dessen Dialekten ruht» (l. c. стр. 912).

Безъ сомнѣнія русскому изслѣдователю произведенія народной литературы легко доступны (въ С.-Петербургѣ и Вильнѣ напр.), безъ сомнѣнія изученіе живаго литовскаго языка для русской науки предметъ первостепенной важности, но не смотря на всѣ эти благопріятныя обстоятельства до сихъ поръ не существуетъ ни спеціальныхъ изслѣдованій о русско-литовскихъ говорахъ, ни систематическаго начертанія всѣхъ оттѣнковъ литовскаго нарѣчія Сѣверо-Западнаго края.

Для разъясненія нѣкоторыхъ особенностей русско-литовскихъ говоровъ въ прибавленіяхъ къ словарю ниже сообщаются образцы русско-литовской рѣчи трехъ губерній Сувалкской, Ковенской и Виленской.

Какъ уже выше было сказано, попытки группировать русско-литовскіе говоры до сихъ поръ были неудачны оттого, что 1) намъ недостаетъ систематическаго изслѣдованія фонетики русско-литовскаго языка; 2) распредѣленія говоровъ основаны были на отдѣльныхъ фактахъ и большей частью случайно выбранныхъ

звуковыхъ примѣтахъ, а не на особенностяхъ литовской рѣчи въ совокупности. При этомъ, такъ сказать, географія звуковыхъ чертъ, служащихъ принципомъ раздѣленія, вовсе не была изслѣдована. Изслѣдователи вслѣдствіе этого скорѣе увлекались только какой нибудь особенностью литовской рѣчи Сѣверо-западной Россіи, а не задавались цѣлью прослѣдить развитіе діалектическихъ факторовъ по всему широкому пространству мало изученнаго края.

А. Шлейхеръ въ 1856 году, въ своей литовской грамматикѣ, высказалъ мнѣніе, что всѣ какъ прусскіе, такъ и русскіе литовскіе говоры группируются по двумъ главнымъ діалектамъ, верхне-литовскому и ниже-литовскому или по литовскому въ собственномъ смыслѣ и по жемайтскому. Главное различіе, по его мнѣнію, заключается въ томъ, что tj, dj, въ верхне-литовскомъ обращающіеся въ č(tš) и dž, въ ниже-литовскомъ остаются неизмѣненными. Кромѣ того, верхне-литовскимъ звукамъ ů, ё, о въ большинствѣ случаевъ соотвѣтствуютъ о, ė, i, å. Верхне-литовскій діалектъ для лингвиста важнѣе, чѣмъ жемайтскій, оттого, что первый отличается бо̀льшей правильностью грамматическаго строя и первобытностью акцентовки.

С. П. Микуцкій, въ отчетѣ своемъ, какъ мы уже видѣли, примѣняетъ разновидность носовыхъ для распредѣленія говоровъ въ южные и сѣверные. Въ южномъ господствуетъ носовое ą, въ сѣверномъ носовое ų. «Такъ какъ нынѣ въ литовскомъ языкѣ носовые звуки весьма слабы, или и вовсе исчезли на концѣ словъ и предъ буквами шипящими s, sz, ż (с, ш, ж); то въ этихъ случаяхъ, въ южномъ нарѣчіи, слышится чистое а, въ сѣверномъ u».

И. Юшкевичъ, различая четыре группы: 1) прусско-литовскихъ; 2) жмудскихъ; 3) эйрагольскихъ и 4) восточно-литовскихъ говоровъ, это распредѣленіе основываетъ главнымъ образомъ на видоизмѣненіяхъ звуковъ e̊(e), ё, ů (или ıa, a, e; ei, í, ė; ou, ū, u^a). При этомъ имъ уже выставляется и особенность произношенія согласнаго ł передъ *е*, *у* какъ łе, łу въ восточно-литовскихъ говорахъ вмѣсто lе, lу остальныхъ діалектовъ.

Р. Гарбе, въ новомъ изданіи Ширвидовыхъ проповѣдей на стр. XXXIV — XXXIX, относительно распространенія гортаннаго Ɨ пытался найти законы появленія его въ языкѣ Ширвида и замѣтилъ совершенно основательно, что въ литовскомъ правописаніи знакъ Ɨ употребляется произвольно вслѣдствіе отсутствія изслѣдованія живаго языка относительно этого звука. Правило, приведенное Куршатомъ въ его грамматикѣ, въ § 80 и 82, что звукъ Ɨ слышенъ передъ твердыми гласными (а, о, u, ů), l передъ мягкими (е, ė, ї) требуетъ расширенія. Въ языкѣ Ширвида напр. гласнымъ *e*, *ė* предшествуетъ гортанное л (Ɨ) [1]).

А. Барановскій при разграниченіи говоровъ Ковенской губерніи выдѣлилъ между прочимъ звуковую особенность своей родины Оникштъ, обращеніе *а* въ *о* подъ вліяніемъ ударенія. Видоизмѣненія звуковъ *а* и *о*, какъ мы доказали въ другомъ мѣстѣ, играютъ не маловажную роль, не только въ извѣстныхъ говорахъ восточно-литовскихъ Ковенской, но также и въ сѣверно-восточныхъ Виленской губерніи [2]).

Для удовлетворительной разработки русско-литовской діалектологіи необходимо согласовать фонетическія особенности прусской Литвы съ подходящими явленіями русско-литовскаго нарѣчія. Лучше изслѣдованная область прусской Литвы можетъ указать путь къ изученію въ лингвистическомъ отношеніи непочатаго еще западнаго края.

Тщательной разработкѣ діалектологическихъ, какъ и историко-географическихъ вопросовъ посвящены этюды А. Бецценбергера: «Zur litauischen Dialektforschung». Заключительный выводъ его такой, что въ прусской Литвѣ по діалектамъ нужно различать четыре области, которыя по географическому положенію своему приблизительно соотвѣтствуютъ четыремъ краямъ историческимъ: *Судавіи*, *Надравіи*, *Шалавіи* и *Цеклисъ* (вмѣстѣ съ *Ла-*

---

[1]) l. c. стр. 34.

[2]) См. «Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen», T. VIII. стр. 98—142 и IX, стр. 253—293.

матой); границы этихъ четырехъ діалектовъ въ фонетикѣ изслѣдованныхъ говоровъ, не проводятся всегда рѣзко, напротивъ того замѣтно смѣшеніе отличительныхъ чертъ.

Между прусско-литовскими говорами относительно грамматической чистоты и послѣдовательности на первомъ мѣстѣ стоитъ южно-литовское (приблизительно на югѣ отъ Инстербурга, Гумбиненъ и Сталюпёненъ). На сѣверѣ отъ него, южнѣе одной линіи, которую нужно провести отъ Шмаленингкенъ, вдоль по теченію рѣки Мемеля (Нѣмана) и дальше къ курскому гафу, говорятъ на особенномъ діалектѣ; этотъ второй южно-литовскій говоръ главнымъ образомъ отличается тѣмъ, что дифтонги *ai*, *au*, *ei* въ ударяемыхъ (перерывчатымъ удареніемъ) слогахъ замѣняются черезъ á, é [1]). Третій говоръ представляетъ литовская рѣчь родины г. Ф. Куршата [2]). На сѣверѣ наконецъ отъ Мемеля и въ Гайдекругѣ говорятъ на нарѣчіи сѣверо-литовскомъ. Въ немъ при извѣстныхъ условіяхъ ĭ, ŭ, ai, ei обращаются въ ĕ, ă̊, ā, ā̊; *o* замѣняется å [3]) и т. д.

Въ фонетикѣ литовскихъ говоровъ есть не мало чертъ, подходящихъ къ звуковымъ особенностямъ латышскихъ говоровъ и особенно верхнелатышскаго или инфлантскаго діалекта. Бецценбергеръ въ своей книгѣ «Lettische Dialekt-Studien» коснулся уже литванизмовъ верхнелатышскаго нарѣчія и высказалъ мнѣніе, что нѣтъ ни однаго момента, который отдѣлялъ-бы эти го-

---

[1]) Göttingische gel. Anzeigen, 1885 г. № 23, стр. 911. Относительно втораго южно-литовскаго говора срв. Beitr. z. K. d. indogrm. Sprn. IX. 266.

[2]) Говоръ этотъ Бецценбергеръ очертилъ (тамъ же) слѣдующимъ образомъ: Wenn ich sage, dass in ihm ái, áu, éi und ŭ, ĭ erhalten sind; dass er in Bezug auf die Flexionsendungen (a für o, e für ė) im Allgemeinen auf dem Standpunkt der südlich und nördlich an ihn grenzenden Dialekte steht; dass in seinem westlichen Theile fast durchaus und in seinem östlichen nach Norden zu die Laute û und ė̃ (hier o^e, ė^e gesprochen) und die Laute o, ė in Folge verschnörkelter Aussprache der letzteren (o^e, ė^e) theils oft, theils völlig zusammenfallen (vgl. Kurschat Gram. S. 20) und dė̀d', nė̀sz' für déd', nész' bez. déda, nésza gesprochen wird — so glaube ich ihn für diese Stelle hinreichend charakterisirt zu haben.

[3]) l. c. стр. 912.

воры отъ латышскаго, вслѣдствіе чего эти литванизмы не представляютъ никакого потвержденія теоріи I. Шмита о переходныхъ говорахъ. Въ своемъ критическомъ разборѣ этой книги въ Журн. Мин. Нар. Просвѣщ. я возразилъ на это, что вопросъ окончательно рѣшенъ будетъ только тогда, когда точно изучены будутъ сосѣдніе литовскіе говоры Ковенской и Виленской губерній. Кромѣ того въ вышеупомянутыхъ діалектологическихъ этюдахъ (VIII, стр. 153 и IX, 253) Бецценбергеръ раскрылъ другое соотвѣтствіе латышской фонетики къ литовской: «Das lettische gesetz, nach welchem ĕ und ē breiter oder spitzer ausgesprochen werden je nachdem dunklere oder hellere . . . . . . laute folgen, ist auch dem Litauischen nicht ganz fremd. Ich habe es beobachtet in dem merkwürdigen Dialekt von Popiel (въ Поневѣжскомъ уѣздѣ), in welchem im allgemeinen ė zu ā̆ und weiterhin bisweilen zu ā — und umgekehrt ā̆ zu ė — wird, ausser wenn ein spitzer Vocal folgt, wo man also tā̆'vas (und tavas) «Vater» neben tėvė'lis sagt und ferner in dem preussischen Nordlitauen» (стр. 133). Въ IX, 256 Бецценбергеръ констатируетъ этотъ законъ и для южнаго прусско-литовскаго говора, а на стр. 262-ой въ отсутствіи мѣны ē, ā̆ этотъ ученый усматриваетъ примѣту діалектологической обособленности или же вырожденія типа (Symptom einer dialektischen Besonderheit, oder der Nachbarschaft eines solchen, oder einer Entartung des Dialektes).

Если сообразовать фонетическіе моменты, выдвинутіе всѣми выше упомянутыми учеными для характеристики литовскихъ діалектовъ, съ данными, собранными въ теченіе послѣднихъ двухъ лѣтъ нами на мѣстѣ, то мы приходимъ къ нѣкоторымъ выводамъ. Выводы эти сообщаются въ формѣ тезисовъ потому, что они требуютъ путемъ новыхъ разысканій еще нѣкотораго дополненія.

1) Звуковая примѣта А. Шлейхера, независимо отъ вопроса географическаго ея распространенія, требуетъ расширенія въ томъ смыслѣ, что tj, dj обращаются не только въ tš, dž, но и въ ts (c) и dz въ андреево-ретовскомъ говорѣ, какъ въ сѣверо-во-

сточномъ, такъ и юго-восточномъ говорахъ Виленской губерніи, въ Свенцянскомъ, Виленскомъ, Видскомъ и Трокскомъ уѣздахъ.

2) Согласное ł (л) встрѣчается не только въ восточно-литовскихъ говорахъ Ковенской губерніи, но также и въ литовской рѣчи Свенцянскаго, Виленскаго и Лидскаго уѣздовъ и части Трокскаго, Виленской губерніи. Въ литовскихъ говорахъ Сувалкской губ. встрѣчается также прусско-литовское (южно-литовское) произношеніе ł какъ l (нѣмецкое) выше, въ указанныхъ по Бецценбергеру, случаяхъ. Такъ какъ въ инфлянтскомъ нарѣчіи l какъ l′ представляетъ только видоизмѣненіе гортаннаго ł = л, то не представляетъ ли восточно-литовское произношеніе болѣе древнее явленіе?

3) Звуковая примѣта П. С. Микуцкаго требуетъ расширенія: какъ уже указано Я. Карловичемъ, a + n имѣетъ троякое видоизмѣненіе ą, ǫ, ų. При этомъ ослабленіе ą (+ n) въ ų сопровождается соотвѣтственнымъ обращеніемъ ę (e) въ į (i) въ восточно-литовскихъ говорахъ Ковенской и Виленской губерній.

4) Видоизмѣненіе гласныхъ ů, ë, o: въ ou, o[e],o[a], ū, u[a], u[e]; въ ei, ī, ė, ė[e]; въ ā, å, ū, ъ, э — представляетъ для группировки говоровъ явленіе первостепенной важности. При этомъ обращеніе ō въ ā, å встрѣчается не только въ прусскомъ, сѣверно-литовскомъ говорѣ, но также въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ Вилкомирскаго и Новоалександровскаго уѣздовъ; въ Свенцянскомъ уѣздѣ Виленской губ., въ волостяхъ: *Линкмяны*, *Мелегяны*, *Тверечъ*, *Годутишки*, *Мили*.

Въ Кукутишской волости Свенцянскаго уѣзда, въ Малятахъ, Янишкахъ, Гедрайтишкахъ и Пабирже, волостяхъ Виленскаго уѣзда, *о* обращается въ å, ā только въ неударяемыхъ слогахъ.

Обращеніе *о* въ *и* (ū) отмѣчено Юшкевичемъ (въ Kałb. Lët. lëž. ir Lët. Statraszimas arba Ortograpija, стр. 27) и А. Бецценбергеромъ l. c. IX стр. 273—275. К. Бругманъ въ своемъ грамматическомъ очеркѣ Годлевскаго говора, говоритъ о видоизмѣненіи ō въ ū, или oū слѣдующее: «Echt litauisch ist nur ō, das dumpf gesprochen wird und dem ū sehr nahe liegt».

Напр. oszkà, żmónės, norẽjo, rádom почти какъ ūszkà, żmūnės, nūrẽjo, rádum. «Bei anlautendem ō tritt oft ein mehr oder minder starker consonantischer Einsatz напр., ų̂oszkà ein.»

Наблюденіе это могу я потвердить данными, собранными мною, въ 1885 году: въ Бечканахъ, Жижморской волости, Трокскаго уѣзда говорятъ «nog kaĺna kĺ^{ō}ūnin съ горы въ долину, br^{ō}ūl'ui брату, mō ūtinėĺa матушка, но mońá (мотьнá) матка, мать». Въ Жижморахъ: girdĭejūm мы слышали, pons bŭwa mūsu š^{ō}ūńė баринъ былъ въ нашей сторонѣ. Также говорятъ въ Жосельской волости br^{ō}ūlis братъ, praj^{o}ūweĭ k^{o}ūl' tēp^{o}ūi ne gereĩ padarita ясно что такъ не хорошо сдѣлано было; tris r^{o}ūz три раза.

Въ подобныхъ случахъ въ древне-прусскомъ языкѣ ō перешелъ тоже въ ū, напр.: u mūti вм. лит. mātė (måtė), żmūni (smuni лицо) вм. zmâne żmōńa, żĭupūni (supûni) вм. żiuponė, wisso-mukin т. е. mūku вм. maku — mōku умѣю и друг. Въ началѣ слова замѣтна такая-же перемѣна въ инфлантскомъ wūška козá вм. ōżka = литовск. hożka, по Бургману ų̂ożka.

5) Звукъ *a* въ діалектологическомъ отношеніи представляетъ отличительную примѣту по двумъ причинамъ: *α*) *a* переходитъ въ *o* подъ вліяніемъ ударенія; *β*) *a* въ именит. паджѣ единств. числа основъ женскаго рода обращается въ (ъ нѣм. ö, англ. ù) въ языкѣ Ширвида и нѣкоторыхъ говорахъ Вилкомирскаго уѣзда.

6) ai, ei, au въ ударяемыхъ слогахъ замѣняются черезъ á, é (ȃ, ā) не только въ прусскомъ южно-литовскомъ говорѣ, но и въ говорѣ такъ называемыхъ «капсуковъ» (говорящихъ kāp. вм. kaip.) въ Сувалкской губерніи; kāp вм. kaip говорятъ также въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ Трокскаго уѣзда (въ предѣлахъ историко-географической области Судавіи), въ Кукутишкахъ и другихъ мѣстнюстяхъ Свенцянскаго уѣзда.

7) Обращеніе *í*, *ú* въ *è*, *ò* (ằ) характеризуетъ не только прусскій сѣверно-литовскій говоръ Мемельскаго уѣзда, но встрѣчается, при недостаточно выясненныхъ еще условіяхъ, въ различныхъ мѣстахъ области Россіенско-Жемайтскаго говора.

8) О звукѣ ẹ будетъ рѣчь еще ниже по поводу буквы e̊.

Приведенныя въ нашихъ восьми положеніяхъ звуковыя явленія литовской грамматики могутъ считаться главными примѣтами для характеристики и распредѣленія русско-литовскихъ говоровъ. Изъ нихъ для языка Даукши характеристичны слѣдующія особенности:

1) Звукъ е (или ẹ) пишется буквою e̊ и также вѣроятно произносился см. ниже.

2) Звукъ ů *не* обращается въ о.

3) Звукъ ë (ie) *не* обращается въ ei, ī *é* и т. д.

4) о *не* обращается въ а å какъ у Ширвида (срв. Р. Гарбе изд. Ширв. пропов. § 14, стр. XX—XXIV. Гейтлера Lit. Dialektstud. стр. 4; Журн. Мин. Нар. Просвѣщ. 1886 г. февр. кн. стр. 312; Archiv f. Slav. Phil. VIII, стр. 530).

5) носовые ą, ę *не* ослабляются въ ų и į, какъ у Ширвида и переводчика катихизиса Беллармина 1677 года.

6) tj, dj переходятъ въ tš, dž.

7) t, d мягко выговариваются въ концѣ словъ, что выражается знаками t', t̉, ḋ, d'.

8) Въ словарномъ составѣ языка Даукши замѣтны нѣкоторые летицизмы, какъ напр., употребленіе словъ tauta и laudis. Послѣднее слово встрѣчается въ Постиллѣ 1599 года по Суткевичу напр. въ слѣдующемъ предложеніи: nessą szitay apsakau jumus dźiugsma didi, kursay bus wissay laudij (całemu ludowi)

Изъ словъ, не помѣщенныхъ мною въ словарѣ и встрѣчающихся въ Постиллѣ, упомяну еще:

bażmas куча, множество: idant toksay bażmas żmonių gałetų but girioje pasotintas; cziusta м. пастухъ: ir norint cziusta rąkioja ing sawůsius zbarus po wardu jo, tad taczeu ne rąkioje wienibeje; litis ж. полъ: todrinag turi but żmones abejos lities.

Морфологическія особенности языка катихизиса исчисляются въ отдѣльныхъ статьяхъ. Дополненіемъ къ сказанному здѣсь о литовскихъ говорахъ Сѣв.-Западнаго края могутъ служить замѣтки, помѣщенные въ Образцахъ, стр. 132 и слѣд.

Къ исторіи литовскаго правописанія.

§ 4. Литовское правописаніе развивалось постепенно изъ польскаго, но подъ вліяніемъ произношенія, рѣзко отличающагося отъ фонетики польской, въ самомъ началѣ литовской письменности явилась потребность изобрѣсти новыя «письмена» и типографическія знаки для звуковъ, въ польскомъ языкѣ совсѣмъ не существующихъ. Къ такимъ новымъ «литовскимъ письменамъ» принадлежитъ безъ сомнѣнія e̊, ů, и отчасти ę (= æ). Древне-польское правописаніе образовалось, равно какъ и древне-польская литература подъ сильнымъ вліяніемъ Чехіи и представляло въ практическомъ отношеніи тѣже несообразности, какъ и чешское.

Съ 1411 года Чехи однакоже стали примѣняться къ нововведеніямъ Ивана Гуса и пользоваться правописаніемъ, практически болѣе удобнымъ и болѣе соотвѣтствующимъ фонетическимъ особенностямъ чешскаго языка. Поляки-же и до нашего времени до подобной реформы правописанія и письма не дошли [1]). Что-же удивляться, если и Литовцы еще не созрѣли на столько, чтобы отвыкать отъ польскихъ заимствованій и примѣняться къ общеупотребительному правописанію другихъ Славянъ, какъ Чеховъ, Словаковъ и Хорватовъ [2]). Литеры для набора катихизиса И. Даукши взяты изъ различныхъ наборныхъ ящиковъ и оттого

[1]) Э. Калужняцкій въ ниже приведенной статьѣ приходитъ къ тому результату, что «die Mehrheit der Gebildeten (Поляковъ) sämmtliche auf die Verbesserung der Graphik und der Orthographie der Polen abzielenden Versuche perhorrescirt und die besseren, ebenso wie die schlechteren schon im Vorhinein verurtheilt. Selbst solche, die die Principienlosigkeit der gegenwärtig üblichen Graphik und Orthographie zugeben, wagen es nicht, gegen den bequemen Sinn und die Angewöhnung der Mehrheit anzukämpfen und begnügen sich mit der hergebrachten Routine.»

[2]) Не смотря на поучительный примѣръ А. и И. Юшкевичей, А. Барановскій и Г. Веберъ нерѣшились замѣнить sz, (=*ш*) литерой š, ṡ, а всё еще пишутъ sz и даже szcz (щ) вмѣсто šč какъ напр. Anŷkszczû szilēlys: см. Ostlit. Texte, 1—23. Не говоря о молитвенникахъ болѣе органическое правописаніе для Литовцевъ не выработано ни Тильзитскимъ Литературнымъ Обществомъ, ни русско-литовскими газетами, печатающимися латинскимъ шрифтомъ, какъ напр. «Auszra».

правописаніе этого памятника отличается разнообразіемъ и часто малоосмысленной пестротой. Всѣ буквы, употребляемые И. Даукшею, по возможности примѣнены были и въ новомъ наборѣ въ нашемъ переизданіи катихизиса, ниже отпечатанномъ. Однакоже мы не могли соблюсти различія между e̱ (*e* съ черточкою внизу) и ę (*e* съ хвостикомъ внизу). Перечень всѣхъ случаевъ, гдѣ въ оригиналѣ встрѣчается *e* съ хвостикомъ (ę), т. е. видоизмѣненіе латинскаго ae и сокращенія его æ, въ отличіе отъ болѣе древняго знака е съ черточкою (e̱) приведенъ въ особой статьѣ. Третій знакъ для «е = en» и «е = ae, æ, e̊» имѣетъ форму ę̇. Исторія буквы ę выяснена проф. Эм. Калужняцкимъ въ его статьѣ «Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen» на стр. 29, примѣчаніи 4-й [1]): «In Betreff der Schreibung des Buchstabens ę muss die Ansicht Malecki's, Gramatyka historiczno-porów., I, S. 21, wonach die gegenwärtig übliche Gestalt e (z ogonkiem ę, po dzisiejszemu) angeblich schon im Jahre 1521 zum Vorschein trat, dahin berichtigt werden, dass in den älteren polnischen Druckwerken blos *zwei* Gestalten bekannt sind: 1. Die Gestalt e, die sich ausser den biblischen Erzählungen des Fl. Ungler nur noch in den Druckwerken des M. Wierzbięta und auch hier nur an den mit kleinerer Schrift gedruckten Stellen findet und 2. die Gestalt e̱, die sich seit *H. Vietor* mit Ausnahme der sub. I specifirten Fälle standhaft bis zum Ausgang des XVI Jahrhunderts erhielt. Gegen Ende des XVI Jahrhunderts allerdings nur auf Titeln und sonstigen mit lateinischer Schrift oder der sogenannten Antiqua gedruckten Stellen, begann aber allmälig auch die gegenwärtige, wie bekannt, aus der Abkürzung des lateinischen *ae* enstandene Gestalt ę in Gebrauch zu treten und sich im Laufe des XVII Jahrhunderts, nicht ohne Zuthun der böhmischen Brüder, die in Leszno eine eigene Druckerei errichteten und sich mit Vorliebe der lateinischen Schrift be-

---

[1]) Отдѣльный оттискъ изъ «Sitzungsber. der phil. hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften, zu Wien Bd. XCIX, Heft 2, pag. 947—986.

dienten, immer mehr und mehr einzubürgern. Als das älteste polnische Druckwerk, in dem die Gestalt ę in der Bedeutung des nasalen e vorkommt, kann, abgesehen vom neuen Charakter, speciell der Gesandtschaftsbericht des D. Napragi, N. Zakalius und M. Kellemesius bezeichnet werden, der in polnischen, von J. Januszowski bewerkstelligter Übersetzung, wie bereits oben bemerkt wurde, im Jahre 1595 das Licht erblickte».

Н. Даукша старался въ литовскомъ письмѣ изображать широкое произношеніе гласнаго «е» различными способами, новой буквою е̊ и начертаніемъ ę=*ае*: буква е̊, которая, какъ явствуетъ изъ нижеслѣдующаго перечня случаевъ ея употребленія, въ катихизисѣ 1595 года только изрѣдка передаетъ носовое произношеніе. Знакъ s̈ встрѣчается одинъ разъ въ глоссѣ на стр. 11, 14 «Mudrus̈iakes»; s̈ этотъ равняется такому-же знаку Ст. Заборовскаго s̈ = s[i]. Другихъ слѣдовъ системы Заборовскаго въ катихизисѣ нѣтъ. Обыкновенно встрѣчаемъ мы буквы съ *однимъ* пунктомъ на верху какъ ḋ, ṗ, ṙ, ṫ и друг.

Послѣдняя особенность орѳографіи Виленскаго катихизиса 1595 г. указываетъ на нѣкоторое вліяніе чешско-гуситскаго правописанія. Любопытно то обстоятельство, что впослѣдствіи Литовцы-католики перестали вовсе употреблять знакъ е̊ (ea), который получилъ широкое распространеніе въ *Кейданскихъ* изданіяхъ, библіи *Хилинскаго* 17 вѣка, и держится по сіе время въ изданіяхъ Литовцевъ-кальвинистовъ нашихъ дней, какъ напр.: «Kancyonołas, *tey eaſt*: Knigos Pſolmu ir Gieſmiu dwaſißku ant Garbes Diewuy Trayciay ßwentoy wienatijamuy, ant wartoima Baźniczioms Dides Kunigaykßtiſtes Lietuwos ißduotos o dabar iß nauja ſu Priedu nekuriu Giesmiu ir Maldu *pear*drukawotas». Nitojoy (въ Митавѣ). 1857 г. [1]).

[1]) Срв. также сочиненія Бирженскаго пастора Цераўска: «Seanas Katechizmas arba pamokſłey Weikialams ape Wierą ſzwintą Kriſzczonizką ſu paſakimeis iſz Raſzta Szwinta, giesmems ir maldoms ſu ſkeyczium Baźniczios, didesniu ir maźesniu del naudos Surinkima Lietuwiſzka. Nitauioy, meatu 1803. 32 стр.

Kozonis padekawonies po Ataiemimuy warpu d. 2. Mar. 1802 ape Giaradeiſtes Diewa mums paroditas iſz Pſolma 118, eytat. 1. ibidem. 1803. 16 стр.

Другія буквы съ акцентами на верху, какъ ń, ṕ, ś; á, é, ó вполнѣ сходятся съ литерами, употребляемыми Краковскими типографщиками 16-го вѣка [1]). cz имѣетъ двоякую форму: cž въ текстѣ (подобно тому, какъ эти буквы рисуются у Калужняцкаго l. c. стр. 24 примѣч. 1) и cź, cż. Лигера ž является въ трехъ или четырехъ видоизмѣненіяхъ ż, т. е. z съ четвероугольной точкою; z̓, т. е. z съ апострофомъ на верху, который сливается съ буквой z въ одну фигуру [2]); ž. т. е. z съ угловатымъ циркумфлексомъ на верху; z̃, т. е. z съ циркумфлексомъ кругловатой формы. Первое видоизмѣненіе буквы ž чаще встрѣчается въ текстѣ, третье въ заглавіяхъ [3]).

Больше примѣровъ изъ польскаго правописанія можно найти въ «Новомъ Характерѣ Польскомъ» 1594 года, переизданномъ въ 1882 году Р. Лёвенфельдомъ въ Бреславѣ. Трактатъ этотъ носитъ слѣдующее заглавіе: «Nowy Karakter Polski z Drukárnie Lázárzówéy: y Orthographia Polska: Jana Kochanowskiego. Je° M. P. Lukasza Gornickie°, etc. etc. Jana Januszowskiego. Roku Pánskiego. 1594.» Отъ болѣе подробнаго сравненія начертаній литовскихъ буквенныхъ типовъ съ польскимъ шрифтомь того времени, мы отказываемся по двумъ причинамъ: 1) у насъ не имѣется готическихъ знаковъ съ акцентами и пунктами на верху; 2) для окончательныхъ выводовъ недостаетъ намъ другого сочиненія Н. Даукши его Постиллы, 1599 года.

Знакъ m̃ у Даукши встрѣчается у Поляковъ въ системѣ Іоанна Секлуціана въ переводѣ евангелій 1551 года.

Оканчиваю разсмотрѣніе литовскаго письма катихизиса Даукши замѣткою о буквѣ ů. А. Бецценбергеръ ист. стр. 27 доказывая, что ů первый разъ употребляется въ литовскомъ формулярѣ крещенія 1559 года, утверждаетъ: знакъ этотъ безъ сомнѣнія заимствованъ изъ нѣмецкаго письма [4]). Очертаніе

[1]) Срв. l. c. стр. 16, и слѣд.

[2]) Срв. l. c. стр. 31, примѣч. 2.

[3]) Приблизительно такъ, какъ это указано Калужняцкимъ l. c. стр. 24, примѣч. 1 для характеристики системы А. Унглера (1520 г.).

[4]) Бецц. ист. (см. стр. 62) стр. 32.

ů = uo, ua является уже въ Вѣнской рукописи Псалмовъ Ноткера. Въ 12 и 13 вѣкахъ оно довольно распространено (ziemlich allgemein gebräuchlich). Въ 14 столѣтіи ů рѣже и знакъ этотъ вытѣсняется другимъ типомъ u᷒, который также изображаетъ звукъ *u*. Въ 16-омъ вѣкѣ почти каждое *u* въ курсивѣ получило на верху полукруглую черточку, вмѣсто раньше на верху стоящаго *o*. Въ 17 столѣтіи это употребленіе окончательно установилось и держится и въ наше время въ «Currentschrift». Затѣмъ Бецценбергеръ прибавляетъ слѣдующія слова: «Ich erwähne diese Dinge, weil sich die hervorgehobenen deutschen Schriftzeichen auch in litauischen Texten nachweisen lassen, ohne über den historischen Zusammenhang der beiderseitigen Zeichen bestimmt zu urtheilen».

ů по своему произношенію подходитъ ближе къ чешскому знаку uo, ů въ «buoh, wuole, věcnikuow», нежели къ нѣмецкому u (= u). Чехи долгое *ó* = uo со временъ Яна Благослова и издателей «Biblia Kralicka» съ 1579 года стали замѣнять изображеніемъ *u* съ кружкомъ на верху [1]). Если принять въ соображеніе, что «діакритическія точки» надъ согласными для выраженія смягчаемости въ концѣ слова безъ сомнѣнія взяты были издателями литовскихъ книгъ отъ Чеховъ, то для Виленскихъ типографовъ предположеніе весьма вѣроятно, что нѣмецкій знакъ ů заимствованъ былъ отъ Чеховъ для изображенія звука подходящаго на uo въ чешскомъ словѣ bůh.

Изъ сравнительнаго расмотрѣнія литовскихъ буквъ выяснилось, что издатель литовскаго перевода катихизиса Я. Ледесмы составилъ свою азбуку не только подъ вліяніемъ польскаго, но равномѣрно почти и чешскаго письма. Азбука К. Ширвида въ 17 вѣкѣ менѣе богата знаками и система изображенія смягчаемости согласныхъ надстрочными пунктами (ṫ, ḋ, ġ) оставлена были Ширвидомъ окончательно.

---

[1]) См. Slavische Bibliothek ed. *F. Miklosich* und *J. Fiedler*, 2, pag. 189, примѣч. 34.

Литовская азбука Н. Даукши.

§ 5. Литовская азбука Н. Даукши состоитъ вообще изъ слѣдующихъ знаковъ:

a â á à 'A; ą ą́; æ; b; c; cz cź cż cž; d ḋ d́; dz dż; e ę ę́ e̱ ê ė é; e̊; f; g ġ; H; ſ î I ȷ ı į; k; ł l; m m̃(m̄); n n' ń; o ȯ ó ô; p ṗ ṕ p'; r r̃; s ś ṡ ſ ſſ ſs s; ß Sz; ßcz; t ṫ t́; v u û ú ų ų́; ů; w; x; y; z Z; ż ź z̃ ž Z'.

'A встрѣчается только одинъ разъ въ словѣ: 'Atłáiſkiġ 45, 9. *f* употребляется въ иностранныхъ словахъ напр., affiera=польск. ofiara жертва, нѣм. Opfer. *H* употребляется въ заимствованныхъ словахъ: Hieremiôſsių 3, 21. Въ Постиллѣ 1599 года, по Суткевичу, *h* въ началѣ словъ встрѣчается между прочимъ въ слѣд. примѣрахъ: harda = нѣм. Horde, польск. horda «jog Luteris ir su harda sawa ira falsziwi Pranaszay. Helias, польск. Eliasz «Helias essi tu? Ir biłojo: Ne esmi». Hey, Hetmonas представляютъ бѣлорусское произношеніе г «hey drin meilausio Diewo, jauskimeś ir dabokimeś. Для слова Hetmonas Суткевичъ приводитъ мѣсто изъ Новаго Завѣта: «idant walgitumbit kunus Karalų, ir kunus Hetmonų».

H, по Суткевичу, встрѣчается въ началѣ слѣдующихъ чисто-литовскихъ словъ Постиллы 1599 года:

herelis м. орелъ: «nes kur norint bus kunas, tęnay surinksis ir hereley».

horas м. воздухъ: «teyp jog paukszczey horo ateyt, ir giwena ąnt szakų jo».

hożelis м. козлёнокъ: «kur miegt, kur ilsis, ir kur gano hożelus sawus pusdienie».

hożis м. козелъ: «bet mus lįksmina, jog hożius tiektay iszwadzioje, o awių priwilt ne gali».

hukis м. домъ, хата, хозяйство: «ir intikejo patis ir hukis jo wissas! hukinikas м. крестьянинъ: ir prieję tarnay hukiniko tarejam: Wieszpatie! negu gerą sekłą pasejey dirwoje tawo». huki-

nike ж. крестьянка: «hukinikay ir hukinikes geray rodidami ir laykidami szeyminą sawą». hukinikawimas м. крестьянство, хозяйство: idant teypajag moteris westų, weyzdetų hukinikawimo («смотрѣли бы за хозяйствомъ»).

H встрѣчается наконецъ въ словѣ humas м.: «miłessi W. Diewą tawą iżg wissos szirdies tawos. . . . ir iżg wîsso humo tawo».

Внутри слова h пишется въ словѣ pahonis язычникъ=бѣлорусск. поганный. Behumis безумный.

Звукъ j изображается въ началѣ слоговъ знакомъ i, на концѣ словъ знакомъ y, вмѣстѣ съ предшествующимъ i особою вязью ij Marijeip 17, 26.

Звукъ *у* изображается въ началѣ словъ буквою *v*, изрѣдка *u*; внутри и на концѣ словъ всегда буквою u.

Звукъ *ш* = š изображается буквою ß и изрѣдка только замѣняется черезъ ſſ или ſ. Прописью Ш изображается вязью Sz.

ſſ вм. ß: priéſſinikai 17, 26; (правильно напр. 18, 15 priéßiniko); ſu dûſſiomis 21, 9.

S, s вм. ß, Sz: Swętųiû 21, 1; ſitai вм. ßitai 29, 11.

О буквѣ e̊.

§ 6. Буква e̊ употребляется въ сочиненіяхъ Даукши для изображенія звука э (въ словѣ это), франц. e ouvert, нѣмецкаго ä. Къ звуку e, ä очень часто присоединяется призвукъ a. А Шлейхеръ въ своей литовской грамматикѣ, на стр. 7—9, говоритъ о произношеніи этого звука слѣдующее: e, ę ist das harte tiefe e oder ä, franz. e ouvert (niemals das leise fast stumme e des deutschen); ser leicht gesellt sich disem laute, besonders, wenn er lang ist, ein nachschlagendes *a* bei; es ist schwer zu sondern, wo diß statt finde und wo nicht, da man zwischen einem ä (z. b. kurz in vèżti fahren vehere, spr. wäschti, und dem entschideneu ä[a] (z. b. kurz in sèkti folgen, spr. sä[a]kti; lang in manę̃s gen. sing. von asz ich, spr. mănâ[a]s) oft zwischenstufen d. i. ein kaum hörbar

nachschlagendes *a* oder *ä* zu vernemen glaubt, bei sehr tiefem ä stelt sich ein solcher nachklang besonders, wie es scheint, vor gewissen consonanten leicht ein. Die entschiedene außsprache ä[a] bezeichne ich durch einen punkt unterhalb e, ẹ. «Передъ гортанными согласными, особенно передъ твердымъ l, передъ k произношеніе ẹ, особенно въ ударяемыхъ слогахъ, часто замѣтно; передъ *t*, *d*, весьма рѣдко. Послѣ k, g (по Шлейхеру l. c. стр. 8), передъ е, ẹ какъ будто бы слышно неясное i: напр. gẹ́ras добрый, по вѣрному наблюденію Куршата, произносится почти какъ g'â̊ras. Въ старопечатныхъ книгахъ вм. е встрѣчается ia особенно послѣ гортанныхъ и шипящихъ. Также употребляется ea согласно съ произношеніемъ живаго языка, напр. въ Кейданскихъ изданіяхъ: pear всегда вм. per, deaszimti десять вм. dẹ́szimt и т. д. Послѣ *k* и шипящихъ (прибавляетъ Шлейхеръ въ концѣ упомянутой статьи на стр. 9) кажется, всегда употребляется ia; въ началѣ словъ и послѣ другихъ согласныхъ ea; вм. é мы находимъ тоже ae напр. kaeles т. е. kélies, kélias (путь).

У Даукши ia употребляется только изрѣдка см. giama (стр. 77). Послѣ g пишетъ онъ иногда iê̊, напр. giê̊rai, is-sî-giê̊re (см. стр. 77); послѣ b встрѣчается iê̊ напр. въ словѣ biê̊urê̊ſnio 18, 18. Въ живомъ литовскомъ языкѣ произношеніе e̊ отмѣчено А. Бецценбергеромъ въ его «Litauische Forschungen», въ пѣсняхъ, записанныхъ имъ въ Попелѣ и Биржахъ, въ Поневѣжскомъ уѣздѣ. Частица ne пишется у него nê̊ срв. въ катихизисѣ nê̊ 17, 25. Другіе примѣры см. на стр. 91 и 92. Предлогъ безъ пишется всегда bê̊ 14, 15; 15, 4; 16, 10 и т. д.

Внутри слова ê̊ встрѣчается: paſſikê̊la 16, 18. źê̊meia 16, 29. tê̊nai 17, 1. mê̊ldžiamê̊ 17, 29. rê̊gi 17, 1; 26, 28; rê̊giu 56, 13. rê̊giet 56, 14. gê̊rbiu 21, 8 (срв. стр. 77). dê̊rą̂ 23, 19; pridê̊ra 21, 8. tê̊wo 26, 11 (срв. tewę 56, 16). pê̊r 21, 17; 23, 19 и т. д. Pê̊rżê̊gnoiimas 58, 1; trê̊czia 25, 21; 28, 21. tê̊rioiê̊ 29, 17 (см. стр. 117). wê̊rtai 29, 23 (срв. стр. 126). ſê̊kmą 27, 14. aprê̊ißke 58, 22 (срв. стр. 68). и т. д.

ê̊ Бецц. l. c. употребляетъ постоянно въ уменьшительномъ

суффиксѣ -e̊lis: напр. žirgéªlis, kilpéªlis, łaukéªly, kałnéªly, medéªlis. Даукша 14, 25 также пишетъ ſune̊lei.

e̊ употребляется вм. *a* послѣ j или смягченныхъ согласныхъ въ оканчаніяхъ -jai, -ja -jau, -jaus: срв. напр. формы дат. пад. ед. числа основъ женскаго рода, Marie̊i 20, 2.

Въ им. пад. множ. ч. основъ мужеск. рода e̊ встрѣчаемъ напр. въ словахъ: brôłe̊i 16, 25; brolei 16, 26; môkitoie̊i 26, 17.

Нарѣчіе на -ai, -e̊i напр., túßce̊i 23, 29; têiſe̊i 25, 13 (срв. te̊iſai 25, 6); laimie̊i ir ramiei 60, 5 и т. д.

Въ формахъ увеличительной степени на -jaus, -ausia: gere̊us 16, 19; ge̊re̊uſia ir brąge̊uſia 16, 11; didźe̊us 17, 14; didże̊uſią 18, 16; dauge̊us 18, 12; Szwęcze̊uſei 19, 6 ßwęncze̊uſia 19, 16; ßwęncze̊uſios 19, 25. Вм. e̊ пишется ê: ßwęcżêusſês 18, 1. gą́dźe̊us 60, 2; brą́ge̊usiu 60, 4. Вм. e̊us встрѣчаемъ ęus напр. въ словѣ tobulęus 60, 7; didźe̊úſy 27, 8.

Род. пад. ед. ч. темъ на i-us, напр., ſkaiczie̊us 14, 26; Potêre̊us 16, 15.

e̊u на ряду съ éu, êu употребляется въ окончаніяхъ прошедшаго времени: iżgîdže̊u 36; padareú ibid.; padaręu 54, 7; kłauſéu nei ſękîoiêu 59, 24.

Широкое произношеніе звука e передается изображеніемъ e̊ еще въ мѣстн. пад. ед. числа прономинальнаго склоненія: tame̊ 26, 10; piktame̊ 26, 11; ßytame̊ 20, 15.

Въ суффиксѣ увелич. степени на -eſnis: ge̊re̊ſne 16, 10; dide̊ſniu 16, 22; dide̊ſne 17, 2; pikte̊ſnio ir bie̊ure̊ſnio 18, 18.

Въ окончаніи мѣстн. пад. множ. числа на -ſe напр.: dągûſe̊ 16, 30; toſſę̊ ſeptinioſe̊ małdoſſe̊ 17, 6; toſse̊ pękioſe małdóſse̊ 17, 28; ġerûſe̊ darbûſe̊ 21, 27; de̊rąncziûſse̊, ir wiéżliwûſse̊ daiktûſse̊ 26, 12.

Въ звательномъ пад. ед. числа основъ муж. рода на-as: Téwe̊ 15, 10; 15, 21; Têwe̊ 21, 13; 21, 14; 21, 16.

Въ им. пад. ед. числа ж. рода: karalîcze̊ 20, 13; Dwe̊iate̊ 28, 1; вм. ia напр. Bažnîcžiá ßwęcžia 21, 20.

Въ мѣстномъ пад. ед. числа на -ejè, -ė, напр., bażnîcźie̊ 21, 9; dąguie̊ 19, 23; 21, 29; 58, 17, вм. dąguiá (19, 21; 21, 27).

Въ первомъ лицѣ множ. числа условнаго наклоненія (кондиціоналисъ) на -bime: dárîtumbimê 17, 30; garbintumbimê, ir ƚaupſińtumbimê 21, 25; atmintúmbimê 21, 26; norêtumbimê 22, 31; teiktúmbimê 22, 32.

О буквахъ ę (æ) и ê.

§ 7. Какъ выше было выяснено, буква ę, т. е. *e* съ хвостикомъ, происходитъ изъ латинскаго альфавита отъ сокращенія æ, ae. Въ перепечатанномъ ниже текстѣ катихизиса 1595 года, мы не могли провести различія между *e* носовымъ, и *e* съ широкимъ произношеніемъ. Въ оригиналѣ въ большинствѣ случаевъ, первое произношеніе изображается буквою *e* съ черточкою внизу (т. е. e̱), второе буквою *e* съ хвостикомъ (т. е. ę). Такъ какъ у насъ такой буквы e̱ съ черточкою теперь не имѣется, то мы выписываемъ здѣсь всѣ слова съ ę, которые не соотвѣтствуютъ *en*, или носовому гласному.

Węlino 5, 28: срв. wêlino, 5, 8 wêlino 5, 30.
krîżęus 5, 31: срв. krîżêus 11, 32.
pęczio 6, 20, ib. pêczio; pęczio 6, 29.
żimę 7, 25.
ęſſantiii 8, 16: срв. wiſſurêſſąti 13, 12.
bewęlit 10, 10.
gęras 11, 14.
Túrimę 18, 30.
nę 18, 30.
nûdemeſſę 18, 32.
męrgos 19, 12.
nękurie 19, 13: срв. mêrgos Mariós 19, 15.
wadinamę 19, 29.
Paſwęikinimo 19, 32.
kurioſę 20, 29.
geidzemę 20, 30.
priétęƚamus 21, 4.
pritaritoięmus 21, 4.
o ƚabiáuſę Angeƚųi ſárgui mânám 21, 5.
padęiwintomis 21, 9.
aſſęs 22, 6.
Nę 24, 4; 24, 5; 24, 6; 24, 6; 24, 7.
gęiſk 24, 5.
nęi 24, 7; 24, 6: nêi ibid. срв. nêi 26, 33; 26, 34; 27, 16.
mótęręs 24, 6: срв. motêrês 27, 27.
nętéiſśaus 24, 4.
miƚędami 24, 20.
pęrkûną 24, 24.
mędźius 24, 24.
Mędeinés 24, 24.
búrę 24, 26.

pęr 53, 31.
ßwęczęuśi 53, 31.
piktîbęs 53, 32.
ßwęczęuśio 54, 2; срв. Swieczẽu-śioii 54, 3.
męrgiſtés 54, 4.
tawę 54, 5.
nuźęmintai 54, 5.
manę 54, 5; срв. mané 54, 11.
priemimę 54, 6.
ßwęczęusio 54, 6.
padaręu 54, 7.
pęr 54, 7.
Têwę 54, 10.
papęnét 54, 11.
brâgęuśiu 54, 12.
ßwęczęusio 54, 14.
tawę 54, 21.
mieleuſęs 54, 21.
ſtębúklingai 54, 22.
manę 54, 22.
nuwęſt 54, 23.
paſwękinimas 56, 23.
ßweczęuśios 56, 26.
darźęliẽ 57, 1.
Nukriżęwôiimas 57, 6.
Téwę 57, 14.
ſwęiką 57, 15.
gęra 57, 19.
ßwęczęuśios 57, 20.
nuźęmintai 57, 23.
męiłeiẽ 57, 27.
miełęuſęs 58, 2.
mętú 58, 2.
pêrżęgnok 58, 5.
kuręs 58, 6.
Diewę 58, 13.
Męrgai 58, 22.
giwęno 59, 2.
Diewę 59, 5.
gęrodârimus 59, 6; срв. gẽrai 59, 31.
nẽderączźęm 59, 7.
manę 59, 8.
małoniâuſęs 59, 8.
in ßẽm męti 59, 14.
ing tawę 59, 15.
manę 59, 16; 59, 19; 59, 22; 60, 4, 60, 6; 60, 8; 60, 12; 60, 13.
iźwęrżei 59, 18.
nę werta 59, 22.
ſękioiêu 59, 24.
prieß tawę 60, 2.
pridęrą 60, 2.
tobulęus 60, 7.
ſtębúklingai 60, 8.
laupſęs 60, 15.

Носовые ę, ų, ą, į.

§ 8. Носовое ę употреблятеся довольно правильно для изображенія произношенія е въ носъ.

ę равняется ę т. е. звуку ае, ä въ слѣдующихъ случаяхъ: paiųkinimũſśę 3,22; padęiés 6,19; kęlimo 14,11; tręczẽ 15,24; tęip 16,26, 47,25; gęribe 23,20; ſiełwartũſę 39,21; miełaßirdiſtęs 47,28.

ę *не* изображаетъ носоваго произношенія въ слѣдующихъ

словахъ: tęwą 4, 27 = tæwą; vž Tęwą 13, 29; ißęit 6, 29; toſſę (ſeptinioſẽ maždoſſẽ) 17, 6; kęždamas 22, 11; nuſidęſt 24, 32; murmędami 27, 20; pagẽrbimę 28, 17; ſumißimę 37, 3; atmẽtimę 37, 23; ſięžos 38, 16: срв. Словарь; taczęu 46, 3; źęmes 50, 5; nuſſidęiėſis 50, 8; 51, 8: срв. ape nuſidêiusį 50, 18; tikędamas 55, 19; paſidęio 56, 25; malonęi 59, 30.

О формахъ родительнаго пад. ед. числа основъ на - ja срв. ниже § 10.

ę + n встрѣчается въ словахъ: nugabęntu 26, 1; giwęnt 26, 25; giwęndamas 9, 18; gęntį 50, 2.

ę стоитъ передъ m въ iźtręmta 40, 10.

ų употребляется внутри слова передъ p, b вм. um напр. iųp 3, 18; trųpą 4, 7; ſektųbim 21, 27; вм. un въ iųktos 3, 9.

ų не на мѣстѣ въ tųret 13, 28.

ų преимущественно употребляется въ окончаніяхъ, чаще всего въ формахъ род. падежа множ. числа, напр.:

nůdemių 9, 1; nůdemių mûſſų 12, 2; Angežų 11, 4 (Angežu 12, 28); rąkų 11, 30; dienų 12, 27; ąnt wiſſų dągú 12, 28 и т. д.

ų замѣняется буквую u: artikulu, ſanariu 9, 11, 9, 12. pirmûiů (gimdîtoių mûſſų) 12, 3; priėßiniku 11, 31; (wiſſų) tautu (arbá giminių) 13, 26.

Вин. падежъ ед. числа основъ на - u кончается на ų: ſųnų 5, 6; Criſtų 6, 7; dągų 10, 28; dągų 10, 31; pótẽrų 15, 9; 16, 3; Jezų 20, 17; waisių 20, 17; per Jéſų Chriſtų Sûnu 58, 7; nẽkažtų 59, 29.

Именит. пад. множ. числа кончается на -ųs: grâźųs 14, 10; ſûnųs 16, 26; Karâlųs 26, 18.

Творит. падежъ ед. числа основъ мужск. рода кончается на ų въ слѣдующихъ случаяхъ: krauiu ſáwų ßweczêuſių 11, 32; ſu tů paſâulu miſernų 60, 9.

Супинумъ оканчивается постоянно на -tų напр.: priſsiymtų 3, 5; weſtų 3, 26; mižêtų 8, 6; gažêtų 14, 5; butų 8, 10; 17, 13; 17, 17; 18, 4 и т. д.

tųs встрѣчается напр., въ словахъ: gerêtųs 8, 7; plátintųs 25, 29. ų замѣняется черезъ *и* geretus 7, 2.

Формы съ *-tu* напр., ſtiprintu 18, 10.

ą встрѣчается въ корняхъ:

ągsti 22, 17. brągindami 22, 28. dągauś 4, 3; dągâus 4, 6; 5, 6: 5, 9; 8, 19. dągui 15, 12. dąguiumṕ 26, 1 и т. д. dągſtái 46, 7. drą́ſumú 52, 28. gą́dźẽus: см. Словарь. kątrei 33, 25: см. въ словарѣ слово kąntrus. apłąnkdami 27, 3. pa-łągwinimop 38, 16. mąſtáu 22, 7. im-mąkßtint 52, 24. ne-su-prątama 37, 14. rąda 37, 31. paſką́dinimo 29, 18. ßwą́kumoṗ 50, 6: см. Слов. tąkei 45, 32. wałą́dòy 19, 10.

ą по видимому не на мѣстѣ: mążas 4, 5; tąi 14, 21; źą́deio 25,4; kokią́s 25,16; kąłtês 33,27; garbiną 29,24.

ąn вм. ą употребляется въ словахъ: ąnt; idąnt (напр. 3, 5) или idą́nt 7, 30; Ląnkißko 1, 35; ką́nczios 29, 12; 29, 19; dẽrąncziůſsẽ 26, 12.

ąm употребляется въ словѣ tąmpa 5, 5 вм. обыкновеннаго tampa; срв. tetą́mp 58, 26.

ą употребляется въ окончаніяхъ вин. пад. ед. числа: kuną 53, 14; ßitą palaiką 54, 2; waîniką 56, 23; wakarą 58, 19; ßią 60, 5; aną́ 52, 11.

Въ формахъ причастія пишется ą напр.: dęrąs 25, 9; sẽrgą́s 44, 10; ſergączíop 44, 21; nẽderączęm 59, 7; pridęrą́ 60, 2; ſtoią 60, 2; и т. д.

į употребляется въ вин. пад. ед. числа мѣстоимѣнія третьяго лица: iį 5,6; 10,8; 10,10. Этотъ *n* или įn, į сохранился и до сихъ поръ въ живомъ литовскомъ языкѣ, напр. Купишскаго прихода, Вилкомирскаго уѣзда: Pamatis bagotasaj brolis ijnaj su tokiejs pirogais, по русск.: богатый братъ, увидѣвши его съ такими пирогами [1]). [Им. пад. въ этомъ говорѣ гласитъ jũs, jũsaj; дательный падежъ jom. е переходитъ въ а послѣ *не* смягченнаго согласнаго:

[1]) Примѣры заимствованы изъ сказки, записанной мною отъ уроженца этой мѣстности, такъ называемаго «Шведа» Мадейкиса вольноучащагося въ г. Шавляхъ.

напр. nuwejo kłatin ушелъ въ клѣть; at*a*jo sanas; pakłon въ адъ; žanotas женатый; ar ne gałatu jusaj pardůti šitu aweliu]; vż kurį 59, 20.

Слитіе конечнаго e съ слѣдующимъ a въ o.

§ 9. Р. Гарбэ между особенностями Ширвидова языка въ пунктѣ третьемъ выставляетъ излюбленное слитіе (контракцію) конечнаго e съ слѣдующимъ *a* въ *o* [1]). Такое слитіе встрѣчается не только у Ширвида, но также у Даукши. Въ § 16 Гарбэ формулируетъ это правило такими словами: «Contraction eines finalen e mit anlautendem *a* zu *o* kann stattfinden — ist aber durchaus nicht notwendig — wenn auf die Negation *ne* eine der Präpositionen ap(i), at(a) oder ażu folgt» [2]). Случаи этого слитія въ катихизисѣ приведены нами въ словарѣ подъ буквою *n*. Въ дополненіе къ примѣрамъ, приведеннымъ въ словарѣ выписываю изъ «Słownik» а Сууткевича еще нижеслѣдующія примѣненія правила г. Гарбэ. [У Белл. срв. nożumußk стр. 7; iey ir mes teypagi nopgáutume; notłaiſime 21.] Nodbołus, м. bet ne tiemus nodboliemus ira żadeta karaliste dągaus. nodsibaydau: ne maź nodbaydés tays wargays ir neruźgejo priesz uredą; nopgaysztu: jog ant wardo to patepimo, kad jį pamini tiektay nopgaysztа. nopikanta ж. ненависть: nes arba wiena tures nopikantoje, o antra miłeś. nopkęnczіu ненавижу, не терплю: wissokes nessą, kuris piktay daro nopkęncze szwiesos. (Срв. въ N. T. Jokubą numiłejau bet Ezawą nopkęnciau; у Ширвида nopkinciamas ненавистный) nopmerkiu *(die Augen halb zudrücken)*: kas jo tiektay nor prijimt, o akių nopmerkt. noppuołu не нападаю: idąnt musų noppułtu maźumas intikejimo. nopredau не одѣваюсь, не украшаюсь: iszwido tęn żmogų nopreditą rubu swodbos. noprepiu: o tamsibes noprepetos szwesibes, tay ira, anos

---

[1]) l. c. стр. XLII.
[2]) l. c. стр. XXV.

tamsiosios żmones. noprepiamas (см. словарь): o nu eyt musump Wieszpatis noprepiamo Majestoto. noprepimas м.: ligą nepawijimą tieg, ir noprepimą. nopreyszkiu не являюсь: nes kunas ir kraujas nopreyszke taw, bet Tewas manas, kuris ira dągusia. noprijąs: noprijąs kayp keułes, arba neczisti kayp hożey. nopriktinas безгрѣшный: kas est żekłu tikrůju ir nopriktinu. noprinkuosi не ошибаюсь: betayg jau regite (jey noprinkůsi), jog toji karalaus merga, pati ira kelu. nopsirinku тоже: idąnt wel kas ąnt jo noprįkųś, prijimdamas jį uż Christų. nopsenczіu не достигаю: jog szwiesa tamsose żibejo, o tamsos jos nopsente. nopsiru: wayksz-cziokit, kołay szwiesą turite, idant tamsumay jusų nopsirtu. nopsiżwałgau не досматриваю, не обращаю вниманія: tose dienose iżganimo, nopżwałgoś ąnt atęnczių badų. nopsłapiemas не скрытый: juk tatay nosłapiemas ir żinomas dayktas. nopsnustu: szitay nopsnųs, ney użmigs tassay, kuris sergt Izraeli. nopsunkinu: ir tame newieno nopsunkina, nes nieko ne wienam neįsako, ko neturetų iżgałet. nopwayzdus не зоркій, не внимательный: ira kayp szů ąnt reteżiâus pririsztas, kursay įkąst negal, tiektay nopweyzdų. nopwiłąs: bet intikejimas krikszczioniszkas ne abejotinas ir nopwiłąs. notaymi не прихожу: asz esmi kelas, ir tiesa ir giwata, niekas notayt Tewop tiektay per manę. notbaydau не испугаю: jog jų ne wiena priespauda notbaydo. notgiemu не перерождаюсь: jey kas notgimtų iż naujo, ne gal reget karalistes Diewo. notgrisztu не ворочусь: jey notgriszite, ir netapsite, kayp mażieji berneley. notimu: o dzeugsmo jusų niekas notims (не отыметъ) nůg jųsų. notklistu: apłaydo dewinis kůrus Angelų, kurie niekad notklido nůg jo. notłaydziu: jey notłaysite (не-отпустите) kiekwienas broluy sawam iżg szirdų sawų. notmaynomas не-отмѣнный: ir ąnt wietų tikrų ir notmainomų pastatiti. notmaynumas. м.: bet permaynit amżinumą ir notmaynumą jo, toli tatay nůg manęs. notmenu: не помню (не припомню): bet kad pagimdzia waykeli jau notmena sopulo. notmilu: ir kaypog jo aż tatay atpęcz notmiłet. notneszu: wissokias wasarougis manip notnesząti waysiaus atkirs jį. notrądu:

jeszkoste manęs, bet notrasite, ir kur asz esmi tęn jų ateyt nenorite. **notsakau**: notsakay nieko ąnt to, ka tie ąnt tawę kałba? **notsidęgiu** не открываюсь: tiesa dabar tikray ir swisey notsidęge. **notstoju** не отступаю: notstokime nůg to szwęnto prakarto (ясли, корыто), net tobułay to iszmoksime. **nottolinu**: Wieszpatis Diewas ne wieno żmogaus nottolina (не отвергаетъ).

О буквѣ ę въ окончаніи родительнаго падежа ед. числа темъ женскаго рода на ė.

§ 10. Гейтлеръ въ «Litauische studien», въ 1875 году на стр. 57 старается оправдать для родительнаго падежа ед. числа женскихъ основъ на -*ė* носовое произношеніе гласнаго, не смотря на то, что въ живомъ языкѣ слѣдовъ носоваго произношенія нигдѣ нѣтъ. «Der gen. sing der weiblichen iā-(ė-) stämme wird von Dauksza oft, von Dowkont (im Budas) consequent mit einem nasal geschrieben: źemęs für źémēs». Въ послѣднемъ своемъ этюдѣ о литовской діалектологіи (1885 года) Гейтлеръ возвращается къ этому вопросу въ статьѣ о Довконтѣ, который употребляетъ ę иногда не только въ родительномъ падежѣ означенныхъ основъ, но и въ глагольномъ окончаніи третьяго лица прошедшаго времени (въ формахъ, произведенныхъ отъ корней, оканчивающихся на *i* или *j*,) и заключаетъ такими словами: «In Bezug auf diese zwei befremdenden Schreibungen mit ę statt des erwarteten ė will ich nur bemerken, duss Dowkont im Budas alle sonstigen Nasale mit jener (relativen) Genauigkeit bezeichnet, die im Hochlitauischen Gewohnheit ist, wonach nicht alle Nasale bezeichnet werden. Dowkont hat dies nicht erfunden, sondern muss es der Tradition oder älteren Quellen entnommen haben, denn er war mit den neueren litauischen Forschungen nicht bekannt».

Изъ древнихъ источниковъ, изъ которыхъ Довконтъ могъ позаимствовать такое правописаніе, на первомъ планѣ стоятъ

сочиненія Даукши, изъ которыхъ онъ, какъ мы выше (стр. XIII) видѣли, приводитъ иногда цѣлыя фразы.

У Даукши буква ę въ означенныхъ формахъ является не для изображенія носоваго произношенія, а какъ сокращеніе изъ латинскаго aé и замѣняется въ этихъ случаяхъ также литерой e̊.

Моментъ этотъ важенъ для объясненія наставки родительнаго падежа и рѣшенія вопроса о дѣйствіи аналогіи со стороны формъ мѣстоимѣнія manęs на склоненія существительнаго.

Г. Маловъ[1]), оспаривая мнѣніе А. Лескина о происхожденіи родительнаго съ носовымъ отъ формъ мѣстоимѣнія, по I. Шмидту, указываетъ на форму żemęs, какъ случай дѣйствія аналогіи со стороны manęs и прибавляетъ: «Aus diesem żemęs ist nicht etwa žemės abzuleiten, wie das lettische zemes zeigt».

Въ катихизисѣ 1595 года окончаніе родительнаго падежа этихъ основъ пишется ęs, ę́s, es, és. Родительный на ęs встрѣчается напр. на стр. 24, 6 въ mótęręs, читай mótæræs; laupſęs 60, 15 читай laupſæs. ę́s: słaptę́s 7, 1; garbę́s (ir laupſes) 49, 4. és: garbés 21, 13; 25, 4. draugés 27, 9; ßirdés 57, 25; 24, 21. es: tarnaites 24, 6. Наконецъ es замѣняется еще правописаніемъ e̊s: darbái miełaßirdiſte̊s 23, 24.

Родительный падежь ед. числа мѣстоимѣнія личнаго оканчивается на e̱s: mane̱s 43, 10; tawe̱ſp 44, 6; mane̱ſṗ 48, 1; tawe̱ſṗ 47, 20. Но сомнительно, изображаетъ ли e̱ здѣсь носовое произношеніе.

Гораздо чаще встрѣчается ę́ и его замѣна e̊: ſawę́s 13, 30 (срв. ąnt' ſawe̊s 22, 1); 40, 2; 40, 31; 41, 24; 42, 5; 42, 11; 47, 31; 50, 31; 53, 30. ſawę́ſp 43, 12; 44, 23, 53, 2; ſawę́ſṗ 60, 9. manę́s 43, 9; 44, 7; 45, 2; 45, 7; 46, 19; 47, 23: 48, 9; 52, 34. tawę́s 49, 13; 49, 18 два раза; 49, 25; 48, 22; 51, 2; 52, 34. tawę́ś 49, 14; 45, 12. tawę́ſp 49, 8; 49, 13; 44, 9. tawę́ſṗ 20, 14; 45, 12; 47, 15; 47, 29; 48, 21; 48, 23; 48, 24; 50, 14. Что ę́ можетъ изоб-

[1]) Въ своей диссертаціи «Die langen Vocale *a*, *e*, *o*, in den europäischen Sprachen. Ein Beitrag zur vergleichenden Lautlehre der indogermanischen Sprachen. Berlin, 1879. стр. 37.

ражать произношеніе ė (широкое е), ясно изъ такихъ случаевъ, какъ małonęi 59, 30; ſumiſsimę 37, 3; atmėtimę 37, 23; ſięłos 38, 16 вм. ſiełos; pagėrbimę 28, 12; vž Tęwą за отца 13, 29; tęwą 4, 27; въ окончаніи мѣстнаго падежа множ. числа: toſſę ſeptiniosė małdoſſė 17, 6 (срв. paiųkinimůſsę 3, 22); kęłdamas 22, 11 (срв. kęlimo 14, 11); и. т. д.

Повелительное наклоненіе безъ приставки -к, -кі.

§ 11. Какъ и въ другихъ старо-литовскихъ текстахъ 16-го вѣка [1]), такъ и у Даукши на ряду съ новыми формаціями на -к, -кі встрѣчаются формы на -*i*, напр. důď 15, 13; 15, 27. atłáid 15, 14; 15, 29. wėd 15, 16; wėd 15, 32. gėlb 15, 17; gėłb 15, 34.

Формы на -к: atáik 15, 11 и 15, 23. buk 15, 12; 15, 25.

На -кі: biłókiġ 15, 9; biłokiġ 8, 18. sakikiġ 5, 10.

Формы безъ приставки -к встрѣчаются и до сихъ поръ въ живомъ языкѣ Свенцянскаго уѣзда, Вил. губ. Въ Линкмянской вол. напр. употребляется слѣд. формы: aiń иди, aiń-te идите, äime, ämе-tē łaukan пойдемте вонъ; stå стой, ståte стойте; atstå отстань, atståite отстаньте; bui будь, buite будьте; wełei, -te; akeĭ, akeĭte; rašeite; pėnĭte; wałgaite кушайте; suli, sulite обрубите; důďte дайте; leiďte; lindte; skrendte; runď найди; rundte найдите; meť брось; meťte бросьте; peš, peš'te; wäž'auń, wäž'auńte; aŕ паши, aŕte пашите; kaŕ вѣшай, kaŕte вѣшайте; mėgĭ, mėgĭť спите. Въ Мелегянахъ говорятъ dů дай вм. důk; gedź спой, gedźite пойте; gedå'k пожалуйста пой, atdarei вм. atdarĭk открывай (дверь) говорятъ и въ другихъ волостяхъ Тверечской, Годутишской, Мильской и т. д.

Эти болѣе древнія формы [2]) Виленскаго сѣверно-восточнаго

---

[1]) Напр. въ катихизисѣ 1557 года: dodi, atleid; въ формулярѣ крещенія 1559 г.: dudi, atleid, newedi etc (A. Schleicher, Lit. Gramm. стр. 230).

[2]) Срв. A. Schleicher, l. c. стр. 229—232.

говора подходятъ къ образованіямъ славянской и латышской грамматики и сохранились въ живомъ употребленіи единственно на границѣ Бѣлоруссіи.

Заключеніе.

§ 12. Заключая свой очеркъ о языкѣ катихизиса 1595 г., мы въ дальнѣйшихъ своихъ изслѣдованіяхъ будемъ касаться: 1) отношеній языка Даукши (включая сюда и Постиллу 1599 года) къ Виленскому нарѣчію сочиненій Ширвида; 2) вопроса о вліяніи сочиненій Даукши на выработку языка, употребляемаго Довконтомъ въ извѣстномъ его «Budas»; 3) отношеній пограничныхъ съ Курляндіею западно-литовскихъ и Шавельско-Жмудскихъ говоровъ къ языку катихизиса и другихъ сочиненій нашего писателя; 4) вопроса о родинѣ Н. Даукши и употребляемой имъ рѣчи.

Разрѣшеніе всѣхъ этихъ вопросовъ главнымъ образомъ зависитъ отъ расширенія нашихъ знаній о говорахъ нынѣшняго литовскаго языка и отъ удачнаго собиранія діалектологическихъ текстовъ въ малоизслѣдованной еще Литвѣ и Жмуди.

KATHECHISMAS

ARBA

MOKSLAS

kiekwienam krikszczionii priwalvs.

Paraszitas per D. Jakuba Ledesma Theologa Societatis Jesu.

Iżgulditas iż Liężuvio Ląnkiſſko ing Lietuwiſſka per Kuniga Mikałoiu Daugſſa Kánonika Zemaicziu.

Iżſpáutas Wilniuie
Metůſę vźgimimo
Wieſſpaties 1595. (2)

Pſalm. 112.

Láupſinkite waikẽ-
lei Wießpati ſawą lau
pſinkite ßwętą wárdą
io teſsi pagárbintas
wardas Wießpatieś
nûg ßio karto ir
ąnt ámžių.

Skaititoiop krikßcżiónißkop.

Kaczieiba kiekwienám krikßcziôni, kurios norinṫ wâſaros priwałûs e̊ſt mókſłas ape wießpati Diewą, ir gamtás, ir pridereiimą krikßcziônißka: bat wienók priwalâuſſes yra waikelemus, ne̊ kitaip kaip ir atżuliłomus iaunômus lietus ir łaiſtimas, idąnt tů ġe̊réus priſsiymtų, ir aûktų. || (4) nęſsą kaip tokiů iaunîſte pigái ąnṫ pikto pagrißṫ gali: teip wel nęi wiênas ámżis ne̊ eſt téip patógus ąnt apturéiimo małônes Diéwo, ir ġamtų krikßcziônißkų, kaip waikelų iaunóś wáſsaros, ſu ne̊ kaltibe su iųktos: Ne̊ mážeus kaip ir dirwa nauiei vżrauſta, kad ią ge̊rai iżdirba, ſekła prié- Mat. 15. 14. Mar. 10. 13. Luc. 18. 15. emus, gáuſſu wáiſsiu iż ſawę důſt. Jr del to wießpats muſsu re̊ißkiei téikes || (5) biłoṫ: Dałáiſkiṫ waike̊lamus yr ne̊ dráuſkiṫ ių maneſp eit: tokių eſt nêſsą karalîſte dangų. Tikra eſt tieſśa iog, ko noř żmogus iż iauńîſtes issîgie̊re, tąię ir paſkuieiais me̊tais vżłaiko: ir ieigu iż pradżiós ge̊rú kelú łáidzes kaczieb paſkui to ąnṫ mażós wáłądêłes, per piktą ſebriſtę to paſaulo nůg k(e)lo baimies Diewo ir pridereiimo krikßczionißko vżklîſtų: wienok tůiéus || (6) ṫų adſimindamas ąnt gerų ſawo pradżių to iųp pigiaus ſuſsiwerczia. O teip ge̊rai priſſidabôio tam̄ ißmaną żmône̊s iog patâiſimas Bażniczios, ir giwâtos krikßcziónißkós, kitaip buṫ ne̊ gałeio, tîektai per tą ſekłą iaunůmo. Ne̊ſsą ape iſſeneiůſius piktůſe paiųkinimůſśę Diéwas per Hieremiôſsių paſſáke: Jog to- Hier. 13. kiemus ne̊ pig(e)ſň paiųkimą ſawo: kaip Múrinni iůdu- || (7) mą atmainiṫ: Jr del to miełiemus Gimditoiêmus igraudenam, idant waikelus ſawus tokiop intáiſsimop, ne̊ tiéktai mokſłůſſe, bat teipaie̊ tikrôie̊ wießpaties Diewo pażintiie, ir baimei io weſtų: prieg

Matt. 18 n. 3. tam ir patis idãt toi praſtibei mokſło krikßcżionißko, kaip cżẽ eſt apraßitas gerêtus kadąg wießpats kálbeio iẽigu nẽ tapſit kaip mażintelei, nẽ inéįſit karaliſten dągauś. Toiág môkit muś tei || (8) kes biłodamas iog mokſłas karalibes Diewo eſt priligintas ſékłai garſticżios kurios kacżieb grudélis eſt mążas bat kad iau vżáuga paukßcżei dągâus ąnt ioś vſſeda. Teipaieg ir ape ßitą trųpą, ir mażą krikßcziônißką mokſłą, kuri kathechiſmelú mẽname, turis iſsimanit Jog kad giẽrai ßirdin iſsigiere ir iſsißaknia żmones paſkui to didżiump gamtump ir będriſteſp Angełu priwádżioia. || (9)

MOKSLAS KRIKSZCZONISZKAS

PIRMA DALIS

Ape wârdą ir żimę krikßcżonies, teipaieġ ir ape mókſłą io.

Mistras.

Sákai mań eſsigu tu krikßcżonis?

Mokitinis.

Eſmi iż malônes Jeſaus Chriſtaus.

M. Kam tari iż małónes iéſaus Chriſtaus? || (10)

M. Jog aß ne mánais nůpelnáis, nei máno téwo, nei manós mótinos, nei vel kurio kito pádaro darbáis êß tápęs eſmi krikßcżonimi, bẽt tikrąiẽ małône ir nůpełnàis wießpáties mûſų Jéſaus Chriſtaus.

M. Nůg ko prámintas, ir kas tai yra krikßczionis?

Mo. Prámintas nůġ Chriſtaus, ir ißmánoś mókitinis, tai yra, kuris apſikrikßtiięs, tiki inġ Diewą, ir dáro priſâkiśmus io.

M. Ką taſái żáda Diewui, kad tâmpa Krikßczonimi, ir ką żadê, iei tu per ſáwą tęwą || (11) ąnt krikßto, kad krikßtiio tawe?

Mo. Zadeiẽu tikét ing Diewą, ir atźadéieuś, wêlino, paſaulo ir wiſſų didżêwimų io, téipaieġ ir wiſſų wéikału io, kurie yra prieß nóra Diewo ir láupſe io, ir wêda mus inġ prápułtį. Lápumu.

M. Ką gero igîie tas kuris tâmpa Krikßcżonimi?

Mo. Pawirſta, ir tąmpà ſunumi pałàiminimo, ir W. Diewas priima iį uż ſųnų, ir dáro ii téwainimi dągàus.

M. O tas wel kaip, kuris ne krikßcźonimi yra? || (12)

Mo. Pawîrſta ſunumi prakeikimo, wêrgu wêlino ir nůg téwainumo dągáus aiſkirtu. Tampa.

M. Sakikiġ mań, kas tatái yra Jėſus Chriſtus?

Mo. Yra tikras Diewas ir tikras żmògus.

M. Kam tari tikras Diewas?

Mo. Jog yra tikraſis, ir wienatîies ſunus Diewo Tewo wiſſagálinczio.

M. Kám tari tikras żmogus?

Mo. Jog yra tikras, ir wiengimis ſunus ßwęczéuſios mergôs marios.

M. O Christus kaip iżguldżeś? || (13)

Mo. Pateptinis.

M. Kodrin?

Mo. Jog yra páteptas piłnumu małônes Dwáſios ßwętos, kaip tikráſis karâlus ant wiſſų karâlų, kúnigas ąnt wiſſų kunigų, ir tikraſis Meſias.

M. Jeſus wel kaip iżguldześ?

Mo. Jżganitoies arbá ízgéłbetoies.

M. Kódiin teip iżguldżeś?

Mo. Jog iżgéłbeio, ir atpîrko mus krauiu ſawų brągeuſiu nůg Węlino nůdemes ir giltines arba mirtįes ámżinos, ir mókidamas mus kêlo iżgânimo, tatái yra parôde múmus kêlą dągun. || (14)

M. Kaip iiſſái atpîrko mus nůġ wẽlino?

Mo. Numirẽs vż mus ąnt mẽżdio krîżęus ßwęto.

M. Kaipóġ parôde kêlą dągun?

Mo. Per ſakimą ir pamôkſłą, ſawo ßwęto môkſło: ir liepe múmus wiſsiemus kłauſît, ir môkitiś io.

M. Kazġ yra tatái môkſłas krikßczônißkas ßwętas?

Mo. Yra taſſái kurio mus wießpatis Jéſus Chriſtus, pirm ißmôke mus darbáis ir żodżeis, páſkui to téipaieg, per Apáſtalus, kurio wel mus Mótina mûſų ßwętôii ir wiſſur e̊ſſątiii Bażniczia Diewo ißmóke. || (15)

Pagravdinimas.

Weizdekite tad ſune̊lei mielieii, iog kalti eſté darbáis Criſtų wießpati iżganitoiii ſáwą ſakiot, nůġ kurio ir wârdą tûrite, ir kuris iumus teip didę małonę paródit teikeś.

Ape Z'imę

Krîżeus ßwęto.

Mistras.

Kuri ẏra zimê, arba że̊kłás krikſczonies żmógaus?

Mo. Zękłas ßwęto krîżeus?

M. Kodrin?

Mo. Jog mus ant io Wie- || (16)ßpatis mûſų Jeſus Chriſtus atpîrko.

M. Kaipág ßitą żimę dáro?

M. Padęiés tris pirßtûs deßinés rąkos: Pirm ant kàktos tadąġ ant ßirdés, paſkui ąnt kâiro pêczio, nůġ káiro pęczio ąnt dêßino, tarî-damas: Wardan Diewo téwo, ir Sunáus ir Dwáſios ßwętos. Amen.

M. Kodrinag teip dáro?

wieros. *Mo.* Drin ißreißkimo didzuių dwieių ſłaptų tikéiimo mûſų tatái yra, ßwęczéuſios Tráices, bei ikûninimo Wießpaties mûſų Jéſaus Chriſtaus.

M. O káipag tatai. || (17)

Mo. Minédamas Téwa ąnt gałwós, iog iiſſái yra pradzia kitų perſónų Diewîſtes, o ſûnų ąnt ßirdes, nes gêma ir eit amżinái nůġ Téwo. O Dwáſią ßwętą nůġ wieno pęczio ąnt ąntro, iog ißęit nůġ Téwo ir nůġ Sunáus.

M. O kodrinag tai teip križiumi dárome?

Mo. Ant parôdimo antrós słaptęs: iog ſunús Diewo tápes żmógumi iścioie Mergós Marios, atpirko mus ąnt Krîżeus idant mus pérgábentu nůg kairés ant deßinés: teip iog żękłas krîżeus ßwęto kuriů żęklinameś yra kaip ſumma koki wiſſo tikêiimo mûſų. || (18)

żiwáte.

M. O kadąġ túrime żękłintiś tů żękłu?

Mo. Wiſſadós prieġ prâdżios ir pabągós wiſſôkio wéikâło muſu, ir kad rądameś kokime priwâlime, arba reikałé, o îpaczei kełdamiéś, ir gúłdami, iżg nąmų ißeidami, įeidami baznîczion ir ißeidami, wálgidami, ir gȇrdami.

M. Kodrin teip dażnai?

teip takel.

Mo. Jdant wiſſókioiȇ wietoiȇ ir wiſſú mȇtu gintų mus W. Diewas nůg prieſaku mûſų: ir wiſſi weikałei mûſų idąnt teſtųś ir apgrißtų garbéſṗ laupſeṗ Diewo ir wel dážneus minétumbime kanczią ir kar- || (19) tu mirimą W. mûſų Jéſaus Chriſtaus.

mirtis.

Ape dážna ir Tąnkų wartôiimą nůġ S(e)nų âmżiu krîzeus ßwęto.

Zękłu krîżeus ßwęto pradêio żęklintiś tůieu iż prâdżios Bażniczios pirmos, nůġ âmżio Apáßtałų, nȇt ik ßitám páſtaram. Kaip'ape tai lûdiiȇ Dáktárai ßwiętieii. Auguſtinas, Chrizóſtomas, Baſilius, ir kiti. O daugȇuſei Tertuliânus kad teip raßßo: Ant wiſſókio pakrúteimo, ir pażigéiimo yéidámi, ißeidami ſeſdamiéś apwiłkdamiś: pirtiiȇ, ſkómieip', i prieġe źwákes arba żiburo, pátaliep || (20) ir ką norint tiktai darome wiſadós pirmieus żękliname kaktą żimę krîzeus ßwęto.

De corona mirtes.

Ziminteam.

Pagravdimas.

arba

įgraudinimas.

Jr cze tuṙ bût żmónes graudinti, kad żękliſſiś żimé krizeus ßwęto: idąnt tai darîtu wîeżliwai, ir ſu pawartôimu ſłaptų pirm paminêtu: o ne teip pigái be iokio átzwilgio kaip paprâte darit. || (21)

páiunk.

Antra dalis.

Ape gáłą ir krieſą Zmógus krikßczonies, ir ápe dáiktus iam reikalingus, ir priwâłomus toṕ.

Mistras.

Kodrin Diewas padáre żmogu?

Mo. Jdąnt miłêtų wießpatį Diewą ſawą ir tarnautų iam ąnt to páſáulo ir páſkui to, idant regêtų ii, geretųś iů aname paſauliie kuris bus didżêuſes pałáiminimas mûſų.

M. Kiek daiktu yra || (22) krikßczôni reikáligų idant igitų gáła ſawą idant butų iżganitas?

Mo. Kêturi. Tikêiimas, Pádukſis, Mêiłe, ir geri darbái.

M. Kaip tu pażîſti Diewą?

Mo. Per Tikéiimą.

M. Ką ißmanái per Tikéiima?

Mo. Wiſſa tai, ko túris, ką ißmáno ir tiki mótina mûſų ßwętóii ir wiſur ęſſantiii Bażnicże Rimo: o ipaczei, kas krédoie Apáßtałų vzrakinaś.

M. Biłokiġ kredo, || (23) arba ſámbares Apáſtałų?

1. *Mo.* Tikiu ing Diewą Téwą wiſſagálinti, dáritoię dągáus ir żêmes.

2. Jr ing Jéſu Chriſtu ſûnų io wienatiii wießpáti mûſų.

3. Kuris praſidêio iż Dwaſios ßwętós gimę iż Marios mergós.

4. Kęnte po Póntißkiu Piłotú, Nukriżêwôtas, númire ir pákaſtas.

Jng pekłás. 5. Núźęge inġ prágarus, tréczią Dieną kéłeś iż numiruſiu.

6. Vżżęge ąnt dągų́ ſêdi ąnt dêßinés Diewo Téwo wiſſagâlinczio.

7. Jż tę atéis ſůditu giwų́ ir miruſių.

8. Tikiu inġ Dwáſią ßwętá || (24).

9. Szwętą bazniczią wiſſur éſſanczią.

10. Szwętûių będriſtę.

11. Nůdemių atłaidimą kůno iż numiruſią kélimą.

12. Jr giwâtą ámźiną Amen.

M. Ką biłoiome?

Mo. Krédą arbá ſudeiimą Apáßtałų.

M. Kas ii ſudêio?

Mo. Szwętieii Apástałai, kád norêio eit ſakitų Ewangelios per wiſſą paſaułį.

M. Kódrin ii ſudêio?

Mo. Jdąnt mus ißmôkitų tikéiimo.

M. Kas vzrakinaś tamé ſudeiime? || (25)

Mo. Dwilika artikúlu, tai yra dwilika ſanariu tikiéiimo krikßczonißko.

M. O ape kąġ biło arba kam priêitiś ßitie artikúłai?

Mo. Pirmas Téwui: ßeßi kurie páſkui iį eit ſûnui: o pęki páſtarieii Dwáſei ßwętai.

M. Jng ką tu tiki?

Mo. Tikiu ing Diewą kuris yra ßwęczéuſia Trâice.

M. Kąg tu ißmanái per ßwęczeuſią traicę?

Mo. Téwą, Sûnų, ir Dwaſią ßwętą tris perſonas o wieną Diewą:

M. Tewas yragu Diewu? || (26)

Mo. Yra.

M. O ſunus yrâgu Diewu?

Mo. Yra.

M. O Dwaſia ßwętôii yra Diewu?

Mo. Yra.

M. Tadaġ yra tris Diewai?

Mo. Nẽ. Nes nórint yra tris perſónos, o wienokiġ patis yra wienas Diewas.

M. Kodrin ii wadina Diewu? Ap weideime.

Mo. Jog rêgi túri, kůpoiś wiſſús dáiktus kaip wießpatîs, ir reditoiẽs, arba taiſitoiẽs wiſſo ſutwerimo.

M. Koki tu mań důſi patôgumą || (27) Tráices ßwęczéuſios?

Mo. Kaip mẽs kurie eſmẽ ſutwerti ąnt pawêikſło, ir pató-

gum̃o io, túrime̊ tiktái wiéną dûßią, o tris gàlîbes ios: Jßminti, Atminimą, wálą arba nórą.

Jżguldimas kredos arba ſuguldimàs Apaſtalu.

M. Jnġ ką tu tiki?

Mo. Tikiu inġ Diewą téwą Wiſſagâlintį, daritoiii dągáus ir żėmes.

M. Ką ißmanái per tůs żodżius, Tikiu inġ Diewą Téwą.

Mo. Jßmanáu, iog tikêdami túrime iį miłet. O dau- ‖ (28) geus iog wiſſús kitús dáiktus ſaugodami ir io ßwętůſius priſákimus ir bewęlit numirt neg iį pażéiſt kurime dáikte.

M. Kodrin wel wadinaś Diewu?

Mo. Jog tatai wiſsa ką tûrime iiſſai dáwe.

M. Ką iiſſai taw dáwe?

Mo. Dúßią ir kûną, ir wiſſús dáiktus drin mûſų giaro.

M. Ką wel daugeśń dáwe?

M. Sûnu ſáwą, kuris brągeſnis yra neg wiſsi dáikkai taw důtieii.

M. Kodrin wel wadinaś Tewu? ‖ (29)

M. Drin Wießpaties mûſų Jéſaus Chriſtaus, tikro Diewo ir tikro źmógaus, kuris amżinái giama iż Téwo:

M. Kieno wel wadinaś Téwu?

M. Mûſų wiſſų krikßczioniu bet têwu priimtiniu kuris prieme mus vź ſûnus, ir dáwe múmus téwikßczią dągáus, per kânczią ir nůpełnus Wießpaties mûſų Jéſaus Chriſtaus.

M. Kodrînaġ wadina ii wiſſagâlincziu?

Mo. Jog ſawa walá ir begałé ſtiprîbe ſawa gáli wiſſa iż nieko padarit ir wel niekan pawérſt wiſſus dáiktus. ‖ (30)

M. Kas padâre iż nieko dągų ir żėmę?

Mo. Diewas Téwas drauġėſn Sunumi ir Dwaſiá ßwęta.

M. Ką tu ißmanái per tą żódi daritoe̊s, arba ſutwértoie̊s dągáus?

Mo. Jßmanáu Wießpatį Diewą, iog iiſſai padáre dągų ir tatai wiſſa kita kas tėnąi yra dąguie̊.

M. kaſg yra dągui̊ė?

Mo. Pirmieus yra żmogîſte wießpáties mûſų Jeſaus Chriſtaus: páſkui to ßwęczěuſioii Diewo gimdiwé Maria io mótina, ir dewini kůrái Angełų́, ir wiſſi kiti ßwętieii. || **(31)**

M. Kódrin wadina ſutwerêiu, arba darîtoiu źěmes?

Mo. Jog iiſſái ſutwére ir padâre źěmę, ir wiſſa kita kas yrá ąnt żêmes, ir żêmeiě po dągàus apſkritumú, o ne tiektái ſutwêre ir padàre, bet dábar ąnt to prikûpia, apwéizdi, rûpinaś, rêdo ir waldżioie tů wiſſú del laupſés ſawós, ir del mûſų iżgânimo.

Artikulas Antras.

M. Tikiegu tu inġ Jéſų Chriſtų?

Mo. Tikiu. || **(32)**

M. Kaſg yra Jéſus Chriſtus?

Mo. Yra ſunús Diewo teip gàlis, teip gęras teip ißmintingas kaip ir Téwas kuris del mûſų tâpęs eſt żmógumi, iśćioie pagirtós mergós Mariiós, ir ſawe wiſſą múmus dàwe.

Mudrusiakęs' ißmintingás.

M. Kuriůg budu ſawé wiſſą múmus dáwe?

Mo. Giwęndamas tarp mûſų żmogîſteie per tris dêßimtis ir treiis metús, rôdidamas múmus kialą dągun, ir mirdamas vż mus, ąnt mêdźio krîżeus.

M. Kaipóġ kitáip dáwes múmus? || **(33)**

Mo. Sakramentě kûno ir krâuio ſawo brągěuſio.

M. Kaipáġ ißmanái, Gime iż Marios mergós?

Mo. Teip' iog nê wéikału żmogáus, bět wéikału Dwaſios ßwętós págimde ii mergá paſilikdama, káip' pirm' pagîmdimo, teip gimdimě, ir páſkui pagimdimą. yr teipo Sunús Diewo dąguia, ně túri mótinos: o źěmeiě tewo.

M. Kodrînaġ búwo nukriżěwotas, numirěs ir pákaſtas?

Pałáisdotas.

Mo. Drin mûſſų něłaimių żmonių, ir drin' mûſſų iżgânimo. idant' nůdemês nu-||**(34)**mazgôtų, ir iźtrauktų iżġ rąkų priéßiniku mûſſų, nůġ giltines, ir nůġ prągaro: o teip' iżgêłbetų, ir atpirktų muś krauiu ſáwų ßwęczêuſių, ąnt' mědżio kriżěus ßwęto.

miſernu

nupraustu.

newálnikais *M.* Taiġ mês buwomê wêrgáis, kada iiſſai mus atpîrko?

nuſideiimo. *Mo.* Tieſſa, buwomê wêrgáis nůdemių mûſſų giltines, ir wêlino.

M. Kaipóġ númire Diewiſtei, argu żmogiſtei?

Mo. Zmogiſtei kaip' źmógus, iog Diewiſtei kaip' Diewas, niekad' negałêio mirt, nei wel kęſt. || (35)

M. Kódrin Wießpatis mûſſų nê kitą, bat krîżeus mirimą ſau aprinko?

Mo. Pirmiáus idánt iżpiłditųś wiſsi pránaßâwimai, kurie apé ių búwo pranaßáuti, Antra, kaip' pirmas Adômas têwas mûſſų, prapuolimą. átnêße múmus paſkądinimą per parágâwimą waiſêus mêdźio vźdrauſto, teip' antras Adômas Jeſus Chrjſtus, átnêße múmus iźganimą, per medżią krîżêus ßwęto.

☞ Cźê gal iżgulditis nůdeme pirmgimé pirmûiu gimdîtoių mûſſų, ir wiſſa pikta, kas per nůdemę ąnt to paſáulo atáio, ir kaip' || (36) daúġ ſtêłamê Wießpati Chryſtui iżgêłbetoiui ſawám, vżu ſawą átpirkimą.

M. Kąġ padâre iżganitoiêś mûſſų Jzus Cġriſtus, kad núżęge pragárůſn?

Mo. Jßwêde Tewų ßwętûių dußês, kurios búwo prie pêkłůſê, łaukęczios ßito ßwęcźêuſio, ir pagarbinto ataimoio.

M. Kaipoġ yß numiruſių kełéś trêczią dieną?

padeiwintoſp *Mo.* Kełeś iźġy numiruſių pałáimintoſp giwâtoſp ſu kûnu ir dußiá padêiwintas, idánt' įau daugêſn niekad'nê mirtų.

M. Kaipóġ yżęge dą-||(37)gůſn, ir ſédi ąnt dêßinés Diewo Tewo?

Mo. Sukâkus keturîomus deßimtimus dienų pó ſawám' kelimųi iż numiruſių, użżęge ąnt'wiſſų dągų, ir ąnt wyſſú kůrų Angełu, ſawo tikrá galîbê, ir ſtiprumú ſáwûiu: kur dábar yra ſudidê garbá ſâwo, kaip' ſunús Diewo tikraſsis.

M. Kas yra ſedét ąnt dêßinés Díewo Téwo wiſſogâlinczio?

Mo. Jog ſêdi ąnt' aukßczêuſios wietos, kuri yra dąguiê, ir iog garbinaś tůiági gárbinimu, kuriů gárbinaś deiwîſte.

M. Kaipóġ atais ſûdi-||(38)tų giwų ir numiruſių?

Mo. Dieną ſúdo, kur yii bus páſtaroii, atais iź dągáus ſu didżiu Maieſtotú, ir ſu didẽ galîbẽ, ir karéiś Angełų, ir ßwętûių ſawo. idant apſůditu wiſſàs żmônẽs, ir kiekwienám' atadůtų, pagál' darbų ir nůpełnų io.

M. Kąg ißmanái tu per gîwus ir miruſius?

Mo. Jßmanau tûs, kurie ik tam' mẽti buś numîrẽ, ir tûs kurie tů mẽtú pátẽks giwi, gáli wel ißmanitiś gẽrieii ir piktieii.

M. Tikiegu tu ing Dwáſią ßwętą?

Mo. Tikiu, iog yra tikrůiu Diewù, o trẽczżiáia per-‖(**39**)ſóna Tráices ßwęczẽuſios kurîii důſt dôwanas, ir malônẽ ſáwo, bážnîczẽi ßwętai wiſſurẽſſączẽi.

M. Káś tatái yra Bażniczżia wiſſurẽſſąti?

Mo. Yrá wiſſas ſurinkimas tikrųių krikßczonių, kurie túri, ir iźpažîſta wiéßpati Chriſtų: kuros Bażniczios yrá gałwa patis wieß-patis Chriſtus, o Pópiežius yra io Vicarius, tái ẽſt, wiétinikas ąnt źẽmes.

M. Kodrin ßitą Báżnîczżią wadini: wiena?

Mo. Todrin' iog wienẽłôpai tiki ing Diewą, ir turi wiéną mókſłą ir wienus Sakramentus. ‖ (**40**) wienáip.

M. Kodrin wadini ßwętá?

Mo. Jog yra paßwęſtà ßwęcziẽuſiu krauiú wießpaties mûſſų Jéſaus Ahriſtaus: iog wel amżinái welſt, ir waldźioiẽ, ir tâiſo Dwaſſia ßwętaia.

M. Kám wadini wiſſur ẽſſączżia?

Mo. Jog ių nůpłâtus per wiſſą paſàuli, pawiłdo wiſſas ßałis, wiſſų tautu, arbá giminių.

M. O kuris nẽ kłâuſo Bażnîczios, ką taſſái pikto ingis?

Mo. Kas nẽ nôri tųrét Bażniczios vž mótiną, tás nẽ turés Diewo vž Tęwa. ‖ (**41**)

M. Kąg ißmanái pęr ßwętûių będriſtẽ?

Mo. Jog káip' kûnẽ ſánarẽi turi tarp'ſawęs będristę, yr ima wienas nůg antro drutibẽ: teip' wiſsi krikßcźionis, kurie yra toiẽ Báżniczioi, turî, będriſtẽ ir dála wiſſų affierų, Sakramentų, ir gẽrų darbų kurié ioiẽ weikẽs.

Deftis. *M.* Kaip abfituri nůdemiu atłáidimas?

Mo, Per nůpełną kancziós ir mîrties W. mûſſų Jéſaus Chriſtaus, ir per tàrpus ßwętų Sákraméntų, kad' mês taii dáromê, ką kalti êſmê darit.

M. O iaigu kas nê ga-||(42)łëtų priymt Sakramentų?

Ko. Tokiám pakąka toiaigu turi nórą, ir wała, priimt iůs, ir iaigu tai dáro, kas pridera darit.

M. O kaipóg bus kûnų iż numiruſſiu kelimas?

Mo. Dieną ſûdo páſtarą, kelſis iź numiruſſių ąnt kûno, ir ąnt dûßios: gêriéii grâźųs ir padéiwinti: o piktieii biêurus, ir páſmêłę.

☞ Czia gałeſſi iżguldit garba iż numiruſſiu kęlimo, ir kunu padeiwintu, ir dowánu dußioß.

M. Kas yra giwata ámżina?

Mo. Yra gárbe dągaus karaliſtes, tai êſt rêget Die-||(43)wą, ir linkſmintis iż io ámžinái, turét wiſſa gêra bê iokio pikto, kurion eis wiſſi gêrieii: o piktieii eis inġ vgnį ámźinų kancźių.

M. Kas eit kancziofn cźyßcêus?

Mo. Tos dûßios kuriós numirßta małônei Diewo, o nê padáriuſios gana wiſſamê vż nůdemês ſawás: bat iſſimokéiuſios butinai vż ſawás káłtes priencźêſſias kancźias, eis téipaia karaliſten' dągáus.

M. Kas tąi ißmános Amen?

Mo. Jdánt teip' butú, arba teip' têtámp', teip Diewe důdi. || (44)

Pagravdinimas.

Rûpinkiteś ſunêlei, idant paſſirgédamies tarnáutumbit Wießpati mûſſų Jéſui Chriſtui, idánt butúmbit iż ſkaicziêus anų gêrûių, yr ißrinktûių io, o idant nê yßkaktumbit inġ ámžinas kanczês prágaro.

Treczia Dális

Ape ąntrą daiktą Krikßczoni reikalingą, tai yra, ápe Pâdukſi, arba wilty.

dukſies. *M.* Ko gêro tu tikiês Diewiep per pádukſi arba vilty ingit?

Mo. Giwâtos amžinos, ku-‖(45)rią pirma per małónę Diewo, o páſkui to, per nůpełnus, kurie ſu małône nůg mûſſų ißeit, ingit túrime̊.

M. Koġ wel be̊rêikia idánt yngitumbim tą dáiktą, kurio tikimes?

Mo. Tarp' kitų dáiktų rêikia małdoś.

M. Kokiosġ małdos môkia muś ßwętoii Bažnîczia?

Mo. Póteře̊us, Sweika Maria, ir kitų.

M. Biłókiġ póte̊rų?

Mo. 1. Téwe̊ muſų kuris eſsi dągůſe. Szwęſkis wârdas táwo.

2. Atáik karalîſte táwo. ‖ (46)

3. Buk walá, táwo kaip' dągui, teip' ir źe̊mei.

4. Důną mûſſų wiſſų dienų důd' mumus ßią dieną.

5. Jr atłáid' múmus mûſſų kaltés, kaip' ir me̊s átłaidźe̊me̊ ſáwiêmus kaltiemus.

6. Jr ne̊ we̊d mûſſų inġ pagúndimą.

7. Bat'ge̊lb' mus nůġ pikto. Amen.

M. Jnġi kiek dalų ſkirias taſſai Póte̊rius: Tewe̊ mûſſų?

Mo. Jnġ ſeptîne̊s.

M. Kuri yra pîrmoii?

Mo. Téwe̊ mûſſų kuris e̊ſſi dąguſe, Szwiſkiś wárdas táwo. ‖ (47)

M. Antrá dalis, arbá małdá?

Mo. Ataik karálîſte tawá.

M. Tręcze̊?

Mo. Bûk walá tawá, káip' dągoi, teip' ir źe̊mei.

M. Ketwirtá?

Mo. Důną mûſų wiſſų Dienų, důd' múmus ßią dieną.

M. Pęktá?

Mo. Jr atłaid' múmus mûſų kałte̊s, kaip ir me̊s ałaidźe̊me̊ ſawiémus kaltiémus.

M. Szeſtá małdá?

Mo. Jr ne̊ we̊d' mûſſų inġ pagúndimą.

M. Se̊kma małdá?

Mo. Bat ge̊łb' mus nůg pikto. Amen. ‖ (48)

Ape Małda Wieſʒpatiés.

K. Ką byłôiomẽ?
Mo. Póterių.
M. Kas ii padáre?
Mo. Wieſʒpatis mûſſų Jéſus Chriſtus, ir patis mus iſʒmôke io.
M. Kodrin padâre?
Mo. Jdant iſʒmókitų mus.
Mo. Su ků kálbame̊ me̊łzdámieś?
Mo. Su Diewú Téwu Wieſʒpatimi mûſſų.
M. Bėgu yra kuri małdá vż u tą ge̊re̊ſne?
Mo. Ne. Toii yra ge̊re̊uſia ir brągẽuſia: Nes ią patis mûſų wieſʒpatis Jéſus Chriſtus padáre, ir iſʒmôke Apâ-‖(49)ſʒtałus ſawús, ir vżrakiná ioi tikrai wiſſús daiktus, kurių nůg Wieſʒpaties Diewo geiſt ir melſt túrime̊.

Jžguldimas Potẽre̊us.

Pādukſiu wádiname. *M.* Kas toia pirmoia wiekîaś dalôia: Tewe mûſſų kuris eſſi dąguſe?
Mo. Paſſíke̊la ſʒirdis mûſų Wieſʒpatieſp Diewop ſu nuźe̊minimu, ir tikéiimůſi, idánt paſkui to gere̊us mełſtúmbimes.
M. Kámuġ áłgame Diewą Téwu?
Mo. Ałgódami ių tů wardú, minime̊ io mêiłę begâłę, ku-‖(50)rią túri prieſʒ mus, idánt ių ſu didẽſniu dukſéiimu mełſtúmbime̊.
Tikeiimuoſi. *M.* Kodrînaġ bîłome̊, Téwe̊ mûſſų, o ne̊ tewe̊ mânas?
Mo. Jog iiſái yra téwu wiſſų muſſų, o me̊s e̊ſſme̊ wiſſi brôłe̊i ir ſûnųs tęip' ge̊ro tewo, todrînaġ túrime̊ miłétis, kaip' brôlei, ſunus. ir waikái wiéno téwo.
M. Kurġ yra Diewaś?
Mo. Yra dągui, ir źe̊meia, ir wiſſokioi wie̊toi.
M. Kámuġ tad bîłome̊ kuris e̊ſſi dągůſe̊?

Mo. Jog te̊nai ßwętié(i)i re̊gi wéidą Diewo, kur yra téwikßczia mûſſų, ir nůg te̊nái || **(51)** rôdźe̊ś dide̊ſne gálibe io Maieſtôto.

☞ Cźe̊ gáli bilôtiś ape me̊iłą dągáus: ir ape patremimą tų źe̊méių dáiktų.

M. Koġ Diewiep prâßom toſſę ſeptinioſe̊ małdoſſe̊?

Mo. Pirmiaus trôkßtame̊ garbés, ir łaupſés Diewo Pâſkui to, pałaiminimo mûſſų kuriop me̊s e̊ſme̊ padarîti. Anť gâło, dáiktų ge̊re̊uſių, kurių priwáłome̊ ąnť apituréiimo io. igyłimo.

M. Kuroie̊ġi małdoi trókßtame̊ laupſes Diewo?

Mo. Pirmôia, tarîdami || **(52)** Szwęskiś wârdas tawo.

M. Kaip tatái ißmânoś?

Mo. Jdanť butų ßwętas, ir gárbintas wârdas io, nůġ wiſſų źmonių, o didźe̊us nůġ krikßcźionių.

M. O pałáiminimas muſſû?

Mo. Antrói' kur teip' biłome̊ Ataik karalîſte tawá. Tatái yr', idánť iiſ' karalâutų ąnť mûſſų cźe̊ per małônę, o te̊nai per láupſę ſáwą ámźina.

M. Kaip anaś cźionai karaláuia per małonę, ioiá mus dáugſindamas? || **(53)**

Mo. Důdamas múmus małônę.

M. Kaip karaláuiá per láupſę? per garbę.

Mo Důdamas múmus gárba ſáwo wiſsiémus pagirtiémus, ir ißrinktiemus. Páláimintiemus.

M. Jaig Diewas ne̊ karalauia ąnt mûſſų, kaſġ kitas karale̊uś? Neprietelus

Mo. Mûſſų priéſſinikai, tái ir Páſaulis, We̊linas, ir kůnas. ſwietas.

M. O kitų dáiktų priwâłomu kur me̊ldziame̊?

Mo. Toſse̊ pękioſe małdóſse̊, kuriós páſkui tie dwi eit.

M. Koġ treczioia me̊ldžiame̊? || **(54)**

Mo. Jdánt' teip' dárîtumbime̊ walą Diéwo cźe̊ ąnť źe̊mes, kaip' ia ten' dąguia dáro Angełai, ir ißrinktieii io.

M. Ke̊twirtoia ko?

Mo. Jdánť mus prikůptų dûna ir pe̊néimu, arba paſôtinimu Apweizdetu

kûno ir důna dußios (kuris yra Sakramentás ßwęczêusſês) bei wel malônê ſawá ßwętáiê, ir ſu kitómis ſawo dowanomis.

M. Pęktą ko?

Mo. Jdąnt múmus atłaiſtų ſkolás, tai yra kaltês, ir nůdemês mûſſų, kaip' mês atłáidźêmê kitiémus: nes teip' Diewas múmus daris kaip' ir mês dariſsimê kitiémus. || (55)

Kriwdas. ☞ Cźia gal padarîtis paráginimas, idant́ źmónes abidás ſawás artimiémus ſáwiémus atłáistų.

M. O ßeßtói ko?

páßalpą. *Mo.* Jdánt́ Diewas ſáugotų, ir ſtiprintu mus galîbê ſawá, nê důdamas impulṫ inġ pagûndimus: bat idánt důtų múmus pagáłbą idąnt iůs gałêtumbim pêrgałeṫ, o daugêus nê nuſſidét.

K. O ſékmoiê ko meldźêmê?

Mo. Jdánt mus gêłbetų ir ſaugotų nůg wiſſo pikto teip' dûßios, kaip kûno: ir nůg Szetono priéßiniko mûſſų.

M. Kuri yr didźêuſią (56) piktîbe iż wiſſo pikto?

Nufideiimas. *Mo.* Nůdeme.

M. Kas yr piktêſnio ir biêurêſnio, Nůdeme argu wêlinas?

Mo. Nůdeme bê abêióiimo. Jog wêlinas ſtoiêſi eſṫ teip biaurumi, nê pêr ką kito tiktái pêr nůdemê.

M. O kad butų teip nenuſſidęiês, kokiů butų êſſas?

Mo. Butų grazús kaip' kiti Angełái dąguiá.

M. O mês iai nuſideſſimê kokie buſſimê.

Mo. Búſsimê teip' biaurus, káip' wêlinái.

M. Kurios ira piktibes kuno? || (57)

Mo. Wârgas, priéſpaudos, ligos, ſôpuléi, wôtis ir wiſſos kitos ſųkíbes.

M. Kad tas wiſſás ſųkibês ąnt mûſſų Diewas pêrłaidzia, ką tųrimê darít?

Mo. Túrimę méłſtiś idanṫ tos priéſpaudos, ir Wârgai, nę pêrgałetų mûſſų, idánt́ nê impułtúmbim' ſųkiben, ir ligón' dûßios, idánt́ nê numirtúmbim' nůdemeſſę, bat́ idánt́ múmus důtų pagáłbą, ir iżgêłbetų.

Paßáłpą.

☞ Cźê gâl paſſakitis kaip' Szetônas búwo graźús iß prigimimo. Todrînaġ ir mẽs iẽi bẽ nůdemes buſſimẽ, téipaia tápſimẽ grażumis, ir méilingais, ir ßwętiémus (58) Angełamus lîgus. Teipagi ape biaurúmą ir dárgumą nůdemes.

Ape Paſweikinimą́ ßwęczeuſios Mergos Marios.

M. Szwęczẽuſei mêrgai Mariei kaip mẽłdiés?

Mo. Swéika Maria małônes piłná Wießpatis ſu tawimi: pagirtá tu tarp' mótẽrų, ir pagirtas wáiſius îśćios tawós, Jéſus Chriſtus. żiwata Szwętôii Maria mótina Diewo, mélſkis vź mus nuſidêiuſius, nų, ir wałądôy mirimo mûſſų, Amen. || (59)

M. Kas padâre ßitą paßwẽikinimą?

Mo. Angełas Gabriôłas, kad atáio paſwẽikintų́ męrgós ßwęczẽuśios. Top pridůti nękurie źodźẽi ßwętos Elżbiétos, ir bażnîczios Diewo.

M. O Su kůġ kâłbamẽ paſwéikinimẽ mẽrgós Mariós?

Mo. Su Mariá mẽrgá ßwęnczẽuſia.

M. Kaſġ yrá Mẽrġá Mariá.

Mo. Mótina Diêwo, pilná małônes, ir Wiſsôkios gâmtos, karalîczia dągáus, yr źẽmes, ir tárpinike mûſſų.

M. Kurġ yr mẽrgá Mária? || (60)

Mo. Dąguia.

M. O ßi kuri bażnîczioi.

Mo. Tai yṙ pawẽikſłas anós kuri yra dąguiẽ, idánt́ atmintųmbim' ią, yr tódrin' iog yra ios pawêikſłas, gárbinamẽ ių, kaip' Abrozas. pridera ąnt́ garbés, tos ßwęiczẽuſios mẽrgos Marios.

M. O kodrînaġ yra dáuġ pawẽikſłų Marios, artés yra dáuġ Marîių?

Mo. Nẽ dauġ, tiktái wieną kuri yrá dąguiá: bẽt ią nẽ wiénu ālgam. wardú wadinamę, drin' dáugio, yr tularôpu gẽrodârimų padarîtų, kuriûs źmonêmus dâro, kaip' mótina Diewo, ir mótina miełaßirdúmo: kuri teip' (61) dáuġ gâli ſunúṗ ſąwąṗ. Jr kaczéib' wadînamẽ pawẽikſłus ioś: Paſwęikinimo. Atłąkimo, Dągûn emimo,

ir kitáis wardáis: wienók tie wiſſi, nẽ iů̃łomús, bat wiénai tiktái Mariẽi pridẽra.

M. O Kąǵ bîłom ios paſwẽikinimẽ?

páſkiremes. *Mo.* Gîrẽmẽ ią, ir paſſidůmẽ ios małdômus.

M. Swẽikindamas ßwęčžẽuſſią mẽrǵą Mariią, ar mẽldî tu ią idánt tau atłąiſtų kaltés, ir důtų dągáus karalîſtę?

Mo. Nẽ: Nes tatái tikrai || (62) prîdẽra pacziám Diewui, bát ſwẽikindamas mẽłdżiú idant butú mûſſų vżtaritoia ſawąṗ ſunúṗ: idąnt mẽs įgitúmbimẽ wiſſa tatái, ko gẽro géidżẽmẽ nůǵ wießpatiés ſáwo.

Ape Kitą Paſweikinimą Sżwęcżẽuſios mergos Mários.

Salue regina.

ſaldibe. Swéika karalîczẽ, mótina miełaßirdúmo, giwâta, ſałdůmẽ, ir pâduxie mûſſų ſweika. Tawẽſṗ ßáukẽmẽ ißwaros ſûnus Jiewos. Tawesṗ dûſauiamẽ, ßniup-||(63)ßniupſcziodami, ir wẽrkdami, ßytamẽ áßarų klôniia. Nuǵ tada tárpinikẽ mûſſų anás táwo miełaßir-
vžtarítoia. dingas akis muſſúmṗ prigręßki ir Jeſų paǵirtąiy waiśių îśćių tawų múmus potam iżtrêmimu parôdik. O małônyii, O méilyii, O ſaldîii mẽrga Maria.

☞ Mêlſkiś vż mus ßwętóii Diéwo gimdîwẽ. Jóǵ wertáis taptúmbim źadeiimų Chriſtaus. Amen.

M. Ką biłôiomẽ?

Mo. Salue Regina, tai ẽst: Swéiká karalîcźẽ.

M. Kas mus to ißmôke?

Mo. Szwętôii Bażnyczẽ, mótina mûſſų.

M. O ſu kůǵ mẽs czẽ || (64) bîłomẽ?

Mo. Su tąiaǵi ßwęczẽusẽ mẽrgá Maria.

M. O kasǵ vžrakinaś toy małdoi?

Mo. Kîtos lâupſes, pałáimintos mergós Marios, kurioſę géi-
pagálbos. dzemę draugiá ios małônes ir paßáłpos.

Ape Kitas Maldas, ir ape žádinimą Swętųiu.

M. Paſkųi ßwęczẽuſiẽ Maria, meldiéſſigu tu kitiémuś ßwętiémus?

Mo. Meldżůſsi kaip' priétęłamus Diéwo: pritaritoię-‖**(65)**mus yr tárpinikamus muſſų dągúi. ô łabiáuſę Angełųi ſárgui mânám, ir ßwętam, kurió wardú e̊ſmi prâmintas.

M. O âpe ių reliquias, ką ißmanái?

Mo. Gẽrbiu téipaia kaip' pridẽra, todrin', iog búwo bażnîcžiẽ Dwáſios ßwętós ir iog wél' turi ſuſſyéit ſu dûſſiomis ių, padęiwintomis.

M. Kokẽs małdas kałbi iump?

Mo. Tas kurių manẽ ißmôke Bażnîcźa Diewo: kârtais wel' ąnt garbés ių, kálbú Têwẽ mûſſų, ir ſweiká Maria.

M. Pirma ſakéis mań ‖ **(66)** biłódamaś Têwẽ mûſſų, ſu Diewú kałbaś?

Mo. Teip' yr, bat kałbêdamas Têwẽ mûſſų gału melſt Diewą, idąnt pẽr nůpẽłnus, ir dárbus ſawų ßwętuių ſuſſimyłtų ánt múſſu: arba wel' gałú melſt ßwętůſius, idąnt iie Diewui Téwui ßitą mâłdą mûſſų padůtų.

M. Meldiẽgu tu ßwętůſius toſſẽ dienôſſẽ, kurioſẽ Bażnîcžiá ßwęcžia ių ßwęteś?

Mo. Mełdżiú: ir tai todrin' iog Baźnîcźẽ ßwęcżia iu(ß)wętes, drin' tůłų dáiktų.

M. Del kurių tatái daiktų? ‖ **(67)**

Mo. Pirmiẽus idánt garbintumbimẽ, ir łaupſińtumbimẽ Diewą ßwętůſe io. Antra, idánt tů mẽtu atmintúmbimẽ gârbę ių, kurią iię túri dąguiá: Trêcźia idąnt ſektųbim iůs ġerůſẽ darbůſẽ, girdêdámi ių giwâtą, ir gamtas: Kẽtwirta, iog teip' ßwężdami ßwę tẽs, túrêtumẽ iůs dąguiẽ użtaritoius, ir tárpinikus ſawųs: Pękta, nôri Baźníczia pagẽrbt ſawús ſúnus ßwętůſius, kaip'iie gẽrbéio Diewą ir Baźniczią ßwętą.

M. Ką tu weiki éidamas gúłtų?

Mo. Du daiktu, pirmiâus padáre̊s ąnt'ſawe̊s źîme̊ krîżêus ßwęto, darâu ſkâi-‖(68)cziu, arba rokawôiṅs ſu ſâwo ſiéła. Paſkui to biłâu Têwe̊ mûſſų, Swêika Maria, Tikiu inġ Diewą Têwą: Jr kitás małdás ſawas.

M. Kaip tu rokawôies ſu ſâwo ſiéła?

Mo. Pirma důmi gârba Diewui, vź ge̊rîbe̊s maṅ důt aſſęs. Páſkui to mąſtâu wiſſas nůdeme̊s ſawás, o ípáczêi tas, inġ kure̊s impůle̊n ßêia Diéną, gaiłêdamaś vź iás, ir ke̊tindamas paſsitaisit, ir yſſipaźynt' po akimi kúnigo. Tre̊cza, me̊ldźiu Wîßpaty Diewą, idąnt ias maṅ atłâiſtų: ir ſtipre̊i źadůs iau dauge̊us ne̊ nuſidet.

M. Kę̊łdamas rîto me̊tą, ką darâi? ‖ **(69)**

Mo. Gárbinu wel Diewą, iog máne̊ ſauġoio ßitą nâkty: téipôġ ir vź kitús ge̊rodarimus io, kurůs maṅ dáwe, ir páſkiriu iam dûßią, paduomi. kûną ir wîſſa tai, ką turiú darit' ąnt' garbés, ir laupſes io. Ant'to biłau wel kitás ſawás mâldas, teip'naſrų, kaip' ßyrdiés, teip' ßîrdimi, kaip' ir bałſú.

☞ Małdas ßitas kure̊s ągsti rîto, ir wákaro me̊tą turi biłót, raſsi ąnt' gało tu knige̊lų, draugia ir ſu rokúnda ſiełos.

Ketwirtá Dalis.

reikálingą. **Abe tre̊czią dáiktą krikßczíôni priwâlomą, tai ê̊ſt, ape Mêiła ‖ (70)**

M. Kuriſſâi yra tre̊czias dáiktaś krikßczióni priwalús?

Mo. Mêiłe.

M. Kąġ túrime̊ miłet ßitąie̊ méiła?

Mo. Diewą ant' wiſſo, ô ártimą, kaip ſawe̊ paty, drin' Diewo.

M. Kaipóġ Diewą miłét ąnt wiſſo?

gadzeus. *Mo.* Jog pige̊us numirt túrime̊, nêkaip iy pażeiſt: ir túrime̊ ſu dide̊ ſarġîbe̊, ſaugot wiſſųs priſſâkimus io, brągindami iůs ſâwi didże̊us ant wiſſų dáiktų, kurie yra ant' to Paſſâule.

M. Kaipóġ miłét ártimą, káip ſawe̊ pati? ‖ **(71)**

iczidami. *Mo.* Gêiżdami iam' ir darîdami tai wiſſa, ko noretumbime̊, ir ſeigdámi. teiktúmbime̊ pátys ſau, pagałéi ißminty, ir priſſâkimą Diewo.

M. Kodrin tai pridėſſi pagaléi ißminty, ir priſſákimą Diewo?

Mo. Nes kitáip' nė butų gėiſt, ir norėt iam'gėro, bat'norėt iam'pikto, kaip'ir ſau pacżiám.

☞ Cżė gali iżguldîtis réikalas, arbá priwâlimas mėiles: ir bûdas, kuris ioi turi bût ſáugotas.

Ape ketwirta Daiktą krikßcżoni reikalingą ir priwálomą, tái yra, ape gėrûs darbus.

M. Kuris ėſt kėtwirtas || (72) dáiktás krikßczioni reikalingas, ir priwâlomas?

Mo. Yrá gėri dárbai: néſſą tůiau, kaip' kas átáit, arba priáugá wáſſarump ißmintingump, tád iâm' nė ganá wieno kikeiimo, bė gėrų dárbų.

M. Kuriůſg tu ißmanái gėrus dârbus?

Mo. Tůs, kuriůs dâromė pagalei ißminty, arba pagaléi wálą Diewo. Bat túrigu bût Diewiep mielais, tad priwalů to, idánt' ißéitų iżg mėiles.

M. O tie, kurie daroś bė meiles, ar nė naudingi ėſt. || (73)

Mo. Nė naudingi ir niekám' nė dėrą, ąnt' nupélnimo malônes: bat' naudingi, ir dėrą ąnt' to, idánt' múmus pėr iůs, Wießpátis Diewas, důtų ſweikâtą, ir gęribe to paſáulo: ir wel idánt' ateitúmbimė pażintiéſp nůdemių, mûſſų, ir gailéiimop vż iás.

M. O kuriég yra gêri darbai?

Mo. Tie, kurie mûmus liepti, ir įſſakiti ėſt dėßimtiiá priſſakimų Diewo, ô pįkėte Bażnîczios: yr darbái mielaßirdiſtės, ir kitų gâmtų ßwętu.

M. Bilokig dėßymty priſsâkimų Diewo?

Mo. 1. Aß ėſſmi Wießpatis || (74) Diewas tâwas: Nė turėſsi Diewų ſwėtimų pėr manė.

2. Nė ymſsi wârdo Wießpatiés Diewo tâwo tůßcėi.

3. Atmink idąnt'dieną nėdėlos ßwęſtúmbei.

4. Gėrbk têwą táwą, ir mótiną tawą, idánt' ilgái gîwas butúmbei ąnt'żėmes.

5. Ne vźmußk.

pryieráuk. 6. Nẽ ſwẽtimmotẽránk.

7. Nẽ Wók'.

falßiwo. 8. Nę kałbék prieß ârtima táwo lúdimo nętéiſsáus.

9. Nę gęiſk namų̂ ârtimo tâwo.

10. Nę trókßki mótęręs io, nêi târno, nęi tarnáites, nęi iauczio, nęi ârklio, ir nę wiéno daikto, kuris io yra. || (75)

Jßguldimas Deßymtes Diewo Priſakimu.

M. Ků mẽtu yſtáte Wiêßpatis Diewas ßitą dẽßimty priſſâkmų̂?

Mo. Pirm' ſẽnamẽ zókanẽ, páſkui to Wießpatis muſſų̂ Jéſus Chiſtus paſtiprino, ir patwirtino nâuiamẽ. padrutino.

M. O kaipóġ ſkirẽs?

Mo. Trys pirmiéii priéitis lâupſei Diewo, o ſẽptini páſtariei ąnt' naudós ârtimo mûſſų.

M. O Kaipóġ tie trys pryeitis laupſei Diewo? || (76)

Mo. Wiêßpatis Diewas nôri, idánt mẽs iam' târnáutumbimẽ, iį̂ ląupſintumbimẽ, pirma ßîrdimi, tadáġ źôdżeis, paſkui tô darbáis.

M. Káipąġ iżſáuġoſsimẽ pirmaiįj priſákimą?

Mo. Laupſindami paty wiéną Diewą, io biiódamies, ir gárbindami iy, drin'io wiſſa daridami, miłędami iy, ir tarnáudami iam', iź wiſſós ßirdés. łâukdami nůġ io wiſſôkio wáiſto ir âłgos mûſſų, kaip nůġ reditoiaus ir werſmés wiſſo gero.

M. O kaſġ pražęgia ßitą priſâkimą?

Mo. Szitie ĭpaczei, kurie gárbiną vgnį, źęmîną, giwatés źálczius, pęrkûną, mędźiús, || (77) ałkúś, Mędeinés, kaukús ir kitús biéſſus: ir anié, kurie żinauia, búrę, nůdiią, áłwu yr waßkú łâia, ant' pútos ir ant pâuto węiźdi: ir kurie tã tiki: ßitie wiſſi Diewo atſiźada, ir priſtôia węłnóp ir vź Wießpaty ſau ápturi.

M. Kaip iżſáugoſsimẽ ântrą priſsâkimą?

Mo. Garbindami wârdą Diewo: dêkawodami iam' lieźuwiú múſſų, ir praßîdami nůġ io ręikałų̂, ir priwâlimų mûſſų.

M. Kas nuſidę́ſt prieß tą priſsâkima?

Mo. Pirmiaus ßitie, kurie blúźniia wârdą Diewo, ir ßwętûių io: Tadą́ġ ir anié, kurie priſsiegóia nę téiſei, ‖ (78) ir nę ręikałingai. Páſkui to ir anié, kurie nę ſaugoię àpźadų, kuriůs Diewui źądêio, ir pake̊tino: téipaia ir tié, kurie nę dâro garbéś pridęranczios wârdui Diewo.

M. Kam tári: kurie priſsiékia ne̊ te̊iſei, ir ne̊ re̊ikalingai?

Mo. Jog priſsiega türi bût' ape dáiktą teiſſų, kuris nę butų́ fałßîwas, ir ape kury gęrái, ir tikrái butų́ źinoma: ape dáiktą téiſſų, kuris butų́ dęrąs: ir ape daiktą ręikalingą, kuriś butų́ brągus, ir kam' eitų́ ape didi dáiktą: nes kitaip' Diewa paźeidźia. Jr toṗ wel ręikia idanṫ pagęrbtûmbimę ąną, pęr kury priſsiékęmę. ‖ (79)

M. Zinâiġu tu koky wâiſtą, idant kas niékad ne̊ te̊iſe̊i ne̊ priſiéktu?

Mo. Zináu.

M. Kokiąs e̊ſt?

Mo. Neſſiékti niekada.

M. Kaipóġ tariſſi norêdamas kitam vż kôki dáiktą pritariṫ?

Mo. Teip' yra: ne teip' vž tîeſſa, tikrái. Nes tatái nę ęſt priſſiekṫ, o ie̊i ką daugeſu pridêſſi, tái iau bus piktái.

M. Kaip iżpildiſſime̊ tre̊czią priſſákimą, kuris lîepiá ßwęte̊s, ßwęſṫ?

Mo. Ródidami wirßutineis ‖ (80) darbais tikêiimą, ir mêiłą, kurią ąnt'ßirdés túrime: Ne dirbdami tą diéną ßwętes' kłauſîdami Mißios, kaip' Baźnîczia Diewo lîepia: ſu nôbaznumu, ir piłnumú, liepdami idánt' ir tié kurie múſſų wáłdźiôia yra, téipaiaġ dáritų.

M. Ką dauge̊ſni?

Mo. Turétumbim' wel, tą wiſſą dieną ąnt' to pagręſṫ iż kur płátintųs laupſè Diewo, kaip' tái de̊ſtis, méldziantis, ſkaitant, knigás nôbaźnas, dârant dárbus miełaßirdingus.

Jgravdinimas.

Atminkiteġ krikßczîonys wiéśliwai, ir patogei ßwęte̊s gârbinṫ, ir ſaugoṫ: ‖ (81) idánt' wel' wießpatis Diewas ßwęcziumṗ anumṗ

dągúiump, ámźino atilſéiimo ius nugabę̇ntų, ir pralidêtų. Jr bııo-
kiteś, idánt' Wießpatis Dîewas nê pėrłaiſtų ko pikto ąnt' iuſſų,
iûs kurié ßwętás Dienás ąnt piktų́ darbų́ apgręźėtė, ir ant' niekā-
niekių to paſaulo.

M. Kaip̃ iżpildiſſimė kėtwîrtą priſsâkimą, apę miłėiimą téwo
ir môtinos?

Mo. Tùrimė ių kłausit, turet iůs pagėrbimė, tarnáut iiemus,
padet iiemus. ir paßełpt iůs.

M. Jėi tau têwas tawas lieptų kokią nėtiéſa biłót, arba ką
ſubriſt || (82) arba ką pikto padarit, turiégu tu io tamė kłauſit?

Mo. Nė: Nêſſą nėdera piktamė kłauſit nei tėwo, nei môtinos,
iėi kas butų́ prieß wâłą Diewo, bat' tyktái dėrąncziůſsė, ir wiéźli-
wûſsė daiktůſsė.

M. Kėlėrópi têwái rądáś?

Mo. Kėtwėrôpî. Pirmiėus prigimtîeii, kurie mus pagîmde,
Diedái. têipaiėg ir ſtrûius. Antri têwai pagaléi Dwaśią́, tai yra kunigai,
Prałôtai, ir môkitoiėi, arba mîſtrai. Trėti wiſsi wîrėſniéii, Karâ-
lųs, Stôraſtos etc. Kêtwirti, ſėniéii źmônes drin'ių ſenâtwes: tůs
ſtona. wiſſús turimė miłêt' pagałéi łůmą ių || (83)

M. Ką túri darit gėriéi têwai ſunúmus ſáwo?

Mo. Túri iůs augint' grauſmêiė, môkit iůs Diewo bàimes, důt
ruſtint. iůs ant' môkſło, nė nártint, nei wel'łâpint, tů wiſſú ißmintingai
pepint. wartót.

M. Kaîp̃ túri ßeimîna, kaimînai, ir tarnái po akim wießpatų́
elgtis. ſawų́ łaikîtis, ir giwę̇nt?

gerbdami. *Mo.* Kaip' ſûnus po akim têwų ſawų́, nułąkdami iůs: ir têip'
dirbt vż akių́, kaip'ir po akim', iėi nôri małônes Diewo, kuriś
wiſſą rėgi.

M. O Wiéßpatės kaip̃ túri ſu ßeimîna łaikitis? || (84)

Mr. Kaip'têwai ſu ſunumis, ir brôlei Wießpatip̃ Jéſup̃ Chri-
ſtup̃, atmindami iog ir ânis túri Wießpaty dąguiė.

M. O pę̇ktą kaip̃ vżſáugoſśimė?

minedami. *Mo.* Nė gêizdami, nėi darîdami, artimam mûſſų pitko, nėi źod-
ábrozo. źiu, nėi dârbu: atmîndami, iug yra padarîtas ąnt' pawėikſło Diewo.

M. Kaip túrimê ſáugot ßêßtą priſſâkimą, kuris drâudżê ſwêtimmóteraut. [pryieraut.]

Mo. Sêrgedamieś, apłąkdami, ir węgdami wiſſókių biêurîbių, nêwiéźliwumų, nê tiektái darbûſsê, bat' ir || (85) źôdźiůſſe ir ßirdiiê, kaip' mumus Wießpats dêwintamé yſsâko.

M. Koky wáiſtą túrimê ſau gamint, idánt gałêtumbimê ßitą [lekarſtwa.] priſſâkimą iżpîldit?

Mo. Yra nê mâża, bat'ßitie pęki didźêúſy tarp kitų: Pirmiêus bêrêiktinái wiſſadós walgit ir gêrt. Antra, węgt draugés piktós. [Saugotis.] Trêczia né ſkaitit knîgų nê wieżliwų, nê kałbét żodźių, nei giedót giesmių gêdißkų, kiek primânant. .Kêtwirta, daźnái priimdinét ſakramentús. Pękta, cziſtâtos pagirtáip mergaip Marijeip, idánt ią múmus įgitų Wießpatip Diewiep melst || (86)

M. Kaip iżpildiſsimê ſêkmą, kuris nê liepia wogt?

Mo. Nê imdami, ir nê vżturêdami ſwêtimo, nê darîdami źałós, [ißkados] nei wienámê turtê io: nęi pawêrżimú, nei wilôiimu, nei páßałpa, [nei padeiimu] nei rôdyiimu: nei kôkia nor priźastimi, nei wieno nê apgaudami, [ne primitindami.] nê priwadźîodami źałóſp kito.

M. Kaipóg ißpildiſſimê áßmą, kuris draudżia lúdimo nê teiſáus? [ſwiecziiimo]

Mo. Nê biłôdami nê tieſſós prieß ârtimą, nê murmędami, nê [ne ruzgedámi] apréikßdami nůdemių nezinomų (tiéktái ißê- || (87) muś, iai butú drin' izwaiſtimo ių, tam kurêm' pridera: arba ko kito gêro, ir pridêranczio [iżlieczíiimo] gâło) nê apkałbédami ártimo, nei biłôdami nê tieſſóś: bat' gądźêus ape wiſſús gêrài, kałbédami, kaip norêtumbimê idant [mielaus] yr kiti ape mús kałbętu.

M. Kaip vżłaikîſſimê dewintą?

Mo. Nê geizdami ſwêtimós môtêrês, ir neiiókioś kitos biaurîbes: ir todrin' pridêra ſêrget akis ir wągſtit kitų priépůlų, drin'- [ſaugotis pritikimu begt.] apſaugoiimo ßirdês: ir têkét'małdúmp, idant pêrgałetumbimê, ir prawitúmbim' wiſſus mûſſų pagúndimus.

M. Kaip iżpildiſsimê dêßimtą? || (88)

Mo. Nê géizdami tûrto, ir wiſsôkio dáikto ârtimo, budú nê patôgumi, nei wel' pawidêdami iam', io gêro.

M. Kaméġ vżrakinaś, tóii dêßimtis priſſákimų?

Mo. Dwêiatê priſſákimų ape męilę, tai ęſt tůſſę: milek Wiéßpaty Diewą ąnt wiſſo, o ârtimą kaip pâty ſawę, drin' Wießpatiés Diewo. Trumpai ſâkant, wiſſas zókonas Diewo vźrakînaś ſaldźeusêmę priſſâkimę meiles, kuri mumus důď Wießpatie Diewę vźſaugot, iż małônes ſawós ßwętós.

Ape Prisſákimus Bažnyczios || (89)

M. Kałbék priſsâkimus bažnyczios?

Mo. 1: Mißiós ßwętós kiekwienoi ßwęteiê wießliwa(i) kłauſiſsi.

2. Pâſnikus priſſakitus dienomis ſawomis ſaugoſsi, ir êdeśių vźdrauſtų, tai êſt, ſu ſmárſu ioſſę nêwâlgiſsi.

3. Nůdemês ſáwo tykram kúniguy táwo, iai nê dażnęus, bať mętůſſe kârtą, ißpaźiſsi.

4. Sakraméntą kųno ir krâuio, Wießpatiés můſſų Jéſaus Chrîſtaus, iêi nę tąkêus, baď metůſę kârtą, ô îpaczêi ąnt Welikų, pryimſsi.

5. Deſſetinás téiſei atadůſſų || (90)

M. Kodriň Bažnîczia turi tůłas Ceremoniás ir wirßutiniús dârbus pagêrbimę?

Mo. Pîrmiêus drin'didêſnio pagêrbimo, ir pridêręymo laupſes Diewo. Antra drin' paiúdinimo źmonių nôbażniſieſp, ir intâiſſimo, idanť pęr tůs wirßutinius dáiktus yßmanitų widutinius. Trêczia, iog túrimê nůġ Diewo dûßą ir kûną del tó iam' túrimê tů âbêiêtu tarnáuť, yr ių láupſinť.

Ape Nůdemes didźiau sês, kurês Wadina marinancziomis.

M. Biłôiomê apé ġêrús || (91) dârbus, ſakai man dabár, kiek

wadina — yra nůdemių, kurês áłga marinancziomis?

Ko. Sęptinios.

putłumas. — 1. Didźiâwimas.

łapumas. — 2. Trôßkumas łobio.

Godás. — 3. Biaurîbe.

4. Ruſtîbe.
5. Pawîdas.
6. Apſiryiîmas.
7. Tingéymas.

Tos yra priéżaſtimi ir gâłwa kitų, wiſſų nůdemių, ir tôdrin iẽs didżẽuſiomis wadina: nórint kârtais gali but, atłaidintomis.

M. Kaś tai ira nůdeme.

Mo. Yra pagẽidimas, kałbéiimas, yr dárbas prieß ‖ (**92**) wálą Diewo, ir zókoną iô wéikias.

M. Ką pikto dáro nůdeme marinąntyii?

Mo. Dáro ſitái, iog żmogus patẽrîoia Diewą, ir gârba dągúiẽią, ſau żadêtą i ir dáro iy kałtą ámżinos kąnczios prâgaro. pekło(s)

M. Kodrînaġ ią wadina marinanćzia.

Mo. Jog ii vźmußa, ir numarina dûßią, ir dâro tái, iog âtima ſweikâtą, ir giwâtą ios, tai ẽſt, małônę Diowo.

M. Nůdeme atłáiſtina ką dâro? werta atłaidimo

Mo. Nẽ tẽrîoiẽ małônes Diewo, nei nupéłno ámżino ‖ (**93**) paſkądinimo: baṫ dárô źmôgų vżáußuśiu ir vzwêlſuśiu mêiłeia, ir tarnâwimẽ, arba darbůſſę Diewo, ir nupéłno kąnczią ßiô, ámżio, bei wel ſkiria kẽłą nůdemeſþ marinącziosþ. vżßalusiu

☞ Czẽ gâli priminêtis, idąnt nůdemes wyſſokios ſáugotus kiekwiênas, pęr kurẽ, árba gárbą amźiną tẽrôiẽm', arba ſųkîbẽs, to paſſaulo wẽrtai įgyiẽm'. Prieġ tam ape ſųkîbę, biaurîbę yr niekîbę nůdemeś gâli paſſakitis.

Pęnkta Dalis

Ape ſeptinis Sákramentús Bażnîcżos ‖ (**94**)

M. Ką kito rêikia darit?

Mo. Rêikia żinót ape ſéptînis Sákramentús, ir pryimdinét iůs ſawú mętú, kad liepia, ir paźęklina Bażniczia Diewo. pazimina.

M. Sakîkiġ mań, kurié yra Sakraméntai Báznîczios ßwętos?

paſtiprinimas. *Mo.* 1. Krikßtas'. 2. Pàdrutinimás. 3. Kûnas ir krauiẽs Wießpatiés Jéżaus Chriſtaus. 4. Gaiłêiimas vż nůdémes. 5. Páſtaras
pakuta patẽpimas. 6. Kunigîſte. 7. Motẽrîſte.

M. Kas yſtáte tůś Sakramentús?

Mo. Jéſus Chriſtus gẽlbetoiẽs mûſſų || **(95)**

M. Kodrin?

Atwiržimo. *Mo.* Drin' atlaidimo nůdemių mûſſų, ir nudalyiimo małônes ſawós, bęi wel nůpełnų́, ſawós ßwętós kânczių́s. Nes kiekwienamẽ Sakraméntę důſtiś, múmus małône Dîewo, drin' kokio îpaczio
ſkireus. dáikto. Bat̓ rẽikia iůs wertâi priimt.

M. Kam dẽra Sakramentas krikßto ßwęto?

Mo. Jdánt̓ żmôgus taptų́ krikßczionimi ir ſunumi Diewo.

M. O kaipóg̓ tatái turi but?

Mo. Jog mẽs wiſsi gẽmamẽ nůdemeiẽ pirmgimeię|| **(96)** kuriá
teuikßkawima túrimẽ vż têwainumą, iź pirmûių gimditoių mûſſų: ir tôii nůdeme ſu wiſſômis kitomis, atłáidżẽs múmus ant̓ krikßto, ir důſtis mú-
cnátomis. ſtoiames. mus małône Dîewo ſu wiſsomis gàmtomis, o teip támpamẽ ſunumis, ir téwainiẽis ámžinos giwátos.

M. Kam dẽra Sakraméntas padrutinimo?

neprietelus. *Mo.* Dêra ant̓ priemimo małônes, ir galîbes prieß priéßynikus mûſsų: ir drin'yźpaźinimo tikêiimo mûſſų kury pryememẽ ąnt̓ krikßto.

M. O Sakraméntas gaiłeiimo ką padéſt? || **(97)**

Mo. Jdánt̓ Diewas wiſſogâlis, atłaiſtų múmus nůdemes, ing̓ kuręs impůłemẽ páſkui krikßto ßwęto pryémimą.

priręktis *M.* O kaipág̓ túri priſſitaisit, kuris nôri nůdemių ſawų iźpažint?

Mo. Túri padarit tůs tris dàiktus. Pirmiẽus mąſtit ġẽrąi nů-
Sutrinima. demes, kurẽs dâre. Antrá turet̓ grâudumą, ir ſopuli ßirdęs vź iẽs, ir ketinimą, daugęſń nẽ grîßt nůdemiump. Tręczia iźpaźintiś ių iźtiſſâi, ir ką kûnigas yſſâko vź gaiłéiimą, iźpiłdit.

M. O Sakraméntas ałtôrẽus kąm dêra.

Mo. Jdánt̓ dußiá múſſų bu- || **(98)** tú atgẽiwinta, ir papẽnêta małônẽ Diewo, ir ſuwiénintá ſu iů. 2. Jdánt nẽ téip pigái ing̓

nůdemę impułtůmbimę. 3. Jdánt apturétumê wiſſôkią tôbułumą. pagineiima.

M. O kas tai yra ſwęcziêuſemê Sakramentê altôrêus?

M. Yra Jéſus Chriſtus gęłbetoiês mûſſų, ſu dußia, ir ſu kûnu, ir ſu déiwiſtę, teiṗ, kaiṗ dabár êſt dąguiê: o tai teiṗ po pawêłkßłu důnos, kaiṗ ir wîno, tůiêus páſkui paßwętimą kúnigo.

M. Liéktigu důna Hoſtiiôi, arba wînas kielikê, po paßwętimu kúnigo?‖(**99**)

Mo. Nê liékt: baṫ galîbê zôdźio Diewo, kury kúnigas bîło, důna pawirſta kûnu, o wînas krauiú, Wießpatês mûſſų Jêſaus Chriſtaus: ir tái prieg Mißêi ßwętai.

M. Kaś tatái yra Mißiá?

Mo. Yra minêiimas, ir atminimas tikraſsis, giwâtos, kanćzios, ir mirimo Wießpatês mûſſų Jeſaus Chriſtaus: ir draugê êſt affierá, kuriói affierawóiê tąię̇g Chriſtų Wîeßpátį, vź gîwus, ir vź mîruſsius: O teiṗ rêikia prieġ mißêi, ſu didżiu nôbaźnumu, ir wieźliwumu pribuṫ.

M. Kaiṗ taſſái túri pri-‖(**100**) ręktis, kuris nôri gêrái, ir naudingai priimṫ to ßwęczêuśio Sakramento.

Mo. Túri priéiṫ ſu didżiú nuſſiźêminimu, ir ſu didêmis małdomis, nê turêdamas ąnt priêiautos ſawós nei wienóś nůdemes marinanczios, iźſâkęs pirm' kunigui wiſſûs praźęgimûs ſawús. ſiełos.

M. Kam̃ déra Sakramentas pâſtaro patêpimo?

Mo. Anṫ pryemimo małônes Dwâſsios ßwętôs, ir anṫ apmazgôiimo pâłaiko nůdemių: ir ąnṫ paſtiprinimo důßios, pridůdamas iêi pâdukſio, ir ſiłôs, idąnt,‖(**101**) gałetų ſtęmbṫ, prieß wargús, ir pagúndas ligós, ir wêlino. ſtiprintis.

M. Kam wel daugéus dêra?

Mo. Anṫ įgyiimo ſweikâtos kûno, iêi tai butų ſu wala Diewo, ir ſu iźgânimu mûſſú.

M. O Sakraméntas kunigiſtes ąnṫ ko yra yſtatîtas?

Mo. Jdánṫ pêr ių butų důtá gálîbe, ir malône Diewo kúnigui, per kurią gałêtų paßwęſṫ Sákraméntą ałtorêus, ir atłaiſt nůdemes: ko kitas źmôgus bê kúnigo, dariṫ nê gâli.

M. O Sakramentas motêriſtes kam̃ dêra? || **(102)**

Mo. Jdánt wîras ir môte pryimtų́ małônę Diéwo, będróp giwênimop, ir augininop waikêkų, ant laupſés Diewo, ir įwáiſsimo żmonių́ krikßczionių: idąnt wiſſadós butų́ tie, kurîe Wießpati Dieway gárbintu.

M. Kaip túri vſsiłaikít wîenas antram̃, wiras ir môte?

Mo. Wîras túri miłét, ir nułękt' mótêrį ſáwa, kaip ſêſſêrį Wießpatiép Chriſtup. Môte wel' túri nułękt, ir kłauſsit wîro ſâwo, kaip Wießpatês Chriſtaus: O abú dráugia, túri vźłaikit pakâių, wienîbê, ißtikêiimą, méiłę, ſądarą teipó || **(103)** kaip Chriſtus turi ſudêréiimą ſu báźniczia ſâwo.

M. Sákai mań kitás gamtás kuriós pridêra gêrûmp darbúmp, arba mókſłop krikßcziônißkop?

Trîs Déiwißkos Gámtos.

1. Tikêiimas.
2. Pâduxis.
3. Mêiłe.

Kêturios Wîrêuſios.

1. Nůmonia.
2. Galîbe.
3. Teisîbe.
4. Twárdimaś. mierníbe.

Septînios dôwanos Dwáſſios ßwętós.

1. Dowaná Jßmintiés. || **(104)**
2. Pérmanimo, arba ſupratîmo.
3. Numinéiimo.
4. Môkſło.
5. Stipribes.
6. Diéwméiłumo.
7. Báimes Diéwo.

Aßtûni pałáiminimai.

1. Pałáiminti grinieii dwaśioi: nes ių yra karalſte dągų.
2. Pałáiminti rômus, neś ȧnis pawiłs źęmę.
3. Pałáiminti kurię wérkia, nes iie bus palinxminti.
4. Pałáminti kurie áłkſta ir trôkßta teisîbes, nes iie bus paſſôtinti.
5. Pałáiminti méiłaßirdingi: nes iie ingis ſuſimilimą.
6. Pałáminti nẽ įżagtós || **(105)** ßirdies: neś iie Diewą rẽges.
7. Pałáiminti pakâiu dârą: nes iie ſunumis Diewo bus wadinti. ałgoti.
8. Pałáiminti kurie pẽrſekioiimą kęuczẽ, drin' teisîbes: nes ių yra karałîſte dągu.

Dwilka Waiśių Dwaśios ßwętos.

1. Mẽiłe. 2. Dźẽugſmas. 3. Pakâius. 4. Kątribe. 5. Jłgłukéimas. 6. Geribe. 7. Małonibe. 8. Rômumas. 9. Tikêimas. 10. Miernîbe. 11. Twȧrdimas. 12. Czîſtatá. **(106)**

Septini darbai miełaßirdîſtes kûnißkos.

1. Ałkaną papẽnét. 2. Trôkßtąnti pagirdit. 3. Nûga pridękt. 4. Kâlini yßwadůt. 5. Ligôni atłąkit. 6. Swẽczia namůſn' prįmt. ſaitini.
7. Numiruſsi pałáidot. prałaiſt.

Septini darbái miełaßirdiſtes dwaſsißkos.

1. Nuſsidéiuſsį nůg nůdemes atwẽst.
2. Nẽmôkąntį ißmôkit.
3. Abêîoiąnczẽm gẽrái pamįnét. parodit.
4. Vż ȧrtimą Diewa melst.
5. Abidą kąntrei pakelt.
6. Nulůduſsi palinkſmint.
7. Kąltẽs atłáist. || **(107)**

Szêßios nůdemes prieß Dwáſsią Szwętą.

praßmatus. 1. Prabįgęs dukſſéiimâs, kaip turêtumbei bę nůpełnų izganîtu but.

Abeioiimas. 2. Nuſsimînimas apę miełaßirdiſtę Diewo.

Prießintis. 3. Stęmbt prieß pażintą tiéſſą.

4. Pawîdas dwáſsißko gęro, kuri mûſſų ártimas túri nůg Wießpatięs Diewo.

vſsidrutinimas. 5. Vźkietéiimas nůdemęiê.

6. Numirt bę gaiłêiimo, vź nůdemęs.

Kęturios nůdemes, kuriós kêrßto ßâukia Diewop.

priefpáuda. 1. Vźmußimas źmoġaus tieźiómis. **(108)**

2. Nůdeme Sodômos.

3. Priſłêgimas grinûių.

4. Ałgá darbinîkamus vźturêta.

Trîs prießinikai żmôgaus.

Węlinas, Paſsáulis, ir kûnas.

Pęki paiautimai kûno.

1.Ręgięiimas. 2. Girdêiimas. 3. Ragâwimas. 4. Paůſtimas. 5. Palitêiimas.

Trys gałibeś dûßios mûſſų.

1. Jßmintis. 2. Atminimas. 3. Wałá.

Pafkučziaufei. Kęturi páſtarieii dáiktai zmôgaus.

1. Mirtis. 2. Sûdas Diewo. 3. Prágaras. 4. Garbé dągus. **(109)**.

Trumpas Budas Pasisákimo,

arba

iżpażinimo Nůdemiu

Drin tu kurie dażnai wartôia tů Sakramentu.

Yz łąkißko ant Lietúwißko pẽrgulditas.

Wilnivi

Mẽtůſſẽ M. D. XCV. **(110)**

Jſaiæ LVII.

☞ Padaréu náudą pa
ſiſâkimo naſrú Pakâ-
ių: Pakâių tôlimam, ir
pakáių artimám, tárc
Wießpatis, ir iż-
gîdžėu iy. (111)

PRABILIS.

Joġ tûli iżġ tų, kurie dażnái iżpażîſta nůdemês, nê kokimê ſumißimę, ir pêrtraukime ſiełós ſawós kârtais rądaś: iż wiénatros ßalies tikrái żinôdami, ioġ ne wiéńas żmôġus nê êſt bê nůdemes: iżġ ąntros wel ßalies tû mêtú kaḋ butų iżpażintis, ką tûrétų ſakît nê raſdami: ir iż to prabinguſei apmaudûiê ir nê kurie dá || **(112)** bar. teiṕ tikêdamieś, ioġ niekad nê yſsipażiſta, teiṕ pakaktińái, kaiṕ butų kalti. Tam gali raſt dwi prieżaſti: Wíená (nôrîmegu tieſós pażint) iog wârġus yra dáiktas, żmôgui pażint pâty ſawė, ir turêt gêrái numânomas wiſſás pakąmpes priéiautos ſawo. Néſſą gêrái ape tatái żinôdamas tare Prânaßas: Prażęgimús, kas ißmanis? Jżlůſůk manė Wießpatîe mânas, nůġ nů- || **(113)** demių manų apſłeptų. Kitas Prânaßas bîło: Użdęgtá yra ßirdis żmôgaus, ir nêſuprątama? Kas ią gâłi pazint? Antra, ioġ nůdemes żmônių teiſſůių inġ kurês iie, káiṕ râßtas ſáko, po ſeptînis kartús dienoiê impůła wéikêus êſt iżġ apłaidimo ġêrų dáiktų (kurių pażintis wargêſne) nekaiṕ yż padârimo pikto. Jr tódrin ġêra żinót, iog wiſſos nůdemeś kurioſnori || **(114)** kaḋ paſsidáro, wéikês wiénu bddu iżġ tų dwięių: Arba praſsiradimų, kaḋ ką dâro nê pridêramo, kaiṕ woġt, użmúßt, iżłôiot, apkałbêt etc. Arba wel apłâidimê gêro daikto kaḋ kas vżmirßta Wießpaties Diewo ant wiſſo miłét, áłkintis, mêlſtis, etc. Tarṕ tų kaḋ dwieių bûdų nůdemių, wienas vżġúli dârimê: kuris ioġ yra artiméſnis nůmonių mûſſų ira pigêſniś. || **(115)** Bat kitas kuris vżġuli atmêtimę, yra wârgus, tódrin, iôg tái ko nêrêgimê, wârgêi pażint túrimê. Todrînaġ nê rêikia ſtêbêtis, iog nêkurios perſônos nóbażnos nê rąda nůdemių, iżġ

prieiautos.

práßmatu.

ſiełos.

Pſal. 18.

Paſnikaut.

czwiczyiime.
paiautimu.

kurių turêtų důtiś káłtos, kadąǵ tôkie iż małônês Diewo tokioſn nůdemeſń praſsiradimo (kurês páſſákem') nê impuldinêia. O tų wel kitų nê paźîſta: ir iż to ißeit, iog nê túri, iż ko tu- || (116)
rupinas. rêtųs káłtais důtis, yr todrin łabái ſiełóiês. Ant iżwáiſteiimo tad
Jżgidimo. to pikto, têſsi taś mokſłaś. Pirmiaus priwałú żinót, iog tokios nůdemes gáli bút arba prieß Diewą, arba prieß mús paczių, arba prieß ârtimą: todrînaǵ ßitą môkſłą iżſkirſtiſsimê inǵ tris dalis, kuriôſe biłoſsiś ape tůs tris budúś nodboiimo, tarṕ kurių dauǵ wôs bus nůdememis atłáiſtinomis: || (117) wienókig wiſſadós nepritêkimas ir prażęgimas kokſái: o kârtais gâli bút nůdeme atłáiſtiná. Todrînaǵ ßitie kurie eit tóbułumoṕ, ne túri ių kaip noř pigai apłaist. Nórint nê reikalingas êſt dáiktas, idant daźnái turêtųś tái darit (gal bût kadąǵ, o daųgêus ąnt ßwęczių kurios mêtůſę kârtą
ne iſiilgſtumbime. êſt) idąnt nê nubôſtumbime driń prailginimo kunigamus ir kitad, gâli kiek || (118) wienas imt tatái kas iam rêgeſsis, arba daugęſń pałąġwinimoṕ ſięłos butų priwałų. || (119)

Spawiedies.

Moksłas Jżpażinimo.

☞ Atbiłoięs Jżpáżinimą wiſſą dienį kuris teiṕ túris.

unodemetas. Aß grîeßas iżpażiſtu Wießpati Diewui wiſſogâlinczêm', ir ßwęczêuſei Mêrgai Mariei, wiſsiemus ßwętiémus, ir tau Têwê dwaſißkas, manų wiſſų nůdemių, ioǵ aß prieß priſakimą Diewo mâno, unſsidêięu, ßirdimi, źodżiú, ir darbáis, kuriú daſsiłaidżêu nůǵ paſkutinio ißpaźinimo, ik ßęm mêti.

☞ Pirm'neǵ pradés ſakit nůdemês ſawás, túri důtiś kaitas iżǵ tų kêturių dáiktu. || (120)

I. Pîrmas, iog nê priêio toṕ Sakramentoṕ, ſu tokiů priſsiga-
Pazopoſtyiimu. táwimu, nei wel' padâré tokio paſsirgêiimo pêrrinkinéiimê siełos ſawôs, kaiṕ búwo, kâłtas.

II. Antras, iog nê túri tokió gaiłéiimo, ir grâudumo vź nůdemes ſawás, nêi teiṕ tikro, ir ſtipro paſtâtimo ſêrgetis ių pâſkui to.

III. Jog ßwęczęuśioṕ ir ſaldżeuśioṕ Sakraméntoṕ kuno ir

krâuio Wießpatiés mûſų ne̊ prie̊io ſu tokiů cziſtumú, kaiṗ búwo dáiktas priderąs. O priêmęs wel', iog ne̊ búwo teiṗ ſargús, ir teiṗ méilingas aṅt priemino, teiṗ didžio ſwe̊czio, idąṅt ąnt to teiṗ butų páſsizopôſtiie̊s, iź wiſſós galîbes ſawos. || (121)

IIII. Jog ne̊ padâre to paſſirge̊iimo patâiſime̊ giwâtos ſawós, idąṅt kiekdienós źîgį kokį padarîtų láupſinime̊ Wießpaties Diewo ſawo: baṫ łabiaus ioġ vžlikos tamęie̊ġ vźwefsime̊, ir nodboiimę, kurį turéio iž prâdžios, ir dâbar toṗ átpęcz ſugrîźo. źingſli. vžßalime.

☞ Atatêįſes tatái, te̊ důdiś kaltas ßitá eilę, arba tů budú.

Kas vžgul Wießpatieſṗ Diewoṗ.

Wiſsiemus múmus dęra ṫuréṫ Wießpatieſṗ Diewóṗ tris Gamtás. Tikêiimą, Pâdukſį, ir Męiła. Jźġ kiekwienós tad' îpaczе̊i gâli důtiś kâltas tů budú. cnatas.

I. Jźġ mêiłes: iog ne̊ miłêio || (122) Wießpaties Diewo ſâwo, iž wiſſós dûßios ſawós, kaiṗ iį pride̊rêio: ir dabar iog tą męiłą aṗgręźe, pe̊r prâbągą ſutwerimoṗ, ir niekániekiumṗ to paſaulo, vžmirßes ſutwerêiį ſawą.

II. Jź, Tikêiimo, iog ne̊ turéio teiṗ ſtipro tikêiimo, káiṗ dęra: o ie̊i ne̊ ſęrgeioś tų pagûndų, ir dûmoiimų, kuriůs iam priéſakis dûßios aplink' tatái immetinêio. Prießinikas.

III. Jź pâduxio, ie̊i wárgůſe̊, ſiełwartůſę, arba re̊ikáłůſê, kurie ąnt io pripůłe, nęgeide pagáłbos nůg Wießpatés Diewo ſawo, ſu tikrų, ir ſtiprumi duxêiimu, kaiṗ pride̊rêiio. arba ie̊i nupůłe ſu ßirdimi ir prabinguſei ape tatái apmaudâ- || (123) wo: neſſą tatái iżg ſiłpno ir ne̊ ſtipro dukſeiimo ißéiṫ. apmauduoſe. ſieloios. tikeiimoſi.

IIII. Jz paźinios ßirdęs ſawós, iog iós ne̊ ßęrgeio: wêikałůſsé, kurie vźgułéio laupſeſp Diewo, tai yra: iog ių ne̊ dâre ſų tokiů cziſtumų widuryiêių, drin' ṗaties Diewo, kaiṗ búwo kâłtas: bat kita drin' paproczio, kita wel', drin' tô, iog tů me̊tú nôbaźnumas po io nôrui búwo, arba drin'kito kokiô átźwilgio ſawo. darbuoſe paiukimo.

V. Te̊ důdis wel' kâłtas iog búwo łabái tinginczíu, ir nodbôienczíu ąnṫ pryemimo ir ißpildimo widuriiéio įkwepimo, ir įß-

łekimo Dwáśios Diewo, ſtębdamas túłu kartú prieß Dwaśiâ ßwętú, idąnt ſawęs nê pażeiſtų || (124) paſsidawes inġ kokį trúpútį wârgo, mandagus. o tas tokſái prażęgimas, yra łabài dwáſißkas, ir ſubtîlnas, ir pri- ſpawiedotus. dęktas, ir węrtas idąnt io wiſſadós ſakîtųs.

gerodarimus. VI. Jog nê bùwo teiṗ mêiłumi vż gerîbês Dìewo mîełêuśio, kaiṗ pridêrêio, nê dêkawodamas wiſſadós, nei tos naudós iż ių įgîdamas, idąnt tů daugęus miłêtų, ir gêręus tarnâutų wiſſo gê- ro dawêiui.

VII. Tê ſkúndieś grâudźêi iog dażnai, ir tąkei vżmirßo Wiéß- patį Diewą ſawą turédamas iį, iźſauktą, ir iźtręmtą iż ßirdiés ſa- wós, kadąġ iį tûrêio turét wiſſados po akimi ſáwo.

VIII. Jog nê búwo kąntrus ‖ (125) priepûlůſsê, arba iêi wel' nê turêio kąntrumo priéſpaudoſsê, arba rûpęśćiůſſę, kurius iam' Wießpatis átśunté: ir ioġ wel iių nê paźino ſączių, iżġ rąkų io důtų, gerêśnioṗ ſawo: nei iam dékawoio vż iůs, kaiṗ bųwo kâłtas.

Tai gâli płaczęus paſſakîtiś iêi ką siêła tokio iauſtų.

pęiezine. IX. Tôṗ dábar têdůdis kâłtas, ioġ prieġ mißêi ßwęczęuſêi, ir prieġ kitú weikałų Baźnîczioś, ąnt wietos téipaiêg ßwêtós, tęnài îpaczêi, kur ſąnt ßwęzcêuſem' Sakraméntui, nê tureios téiṗ wież- liwai, ir nôbażnai, kaiṗ pridêrąs ir wêrtas bùwo dáiktas. ‖ (126)

Kaś vżguli ſawęſṗ patięſṗ.

Zmôgus wiſsôkês, yra iż tûlų dalù ſudêtas: 'turi pirmiêus nuomanìomis. kuną ſu wiſsáis ṗaiautimais: Dûßią su wiſſomis sîłomis ir gęidu- léis. Tùri wel' dábar ir dwâsią ſu wiſſomis sîłomis ſawomis, kurios yra: Jßmintis, Atminimas, ir walá: o teiṗ gáli nuſidêt pieß rikią, kuria kiekwienamé îpaczęi ir ſkîriumi, iżġ tų daiktų ſaugot ir łaikît turéio.

I. Tê paſsiſſâkai iog ſu tikrůiu ſawú kûnu nê vſsiłaike ſu ßi- tokia grâuſmę ir ſmârkumu, kaip' pridêrêio, kaip' wálgimê, ge- suriſte(s) edeſyia. rimê rûbůſsę, miegię, kaip'wel' wiſsůſę kitůſę dáiktůſę ir ‖ (127) łabieus ioġ bûwo praßmatu ſuſimiłſtąnćiu, ir paźwiłuſiu, ir did- ziú gentimi ſawęs paties.

II. Jog wel gẽrós ſargîbes nẽ turẽio, ąnt paiẽutimų ſawų̂, bat dábar nẽ greſſe ių̂ beginêiẽncźių, ir ârkąnczius kur nórint po ſâwai wâlei. Kaip' girdêdamas, weizdėdamas, biłôdamas, dûmodamas, daug dáiktų tußcziu, kurie páſkui to ẽſt didziu pẽrtraukimu ßirdes nôbaźniſteių ir piłnibeiẽ, kuris túri bût małdoiẽ.

III. Jog nẽ rûpinos idánt marintų̂ wiſsadós ſawûs paîautinimus, ir ik pábągai ſáwą wálą gaißintų kaip' búwo kâłtas: bat grêicźêus ſẽkîóio ią wiſſamẽ. || (128)

IIII. Jog wel'nẽ źeminos ąnt ßirdiés wirßutiniůſe wéikałůsẽ, paſiźindamas ẽſsąs teip' niekam' nędêrancziu, ir miſernú, kaip' tieſſá yra: nẽ ęłkdamaś wel ſu ſawimi, kaip'ſu tokiů pridẽra.

V. Ant gâło, iog búwo vźßâłęs, ir łabái tingûs małdoi, daźnai drin' kokios nor pagautós priéźaſties, iog wel' ioi nẽłâikes ſu kokiů nôbażnumu, ir piłnumú, kaip pridẽrêio.

Kas vźguli artimop.

I. Tẽgúl' tę důdies kałtas iog nẽ miłéio artimų̂ ſawų̂ teip, kaipo pats norẽtuś idąnt ii miłetų, pagałei priſâkimą Diewo.

II. Jog iiemus nẽ dawe pa- || (129) gałbos wiſſôkiůſsẽ ių reikalůſſę, ſu tokiů nôru, ſu kokiů búwo kâłtas ir gałêio.

III. Jog nẽ turẽio ſuſsimilimo ąnt iu grînumo, ir nẽ mẽłde wießpaties Diewo uż iûs: priéſpaudas, ir wargûs wiſsókius Baźnicźios wiſsuręſsanczios kaip' yra karéi, Hereſîos, ir kita: nei ių Wießpati pilnai padawinêio, kaip gałêio, ir búwo kâłtas. vbagiſtes.

IIII Szitie kurie túri Wîreſnius ąnt ſawęs paſkirtus, iog iiemus nẽ búwo pakłúſnųs, ir pagẽrbimo prienczio iiemus nẽ dâre. O ßie wel, kurie túri tarnûs, waikẽlûs, arba kaimînus, iog ių nẽ môke, nẽ płakę, nẽ bare, nẽ kůpe wiſſamę, kaip búwo || (130) réikią: ir iog wel' ne turêio to rûpinimo, ir ſiełoiimo ape iûs kaip búwo kałti.

Jźg nůdemių daſsiłaidimo.

Dawęś kałtas iźg tų nůdemių apłaidimo, gâli wel' pridůt iẽi réikia, ir tas, kurių daſiłaidoś. Emęs po akim' deßimtį Diewo

marinączias. priſâkimų, ir ſeptîne̊s nůdeme̊s didźe̊uſe̊s te̊důdiś kâłtas ie̊i ių kurimę sieła liécze̊. Je̊i nôri trumpie̊us, te̊ ißwartôi ką nuſsidêio dûmoiimų, kåłba, ir dârbu, ir iß tó důſiś kåłtú?

Anṫ gâło wel' gâli pridet wiſſús nuſsideiimús, ir nôtboiimus, kurię ißéiṫ, iź kúno, arba vrédo kurį ąnṫ ſawęs ne̊ßióie̊: wartôdamas ie̊i ką padâre prieß tîeſą, ṫo ‖ (131) pridere̊iimą vrêdo ſáwo: kaiṗ yra, ie̊i zókannikas iż treiôpo ápźado, ir iź to kås Regúłai pridera. Je̊i Sudźia, Wâitas, Dâktaras, Pre̊kiie̊s, Prakurôtaras, iż tó kas pawadinimui io vżgúli.

Téipaięġ weł' ir wire̊ſſnįu padarîtas anṫ kitú etc.

☞ Pabâige̊s taḋ ßitą tokį ſkundimą ąnṫ ſawęs, te̊gi vźriß tů, biłódamas:

nuſsideiimu. Jżġ tų ir kitų wiſſų nůdemių, ir prażęgimų manų, kuriůs aß papildźe̊u, teiṗ ßirdimi, teiṗ źodźiu, kaiṗ wel'ir dârbu, důmies iż wiſſo kâłtas, wießpati Diewui wiſſogâlincze̊m', ir praßáu ſawi ąnṫ padéiimo ne̊ kałtós kąnczios ſunaus Die ‖ (132) wo Wießpates
daritoiaus. ſuṫweréio mano, ir įſtoiimo ßwe̊cze̊uśios me̊rgós Marios, ſu wiſſá
pritarimo mînę dągáus, ir tawę Téwę praßáu apé pakûtą, ir atłaidimą.

Prouerb. XXVIII.

Kas ſłâpia piktîbe̊s ſawás, ne̊ pałáimyſiś iam̃ gerái: o kas iż
praſtos. pážis nůdeme̊s ſawás, ir apłáis ie̊s, ygis miełaßirdúmą. ‖ **(133)**

MAŁDOS PASIſAKIMOP

arba

ižpažinimop nůdemių ir prieiimop ſkomios Wießpaties, ſtało.
pridẽrączios.

Małdá ąnř pritaiſimo yßpažinimo nůdemiu.

Daritoiau dągauś ir žẽmes, Wießpatie ąnt wießpatų̃, ir Karâlau ąnt Karâlų, kuris manę iź niekó ánt pa ‖ (134) wéikſło ir ábrożo.
priliginimo tawo padarḗi, ir ſawú tikrůiu krauiú atpirkai, kurio aß nuſsidéięs, wardu įſpét nẽ ęſmi wértas, bat nei įwadinet nei minét: žẽmái, ir ßirdimį nułáiſta mełdźiu, idąnt małonai, ąnt manęs piktoio târno táwo źwilktẽret teiktúmbeis. Suſimiłki ąnt manęs, pawizdet.
kuris ąnt Chananéos źmonoś, ir Magdelẽnoś ſuſimîłai: kuris múitiniką ſawęſṗ priemẽi o łátrui ant krîźęus kârączẽm prałáidai. Kabączam.
Tau Tẽwę małônẽuſęs rôdźiu nůdemęs manás, kurés iẽi norécźẽ vžſłépt po akim tawo, nẽ galú. Atłáiſk prażęgimús manús Wießpatie Jéſu Chriſtę, kurį aß teiṗ łabái, ir teįp daźnai ‖ (135) pażéist drįſau padúmoiimu, źodźiu, dârbu, ir kįtàis tûłais bûdais, kuréis tiektai aß nuſsidéięſis, ir łųßas źmôgús prieß táwę gałẽiau prażęgt: todrinaġ małônes ir ſuſsimilimo táwo, trôkßtu Wießpatie, kuris drin' iżgânimo mano, iź dągáus nuźęgt, kuris ir Dowidų iź nůdemes, galîbę ſawo atłest, ir ißimt teikéis. Atłáiſk mielêuſęs Wießpatiẽ, átłéiſk: kuris Pẽtrui atłaidai, kuris búwo tawés po tris kartús vżgîneś. Tu ſutweréiẽs mânas. Tu pâdukſis, ir dukſéiimas mânas, ir pagáłba maná, ir aṗginimas mânas ir iźgẽłbeiimas, giwata maná, ir izgânimás mânas. Tawê meldźiu ir iź- ‖ (136) pażiſtu, padék mań, ir bûſſiu iźganîtas, paſtîprink manę, ir bu-

paſtiprink. ſsiu apgintas, pagęłbęk manę, ir bûſsiu palinxmintas: padrutink
manę, ir linkſmas buśiu. Atgîdik manẽ numiruſſi, néſſą aß páda-
ras tàwas, ir daiłé rąkų tawų. Notmẽſk manés Wießpatié, nes
târnáś tâwáś eſmi aß, nôrint piktas, ir nęwẽrtás, wienók kokiû
nórint eſmi, bûk piktas, buk gẽras, wiſſadós táwas eſmi. Kurióp
paſsitekéſiu, iẽi tawęſp nẽisiu? Jẽi tu manẽ patrẽmſi, o kás manẽ
prigóbs. Jẽi tu manimi padęrgſi, o kaſġ ant manęs zwiłgtẽrés?
begu. Paźink mańę nęwęrtą, kuris tawęſp tẽkú, nórintiġ niekam' ‖ (137)
Nuprauſt. nẽ dẽrąs ir biẽurús: neś iẽigu aß bẽurús, gałi manę iźgráźint: Jẽigu
Pakaſtas. aß sẽrġąs, gali manę paſwéikint: iẽigu aß numirẽs, ir pârauſtas,
gali manẽ atgîdit: didẽſnis nęſſą yra ſuſsimilimas tawas, neġ
kreiwumas. įźûłumas mânas: daugẽſń tu gali atłaist, neġ aß galú daſsiłáist.
Notmęſkiġ manęs tad' miełẽuſęs Wießpatie nûġ małônes tawóś,
kúrią paſłapteiá iźpaźinimo ßwęto atłikai: nẽwẽiźdék ąnt didûmo
neteisibiu ne apreptos. įźûłumų manų, bat pagaléi begâłes miełaßirdiſtes táwo, ſuſsi-
Psl. 34. miłk ąnt mane, ir bûk małônus mań nuſidêiuſſẽm'. Biłokîk dû-
Ezec. 18. ßẽi mânai: paſwẽikinimas tâwas aß ẽſmi: kuris ta- ‖ (138) réi:
Nẽnóriu mîrtiés nuſsidéiuśio, bat gądźẽus, idąnt ſugrißtų, ir butų
gîwas.

Dûd mań auſiſsẽ manoſsẽ iźgirſt' aną méiłų, ir méilingą bâłſą
Jc. 5. 14. tawo, kuri anop źmôgauſp, ſųkei, ir iłgái ſergącziop îźtarẽi:
Szitai iau ſwéikas ẽſsi, eik, o dangẽus nẽnuſsidék. Atgręßk manę
ruſtaut. Wießpatie ſawęſp, o nẽ norék nẽrtet prieß manę. Meldźiu tawę
małônẽuſęs, Téwę, pẽr miełaßirdúmą tawą, żádinu tawę, ir pul-
dinéiu ties tawimi, idąnt manę gęróp gałóp atweſtųmbei, tikrop
gaiłéiimop, tikrôp iźpaźinîmop nûdemių, ir pridẽrącziop ganadá-
rimop vź wiſſás nûdemes manás. Amen. ‖ (139)

Antra Małda pirm paſiſakimo, arba ißpaźinimo nûdemiu.

Małonẽuſẽs Wießpatie Jeſu Chriſte Wienoi pâduxie dûßios ma-
ſpawiedi. nós, prim yßpažinimą nûdemių manų, ir meldziu, téikiś mań dût
grâudumą ßirdés, ir âßaras akimus manômus, idąnt apwẽrkczia
dieną ir nâktį, wiſus pražęgimus mano, tikrá, ir nužęmintą ßir-

dimi máno. Tepriârtinieś małda manô, po akim ßwęto maieſtôto táwo. Jê̊i apſirûſtiſsi ąnt manęs, kurio ſau padeiéio iê̊ßkośiu? Kas ſuſsimiłs ąnt piktîbiú manų. Atmink manę Wießpa- || (140) tié, kuris Magdalê̊ną, ir múitiniką pawadinâi gaiłêiimop, ir Pętrą wê̊rkiątį priemei. Wießpatie Diewé mânas, priimk małdas manás. Jzganîtoiau to paſáulo, ſaldźê̊uſes Jéſau, kuris ąnt krîźê̊us numirei, idąnt nuſsidêiuśius iźgê̊łbetumbei, pawizék ąnt manęs nuſſidêiuśio źâdinączio ßwęto wârdo táwo: ir ne weiźék ant piktûmo mâno, idąnt turêtumbei vžmirßt geribes táwo. Atłáiſkig tad mań kuris eſsí izganîtoiu mânú, o ſuſimilk ąnt nuſſidêiuſios dûßios manós. Patrâuk rißius ir paſwê̊ikint żaizdás manás. Wießpatie Diewé mânas. Jeſau, tawęs trôkßtu, tawęs || (141) ießkau, tawęſp dûſauiu têikiś mań parodit małônų wêidą táwą, ir bus iźganîta dußiá mano. Tê̊ikiſig małonê̊uſęs Więßpatie, per nů̊pełnus ne įźagtos Mê̊rgós Mótinos tawós, nułáiſk ßwîeſſa ąnt dûßios manós, kuri mań tikrai parôditų wiſſús nê̊ pritê̊kimús manús, kurių turiu yźſipaźinti, ir ißmôkitų, kaip iůs iżtiſſai, ir graudźę ßirdimi iźſakicźia, kuris gîweni, ir karałáuii ſu Diewú têwu, ir ſu Dwaſsia ßwętá ąnt ámżiú ámzinų. Amen.

iżgełbeie. ronas. ne pateptos. zupełnai.

Małda paſkui yßpaźinimą.

Jżgidéi mané Wießpatié Giditoiê̊u wiſſo paſáu-||(142) lo, małônê̊uſê̊s, bragum wâiſtu krâuio táwo ßwęczê̊uśio: Aliéių indiewai ſáłdu ir méilingą, kuris iź wê̊rſmés ßôno tâwo iźpłûdo, vżpiłai ant żaizdú manų, bâiſei źalîngų. Kąg tau, vź teip didę táwo małônę, ir gerîbę nê̊ iżkałbama atadût gałéſsiu? O Samaritônę małônê̊uſes, paźîſtu męiłę táwo didę prieß mané: nê̊ pê̊rſemiê̊mą, ir nê̊ iżmeſtůiê̊mą miełaßirdiſtę gárbinu. Jżgê̊łbeiê̊i manę nů̊g mîrtiés, ſunumi iż mêiłes tawós padaréi ir têwainumóp giwâtos ámzinós teſtamentú atſakéi. O kaip ſtebuklinga áklîſte ßirdés manós, iog po teip' daźnám', ir małonįgam' iżwaiſteiimui pê̊r || (143) nê̊ gáłę wel' tikrái źuwu. Nů̊g wáiſtitoiaus, kuris manê̊ gałêio, ir mokêio iżgîdit, daźnái, ir tąkei ſê̊rgąs atſtodinéięu: rąką iźga-

Joan. 19. 34. ronu. ne ißmieruoiemą. słowiiu. giłtines. giditoio arba liekoreus.

nîtoio mâno, bûdamas teip tułus, kartûs palitêtas, ligá taczęu
Bedá. ſúiimtas, ąntru kartu mîrßtu. Deia mań, iėig páſkui teip tûłus
wáiſtus, nė buſiu ſwėikas, iėi taczęu ir ąnt kûno, ir ąnt dûßios
ligą nûdemių kęśiů. Jr kasġ wienók ſu manim̃ wêikśiś, małónėu-
ſęs Jêſau? Tu wáiſtai dûſsę, o ligónis nûdúś gėria: tu ligą atatô-
vzraißoii. lini, o iis ſawę marina: tu żaizdás ſutwarczioii, o iiſſái żâiżdą,
kuri iau búwo vźrėtêius, atwėrſto: tu rąką tawą dągſtái, o iiſſái
ią atmê- || **(144)** to. Kąġ aß tawimp radáu, gerîbė nė iżbîłomoii,
Wießpatie Diewé mânaś, idąnt ßitokios ßirdés buczia prieß tawę.
Kas do priéżaſtis, ioġ teip nûġ tawęs wießpatés, ir wáiſtitoio
mâno małônėuśio ſkiriûś? Bat kąġ ſawip ißwîdau, idąnt łabái ſa-
wimi pamégczia, ir ſawimi gerêcziośʔ O kiek iau kârtû per mało-
nę, ir gerîbę didę táwą, iźtrâuktas buwáu iźġ baiſſaus gômurio
nûdemes prákêiktós: ir wel' atpęcz, teip dauġ kârtų pats páwár-
wàłkſna. ġelis, inġ tąiėġ, ėkėtę impûlau. Téikis miełėuſes Wießpatie ben
ßi kartą, atwęrt akis manás, idąnt ġałéczė paźint tawę, ir manę
patį: idąnt ſawęs || **(145)** gėréus gałéczė ſęrgetis, o tawę Wieß-
patį mâną, ſu dîdėſniu nôru ſėkîoczia. Dûd idąnt ſtiprei iau gi-
wâtą máną pataiſiczė, ir ąnt gėrėſſnio atmainîczė. Notmęſk ma-
nęs małônuſis Wießpatie Jéſau, nûġ męiłes ir małônes tawós, ir
tai ką per ßitą ißpazinima nûdemių mâno, dowanót man teikéis,
dûd idąnt manip vſsiliktų: o idąnt aß tû nóringėſnis, ir pilnėſnis
wiſſados buczia, pildimop priſſakimû, táwo, ir ßwęczęuśios wâlos
tawos, kurę m téſsi garba ir laupſe wiſſadós, ąnt amżiu âmżinų.
Amen. || **(146)**.

Antra Máłda paſkui yßpażinima

Małônęuſės Wießpatié mânas, téſsi per nûpęłnus pagirtós
Mėrgos, môtinos tawós Marios, ir wisû ßwętų, miéłas po akim táwo
tąſsái ißpażinimas mânas. Nôrint pażîſtu, iog manimp nûdemių
manų nê pawártôiau nei apsúnkinau, kaip didúmas ių, ir brągu-
más Maieſtôto táwo ßwęczęuſio, kurį pażeidźėu, priwáło: bat wie-
nók rągios miełaßirdiſtesp táwoſp, idąnt miéłei teiktúmbeiś pry-

imt offiérą ßirdés, ir náſrų manų, pẽr kurią noréiẽu dût garbés
wiſſogalîbei tawo, nieko nopſłêpęs || **(147)** ir nẽ vżdęgẽs, ką tu-
réiẽu ąnt ßirdés manós Wießpatié kuris mań teikéis dût tą nôrą,
idąnt sûdą ſôſto táwo prárąkczẽ, tikrûiu ſudú manú, po akimi krėslo.
sôſto Kûnigißko, kurį Baźnîczioi tawo įſtatei: tẽikiś atadût, ir
iźpildit małônę tawa, ko tôbułumę iſsipaźinimo mâno, ir gráu-
dumę ßirdés manôs nẽ tęko: o pagaléi mêiłaßirdumą táwą, téikis
manę dąguiẽ turét po akim tawóm ßwętóm, tobułéi, ir pabęgtinâi
nutęiſinta, kuris giweni, ir karâlâuii ąnt amźiú. Amen.

Máłda pirm prieiimo Skomióſṗ Wießpatiés.

Wießpatie Jeſu Chriſt || **(148)** Diewe iźganîtoie ir atpirkêie
mânas, kuris ẽſsi Dięwui Tewui wiſſogalinczẽm pagaléi Deiwîſtę
táwą wiſſamę lîgus, ẽſſîbei, pirm' ámźinumẽ, wiſſogalibei ir iß-
mintiiẽ, kaipôġ aß niekam nẽderąs o bîęurus pâdaras, driſiu priéit
tawęſṗ Diewóṗ, teiṗ didźio Maieſtôto? Zwâiźdes nẽ źiba prieġ
ßwieſai táwái: ſtiebái dagaus dręba, ir wirpa po akim táwo: Aug- ſtulpai.
ßczęuſieii Seraphinai tarṗ kûrų Angełų ſparnáis ties maieſtotu
táwú vźdęgeś, ir daróś maźẽuſeis drugẽleis po akim tawo. Kaipoġ dąkſtos. petelißkemis.
tad' aß piktaſis, ir źęmaſis pâdaras driśiu tawęſṗ prieįt, ir tawę
Diewą, ir Wießpatį ma- || **(149)** ną Sakramenté priimt, Szwętas
Jônas krikßtitoiẽs, pâßwęſtas îſcioię mótinos ſawós, ne drįſſo pa- żywate.
litétis gałwós, ir nẽ paźinoś ẽſſąs wẽrtú idąnt autúwo tawo
diźręlį iźrißtų. Wîręuſęs Apâſtałas praßûko: Jßéik nûg manęs
Wießpatié, neś aß ẽſmi nuſsidéiẽs. O aß drįśiu tawęſṗ priârtintiś nuodemetas.
tęiṗ apsûnkintas nûdememis?

Paźîſtu Wießpatié nę wertibé ſawą, ir bâido mánę tularôpos
nûdemes mąnos kuriomis tawo Maieſtótą páźeidźẽu: bat wienokiġ
prieg tam, átmęnu ąnt dides miełaßirdiſtęs táwo, ir toi pati yra,
kuri man' dûſt drąſsibę, idąnt tawęſṗ priei- || **(150)** cźẽ, kokias nor
búdamas. Néſſą kû aß ẽſmi nẽwertẽſnis, tû tu garbẽſnis tampi, nót-
mẽźdamas nûġ ſawęs, nei biaurédamaś teiṗ biâuro pâdaro. Wieß-
patie tu nẽ atátremi nuſidéiuśiu bat' łabiẽus iûs wadini, ir trâuki nuodemetu.

Matt. 11. ſawęſp. Tu eſsi kuris taréi: Békitę manęſp, kurie nuwárgę, ir apſun-
Matt. 9. Mar. 2. kiti eſtę, o áß iumus dűſiu átilſį. Tu taréi: Sweikieii nẽ priwâło
negáli. wáiſtitoio, bat ligônis: ir nẽ ataiéi wadinétų teiſuių, bat nuſsidêiusių,
Mar. 2. gaiłêiiomop. Ape tawé ẽißkei tarita ẽſt: iog priemei nuſidêiuśius, ir ſu iẽis wálgei. Zináu Wießpatie, iog nẽ atmainéi bûdo, nei wéikało, kurį tureiẽi ant źęmes, nórint' || (151) dągún' įżęgei: ir teip tikiu, iog ir nu wadinéii dąguiẽ bûdamas tűs, kuriűs ánű metu wadinêiẽi. Jr todrînaġ aß įiudiutas tű małônu wadinêiimu, eimi tawę́ſp, apſúnkitas nűdemėmis, idąnt tú iẽs teiktų̇mbeis nűg manęs nukęlt: ir priſpâuſtas manáis tikráis wârgáis, idąnt tu manẽ atwêſintumbei.
negalis iżgidintumbei Eimi ligótas wáiſtitoiop, idąnt mané paſwękintumbei: ir kaip nuſidêięs tikróſp wẽrſmesp teisibes, idąnt tu mané teiktúmbeis nutêiſint. Nẽ nẽrtek Diewe mânas, iog aß bûdamas tokſai, kokį
Matt. 98. Mar. 5. mané rêgi, dręſu po akim' tâwo rôditiś. Atmink iog nẽ apſirûſtawai, kad' anôii pa- || (152) wârgełe źmona, kuri kęte krúwiną ligą,
kraßto. priſiârtino, idąnt imtų wáiſtą ſawós ligós, pałitêiusįś ſtęrbłés rûbo tàwo, ir łabiẽus ią palįkſminai, ir padrutinai biłôdamas: Turẽk dukſêiimą dúktę, néſſa tikêiimas táwas ſwéiką tawé padâre. Nų
kraupludi. aß kęzdamas kitą krauio płudimą, toli piktẽſnį, ir toli ſąkẽſnį, neġ anóii ką galű padarit, tiektái idąnt tawę́ſp pri ârtincziosś, idąnt
bego. imczę gerîbę iżgânimo mâno. Tawę́ſp paſitekêio wiſsi ligôdis, ir pawárgelẽi, idąnt paſsilitêtų, nes iż tawęs iźéidawo galîbe, ir iź-
raupuoti. gîdidawo wiſſús. Tawęſp atęidawo leprá ſergą, idąnt iźtieſtumbei tawą ßwęczę- || (153) uśią rąką, ir apkűpdawai iűs. Tawęſp éidawo akléii, tawę́ſp kurtinéi, tawę́ſp paraliżiumi vźmußtiéii, tawę́ſp
neiżkałbeieis. węlino priſtotiéii, ir newienám' nẽ iźbiłôiẽis. Tawę́ſp tad' ir aß
Tikeiimąſi. nuſidêiąſis ir pawârgęs ârtinűś, turédamas pâdukſi nẽ yźkałbétoi gerîbei ir ſuſimilimé tawamé. O Diewe Téwę wiſſogâliſis, nẽ weiz-
atwiżdi. dékiġ ąnt nűdemių manų, bat' turék átżwilgį ąnt' nűpełnų Sunáus tawo mielẽusio, o Wießpatiés mûſſų Jéſaus Chriſtaus: Kadąġ Ka-
2 Reg. 9. 7. rálųs Dôwidas priįmdawo ſkomióſp ſawóſp ráißą żmôgų: ioġ búwo ſunumi ano didżio, o mieło priétẽlẽus io Jônatos, norédamas ta- || (154) mé pagẽrbt ſunáus, nẽ del io patiés, bat del nűpełnų Téwo io: teip ir tu Téwę ámżinaſsis téikiś priymt manę pawâr-

gelį, ir biẽurų nuſsidéiusį, tawôſṗ, ſwęczẽuśiośṗ ſkomiośṗ, nẽ del manę patiés: bẽt' del' nůṗełnų ir garbés ano, tawo didźioio priétęlẽus, Jeſaus Chrîſtaus, mûſſų tikroio Wießpatiés, ir Téwo: kuris teiṗ didżéis ſopuléis ir priéſpaudomis, drin' garbęs ir laupſes tawós, téikeś mus pagimdit ąnt' medźio krîźẽus ßwęto, kurîs ſu tawimi giwẽna ir karalaûię ąnt ámźių amźinų. Amen. ſtałop. genties.

Antra Małdá pirm pryemimo. || (155)

Szitái aß eimi tawęſṗ Wießpatié, idąnt' mań gẽra butų iżġdowanós tawós, kurią pazopôſtiiei grinám' źmôgui, ſałdîbei tawo. Diewę ßitái tawimṗ yra wiſſa, ko geiſt', ir trokßt turiu, ir galú. Tu iźgânimu ir atwadáwimu manú: pâdukſiu, ir galîbę, pagęrbimu ir laupſę eſsi. Jlinkſmink ßią diena důßią tarno tâwo, neś tawęſṗ Wießpatié Jéſau dußią mâuo pakélẽu. Geidżiú tawęs namûſn' ſawûſna priymt idąnt nupelnîczio ſu Zachéußu nůg tawęś bût pałáimįntu, ir tarṗ ſunų Abrômo bût paſkaitîtu. Dußiá maná kûno táwo géidźia, ßirdîs maná trôkßta but ſu tawimi || (156) ſuwiéninta. Padůk mań patis ſawę, ir pakáks man'ßito. Nęſſą bẽ tawęs wiſſôkẽs palinxminimas niekam nẽ derąs yra, be tawęs niekas eſmi, ir bẽ atłąkimo tawo giwęt nẽ ġalú darîkiġ teiṗ ſu manimi małônẽuſẽs Jéſau, kuris drin' palinxminimo iżtikimûių, Sakramenté paliktis teikéiś, kaiṗ nẽkadai ſakîdamas żmonẽmus, ir ſwẽikindamas tularôpas ligás ir, paſakit teikéiś: Nẽ nôriu ių áłkanų pałáiſt' inġ namús ſawús idąnt nẽ payłſtų ąnt kęlo. Néſſą tu eſsi ſałdúſis paſôtinimas dûßios, ik kôłai paregrinawôia źmôgus nůg tawęs, kúnę mirſtączẽmę: o kuris tawę wertai priimtų, będ́riniku, ir téwainiu || (157) bus ámźinós laupſés. O ſtębûklingas ape mus táwo numiłéiimo ſuſsimilimas, iog tu Wießpatié Diewé, Sutwẽrêiẽu ir atgîditoiẽu wiſſų dwaśîų, téikies atéit łabai grinóſṗ dúßiośṗ, ſu wiſśa Deiwiſtę ir zmogîſtę tawo, paſôtin' áłkanumą ios. O łáimi lábai tai yrá ßirdîs, ir pałáiminta dußiá, kuri tawę Wiéßpatį Diewą ſawą, nůpẽłno priimt o tamé priemimę, dwaſißka łinxmibę bût papildita: O kaip didį priiyma pataikinai. priima.ganá. wiernuiu. Matt. 15, 32 nepriſtoktu. kielauia.

Wiéßpatį: Kaip małonų czẽſtawóia draugą? Kaip iztikimą ima gęntį, kaip ßwąkų ir ſtiprios ßirdes miłůiẽ, ir głápſto iaunikį, ant wiſsų mielẽusį, ir ąnt wiſsų dáiktų, kurie tů || (158) ri bût' géidżẽmi mêiłes węrta? Tęsitil ties węidu tawú, ſaldżęuſioii mêiła mana, dągús ir źęmes ir wiſſas ßwąkumas ių. Néſsa ką nôrint' iie ſawymp túri, garbéſp ir ßwąkumop wârdo táwo niekad nẽ priéis, kurio ißmintés ſkaiczêus ner: Tau garba ir laupſé ſu Diewú Têwu ir ſu Dwaſia ßwętá teſsi ąnt' âmżių. Amen.

burſiniką. grážu. apſikabineia. grażumas.

Małdá Trẽczẽ kuri teipaięg gali but biłóta pirm' priemimo kúno Wießpatis.

O Saldźęůſęs ir małonęuſęs Wießpatié, kurio nôriu, priimt, tu żinái ſilpnibę maną, ir réikała kurį kęncziu: kaip dideſſę piktî- || (159) beſſę, ir prażęgîmůſę guliu, kaip tąkei eſmi apſúnkintas, gúnditas, apmaißîtas ir ſubiaurintas. Wáiſto tawęſp atâimi, pałinxminimo, ir paßałpos praßáu, tôp, kuris wiſſús dáiktus źino biłáu: kuręm ir ręiſkus wiſsi widuréi mâno: ir kuris mané pats galî tobułei palinxmint, ir man' padet. Tu źinái kurių turtų priwałáu ant wiſſo, ir kaip nugrinęs gâmtoſſę. Szitai rôdziůs tau nugrînuſsiu ir nůgu, małônes gêizdamas. ir ſuſsimilimo żâdindamas. Papęnêki mané ałkaną êlgetą táwą, įkaitik ßâlti mâno úgnimî mêiłes tawós, apżiiébk ákłatį mâną żibéiimu táwo ateiimo. || (160) Apgręßk mań wiſſús żęmes dáiktus ing kártumą, wiſsús ſųnkius, ir priéßus, ing kántrumą, wiſsús źęminius daiktuś ir ſutwęrtus, ing paniekinimą, ir vźmirßimą: iźkęlkig ßirdį manų tawęſp dągún', ir nê pęrłaiſkig mań dauźitis ąnt źẽmes. Tu pats iau nůg to karto pradék mań ſałdumi bût ąnt amżių: nes tu patis pęnas, ir gerimas mânas, méiłe ir linxmîbe manó, ſałdibe ir wiſsa gęra mánó, Diewé idąnt' mané tobułẽi ſawu ateiimú įkaitintumbei ir ing ſawé atmainîtumbei, idąnt tapczę ſu tawimi wiena dwaśiá, ir tái pẽr małônę widuréio ſuwieninimo, ir ſu- || (161) tirpimą dẽgąncźiós męiłes. Nê důkig mań tußcziú, ir iźdźiúwuśiu nůg ſawęs ątstot, bat' darik ſu manimi, miełaßirdingoi małônei, kaip' daźnái

iſcios. cnátoſe. walgimas. łeizdączios.

daréi ſu ßwętáiſeis tawáis, ſtebúklingai. Jr kokſaig tai turétu bût
do ſtebúkłas, ięi wiſsas iź tawęs vźdęgczioś, o pats ſawimp api-
błeſczê? kadąg tu eſsi úgnimi, wiſsadós dęgąnczia, o niekad' nê
vźbłéſtanczê, ir méiła ßirdis apczîſtiiączę, o ißmintį apżiébiączę.
Kuris giwęni, ir karałâuii Diewas ąnt' ámżiu. Amen.

Dêkawoiimas paſkúi priemimą kúno Diéwo. || (162)

Wießpatié nê iżmeſtûięmosios gerîbes, kas yrá źmôgus, iog
teip átmeni ių, kaip aß ßią dieną nuſſidęiéſis, ir nêwertas patis Psam. 8.
ſawip pritîrêu? Vź didį tai gêropadârimą gałêtų bût priſkaitîta, Geradzia
idąnt' tu Wießpatie Maieſtóto, wieną kârtą ape nuſsidêiusį źmôgų trobelas.
padûmotumbei, arba tiektái io pagêſtúmbeis, o nų Wießpatie pats
ßitą nuſsidéſsį palinxmint, ir inġ kiżêłą io ſu Maiéſtetú tawû atáit gaiſtąti.
teikéis. Téikeis ſêrgąntį ir nê gâlintį atłąkît, ligônį iżgîdit, ißałku- kelewime. Ps. 102.
ſi êdęśiu kûno ir krâuio táwo ßwęczêuśio papęnét: âłpſtatį atgęi-
wint, idąnt' nêpilſtų peregrinawôiimę gi-||(163) wâtos ſawós, bat'
ißkaktų, nêt ik bútái táwai. Laupſink dûßia mano Wießpátį, ir
wiſsa kas manimp yra ßwętą wárdą io. Lâupſink tûintimpós, ir wiſſados.
nê vźmîrßk wiſsų gerîbių io. Laupſinkitê ſu manimi wiſsi Angełai.
dągus, ir żęmę ir wiſsa kas iûſsę yra, teip' ſuſimiłſtantį, ir gera-
norį Wießpati ſawą. O iog mané wießpatié tû atłąkimų teip'
pagêrbt teikéis, meldżiu nuzęmintai, téikis mań dût małonę,
idąnt páſkui to nê méilingumu ir giwata piktâię gałwo karto didei.
nę padarîczę teip łâbai dôwanai táwai. Tu niekad' nêdawei gêr- cżeſties.
bes niekam' bê małones, kuri gałetų ią iźſáugot. Teip || (164)
wiſſadós darei, ąnt wiſſôkios wîetos, kurion įéit teikéis. Jneiei
inġ îśćia Mergos ßwęczęusios Mótinos tawós, o tû kaip ią iźkê-
łai nê iżbîłomoſp garbéſp, teip iog iei dawéi nê iźbîłomą ma-
łônę, ąnt' vźſáugoiimo ios. Jnęiei inġ tą paſâułi giwęntu ſu żmo-
nemis, o teipó kaip ių paßwąkinai, tawú ateiimú, téip ių małônę dauxinai.
tawá atnâuiinai, ir ápżiebei. Jnęięį páſkui tó inġ prágarą, ir iź toię ing pekłą.
prágaro padaréi Rôiu, pałáiminês tawo laupſe anûs, kuriûs atłą-
kimu táwu pagêrbt teikéis. Ant gâło kad' ſkrinia Teſtamento, kuri- 2. Reg. 6.

buwo figurà to Sakraménto įęio inġ namûs. O bedédomo, tů- || (165) ięus átsiuntei, ir ąnt io, ir ąnt wîſſo tûrto io, pałáiminima táwo, vźmokêdamas teip'dûsna, ir didżturę rąká tawá, ṗadwáriią, kurę iamṗ teikéis turėt. O ioġ Wieſspatié norêięi wel'atęit inġ tůs grînus námûs máno ir iůſę ſtowėt, pradêk łáimint namûs târno tâwo, ir dûk mań bûdą, kuriů aß gałęczę bût mêilingu to pagerbimo, daridamaś wêrta padwáriá táwo. tu norêiei idąnť aß buczię anû grabû ßwętůių, kurimé kunas tâwo ßwętas butų padétas. Téikiſig dût ir mań anůs wiſſús pritâiſimus, kuriůs turéio anas grâbas, idąnť gałécziê bût tů, ků mané teikéis aprinkt. ||

praſtiria. (166) Dûk mań aną drutibę ůłós, ir aną pakłôdę nuſiźêminimo, ir aną mirrą numarinimo, kurę aß nusimirczę geidułâmus, ir wà-

Deut. 10. lei mânai, o tau giwęczę. Tu noréiêi idąnť buczia kaip ſkrinia Testaménto, kurioi tu giwętumbei, teikis mań dût małónę, iog kaip'anoi ſkrînioi nê bûwo dáiktas brągêſnis, tiektái toblîczios priſsâkimo Diewo, idąnť teiṗ widurîię ßidiés mâno, nê butų kitá dumá, nei nôras, tiektài tawóp ßwętóp priſsakimóp. Tu noréiêi tai manimṗ padarit, idąnť paźinczio tamé Sakramenté, iog tu eſsî Wieſspatis ir Téwas mânas, kadąġ ſu manimi teiṗ teikeis łaikî- || (167) tis, kaip téwas ſu ſunumi łâikos, o ſu ſunumi bînguſei mílimu. Dûkiġ mań tą małonę, idąnť aß gałécziê bût méilingu tos geribes, miłédamas tawê, nê tiektái ſtipra mêiła, bať wel' mêilę teip kârßta, idąnť wiſſos îśćios mâno degtų miłeymu táwo: o atminîmas patis, ſałdáus wârdo tawo, gałetú immąkßtint, ir ſuimt ßirdį mâna. Têikiś mań wel'dût priéß tawę dwâśia ir ßirdi ſunâus, kuri yra dwaśiá pakłuſnûmo, ir wiezliwumo ir méiłes, ir dukſeiimo, idąnť wiſsûſę manó, pritikimûſê, ir ſųkibeſſę weikęus tawęſp' têkécziê, ſu tokiů drąſumú, ir dukſeiimu, kaip pſſaitęka ſunus iź- || (168) tikimaſis Tewoṗ kurį łabai mîli. Anť to, norêiêį atadęgt dûßei mânai, tamę Sakramenté méiła apżiedůtinio apźiedůtineſp, ir tokiů mań pasirôdit. Téikiſi tadà dût, Wieſspatié taięġ ßirdį prieß tawé, idąnt tawe teip' miłéczê méiła iźtikimáię, méiła tikraię, meiła graźiaię, méiła didęie, ir méiła teiṗ ſtipria, idąnť manęs neiwiénas dáiktas atatôlint nůġ tawęs nê gałêtų.

Sałdźe̊uſe̊ſis apźiedûtini dûßios manós, téikiś iźtieſt ſaldźiáśie̊s, ir
miéłaie̊s rąkás tawás, o téikis ia teip apkabint, ir ſawęſp priimt',
idąnt nei giwâtoie̊, nei numirimę nûg tawés ne̊ gałétų bût atſkir-
tá. Nêſ- || **(169)** ſą aß tawip giwęnú, o ſawip mirßtu: tawip pa-
tękú, o ſawip praßókſtu, kaîp' praßókſta niekánieke. Jr iog tuſkimas.
ataiei ßwe̊częuſime Sakramenté inġ ßitą padwariią, meldźiu ne̊
atſtók ſaldźęuſęs Jéſau, ir téikiś ſu manimi liktiś: néſſą iau
wákaras ârtinaś, o iau dieną atſtôia, naktis ſkúbinaś, ir ne̊ wieną Luc. 24.
naktis, bat ių danġ, tái e̊ſt: naktis giltineś, ir to paſáulo, ir nû- mirties.
demes, ir priéſpaudos, ir pagûndos, irapłaidimo, ir atſtoiimo pagundimo.
małônes tawós: wiſſos tos náktis atait, idąnt ant mûſſų vžgrútų
ir mus vźſłégtų. Ne abłáſk mûſſų Wießpatie, o téikis ſu múmis vžpułtu.
giwęt', idąnt, tái || **(170)** iżpildituś ką źodziais táwo ßwęczęuseis
żadét teikeis? Kuris wâłgo kûną máno, manip' 'giwęna, o aß
iemp'. Néſſą tawo yra karalîſte, ir laupſe, ant amżių amżinų.
Amen.

Antra Máłda paſkui pryemimą kúno Wießpatiés.

Swéikas ßwęczęuſe̊ſis kunę, źmôgui ant ßio paſáulo aukßczęu-
ſęſis ſałdųmę: ſwéikas dąguie̊iś gérime, ąnt wiſſo man' łabiáus
ſałdús: Tîkraſis ir małone̊uſeſis miłétoie̊u zmonių, Wießpatie Jéſú
Chriſte, iźgânimę ámźinaſis, tų, kurie tawę mîli, meldżiu ſuſi-
milki mań nuſsidéiuſêm, || **(171)** o iżġ wiſſų pikczęuſęm' tarnui
tawám'. Tu iż ne̊iżbiłomos małônes tawós priłaidai manę ſko-
mioſp ßwęczęuśſoſp' tawoſp'. dawéi mań vż pęną kûną tâwą
ßwętą gîwą, kurį iżġ ßwęczęuśios Męrgós, Mótinos tawós imt tei-
kéis: dawéi idąnt nuſsidéiuſeis naſráis mauais palitéczie̊ tawé, ir
priimczie̊, ir walgîcziê. O kaip' didis ir ſtêbúklingas ape mané
nuſsideiusį page̊rbimas tawas, mielęuſe̊s Wießpatié. Tódrin' mełd-
źiu idąnt mań butúmbei małônumi: Kadąġ kuris tawę ne̊ wertái
priimą, nê ant wâiſto, nei ąnt iźgânimo, bat ąnt paźeidimo ſáwo,
ir ámźino prapûlimo paties || **(172)** ſawęs príima. Téikiſiġ mań
Wießpatié: tikrôii, ir ámźinôii giwâta manôii, pęr ßwęczęuśi kûna
ir krâuia tawo, wiſsas piktîbęs, ir krêiwumús praiûſßókuśios giwâ- inżułumus.

tos manós atłaiſt: O dûk idą̄nt ßitą páłáiką giwâtos, inġ gerēſni atmainîcziē, didēſneſṗ laupſep' ir garbéſṗ wárdo tawo ßwęczęuśio. Swieczēuśioii Mótina Wießpaties Jeſaus Chriſtaus, kuri ßitą Wieß- żywate. patį, ſutwerêią wiſsokio ſutwerimo, îśćioię táwo męrgiſtés wertá buwái neßioṫ: tawę nuźęmintai praßáu, téikiś iop' vź manę įſiſtóṫ, idą̄nṫ wiſsús apłáidimús ir aprikimùs, kuriûs priemimę ßwęczęuśio Sa- || (173) kraménto padaręu, pęr ßwętą máłdą táwo, o ſawo miełaßirdûmą atłáiſṫ mań teiktų̂ś. Amen.

Trēczia małdá paſkui pryemimą kúno Wießpatiēs.

Dêkawoiu tau ßwętaſis Wießpatié, Têwę wiſſogâlįs, amźinaſis Diéwé, kuris mané nuſidéiuſſį, ir nēwertą tarną táwo, papęnét teikéis, brâgęuśiu kûnu ir krauiú Sunáus tawo Wießpatiéś mûſų Jéſaus Chriſtaus. Jr łabái meldźiu, idą̄nṫ taſai ßwętaſis, to Sa- paśkądinimo. kramento ßwęczęusio priemimas, nē butų̂ mań ą̄nṫ paſmērkimo, baṫbutų priêźaſtím'iźgânimo || (174) ą̄nṫ atłáidimo. Tēſsi mań ßarwu tikêiimo, ir ſkidà gērós wâlos. Teſsi praſsiradimų manų̂ ißnaikinimu geidulų ir gêrių ißrowimú: méiłes ir ką̄ntrîbes paſizēminimo ir pakłuſnúmo padáuxinimu: prieß wilús wiſſú prieſakią, rēgimų ir nērēgimų, ſtiprumi apginimú: nûmonių manų̂ teiṗ kûno kaiṗ ir dûßios, iźtiſſas nuramînimas: tawimṗ wienámṗ Diewieṗ mieleuſęs âtilſis, ir giwâtos manós łaimîii pabą̄gá. Praßáu tawę téipaiē, idą̄nṫ manę nuſidêiuſį, anóſṗ ſtębúklingai gēróſṗ, o niekaḋ nēpabęgemóſp kałaciosp ir linxmîbeſṗ nuwęſṫ teiktúmbeis, kur tu Wießpatie Die- || (175) wé manas, ſu Sunumi tawú, ir ſu Dwaſia ßwętą̄iē, eſsi tikraſis źibéiimas tóbułas paſſotinimas, ámźiná linxmibe, nē palauią̄ſis dźēugſmas, ir pałáima nētmâinoma, wiſsiémus ßwętiêmus tawiémus, per Chriſtų Wießpatį mûſſų. Amen.

Małdá. S. Thamóſiaus iźġ Aqnino.

Kłónioiûs żemái
Tiéſſá vźdęġtóii
Tómiś Figúromis

tikrai vżłaiſtóii.
Szirdis mano trokßt
táu paſsidůdama.
Jr daźnai apgaißt
tau priſſweizdedama.
Wîzius, ragáwimas,
wiles glitéiimas: || (176)
Bat drąſſei tam zodźiu,
tiki girdéiimas.
Tikiú ką Chriſtus,
Diewo ſunus târe:
Kuris wis' źodžiu
wienu padâre,
Ant krizẽus tiektai
pridęges Deiwiſte:
O czẽ yź wiéno
ſłàpoś yr źmogiste.
Abẽiẽ wienók
tikrái tikędamas:
Meldżiú, ko méłde
łátras gaiłédamas.
Zaizdų táwų ſu Thamós-
ſium' nẽ wẽiźdźiu
Wienôk ſąt Diewa,
iźpaźint nẽ wękſiu
Důk mań wiſſadós
inġ tawé tikéti.
Tawimi dukſétis
yr karßtai miłéti. || (177)
O átminimé brągios
mirties Jéſaus
Důna, ſawimp turint
giwẽnimu źmôgaus
Důd mano Dúßei

tawimi giwe̊nti:
Jr tawo ragauṫ ſaldibes
ne̊ we̊nġti.
Jéſau Wießpatie,
Pelikóne máno:
Biauribe̊s muſſą, nupłauk
krawin táwo
Kurio maźe̊uſe̊
yźłeie̊s łaße̊li:
Gali paſwéikįt tą
wiſſą Paſauli.
Jéſau kurį czion nu
re̊giu vź dęgta.
Dů̊d re̊gieṫ we̊ida
tawo atadęgta.
Dągui ſu tawim'
wiſſadós karalavṫ || (178)
Jr ſu Szwętaiſſeis ámżina
garba gaut.
Amen.

Pękiolika ſąnariu giwatos Wießpaties Jéſaus Chriſtáus,

anṫ dumôiimo,

biłant Rożių Wainîką me̊ṙgôs Marias.

Pęki linxſmie̊ii.

I. Angeło paſwękinimas, kad' praſidęio ſunús Diewo.
II. Atlą́kimas ßwęczęuśios mergôs Marios ßwętóſṗ Elżbįetoſp.
III. Vźgimímas Wießpaties mů̂ſſų Jéſaus Chriſtaus.
IIII. Jwedimas Wießpati- || (179) es mů̂ſſų Baźnîczion'.
V. Radimos io Baźnîczioie̊ tarṗ Dáktarų.

Pęki Gedulîngi.

I. Małdá Wießpaties mûſſų darźęliê.
II. Płakimas ſtiébiép pririßto.
III. Karunawôiimas erßkeczių karuná.
IIII. Krîźeus neßimas ąnt káłno káukołes.
V. Nukriżęwôiimas ąnt krîzeus.

Penki Pagârbinti.

I. Jź nůmiruśių kelimas Wießpaties mûſſu.
II. Dągún'io vźźęgimas.
III. Atśiuntimas Dwáśioś ßwętós.
IIII. Dągún'emimas Mergós Marióś. || (180)
V. Karunawôiimas toſiêg Mergós, ąnt wiſſú Angełų ßwętûių Dągúiê.

Małda iß Angſto.

Dekawoiu tau wiſſogáłiſśis ir małônuſis Téwę iog mané ßią nâktį iź miełaßirdúmo tawo, nůg wiſſo pikto ſáugot, ir ſwéiką małôneiê tawoiê ßwętoiê łaikit teikéis. Tau ąnt prâdźios ßios dienoś, vż ßitą, ir kitús géradárimus nůg vżgimimo mâno, deká, daráu: tau Wiéßpati manám' gârbę ir łáupſę atadůmi, iźg kurio kaip' iźg wêrſmés ne pêrſememośios wiſſa gęra płûſta. Padůmi inġ twîrtas rąkás tawos ßwęczęuśios || (181) méiłes, ąnt ßios dienós, ir wiſſų metų giwâtos manos, kûną ir dußią mâno, ir wiſſús wéikałus manús, idąnt iůs pałâimintumbei, ir iůs garbéſp ir laupſeſp apgreßt teiktúmbeis. Ant to, nuźęmintai mełdźiu idąnt mané nůg wiſsó pikto ſaugotumbei, idąnt ßią dieną, ir páſkui to wiſſadós, gałeczê nůdemes wiſsôkios nuwęgt, o niekad ßirdés manós ioſp nê priłáiſt: bat pildimop priſâkimo ir wâlos tawos, ßwętos pałauk ßirdį, źodzius, ir dárbus wiſsús, idąnt męiłeiê ir báimeiê Maieſtôtui táwám' tarnáudamas, wiſsokimê dáiktê miźernů tarnâwimu || (182) manů įteikt gałeczê, ąnt amźių per Chriſtų Wießpatį mûſų, Amen.

Pêrżêgnoiimas Skomies.

Akis wiſſų miełęuſęs Wießpatié, ṫawimṗ túri ſáwą páduxį, ir tu dûſi iiemus pênąį ių, mętú priwâłomu. Atweritu rąką táwą, ir papiłdai wiſsôkią gîwį pałaiminimu. Têwe mûſſų. Sweika Maria. Witßpatie Diewe wiſsogâlįſis, Têwe małônuſis pêrżęgnok mus, ir tas dôwanás kuręs iźġ tàwo dôſnumo túrime wàlgiṫ, per Jéſų Chriſtų Sûnu tâwą Wiéßpatį mûſsų.

Amen. || (183)

Dékawoiimas Kłentis Nûg Wâlgimo.

Téikės atadûṫ małonuſis Wießpaṫie, wiſsiemus gêrodaromus mûſsų, teip' giwiemus, kaip' miruſiemus, drin' wâro tawo ßwęto giwâtą àmźina. Amen'.

Wießpatie Diewę wiſſogâlįſis, per didį miełaßirdúmą táwą, têkis dûṫ giwiemus małônę, miruſiemus âtilſi, Bażnîcżei táwai ßwętai, ir karalîſte mus krikßcżionių pakaių, Karâlui Wießpati mûſsų ißmintį ir pêrgałeiimą, o múmus wiſsiemus, páſkui ßitą wargu giwâtą, dąguiê àmźiną giwâtą

Amen. || (184)

Kad ąnt Propace angſti, Puſędîenos, ir Wakarą múßa, biłôk tûs źodźiûs prikłaupęs.

Anṫ pirmo iżtikimo.

Angełas Wießpaties aṗrêißke Męrgai Márièi, ir pradêio iź Dwaſios ßwętós.

Sweika Maria, etc.

Anṫ antro iżtikimo.

Szitái aß tarneite Wießpaties, teṫąmṗ mań pagal' żôdzio tawa: Sweika Maria etc.

Anṫ ttēczio iżṫikimo.

Zôdis kûnu tâpęs eſť, ir giwęno tarṗ mûſſų.

Sweika Maria, etc. || (185)

Máłda ant Nakties.

Nē iźbiłomośios gerîbes Diewę, ir iźganîtoiei mânas, vż wiſſús didźiâusius, ir nēſuſkâitomus gęrodârimus, kuriůs mań pawârgelui, ir niekam' nēderączęm zmôgui atwîrżt dôſnai teikéis, łabái dêkawoiu maieſtôtui tawám. Tu manę małoniâuſęs wießpatie, ąnṫ pawêikſło, ir ąnṫ patogúmo tawo ṗadâres iż nîeko, kaď per nůdemę, pirmoio Téwo buwáu praźúwęs, nůg mirîmo ámzino, ir Prágaro, ſmarkiąiē kanczia tawa atpirkṫ teikéis. Tu mań tai dawéi, ir tàwai tai małonei nē manîemus, kokîémus nůpel- || (186) nâmus árba gimdîtoiu manų priraßinêiu, iog mané tikéiimoṗ tawôṗ ßwętóṗ pawadinṫ, ir prieg iam'nêṫ ik ßēm męti, laikit teikéis, kadąg daug kitų, kurie to ir tikéįimo inġ tawę nē paṫwêrę praźúwo. Baṫ ir ßitą nē maźęſnį tàwą geradârimą iźpażîſtu, iog manę nůg prietikimų daugiarôpů, o îṗaczei nůg nůdemes mirßtamós per małône tawo, ir apginimo, Angeło tàwo, kurį mań ſargu důṫ teikéis, iźwęrżei, ir iźgęlbéiēi, vżſaugoiēs manę dábar gerói ſweikâtoi, ąnṫ gailéiimo vż nůdemes. Vż kurį aß, ir vź wiſſus kitus nē iźſkaitomuś geradârimus tawús, begâłei gerîbeį tawo || (187) nů ßirdźei dékawoiu: nē vżmirżdamas ir to, iog manę tęiṗ iłgái, nę wertą, ir nēpakłúſnų tarną tàwą, miełaßirdingai nukęſť teikéis, kuriś graudinimo, ir įkwepimo tawo geróṗ, daźnái nē kłauſéu, nei ſękîoiêu. Pridekiġ wel ir tai ſuſimiłſtąſis Wießpatie nē iż kâłbétumṗ anúmṗ gēradârimumṗ tawúmṗ, idąnṫ gałêcziē iźmałônes tawôs, tôbułei nų ißwiſť, nē pritēkimùs, abſirikimùs, ir nůdęmes mąnás wiſſas, kurių ßią dîeną dârbų, żodźiu, ir padůmoiimu priłéidżeuś, idąnṫ man' ięs per nēkałtų kâncząi, ir mirimą tàwą brągêuſi, małonęi, atłéiſť ṫeiktúmbeiś. Amen. || (188)

☞ Czē iau įéik ſu ſawimi inġ ſûdą ir dabôkis gērái, ků Wießpatį Diewą, ßią dieną pázeidei, ir vż tái gáiłêkiś. Gali wel' ſukałbeṫ' wiſſą dieną įżpaźinimą.

Szitie yra Wießpatie, vź tawús ge̊radârimus, darbái máno: o kaiṗ ne̊werti, ir ne̊ pridęrą́, baṫ gądźe̊us ſtoią prieß tawę? Téikiſiġ man małônuſis Jeſau, tůs' prażęgimus manús, ſuſimîlęs atłaiſṫ ir krauiu tawu brągె̊usiu apmazgot manę, ir pagrâżinṫ ſau; Důď ßią nâktį laimie̊i ir ramiei nůg wiſſų́ pagûndis, ir wîſų prieſakių dûßioś manós apgînes manę pe̊rnakwoṫ, idąnṫ páſkui to || (189) tobulęus tarnáuṫ gałêczio, ne̊ pâźeiźdamas niekaď, teiṗ didżio, ir ſtębúklingai małônâus Maieſtôto táwo. Jr ie̊iġ manę ßią nâktį pawadint ſawę́ſṗ, ir ſu tů paſâulu miſernų́ pe̊rſkirṫ teikſies, meldżiu ne̊ norék pagałéi manų́ didźių piktúmų baṫ pagałéi ne̊ iżmeſtůtas mîełaßirdiſtes táwo ſu manimi vſsiłaikiṫ, idąnṫ manús praſtoimus, vżmirßtûmbei. Je̊iġ dábar manę ſwéiką pramitįſi, důk idąnṫ gałêcze̊ giwâtą máną ſtiprei pataiſiṫ: idąnṫ manę newienas dáiktas nůġ pildimo wâlos tawôs ßwe̊toś atatráukṫ niekaď ne̊ gałêtų, ąnṫ dide̊ſseś laupſęs || (190) wârdo táwo ßwęto nupłatinimo. Kuris giwe̊ni, ir karaláuii Diewas ąnṫ ámźių ámźinų́,

Amen.

СЛОВАРЬ.

СОКРАЩЕНІЯ.

Въ цитатахъ употребляются слѣдующія сокращенія:

Бец. ист. т. е. A. Bezzenberger. Beiträge z. Gesch. der lit. Sprache. 1877.

Бец. нар. т. е. A. Bezzenberger, Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volksthums der Litauer. Göttingen. 1882.

CD. Sutkevicz «см. литовское заглавіе ниже» Słownik łitewsko-polski: рукопись, сохраняющаяся въ Публичной библіотекѣ въ Вильнѣ. Цитаты изъ постиллы Даукшы приведены у него подъ буквами Х. Д., что я замѣнилъ шифрою CD.

Гтл. т. е. L. Geitler, Litauische Studien. Prag. 1875.

Шр. т. е. цитаты изъ сочиненій Ширвида у Суткевича.

Szw. т. е. четвертое изданіе 1677 г. (Вильна) лексикона К. Ширвида: Dictionarium trium linguarum in usum Studiosae Juventutis.

Кур. т. е. F. Kurschat, Litauisch-deutsches Wörterbuch, Halle. 1883.

Нес. т. е. F. Nesselmann, Wörterbuch der Littauischen Sprache. Königsberg. 1851.

Юшк. слов. т. е. И. Юшкевича, литовско-русско-польскій словарь, нынѣ печатающійся II Отдѣл. И. Ак. Н.

N. T. т. е. Цитаты изъ Новаго Завѣта у Суткевича (см. выше).

Bell. т. е. Trumpas moksło krikscioniszko surinkimas nuog Roberto Bellármino Kárdynoło páráśitas. Vilnae. 1677.

Слова стоящія на краю, въ глоссахъ приводятся въ кавычкахъ. Сокращенія ж. м. (родъ) и друг. понятны безъ объясненія.

Предстоящій словарь, заключающій въ себѣ всѣ замѣчательности катихизиса Н. Даукши, дополненъ словами Постиллы 1599 года того же автора. Послѣднимъ сочиненіемъ въ оригиналѣ пользоваться я не могъ и ограничиваюсь тѣми ссылками, которые приведены въ рукописномъ словарѣ ксендза доминикана Доминика Суткевича, сохраняющемся нынѣ въ Виленской публичной библіотекѣ. Замѣчательный этотъ и весьма кропотливый трудъ составленъ Суткевичемъ еще до 1860-хъ годовъ. Матеріялъ у него собранъ не изъ живой рѣчи литовской, а изъ старопечатныхъ книгъ и нѣкоторыхъ новыхъ трактатовъ напр. Х. Богуша [1]) и Коссаковскаго [2]).

Кромѣ постиллы Даукши Суткевичъ извлекалъ матеріалъ изъ сочиненій извѣстнаго іезуита К. Ширвида, его проповѣдей литовскихъ и его лексикона трехъ языковъ Dictionarium trium linguarum. Буквы N. T. d. t. означаютъ повидимому Новый Завѣтъ уже нашего вѣка. Цитатами изъ него пользовался я только изрѣдка. Новый Завѣтъ, такъ называемый Кейданскій, изданъ былъ въ

---

[1]) Авторъ изслѣдованія о литовскомъ языкѣ: O początkach narodu i języka litewskiego. Warszawa. 1808. См. о немъ Карловича o lit. jęz. стр. 140—166.

[2]) Авторъ грамматики жмудскаго языка «Grammatyka języka żmudzkiego ułożona przez X. Kalixta Kossakowskiego. Kałbrieda leżuwio żiamaytiszko. 1832. Wilno, стр. XIII + 156, ненум. 4» и брошюръ: Gyrtibe yr Błajwiste. Wilniuji. 1859; Iszguldimas apej Sakramenta Pakutos. ib. 1862; Pasaka apej Pasznekesni tarp welnia yr szimkorju. ib. 1861; Iszguldims Pawinaszcziu Krykszczjonu Katalyku. ib. 1864.

1701 году подъ наблюденіемъ С. Битнера въ Кенигсбергѣ [1]), Жмудскій переводъ И. А. Гедрайта вышелъ въ 1816 году. Другое изданіе 1806 года, неизвѣстное Кёппену приводитъ Рогальскій l. c. 431. Приведенное имъ же по Аделунгу евангеліе польско-литовское отъ 1803 года имѣется въ Вильнѣ еще въ трехъ изданіяхъ 1705, 1711 и 1750 года. Небольшой образецъ евангелія 1705 года приведенъ въ Приложеніяхъ къ словарю. Л. Гейтлеръ въ своихъ этюдахъ также пользовался упомянутою рукописью, но напрасно называетъ автора Lutkevicz и напрасно утверждаетъ: «bietet wenig neues» (стр. 75). Заглавіе слѣдующее: Żodinikas letuwiszkaj-lenkiszkas par Kuniga Dominika Sutkewiczę, Dominikona, su dideliu wargu isztajsitas.

Слова, приведенныя съ означеніемъ волости, уѣзда и губерніи собраны мною во время этнографическихъ путешествій по Западнорусскому краю въ 1882, 1884 и 1885 годахъ. Въ текстѣ словаря употребляется новый знакъ æ вм. ę, не означающій носоваго произношенія, а сокращеніе ae, å, которое часто замѣняется знакомъ ȇ (см. напр. статью tȇket, patęku т. е. patǽku). О произношеніи этого звука была рѣчь выше въ грамматическихъ замѣткахъ.

---

[1]) Rogalski въ переводѣ соч. П. Кёппена о происхожденіи лит. яз. (см. Введ. стр. I), Dziennik Wilenski. 1828, т. V, стр. 431.

СЛОВАРЬ.

---

tů âbe̊iė̊tu 28, 22 тв. ед. отъ âbe̊jė̊tas м. оба, пара.

«abeioiimas» — nuſsimînimas 34, 4; м. сомнѣніе; CD be abejojimo dide geribes słapte. Безъ сомнѣнія великій тайникъ доброты.

abêîoiąnczê̊m 33, 23; abejoju, abejot́ сомнѣваться; N. T. o mażos wieros, kodel abejojay.

abidás — kriwdas 18, 7; abîdą 33, 25; abida ж. обида CD gentie, ne darau tau abidos.

«abrozas» — pawe̊ikſłas 19, 23; м. образъ; «ábrozo»—pawe̊ikſło 26, 34; CD abrozus karent obrazy walczyć.

abſirikimûs вин. мн. 59, 27; apſirikimas м. ошибка, промахъ; отъ apſirikti ошибаться Юшк. сл. См. aprikimus ниже.

ałgá darbinîkamus vźturêta 34, 14; ж. плата, вознагражденіе. áłgos 24, 21, pod. ed. CD wadink darbinikų ir atduok jiemus ałga.

«áłga» — wadina называетъ 28, 26; «ałgame» — wádiname 16, 20; ałgódami 16, 21; «ałgoti» — wadinti 33, 9; CD jųs ałgate mane (вы называете меня) Mistru ir Wieß-patimi; ib. ałgausi называюсь o dabokis, jog ne ałgojos bałsu szaukęnczių. Л. Гейтлеръ Beiträge zur litauischen dialektologie [1]), стр. 9, пытается объяснить это слово изъ значенія им. сущ. ałga ж. плата, жалованіе и переводитъ «für werth halten, gleichschätzen». Юшк. слов. приводитъ слово ałgóti, -óju, ójau, ósiu напѣвая, созывать въ кучу, поючи перекликиваться (о пастухахъ); это подтверждаетъ мнѣ г. Б. изъ Шавельскаго у. Можетъ быть слово ałgot имѣло во время Даукши и болѣе общее значеніе звать, называть, именоваться.

ałkaną 33, 17; ałkanas голодный CD ałkanus papilde geru, o didźturius apłaydo tuszczius.

ałkintis — paſnikaut 37, 22

---

[1]) Wien. 1885. Отд. оттискъ изъ Sitzungsber. d. phil.-hist. Cl. d. Kais Ak. d. Wiss. Bd. CVIII. Heft. I, p. 399 ff.

заставлять себя голодать, поститься, говѣть; срв. alkinimas м. постъ CD peykia Heretikay alkinimus.

iß-alkuſi 51, 13 проголодавшагося отъ ałkstu голодаю CD pałaiminti, kurie ałksta ir trokszta teysibes; iszałkstu проголодаюсь CD ir kad alkinos ketures deszimtis dienų, paskuy to iszałko; ib. nułauszk iszałkusiem dûnos tawos.

ałkúś 25, 25 см. Введ. стр. XX. Слово алкасъ, латышск. elkas, божекъ, встрѣчается какъ названіе урочищъ: роща Алкасъ есть къ Лабардзевск. вол. въ Ретовскомъ приходѣ въ Россіенск. у. Ков. губ. и урочище, мѣсто стараго кладбища Алкасъ въ Субочской волости Поневѣжск. у. Ков. губ. По свѣдѣніямъ, собраннымъ на мѣстѣ учителемъ Субочскаго народнаго училища Иваномъ Лавриновичемъ, урочище это находится при деревнѣ Тилтагола, въ пяти верстахъ отъ станціи Субочь, Калкуно-Радивилишской ж. д. Жители этой деревни, объ этой рощѣ, какъ о святомъ мѣстѣ преданій не имѣютъ (пишетъ мнѣ г. Лавриновичъ въ отвѣтъ на мои вопросы объ урочищѣ Алкасъ), говорятъ только (старики), что издавна урочище никто иначе не называлъ и будто бы и нельзя было иначе называть какъ Алкасъ и что это мѣсто служило кладбищемъ на большой районъ жителей. При проѣздѣ Р.-Катол. епископа, жители испросили позволенія и построили, исключительно на средствахъ одной деревни каменную часовню, около 1857 г. Подъ кладбище вокругъ часовни они заняли только часть урочища, находя старинное кладбище для себя слишкомъ большимъ. Въ настоящее время на кладбищѣ и за нимъ есть довольно много древнихъ кургановъ, которые имѣютъ видъ круга отъ двухъ до трехъ саженей въ діаметрѣ и вышиною нѣкоторые доходятъ до $1\frac{1}{2}$ аршина. Возникновеніе кургановъ существующее преданіе объясняетъ битвою, бывшею на этомъ мѣстѣ, въ которой погибло много людей. Въ потвержденіе какъ-бы преданія они разсказываютъ слѣдующій фактъ: при постройкѣ часовни, когда вырывали камни изъ земли, въ нѣсколькихъ мѣстахъ на глубинѣ около $1\frac{1}{2}$ аршина найдены были человѣческіе остатки какихъ-то большихъ людей, причемъ на костяхъ рукъ найдено было нѣсколько бронзовыхъ украшеній, подобныхъ браслету и желѣзный топоръ; подъ однимъ же курганомъ, какъ они говорятъ, было найдено много костей отъ многихъ труповъ и въ такомъ положеніи,

что трупы были сложены въ одно время и при томъ ногами къ центру круглой ямы и головами къ наружи. Найденныя вещи теперь потерялись (чрезъ 28 лѣтъ). Утверждаютъ впрочемъ, что при новыхъ роскопкахъ всё это можно найти въ большемъ размѣрѣ. По Юшк. слов. стр. 12 ałka ж. 1) мѣсто на горахъ, гдѣ совершали жертвоприношенія; 2) кукла, кумиръ, болванъ. О сопкахъ и горахъ, называемыхъ въ Курляндіи елкус-ка́лнс, срв. Magazin herausgegeben von der Lettisch-literar. Ges. 14, 2 «Die altlettischen Burgberge Kurlands» стр. 11 и слѣд. Вмѣсто елкускалнс (гора кумировъ, идоловъ, капище), встрѣчается не рѣдко «baznícaska'lns» мѣсто божницы. А. Биленштейнъ въ приведенной статьѣ сомнѣвается въ томъ, что въ названныхъ урочищахъ[1]) стояли храмы Христьянскаго Бога или часовни. Напротивъ считаетъ онъ болѣе вѣроятнымъ, что это были древнія капища. Надо прибавить, что выраженіе ałkas ełkas на Литвѣ не встрѣчается въ Виленской губерніи и въ близь лежащихъ частяхъ Вилкомирскаго и Новоалександровскаго уѣздовъ Ковенской губ. Слово елкусъ также не употребляется у Латышей-католиковъ Витебской губ. Въ связи ли съ этимъ «ałkas, ałka» Alcis у Тацита, Germania, гл. 43 и гот. alhs (ναός, ἱερόν), англ.-сакс. alah храмъ, если «nomen Alcis» дѣйствительно относится къ «Apud Naharvalos antiquae religionis lucus ostenditur»? Naharvali считаются отраслью вандальскаго племени. (срв. J. Grimm, Deutsche Mythologie 1, стр. 53). Lucus Alcis означало бы роща alkis.

åłpſtatį atgeiwint — gaiſtąti 51, 14; ałpt обмирать, впадать въ безчувственность, обморокъ, терять чувства; CD pradejo nuludęs buť, bayłaut ir ałpt.

åłwu yr waßku łåia 24, 26; ałwas м. олово: что замѣняется теперь нѣмецкимъ словомъ zinn, лит. cinas м. По Нессельману alwas встрѣчается еще въ словарѣ Бродовскаго и въ нѣм.-литовскомъ словарѣ Кенигсбергскаго тайнаго архива.

ap-cziſtiiączę 51, 4; apczistiju, — it очищать CD Wieszpatie, iey nori, gali mane apczistit; оттуда производится apczistijimas м. очищеніе CD kad sukako dienos apczistijimo Marios pagaley zokona Mayžieszeus. Срв. czistas CD ir ižtiesąs rąką palitejo jį biło-

[1]) Въ Курляндіи по Биленштейну такихъ капищъ навѣрно было въ Маткульнъ, Валгаленъ, Тальсенъ, Межитъ и Страздене l. c. p. 124.

damas: Noriu, buk czistas; czisczius м. чистилище CD.

aṗ-gaißt уставать см. gayštu, gaiſtąti.

nẽ ap-gaudami — ne pri-mitindami 27, 17, не обманывая; срв. apgaudinet N. T. te gul jusu niekas ne apgaudineja nejokiu budu; отъ gaudau ловлю CD kuri norint pabucziůsiu, tassay yra, gaudikite jį; Hec. apgaunu übervorteilen, обманываю; prigauna тоже CD jey ką prigawáu, atadůmi ketweriopay.

apginimo 59, 18; apginimas м. защита CD idąnt po apginimu jo ne krupcziodami (безъ тревоги, отъ krúpßcźoti Кур. zusammenschrecken) giwent gałetumbime.

apgintas 44, 1, см. gint, apgint защитить.

apibłeſczẽ 51, 3 угасаетъ; см. blésti.

apituréiimo—igyiimo (для) полученія 17, 9; см. apturejimas.

aṗ-kabint 53, 2, apkabinu охватывать руками, обнимать CD kurio kojų apkabinusios ir dawusios est pakłoniojimo; apkabineju тоже CD Teypajang bernialus maźus apkabinedamas biłojo.

apłáidimus 54, 6 вн. мн.; iżġ apłaidimo ġẽrų dáiktų 37, 16; aplâidimẽ 37, 20; apłaidimas м. проступокъ, прегрѣшеніе, неисполненіе; польск. opuszczenie.

ap-łąkdami 27, 3 отъ apłąnkit избѣгать, отстораниться. см. łąkau, łąkyt.

ap-maudůiẽ 37, 6; apmaudâwo — ſiełois 39, 24; apmaudůt, ůju, — awau, — ůsiu хлопотать, заботиться; CD Pahonių dayktas ir, o ne krikszczionių siełotis ir apmaudůt ape tůs to paſaulo dayktus; apmaudauju досадовать; C-Bals. o Herodas apmaudaudams waykus užmusi, срв. apmaudas м. забота, горе CD koksay apmaudas szwęnczeusios mergos Marios, motinos jo.

Angełas Wießpaties aṗrẽißke Męrgai Máriẽi 58, 22; apreiškiu,—iau, apreikšiu CD tą pradzia żękłų padare Iezus Kanoje Galileos ir apreyszke garbę sawą; срв. ibid. apreyszkimas м. объявленіе, благовѣщеніе szwiesa ąnt apreyszkimo pahonių; apreyksztas объявленный idąnt szłowe. . . . tů didzeus apreyszta ir pastiprinta butų. Нарѣч. apreyksztay явно bet wienok nepamete nakti apreyksztay słapte mokitis nůg jo; отъ reißkit показать, объявлять CD reyszkie taw paweyksłą tawo mirties; Юшкев. слов. apréjkšti объявить, возвѣстить.

apreptos см. neapreptos.

aprikimûs м. вин. мн. 54, 6 заблюжденія. Юшк. слов. aprìkti ошибаться; ap-rìkinti

ввести въ заблужденіе. См. rikti, rikus.

«ap-ſi-kabineia» — głápſto 50, 2; apsikabineju обнимаю; срв. CD teypag ing berniałus mażus apkabinėdamas biłojo; kabinejuosi вцѣпляюсь CD ne rasi ąnt jų kito nieko tiektay diganczius dagius, kurie kiekwieno drapanosp kabinejes.

apſirûſtawai 48, 14 apſirustauju прогнѣваться см. rustaut.

apſirûſtiſsi 45, 2; apſirustinu разсердиться см. ruſtint.

po dągáus apſkritumú 11, 7; apskritumas м. кругъ CD dwasiá Wieszpaties papilde wissą apskritumą żemęs; прилаг. apskritas круглый; Szw. okrągły, rotundus; у Юшк. слов. apskritùmas площадь круга; apskritìmas окружность.

ant apturéiimo małônes 3, 8 —as м. пріобрѣтеніе; CD jog nezopostijemes ąnt jų apturejimo.

vź Wießpaty ſau áp-turi 24, 28 за Господа себя почитаютъ; apturiù, -ėti Юшк. слов. получить.

«apweideime» 9, 30 провидѣніе.

ap-wéizdi 11, 8 смотритъ за (міромъ); apweizdėt' призрѣть, срв. у CD apwayzdas m. вниманіе, заботливость apjûkûje iżg apwayzdo jo; «apweizdetu» — idánt' mus prikûptų dûna ir pênéimu 17, 34 чтобы насъ снабдить хлѣбомъ и пищею.

idant ap-wêrkczia 44, 31; отъ apwerkt оплакать см. werkt.

iź treiôpo ápźado 42, 7; ápźadų 25, 3 род. п. мн. ч. apżadas м. обѣтъ, обѣщаніе, обѣтованіе CD kurie apżadą daridawo, niekad negert wino; apźadet' обѣщать срв. CD apżadejau jus wienam wiruy.

áp-żiebei 51, 30; ap-ziiébk 50, 21; ap-żiébiączę 57, 4; отъ ap-żiebiu освѣщаю CD ir swiesumas Diewo apżiebe jûs. apżiebimas м. освѣщеніе, озареніе CD W. a — manas ir iżganimas mano.

apżiedûtinio apźiedûtineſp 52, 30; sałdźêuſêſis apźiedûtini 53, 1; apżiedûtinis м. обрученный, излюбленный, любимецъ CD szitay apżiedûtinis eyt вотъ любимецъ идетъ. — е. ж. любимица iszejusios pasiteketų priesz apżiedûtini, ir apżiedûtinę. Отъ żiédas м. кольцо, żiėdawoti мѣнять кольцами, обручаться; żiedâwimas м. обрученіе; żiedotùwės празднованіе обрученія Кур., apżiėdûti надѣть перстень (Юшк. слов.); срв. у CD kayp grażey sudera musų mergos gesmełe: kadąg isczia jos bû priegałba (łonem) apżiedûtinio.

argu 12, 4 ли, союзъ вопросительный, состоящій изъ ar и приставки gu вм. gi см. грамм.

artés 19, 20 дѣйствительно ли, союзъ вопросительный. Кур. artės.

artikúłai 9, 13 артикулы; dwilika **artikúlu** tai yra dwilika fanariu tikéiimo 9, 11.

atadůmi 57, 18 отдаю см. důmi.

at-gȇiwinta 30, 33; **at-gęiwint** 51, 14; отъ gæiwint, **gaywinu**: N. T. Dwase ira, kuri gaywina, kunas nieko ne pradest; **gaywinuosi** CD gaywinaś su linksmibe.

ât-ilſis 54, 21 м. покой, спокойствіе; **ât-ilſi** 58, 14; CD jeszkodama atilsio; ir asz jumus atilsi důsių.

«**at-łaiſtina**»—werta atłaidimo 29, 16; **atłáiſtiná** 38, 10 им. ед. ж. р. atłaiſtinas простительный, прощаемый.

at-łąkit (ligôni) 33, 18 посѣтить больнаго см. łąkau.

at-lą̊kimas 56, 26 м. посѣщеніе, навѣщеніе срв. у Юшк. слов. àtląnka. ж.

atminimas 34, 21 м. память; **atminimą** 10, 2; N. T. tatay darikit ant atminimo mano.

átpęcz ſugrîźo 39, 8 назадъ возвратился; CD idant jį atpęcz atimtų.

at-ſi-źada 24, 27 отказываются; срв. atźadéieuś.

at-wîrżt 59, 7 надѣлить, отпустить; CD bet dosney atwirższi (удѣлить) důnos brolems jo.

«**atwirżimo**»—atłaidimo 30, 7; **atwirżimas** м. отпущеніе, прощеніе (грѣховъ).

«**atwiżdi**» — átżwilgį 48, 29; atwiżdis м. вниманіе.

at-źadéieuś 5, 1 отрекаюсь см. źadét.

at-żuliłomus 3, 5 дат. мн.; вѣроятно вм. atżaliłomus срв. Бец. ист. стр. 274 atſzola Zweig; atźala Кос. отростокъ o sunûs jo, kayp atżałes aliwos aplinkuy stała jo; Шир. atażałos отростокъ tadu daug iższaknies ir iż kiełmo atażału iszauga.

be iokio àtzwilgio 7, 31 безъ вниманія; **turék átźwilgį** — atwiździ 48, 29; **àt-żwilgis** м. CD ant to iszmintingas at**żwilgi turedamas** teyp biło.

autúwo 47, 22, autuwas м. обувь N. T. ne nesziokit masznos, neg mayszelo, ney autuwo.

baimies Diewo 3, 17 **báimes** Diéwo 32, 30 страха Божьяго; baimie ж. CD teyp jog żmonęs dżius nůg baymes.

bat 3, 4; **baṫ** 29, 18; 37, 24 но. Читай бят, бять, вм. обыкновеннаго bet (бет), bȇt.

będriſteſṕ 4, 9; ßwętůių **będriſtę** 8, 31; bendriste ж. общеніе, общество, товарищество.

begałé ſtiprîbe 10, 26; **begâłes** — ne apréptos 44, 15; begalis безконечный CD kąg tad atadůsime Wieszpati sawam, uź tas wissas begałes geribes jo.

bei 29, 20 a; CD **bey** ir tůjeu iszejo kraujas bey wandů; N. T. beygi.

bewęliṫ 10, 10; bewæliju предпочитать CD ir bewelijos tukint

gerieus sawo szunis ir kuynus (szkapu, кобылы).

ir kitus biéſſus 25, 25 и другихъ бѣсовъ.

biłoi 3, 12; biłói 22, 17 говорить; biłôtiś 17, 4; bîło 31, 9; biłáu 22, 8; 50, 18; bîłomê 16, 30; 17, 16. byłôiomê 16, 2; biłókiģ 15, 9; gali but biłôta 50, 9; срв. N. T. Ir biła jiems: Imkite Dwase.

vź-błéſtanczê 51, 4; użblestu загасить CD ir płaukit mariosia ugnies seros, kuriji niekad ne użbłes; отъ błestu, błésčau, blésu, blesti угасить, униматься, убавляться. Кур. (Мильке) blésta vom Feuer schwächer oder kleiner werden; Кур. blèst междометіе вдругъ перестать.

blúźniia Wârdą Diewo 25, 1; хулятъ имя Божье, bluzniť хулить, кощунствовать CD subluźnijo: Ko mumus bereykia daugesń luditojų? Блр.[1]) блюзнйць врать, богогульствовать.

nu-bôſtumbime 38, 14; nubost опротивѣть, омерзять, надоѣдать CD nubos jiemus giwata, palaus wissos dumos; nubodus противный CD ne tiektai iż rojaus iżtremti tape Diewui ir wissam padarimuy nubode. См. bodet (bódu, -déjau, -ėſiu) sawim paciu omierznąć siebie; bodziuosi (Кур. bódźiůs, bódźiaus, bóſiůs, boſtis) омерзиться, чувствовать омерзѣніе CD kadąg W. Diewas teyp łabay bodis; bodus CD отвратительный kayp bodus ira duksejimas żmogaus sawimp paczią̨mp.

budas 35, 1 и т. д. способъ.

búrę 24, 26; отъ bùrti, buriù, búriau, bùrſiu Кур. заговаривать, нашептывать; латышск. buŕu, būru, burt колдовать напр. въ инфл. нар. пѣснѣ:

Buŕ mani bũri,
Zũg mani zagli;
'Nawar man niko[a] dareit
Par laimenis likumen.

burta колдовство; bùrtasжреб ій; burtinikas м. колдунъ. burtinikė ж. колдунья CD nessą tikray ne żiniump, ne bobump, ney burtinikiup (Prawdziwie bowiem nie do czarownic, nie do bab, ani do wróżbit).

«burſiniką»—gẹntį 50, 2; burſinikas м. товарищъ; CD ìr mosterejo ąnt bursiniką sawą.

«cnatas»—gamtàs 39, 11; cnátomis — gàmtomis 30, 17; «cnátoſe»—gâmtoſſę 50, 18; cnata ж. польск. cnota добродѣтель.

cžeſties — gêrbes 51, 24; czestis ж. честь CD kurem tessi czestis ir garbe be pabaygos.

czêſtawóia 50, 1; čestawoi чтить, чествовать, угощать. Блр. честовáць.

cziſtatá 33, 15 чистота ж. CD

---

[1]) Т. е. бѣлорусское по словарю бѣлорусскаго нарѣчія И. И. Носовича. Спб. 1870.

kuris del priwilio paczios czistatos nupełne tay saw.

ſu tokiû cziſtumų 39, 28; ſu tokiû cziſtumú 39, 1; cziſtumas м. CD idąnt kunus jų czistume iszłaykitumbey.

«czwiczyiime» — atmẽtimę 37, 24, отглаг. сущ. отъ cźwyczyju, -jau, -yti по Кур. = schlagen, stäupen: слово употребляется въ шутку въ польской Литвѣ.

ir dabôkis gẽrái 59, 31 остерегайся; CD weyzdekite tieg, ir dabokites to отъ dabot́, daboju смотрѣть за чѣмъ нибудь CD dabodamas kayp pirmas wietas rinko.

daiłé rąkų tawų 44, 3, ж. дѣло, производство CD nes tatay jo paczes bukłumas ir dayłe szatono (хитрость и штуки дьявола).

«dąkſtos» 47, 18 — vždęgeś покрываются Кур. dankſtaũ,— ſcźiaũ, — ſtýſiu, — ýti покрывать.

dargumą вин. ед. 19, 4, dargumas м. ужасъ, мерзость, гадость CD kû daugeus szwękumus Diewo praeyt wissus dargumus ir bjeuribes (szpetnośći) pragaro; dargus гадкій CD jey dreba priesz jû ir gerosios dwasios, ką daris dargųs (nierządni) ir dergetuway źmones; dargusis CD biło dargusis Luteris.

daritoẽs, arba ſutwértoiẽs dągáus 10, 30 Творецъ; ſutwerêiu arbu darîtoiu 11, 6; CD tewą wissagalintį, daritoję dągaus ir żemes.

«dauxinai»—paßwąkinai 51, 29; dáugſindamus 17, 19 daugſinu, daugſint возвеличать, расхвалять; CD daugsindami ir nesziodami Diewo kunûse musų.

daużitis ąnt źẽmes 50 25 ударится; срв. CD dauźit обличать, нѣм. geiſseln kurią kłajiojimą daużidamas Jonas Szwentas zotag (zaraz, скоро, сейчасъ) pridejo.

Deia—«bẽdá» 46, 2, бѣда, горе; CD O deja neszcziomus ir źindziąncziomus anose dienose; dejûju, dejût бѣдовать, горевать CD deje jumus kurie nų joketes, nes werksite ir dejûsite. Слово это въ русско-литовскихъ говорахъ мало употребляется. Dejûju, dejawou, dejûs'u, dejûti въ значеніи горевать встрѣчается въ Лауксодзе, на Курляндск. границѣ, Поневѣж. у. Ков. губ. и также у Гомалевскаго[1]) «Apłankimas Seniuka», Dunaburge, 1853, стр. 38 ibyldieje itratije ing kiema kaźykas (=kas źiń kas Богъ знаетъ кто).... apsystojes bajsej dejawa; стр. 42 lygonys dejawa больной ревѣлъ. Кур. dejà Wehklage, dejûti ächzen.

Deiwiſte 55, 15 Божество; ſu déiwiſtę 31, 5; но Diewîſtes 6,

[1]) Авторъ этой книжки родомъ изъ Янишекъ, Шавельск. у.

28 род. ед. и всегда Diewas. Форма Deiwas теперь не въ употребленіи (относительно 16 вѣка срв. Бецц. ист. 280) въ смыслѣ христіанскаго Бога, а пріурочена спеціально къ остаткамъ языческихъ воззрѣній какъ напр. deiwė чудовище (Росс. у.). Deiwe именно говорятъ въ говорѣ, гдѣ гласный ё сохранился въ формѣ ei и произносятъ deina вм. dëna. Срв. впрочемъ у Юшк. пѣсни Каз. [1]) 3, стр. 283 въ пѣсняхъ Ольсядскихъ паралельныя формы Déjvas Dëvas, żéjdas żẽdas и друг. Въ Лидскомъ у. Вил. губ. deweicis т. е. dėweitis употребляется въ смыслѣ луны.

«pa-dẽiwintoſp» — pałâîmintoſp 12, 23; pa-deiwinti 14, 10; pa-dę(æ)iwintomis 21, 10; pa-dẽiwintas 12, 24; блаженный отъ глаг. * deiwinu; Срв. пруск. deíwuts selig, epdeiwûtint beseligen, Бец. ист. deiwatas, fromm, Юшк. пѣсни Каз. № 1172 at-si-dejvóti прощаться. Другія формы корня Dëv-, Deiv-, приведенныя А. Лескиномъ [2]), діалектичны и оттого ихъ чередованіе сомнительно.

pri-dę̂kt, nûga p — 33, 17 прикрывать; CD tad prades biłot kalnamus: użgrukite ąnt musų, ir mażiemus kałnêlemus pridęnkite mus.

pa-dęrgſi (manimi) 44, 7; padergt брезгать отъ dergiu, dergt N. T. осквернять szitaypo szie sapninįkay kuna tiesa dergia, o ponistes nieku wercia; dergiamas CD отвратительный kayp yra źalingas ir Diewo dergiamas (Bogu obrzydłe).

d̃effetinâș 28, 16; вин. пад. Срв. defëtines Кур. = der Decem, по лит. deßimtinė заимствовано изъ др. русск. десятина «подать составляющая десятúчную долю съ имущества или дохода» (Даль).

dẽſtis 25, 29; deſtis—abſituri 14, 1; CD destis tay ne iźg szalies sekłos, kuriji gera ira (дѣется это не со стороны сѣмени, которое хорошо).

didźiâwimas—putłumas 26, 28 м. гордость; didżėwimų — łápumu 5, 2; CD reykia tadų iżbarstit tų kałnų didzewimą ... źmonių (trzeba więc znieść tę górę pychy.... ludzkiey); ib. kiek kartų pasikełay ing didziawimą.

didžturę rąká 52, 3; didźturis м. богатый, состоятельный CD żmuo nekuris buwo didżturis; didziaturis тоже CD tatay est łobingus ir didziaturius (maiętnych). Срв. didzturejimas м. богатство CD jog didżtureji-

[1]) Литовскія народныя пѣсни, Казань 1880—1882.
[2]) Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen, стр. 10.

mai jo dabar ne wissiemus yra pažistumi.

kas do priéźaſtis 46, 10 что за причина; ir kokſaiġ tai turétu bût do ſtebúkłas 51, 1 = слав. до. Срв. Брикн. Litu-slav. Stud. стр. 80.

dôſnai 59, 7, нар. щедро; teip dûsna ir didžture rąká tawá 52, 3; dûsnus щедрый CD o mes atadawejuy teyp dosniam teyp tįgey tarnaujame; dosneus CD ir tû dosneus (i tem hoyney), atpirkinejo żmogų prażuditą.

dôſnumo 58, 6; dosnumas м. щедрость; CD su kokiû noru, dosnumu, miełaszirdumu priima łatrą aną, kuris ji iżpażino.

dráuſkit 3, 12; drâudżê 27, 1; draudźia 27, 19; drauſt запрещать, возбранять, угрожать; vźdrauſtų 28, 10 род. мн. запрещенныхъ; N. T. o Petras jimes ji ant szalies, pradejo ji draust; uźdraudźiu CD bet ko anas jiemus daugeus uźdraude, tû didżeus skelbe; uźdraudimas м. запретъ CD bet jog jû ne geray wartojo, tay ira priesz Wieszpaties uźdraudimą; użdraudinet запрещать CD nessą ne tiektay įwadinet szwęntujų ape įstojimą, bet ir uż numirusius melstis indraudineje.

ſtiebai dagaus dręba ir wirpa po akim 47, 16; dræbu, dræbĕjau, dræbėt дрожать; CD ir żeme drebejo, ir ûłos skełdejo.

drin съ род. пад. drin mûſu giaro 10, 14; 10, 19 и во мног. др. случаяхъ для; CD nessą asz nų daug kęnczeu perregejimą drin jo.

drugêleis — petelißkemis 47, 18, drugelis м. бабочка; отъ drugis м. Сутк. мотылекъ.

«dukſies» — tikiės 14, 32; dukſétis 55, 28; надѣяться, Кур. dukſûs, dukſėtis; CD duksiju надѣюсь, o ne tiektay jis mumis duksis, bet mus dabar prieg tam drąsina; duksiosi CD dukszkis, sunau, atłeystos ira taw nûdemes tawos.

dukſeiimas 43, 23; надежда 39, 25; dukſeiimo CD kayp bodus yra duksejimas żmogaus sawimp pacziąmp (самонадѣянность). Срв. padukſis.

tawęſṕ dûſauiu 45, 12; дышать; dûſauiamê 20, 15; CD nes żinome, jog wissas sutwerimas drauge dusauja.

dûſt 3, 11; dûſi 9, 34; tê dûdis 39, 9; 39, 31; dûd 15, 13; 15, 27; 55, 34; 56, 14; dûk 60, 13; 55, 26; dûſtiś 30, 9; 30, 16 дается; CD kazg essi, idąnt mes atsakimą dûtumbim tiemus, kurie mus atsiunte; CD dûstis reget ir girdet. atadûmi 51, 18 отдаю; ata-dût 58, 10; CD ir nutweręs smauge (душилъ) jį biłodamas: atadûk ka skeli (отдай, что долженъ). pa-dûmi 57, 19 подаю; CD tewe ing rąkas tawas padûmi dwasią maną. Срв. padûtas подчиненный CD ir atejo ing

Nazarethą, ir bů jiemus padůtas; padůtasis м. тоже CD bet cze regime, kayp didzey padůtiemusiemus pikti Wieszpaties żałas daro; padůtinis тоже CD Wieszpatawimas jo, ąnt péczių jo, o ne ąnt peczių padůtinių jo. paſſidůmẽ — páſkíremus 20, 4 поручаемся передаемся; pasiduodineju подчиняться, отдаться CD anįs ne budami kalti, zokonuy nużemintay padůdinejoś.

dwẽiatẽ 28, 1 мѣстн. отъ dwẽiatas м. двойка, два.

dźẽugſmas 33, 13; 54, 26 м. радость, веселіе, CD O regedami zwayzdę pradżiugos dzeugsmu łabay didziu.

«edeſyia» 40, 29 мѣстн. ед.; êdeśių род. мн. 28, 10; êdęśiu тв. пад. ед. 51, 14; edésis м. кормъ, харчи; CD kodrinag ubagas su tawimi ne tur imt edessio.

ßitá eilę arba tů budú 39, 9; eile ж. очередъ, колея, способъ CD tay ira, nůg anų eyłe eyt.

êißkei 48, 4 явно. Szw. eyszkiey, Кур. áißkiai.

ẽkẽtę — wałkſna 46, 15; ẽkẽte ж. Кур. eketẽ прорубь, срв. ãkas, ãkis тоже.

êlgetą 50, 20; elgieta м. нищій CD elgietos ewangelia priimdineja.

«elgtis» — laikîtis 26, 25 вести себя; ęłkdamas 41, 11; ełgiosi CD ełgtųs nů szirdzey su artimays saways.

ẽ въ началѣ слова см. Матер. Срв. ẽſmi 21, 6; ẽſſmi 23, 27; ẽſt 20, 23; 23, 8; и т. д. ẽſſîbei 47, 13 отъ ẽsîbe ж. существо.

«fałßiwo» — ludimo nę téiſsáus 24, 4 (лжесвидѣтельства); fałßiwas 25, 8 фальшивый, невѣрный, ложный.

pér-gábentu 7, 3 перенести, переправить отъ gabenu доставить, CD gabeno pirmagimj bernełį W. Jezu ing Ierusalem; gabenuosi отправиться CD teyp ir męs paskuy ji gabęntis turime.

«gaiſtąti» — âłpſtati 51, 14; apgaißt 55, 4 пропадать, ослабѣвать; gaisztu CD teyp wel szitie kad prades gayszt.

walą gaißintų 41, 7 отъ gaißinů, gaißinti уничтожить, Кур. tilgen, aufhalten.

gàlis 11, 14 могущій, valens CD galįs: nesą padare man didzius dayktus tasay, kursay galįs ira.

gàlîbes 10, 1 им. пад. мн.; galîbẽ 18, 10 могуществомъ; galîbe ж. сила души, умственная дѣятельность, могущество.

gamint 27, 6 пріобрѣтать N. T. gaminkite todel, ne pena pragaysztanti, bet pena, kursay patenka amżinosp giwatosp.

gamtas вин. мн. 3, 3; 32, 12; 39, 11; gamtų род. мн. 3, 8; gamtomis — cnátomis 30, 17;

gamtump 4, 9; gâmtoſſę 50, 18; gamta ж. добродѣтель. CD afierawoje jie auksą, o tu afierawok jam twardimą ir gamtą. Отъ корня gem родиться, gamta прирожденная способность, дарованіе, virtus.

gą́dźe̊us — mielaus 27, 24; 60, 2; «gadzeus» — pige̊us 22, 27 нар. скорѣе. CD idant gandźeus praſzitų Barabôſzeus, a Jezų nużuditu. (Гтл. Dauksza 168); ibid. gąndziaus: turetų gąndziaus żmogus, czia ąnt to pasaulo darit didziausius gayłejimus.

garſticżios 4, 5; garſticzia ж. горчица; CD patogi yra karaliste dągaus gruduy garsticzios.

gáuſſu wáiſsiu 3, 11; gausus щедрый, богатый; CD bet jey numirs gausų waysių atnesza.

gieſmių̨ gêdißkų 27, 11 отъ gêdißkas срамный, безчестный.

gęiduléis 40, 23; geidulių̨ 54, 17; geidułâmus 52, 12; geidulis или gæidulis м. похоть; CD nuwiłk Adomą seną ji su piktumays ir geyduleys jo; N. T. idant jam pakłusni butumbit geydulûse jo.

geiſt 16, 14; ge̊iſt 23, 2; geiſt 49, 10 желать, хотѣть; geidżiú tawęs 49, 13; géidźia 49, 16; géidže̊me̊ 20, 9; géidzemę 20, 30; gęiſk 24, 5; ge̊iżdamii—čžidami 22, 31 желая; tûri bût géidže̊mi 50, 4 должны быть желаемы; CD geydżamas желанный idant pamatitumbime, kayp tay geydzamas Wieszpats; geydzemas тоже kad musiump eyt gentis koksay miełas, o łabay geydzemas; geydziamasis тоже idant tůjau ir ąnsay bałsas geydziamasis butų musump pagręsztas; geydzias похотливый bet tiemus żękłamus priesztarauja łapanay geydziąję; geystatis тоже o mażiteli mażiteliemus geystasis; geystinas тоже ir garbę dągų ant kurios nieko ner teyp geystino ir troksztino.

«genties» — priétęle̊us 49, 3; gę́ntį—burſiniką 50, 2; gentimi 39, 31; gentis общ. р. пріятель CD gentie, ko atejey? N. T. kałbejo jam wiens isz tarnų wirausio kunigo, gentis to, kurem buwo Petras nukirtęs ausį. Въ инфл. нарѣчіи Динаб. у. Вит. губ. džinte (=ginte) общ. р. тоже самое, что draugs, bidreniks только въ спеціальномъ примѣненіи къ пчелиному братству. Mäs ar tewim džintem мы съ тобой въ сябряхъ; jis muns džinte онъ мой другъ, т. е. держитъ со мною вмѣстѣ пчелы. Срв. bičûlis землякъ, братушка; первоначальное значеніе пчеловодъ, или по жаргону Виленскихъ Бѣлоруссовъ «битникъ», (оттуда битникоўство) т. е. тоже самое, что džinte, gentis, bitenikas, сябръ.

giẽrai 4, 8; gẽrâi 27 24 и т. д. вм. geraî хорошо.

«geradzia» — gẽropadârimą 51, 9 благодѣяніе.

géradárimus 57, 17; geradârimus 59, 20; gẽradârimus 60, 1; gerodarimus — gerîbẽs 40, 5 (за) благодѣянія.

gẽrbiu 21, 8; уважаю, почитаю gẽrbk (têwa táwą) 23, 31; CD тоже. Срв. ib. gerbesnis ąnt kurio niekas grażesnio, niekas geresnio, niekas gerbesnio .... ne gali but; gerbtinas достопочтенный ibid. ir iszmintingas ragina, idant girtumbime wirus gerbtinus.

gerêtus 4, 2; geretųś 8, 7; хорошо жить, наслаждаться idant..... ſawimi gerêcziоś 46, 12. Срв. gerejimas м. роскошь, утѣха CD gerejimas jo butų giwęnt su mumis ir musimp.

io pagẽſtúmbeis 51, 11; отъ paſi-geñdu, gedau, geſti вспоминать кого, скучать.

is-sî-giẽre 3, 14; ßirdin iſsigiere 4, 8; issigiert веселиться; gieriuosi Szw. pats pinktas tiktay gieyde gieray turetis ir gieretis; ibid. kayp daug gierejos łepinimos, teyp didi duokite kunciu ir werksma.

giama 10, 20 вм. gema; срв. gêma 6, 28; gẽmamẽ 30, 14; отъ gemu, gim'au, gim̃ſiu, gimti родиться.

«giditoio arba liekoreus» — wáiſtitoiaus 45, 31 род. ед. отъ giditojis м. лѣкарь. Кур. gý́dytojis. Срв. iż-gîdit 45, 32 вылѣчить.

giltines arba mirtįes ámżinos 5, 28; giltines 11, 31; 12, 2; «giłtines» — mîrtiés 45, 27; giltine ж. смерть CD kas mumus ąnt gało giltine atnesza. Значеніе это въ современномъ языкѣ потерялось: giltinẽ по Кур. die Todesgöttin, олицетвореніе смерти. G — źmôgų paſmáugiá смерть человѣка удавила, или paſuka свертѣла (ему шею). По Нес. говорятъ giltinê sukka, когда повальная болѣзнь много людей губитъ. Kad tavè gi'ltine użsmaugtu. Чтобъ тебя гильтинė задавила! говорятъ въ Кронск. вол. Трокскаго у. Ги́льцинė называютъ человѣка исхудалаго, который идетъ какъ олицетворенная kvarába т. е. хвороба (Олькен. вол. Трокск. у.). По представленію литовцевъ Конявскихъ [1]) Ги́льцине лѣзетъ больнымъ въ бокъ и колетъ ихъ, или причиняетъ имъ боль въ груди (Gilcine kóke apsirgotam lindo ṡonin arba päcō^{a}s). Подобныя представленія о гѝльтине существуютъ и у Латышей и Пруссовъ. По Ульману ги'льт'енс «einer, der schwach auf den Beinen ist; abgezehrt; Todtengerippe; eine verlarvte Per-

[1]) Коня́вá въ Лидск. у. Вил. губ.

son, die den Tod vorstellt. Въ инфл. нарѣчіи Витебск. губ. Динаб. у. Прельск. вол.[1]) ругаются: чтобъ тебя Джильтине убрала Kai tewi Dżiltiné nūraut! или Dżiltiné najauka Джильтине неладная! Въ Пруссіи пугаютъ дѣтей gältän-омъ, образомъ смерти и страшилищемъ (см. Нес. Thes. ling. Pruss.). Выраженіе лексикологовъ Giltine «die Todesgöttin der Litauer» точно такая же книжная выдумка, какъ и Велёна, о которой подъ словомъ wẽlinas говорится.

gimdiwé 11, 2 родильница, родительница; CD ir todrinag tawę pałayminta wadina wissos gimines gimdiwe Diewo.

gintų 7, 11; ginu, ginti охранять CD tad mokitiney noredami jo gint; ib. o kiti begedzey wienu żodziu gina; ginuosi, gintis отказаться CD tataygu ira Mistrą sakiot, gintis essąs mokitinių jo, kodrinag nusidejęs żmogus gintųs jo nesziot. ap-gintas 44, 1 отъ apginu, apgint защищать CD jissay apgins mus. vż-gines 43, 22; vżgint отвергать CD tu kas essi? ir iżpażino, o ne użgine; iżpażino jog nesmi asz Christus.

[1]) g передъ e, i переходитъ въ дж въ этомъ говорѣ, срв. напр. еще jis muns dżinte онъ мнѣ родня (братъ, компаньо́нъ, пчелиный товарищъ). См. gentis.

gîrẽmẽ 20, 4; giriu, girt хвалить N. T. jog asz esmi Apaształu Pagoniu, tarnawimą mano giriu. Срв. girimas м. хвала CD o mes dżiaugames iżg girimo kitų żmonių; giremas достопохвальный CD kuriůs tu, ir giwatoja, ir numirusius prajeways tułays skelbiączcys giremays padarit teykeys. См. pa-girtas.

giwata 14, 13; 43, 24; ж. жизнь; giwâtos 3, 20; 51, 1; 45, 28; giwâtą 9, 2; CD jame giwata buwo, o giwata buwo szwiesumu żmonių. По Нес. gywatà жительство, крестьянство, крестьянскій надѣлъ (Leben, Wohnung, Grundstück, Bauernerbe), у Доналейтиса[1]) X, 175 пропитаніе, содержаніе: «Jr kożnám sawo wàlgį, bei gywàtą paskýré». Срв. животы, у Даля «у него всѣхъ животовъ одна избёнка». По Бродовскому gywatà Hofraum = këmas, atšłeimas.

giwatés 24, 24; giwate ж. змѣя, N. T. gilis giwates ira po łupų jų. Противъ укушенія змѣи, называемой по литовски giwáte', существуетъ особенно въ Свенцянскомъ уѣздѣ, Вил. губ. много заговоровъ. Шептунъ обыкновенно старается не называть змѣи по имени. Въ Линкмянахъ Св. у. Вил. г. употребляютъ слѣд.

[1]) Ch. Donalitius' Littauische Dichtungen, ed. Nesselmann стр. 124.

наговоръ (aśkałbejimas no giwātes): «pikta giwāt'a inkunda. Matina Dëwa ištara, Wëšpats Iezus prižadëja, kad piktas giwátas gëło= (gėlà ж. р. Кур. der heftige Schmerz) atpułs; злая змѣя укусила. Матерь Божія заговорила, Господь Іезусъ примолвилъ, чтобы опухоль злой змѣи опала». Говорить надо эти слова отвернувшись отъ солнца девять разъ не переставая, три раза на хлѣбъ или девять зернъ хлѣба. Другой древній заговоръ записанъ мною въ Лабонарахъ, въ той же волости Свенц. у. Вил. губ. «sauła soułi, mėno mėnaśu; ż'äm'a ż'emi, up'a upi, nu-eîk tu giwâte skrad'u ż'emi Солнце — солнце, мѣсяцъ мѣсяца; земля землю, рѣка рѣку, уйди ты, гивāте, скрозь землю», сказать это нужно при восходѣ или заходѣ солнца три девять разъ и каждый разъ нужно плевать на камень. Другія наговоры см. въ моемъ отчетѣ о поѣздкѣ къ прусскимъ литовцамъ. Изв. И. Р. Г. О. 1885 г. Т. 21, стр. 110.

głápſto 50, 2 обнимаетъ, прижимаетъ къ себѣ; głapstau głapstit CD su didżių dzeugsmu jį ąnt ałkunių sawų nesziodamas, buczĭůdamas, głapſtidamas. Срв. glapstimas м. CD o kazg kad prieg tam prieyt... głapstimay.

wiles glitéiimas 55, 7 см. litejimas прикосновеніе.

pri-góbs 44, 7; отъ gobiosi, gobtis стремиться къ чему CD ir su kokiu geydulu gobtis jop (garnaç się do niego); gobeimas м. Gier, Begierde N. T. weysdekit, o saugokites wisokio gobeimo.

«godás»—troßkumas 28, 30 жадность, Сут. прихотливость N. T. pagiwenimas jusų te est be godo ir te pakanka jumus tů, ką turite.

iźġ baiſſaus gômurio nůdemes ṗrákêiktós 46, 14; gomuris м. пасть CD o nori iż naujo ilist ing gomuri wiłko prakieyktojo.

graudinti 7, 29; graudinu предостерегаю CD bet idąnt ji graudîntumbey ir pajeszkotumbey. i-graudenam 3, 24; ingraudint предостерегать CD kurie įgraudinti nůg Angeło negrįżo daugeśn jop.

grâudumą ßirdés 44, 31; graudumas м. скорбь, грусть, сокрушеніе.

graudźę (graudžæ) ßirdimi 45, 17 сокрушеннымъ сердцемъ; graudus прилагат. грустный, скорбящій.

grauſmę 40, 28; auġinť grauſmêiȇ воспитывать въ страхѣ (боязни грѣха) 26, 21; grausme ж. угроза, острастка, предостереженіе. N. T. sunau mano, ne wersk nieku grausmus Wießzpaties.

«grážu»—ßwąkų 50, 2 мило, прелестно; meiła graźiaię 52, 33; grażus чистый, прекрасный. CD ir bukite czistays arba grażumis; ir nuemęs kuna inwiniojo prastirion graźion.

«grażumas» — ßwąkumas 50, 5 красота, прелесть; CD neczistam grażuma bałtos gałwos; neturi ney skaystumo, ney grażumo.

iź-gráźint 44 9; pa-grâżint ſau 60, 4; grażint украшать CD kuriûs teyp łabai pepinate ir grażinate; CD płaukays grażintays szwąkey daug żmonių priwobinejo; CD małdas jusų darbays miełaszirdingays pagrażikinte.

grinieii 33, 2; grinûių 34, 13; grinám' źmôgui 49, 9; grinóſṗ dúßiosṗ 49, 29; tůs grînus námús 52, 5 grinas голый, бѣдный CD bat atays grinas, romus, o nużemintas sededamas ąnt asiliczios ir ąnt kumełelo jos.

grînumo—vbagiſtes 41, 20; grinumas м. бѣдность.

harda, Helias, herelis (орелъ), horas (воздухъ), hożas (козелъ), hukis (домъ), humas (умъ) и друг. слова съ «h» въ началѣ словъ см. выше въ Матеріялахъ.

«iczidami» — gẽiżdami 22, 31 желая (?) отъ iczit̕ желать. Срв. su-jiško онъ началъ искать Нес.; Срв. блр. исциць поступать по чистой совѣсти, уи́сченние удовлетвореніе. Iczi-: jišk- = ißcźias (ясный, явный): iškus (aißkus).

«ne i-ſi-iłgſtumbime»—idąnt nẽ nubôſtumbime driń prailginimo 38, 14; i-ſi-iłgstu скучаю CD todrinag ne wienas te ne iszilkstaś kriżiumi.

iłgái 44, 21 долго.

Iłgłukéimas 33, 14; у Ширвида iłgalukieimas м. терпѣніе.

im-mąkßtint 52, 24 смягчать, трогать; CD kurį, pirm iszmirkęs ir immąksztinęs wąndenije impiłe nasrûsu sęniuy; CD kuris ir paczius akmenis immanksztint gałetų; срв. у Нес. pa-manksztint snẽgą ростаять снѣгъ den Schnee erweichen, aufthauen; manksztinti смягчать, успокоить weich machen, zähmen, lindern.

im-pûlau 46, 15 впалъ; CD ar ne abu dûben impûła; срв. impuldinet CD idąnt jumus ne dûtų daugiaśń nûdemiosn impuldinet.

in-gi 15, 18; ing 15, 19; 9, 16; ing 10, 7; и т. д. вездѣ вмѣсто į, i въ; CD ir atajo ing Betphage, permayno dûną ir winą ing kuną ir kraują sawą.

in-git 14, 32; in-giṫ 15, 3, достать, достигать; i-gîie 5, 4; idant i-gitų 8, 9; yn-gitumbim 15, 4; y-gis 47, 21; CD pałayminti miełaszirdzey, nes jie miełaszirdumą ingis.

«igyiimo»—ąnt apituréiimo 17, 9; ingijimas м. полученіе, достиженіе, Bals. idant rupintume mes. . . . ape ingiima dangaus.

įgraudinimas 7, 28; igraudinimas 25, 31 м. угроза, предостереженіе; CD idąnt teyp meyłus ir didis igraudinimas motinos musų Bażniczios Sw. musimp paniekintas ne butų. См. graudint.

į-iudintas 48, 8; įjudinu побудить, двигать CD ir jog wel, kad jis miegojo, tas sujudimas kełeś, ir įjudino mares.

ikuniwimo 6, 24, или ikuninimo: въ текстѣ это слово неясно печатано; у CD įkuninimas м. воплощеніе: ąnt didesnio meylįgumo uź įkuninimo Wieśpaties. Hec. приводитъ įsikuninnimas, įsikunijimas Fleischwerdung; Bell. стр. 4 kas tay eft ifikuninimas.

įkwepimo 59, 24; įkwepimas м. Кос. вдохновеніе, внушеніе: tas atejo isz įkwepimo Dwases szwentos Baźnicion. у Шрв. įkwapas.

įfpét 43, 8 предполагать, отгадать, намекать (vorhalten); CD kayp jiemus tą sųkų neteysumą įspeja Petras Szwentas.

i-fsi-ßaknia 5, 8 вкоренится; Кос. o dabar įaugay ir įsiszaknijey ąnt pikto padejma jamuy.

ne į-źagtos (Mêrgós) — ne pateptos 45, 14 пречистой Дѣвы, не замаранной; įżagtasis CD нечистый, kad įżagtaji Dwasia (духъ) iszeit nůg żmogaus; ir kurio buwo kibinami nůg dwasių inżagtuių, pasweykinami buwo; inżagiu замараю, оскверняю; Кур. źagiù, źagiaũ, źàkfiu, źàkti unrein machen, verunsehren.

y-żęge 12, 25 вошелъ, вступилъ; CD kad Iezus įżenge łaywen; ir ing dągų įżęgie.

ape i-f-feneiůfius 3, 21 читай į-si-senejůsius про закоренѣлыхъ вин. пад. ед. отъ įsisenėjusis, причастіе отъ įsisenėju закоренѣться; срв. тоже įsenėt' устарѣть CD bet ir łabieus czistijo aną įsenejusią żayzdą.

įźůlumas — kreiwumas 44, 12; įźůłumų—neteisibiu 44, 15 род. мн.; «inżůłumus» — krêiwumús 53, 32; įżułumas м. безбожность, gottlofigkeit. CD iżpazįsių ąnt sawęs neteysibę maną, Wieszpati, o tu atłayday įzułumą nůdemes manos. Срв. ibid. įźułas м. безбожный ar tokia szirdimi kreywa įżuła Diewop ne nupełney, idąnt tawę jau ąnt amżių apłeystų; įżuley нарѣчіе, безсовѣстно CD didis ira iżganimo waystas antrą kartą ne darit to, ką įżuley darome.

îpaczei 51, 17 особенно.

«ifcios» — widuréi mano 50, 16; 52, 23; ing îśćia 51, 25; iścioie — źiwáte 7, 2; 11, 15; iśćioię

— źywate 54, 4; iſcioię — żywate 47, 12; iſcia ж. внутренности, чрево, животъ = цс. исто, истеса νηφροι renes. CD kursay buwo pramintas nûg Angeło, pirm neg iscioje pradejos. Брод. iščos им. мн.

issîgiẽre 3, 14 см. giẽr-

ißałkuſi 51, 13 см. ałk-.

iż-gulditis 12, 14; iż-guldit 14, 11 излагать, перевести; iż-guldżeś 5, 18; 5, 24; 5, 26; iż-gulditas 1, 6 переведенъ; срв. 35, 5 pẽrgulditas.

ißguldimas kredos arba ſuguldimas Apaſtalu 10, 3; ißguldimas 16, 15; 24, 8 и т. д. išguldimas м. объясненіе N. T. o kitam iszguldimas lieżuwių.

«ißkados» — źałós 27, 15; ißkada ж. блр. шкода = потеря, порча.

ißmintis 34, 21 разумъ, разсудокъ, мудрость; Ißminti 10, 1 вин. ед.; 10, 2; CD o Iezus dauginos iszmintije.

drin iß-reißimo 6, 22; для показанія, объявленія; Шрв. išreiskimas; глаголъ išreiškiu: срв. ap-rẽißke.

i-ſsi-manit 4, 8; ißmanáu 10, 8; ką iß-manai 8, 14; 10, 7; iß-mano 8, 15; iszmanau понимаю, разумѣю, подразумѣваю CD o iszmanete tatay wissa? N. T. wienok norime nûg tawęs girdet, ką iszmanays; iszmanausi CD jog ney iszmanitis, ney suderet bieduley gali; Нес. iszmanau wahrnehmen, begreifen, klug sein.

iżganitoies arbá izgéłbetoies 5, 25 спаситель; iżganitoiii 6, 8 вин. пад. ед.; iżganitojes м. CD nes uzgime jumus szią dieną iżganitojes.

iź-girſť 44, 20 услышать; Нес. zu hören bekommen, vernehmen, erfahren, узнать.

iż-grázint 44, 9 см. grażint.

iż-łôiot 37, 20 выругать; CD o jie tawe arba iżtreme arba iżlojojo.

iżpażinimo—spawiedies 38, 17; pirm paſiſakimo arba ißpażinimo nûdemiu 44, 28; yßpażinimą nûdemių—ſpawiedi 44, 30; ißpażinimas 46, 28 и въ мног. друг. мѣстахъ исповѣданіе грѣховъ, исповѣдь; CD pirmieus iżg szwiesių ludimų ir iżpazinimo Daktaru wissų amżių.

iż-płudo точилась 45, 23 срв. plûſta.

gẽrių iß-rowimú 54, 17; išrowimas м. вырываніе, полотіе CD tad tays żodzeys ne uźdraudża Wießpatis iszrowimo, nużudimo to, arba szio źmogaus pikto. Глаг. isz-rauju CD ne: idant ertes rawedami (или raudami[1]) kukalus ne iszrautumbite draugia su jeys ir kwieczių.

iżtiſſai — zupełnai 45, 17 досконально, вполнѣ. Срв. Кур. iß-tiẽs fürwahr.

---

[1]) Подъ словомъ rauju ibid.

idant iź-tiſtumbei tawą ßwęczæuśią rąką 48, 23 чтобы ты распростеръ бы свою святѣйшую руку; teikis iźtieſť ſaldźiâsiễs, ir miéłaiễs rąkás tawás 53, 1 изволь вытянуть сладчайшія свои и милѣйшія руки; CD iżtiese rąką sawą ant pawayzdo mumus; ir iżtiese szakas sawas nůg marių net ik marių. Кур. tiễſti gerade machen, strecken.

iztrêmimu 20, 18; ištremimas м. выгнаніе CD kurįs persekiojimo arba isztremimą drin jo kęst turejo. См. trem.

j замѣняется буквою i.

iễi 25, 29; 19, 2 и т. д. если; у Спрогиса [1]) jai. Срв. jai-g 17, 25; iễi-g 60, 8; iai-gu 14, 5; 14, 7.

iễßkośiu 45, 12 вм. jěškos'u поищу.

iauſtų 40, 16; jautu, чувствую слышу. Bals. Wos jog ką dwasi jautu sawimp (чуетъ въ себѣ); Кур. jaućźiù, jaûſti. Отсюда— prë-jauta предчувствіе, совѣсть см. ниже «prieiautos»— ſiełós 37, 3.

judinu привести въ движеніе, трогать, задѣвать CD idąnt żodzey jo daugeśń rustibę ramintų, o ney ją judintų. Срв. выше injudintas, jundù, jùsti зашевелиться. Отсюда производить можно ятвяжское имя Юндилъ=сподвижникъ, двигатель.

su nễkaltibe su iųktos 3, 9 (молодости) свыкшейся съ невинностью; junkstu junkti привыкать см. «pá-iunk» — paprâte 7, 31.

«kabączam» — kârączễm 43, 12 отъ kabu kabëti висѣть; CD kabejo daugeśń neg per tris wałandas; N. T. ant tų dwiejų prisakimų kaba wissas zokonas ir pranaszay.

kacźieiba 3; kaczieb 3, 15; kaćźiéb 4, 5; kaczeyb Кос. kurie kaczeyb dabar buwo netikiji.

kaimînus 41, 26; kaimýnas м. сосѣдъ, подданный; CD kayp redey ir apweyzdejey kayminus sawus.

į-kaitintumbei 50, 28; įkaitinu пригрѣваю.

niekaď nễpabęgemóſp kałacioſp 54, 23; отъ польскаго kolacya.

«kâlini» — ſaitini 33, 18; kalinis м. невольникъ N. T. Powiłas kalinis pawadinęs manę praše. Срв. kaline ж. тюрьма, плѣнъ CD Wieszpatie, pazopostijęs esmi eyt ir ing kalinę ir ant numirimo.

kanczią 7, 15; kancziosn cźyßcễus 14, 17; kanćźių 14, 16 род. пад. множ.; kanczias 14, 20; ing ámžinas kanczễs 14, 27; kanczia ж. мука, мученіе; CD kanczia jo ir mumus żękłu pakłusnumo, romumo ir kantrumo.

pa-kąka 14, 6 хватитъ; pa-kak-

[1]) Юридическій актъ 1651 года съ присягою на литовск. яз. Зап. Имп. Ак. Наукъ т. 48, стр. 17.

tińái 37, 8 вдоволь, достаточно; pa-káks — ganá 44, 17; vß-kaktumbit 14, 27; отъ «kąka» хватитъ, довольно, CD uż du szimtu graszių dûnos nę kąka jiemus.

kántrîbes 54, 17; kantribe ж. терпѣніе.

kąntrus 40, 12 терпѣливый; нарѣчіе: kąntrei 33, 25.

kąntrumo 40, 13; kantrumas м. терпѣніе CD iżgirdę żodį, użtur jį, ir waisių atnesza kantrume.

kareis Angeło 13, 2 мож. быть отъ karias м. войско; CD ir paniekino jį Herodas su kariu sawu.

ąnt wyſſú kûrų 12, 28; kuoras м. хоръ CD ne tarp kûrų Angełų, bet tarp bandikszczių (bąndiksztis [1]) м. скотъ, животное) dargajų.

kârączêm — kabączam 43, 12 висящимъ, отъ karau, karýti; CD kam smertis ant musų wissur karanczios neregime?

kartu 7, 15 горько; kartús palitêtas, 46, 1; CD kur łabay kartu regessis, kas cze sałdu regejos; ibid. jog jam dawe gert wieton atauszimo kartu gerimą.

karunawôiimas erßkeczių karuná 57, 4 коронованіе терновымъ вѣнцомъ (короною).

kathechiſmelú 4 уменьшит. отъ kathechismas катихизисъ.

[1]) Срв. banda ж. ibid. Кос. скотъ.

kaukús 25, 25 см. Введ. стр. XX, XXI; kaukas м. хлѣбной ужъ. Kaûk-ſpênis м. по Кур. въ Пилкаленъ белемитъ, чортовъ палецъ. Такое же значеніе имѣетъ это слово kaukspenís, kaûspenis, (въ Кроняхъ) или kaukaspenis (въ Онушишкахъ) въ названныхъ и другихъ волостяхъ Трокскаго уѣзда, Виленской губ. Каук-спенисъ на Жмуди называется «Laumes papes» соски Лаумы. По сообщенію г. Рубшиса изъ Швекшненскаго прихода, Россіенск. у. Ков. г. каукъ вообще слуга нечистаго духа, бѣса (biesus). Его воображаютъ то въ видѣ *совы*, то въ видѣ *огненной летучей змѣи* [1]), и иногда въ видѣ котенка (см. литовскій разсказъ объ этомъ въ приложеніи). Чтобы пріобрѣсти каука, говорятъ, нужно въ Мемелѣ [2]) (по лит. Клайпедѣ) зайти въ какой-то таинствен-

[1]) Въ латышскихъ повѣріяхъ огненный змѣй этотъ называется *Пукисъ*, см. о немъ и о каукѣ Бец. нар. стр. 61—67.

[2]) На Литвѣ, въ Купишкахъ, Вилком. у. Ков. губ. тоже самое разсказываютъ про Ойтвара (Oitvaras). Ойтваръ ночью является въ образѣ летучаго змѣя. Ему ставятъ на чердакѣ яичницу. Вѣрятъ, что богачу крестьянину онъ носитъ хлѣбъ. Чтобы его добыть нужно ѣздить въ г. Ригу, гдѣ продаются такія уголья, изъ которыхъ онъ зарождается и принашиваетъ потомъ разное добро (padét reike kłáten, té ónis atóneša wisók'es geribes). Говорятъ, что Бѣлоруссы Вилейск. и Свенц. уѣздовъ знаютъ такого же ужа подъ названіемъ Якуперъ (?).

ный домъ, въ которомъ живутъ нечистые духи, принявшіе видъ людей; тамъ нужно расписаться собственной кровью т. е. продать свою душу. За то нечистые духи даютъ или много денегъ или каӯка. Каӯкъ служитъ человѣку, продавшему свою душу, до самой смерти и доставляетъ ему всё нужное: деньги, хлѣбъ, кормъ для скота и т. д. Деньги имѣютъ то свойство, что онѣ у другаго человѣка не остаются, а возвращаются. Чтобы отдѣлаться отъ каӯковыхъ денегъ навѣрняка, надо отдать ихъ за меньшую цѣну, чѣмъ ихъ номинальная стоимость, 20 копѣекъ наприм. за 15. Тогда деньги, какъ бы поруганныя, не возвращаются и остаются у того, кому онѣ отданы. Хлѣбъ каӯка никогда не уменьшается и вообще вещи, доставленныя каӯкомъ, обладаютъ чудесными особенностями. Каӯкъ приноситъ всегда вещи отъ тѣхъ людей, которые съ нечистыми не находятся ни въ какихъ сношеніяхъ. Каӯки бываютъ двоякіе, добрые и злые. Добрый каӯкъ достаетъ вещи не отъ людей, а изъ такихъ мѣстъ, гдѣ вещи эти лежатъ безъ употребленія и никому не нужны. Такъ каӯки напр. деньги выкапываютъ изъ земли, берутъ хлѣбъ, оставшійся на поляхъ послѣ жатвы. Добраго каӯка вывести можно изъ яйца. Есть повѣріе, что пѣтухъ двадцати лѣтъ кладетъ яйцо. Это яйцо нужно положить въ кувшинъ съ пухомъ и на этомъ кувшинѣ баба должна сидѣть три мѣсяца. По истеченію этого времени изъ яйца и выходитъ каӯкъ.

ąut káľno káukoľes 57, 5; N. T. o jiszay neszdams križių sawo, iszejo ant tos wietos, kurę wadino kaukolų wieta. Кур. káukolė черепъ.

ing kiżêľą io ſu Maiéſtetú tawú atáit teikéis 51, 12 въ хижину; CD ir nieko kito ne regedami tiektay prakurtą ir kiżelą; срв. тамъ же kiźie: iog newertas essi, idąnt Wieszpatis turetų misernon, smardzion kiżion tawon inźegt. Изъ русск. хижа лачуга, шалашъ; или хиза (Даль); блр. хижка Нос; срв. у Брикнера Frmdw. польск. hyž, chyž. У Ширвида cháľupá — kiźie.

dékawoiimas kľentis Nůg wâlgimo 58, 9 читай keľentis отъ keltis подыматься, встать.

ßytamê áßarų klóniia 20, 16; klónis м. долина; по Кур. eine niedrige Stelle im Acker. срв. N. T. wissokis kľonis bus papilditas, ir kożnas kaľnas, ir kaľnelis bus pażemintas.

krauiês 30, 1 и т. д. вм. kraujas м. кровь.

«kraupludi» — krauio pľudimą

48, 19; kraujpludis м. кровотеченіе.
kredo arba ſámbares Apáſtałų 8, 18; kredą arbà ſudeiimą Apáßtałų 9, 4; iżguldimas kredos arba ſuguldimàs Apaſtalu 10, 3; krédoie 8, 16; латин. credo.
«kreiwumas» — įźûłumas 44, 12 м. кривда, безбожіе; krêiwumús — inżułumus 53, 32; CD pażeystas ira drin kreywumų musų.
«kreslo»—ſôſto 47, 4; kreslas м. кресло.
kriefą 8, 2 kriesas м. срв. Бец. ист. krießus kreuz.
kúniguy 28, 11; kunigas м. священникъ. По Нес. вообще баринъ, jeder vornehme Herr. Въ Трокск. и Лидскомъ у. Вил. губ. употребляется глаголъ kunigawoć = плакать, причитать. Куниговање по блр. или «по просту» тамже= свадебное причитанье.
kunigîſte 30, 3 ж. священство.
laidzes 3, 15; łaidziosi отправиться въ путь CD łaydós kelu, ir atejeingIeruzalem; пускаться во что CD nerejkalingų geydułų iżg naujo łaydzemes. at-łáid' 15, 14; 15, 29; at-łáiſk 43, 14; 43, 20; at-łéisk 43, 21; at-łe(i)st 43, 20; at-łaidai 43, 21; mẽs át-łai-dżẽmẽ 15, 14; 15, 29; CD at-łeydziu отпускаю atłaysk jiemus, jog neżino ką darą. ap-łáisiẽs—praſtos 42, 21; ap-łaydziu оставляю CD kas norint apłays moteri sawo. da-ſi-łaidoś 41, 32; da-ſsi-łaisṫ 44, 12 допускать. ßirdimi nu-łáista 43, 9 сердцемъ скромнымъ: отъ nułaydziu спускать CD idąnt dągos ir debeses nułayſtų su rasu. per-łaidzia 18, 28 пропускаетъ; CD kur ner wino, tad nekurie perłaydzia ału ir medų. pra-łaidai 43, 12 простилъ.
łaikîtis — elgtis 26, 25; 26, 26 вести себя; kadąġ ſu manimi teiṗ teikeis łaikîtis 52, 19; łâikos 52, 20; CD ąnt gało turime su wisays pakajuje łaykitis (пребывать).
vż-łaiko 3, 15; vż-łaikîſſimẽ 27, 26; vżłaikau сохраняю, спасаю N. T. nes kas noretu użłaykit duszią sawą, prażudis ję; отъ łaikau, łaikýti держать, сохранять.
łaimi łabai tai yra ßirdis 49, 30; łaimîii 54, 21; laimiẽi 60, 5; отъ łaimis счастливый CD eykite ir apwaykszcziokite szitą łaymią dieną.
łáimiṅt 52, 5 благословить; CD ir jissayeme jį ąnt ałkûnių sawų ir laymino Diewą. pa-łąimyſiś 42, 20; pa-łaiminês 51, 31; CD eme dûna, ir pałaymino ir łauże ir padawinejo jiemus; прич. pałaiminta 49, 30 благословленна; pałaîmintoſṗ giwâtoſṗ—padeiwintoſp 12, 23; pałaymintasis CD ataykite pałaymin-

tieji Tewo mano, apwilskite karalistę jumus pazopostitą.

łaistimas 3, 5 м. поливаніе.

at-łąkit ligôni 33, 18 навѣщать больнаго; CD ir jog Diewas atłąke żmones sawas; N.T atłankit (навѣстите) siratas ir naszłes warge jų. ap-łąkdami 27, 3, apłankau, apłankít посѣщать CD kazgi ira żmogus, jog atmeni ant jo? Arba sunus żmogaus, jog apłankay jį? apłankimas м. навѣщаніе CD idant... garbintu Diewą dienoje apłankimo; отъ łąkau, łankít посѣщаю, CD ląka ir mus dabar wisu metu.

łâpint 26, 22 баловать, лелѣять; CD łapisiegu sunu, ir gandįs tawę, o jey żaysisu (играть) sunumi, nuludįs tawę.

«łapumas» — didźiâwimas (?) 28, 28; высокомѣріе, гордость, изнѣженность CD ir padarisiu gałą lapumuy netikinczų; срв. łapus гордый, роскошный CD jeygu mes nekurie teyp łapus budami pakęst negalime.

łaßêli 56, 9; уменьш. отъ łašas м. Szw. kapka, kropla, stilla, gutta Кур. łâßas Tropfen, капля; łaßêlis м. капелька.

łáupſę 5, 3; per łáupſę — per garbę 17, 22 хвала; N. T. kursay tur laupse isz Ewangelios po wissus surinkimus.

láupſinkite 2; láupſint 28, 23. laupsinu хвалю, CD: ir atwerę́ś tůjaus nasray jo, ir liežuwis jo, ir kałbejo laupsindamas Diewo.

«lekarſtwa» — waiſtą 27, 6 лекарство.

tawę́ſp atęidawo leprá ſergą 48, 23; по видимому изъ греч. λέπρα, латинск. leprae Aussatz.

ligá 46, 1; ж. болѣзнь, боль; łigôn' 18, 31; łigos им. мн. 18, 26; ligą 46, 4; 46, 5; kruwiną ligą 48, 15; CD kurie buwo atają, idant kłausitų jo, ir buwo iżgiditi nůg ligų sawų. liga въ латышск. языкѣ означаетъ «повальная болѣзнь, моровая язва» и употребляется какъ ругательство напр. въ народной пѣснѣ, запис. мною въ Преляхъ, Динаб. у. Витебск. губ.

Lyga, lyga, sorga, sorga!
Kolpam skaista l'audoweńa!
Äs bogots tāwa da'ls
Man nāskaista l'audowena.
Лыга, лыга, сорга, сорга!
У батрака красивая невѣста;
Я богатый батькинъ сынъ
У меня не красная невѣста.

или:

Malnis krauklis sporna (-is) sita,
Pašwíd iz jèuru, iz akmeńa;
Lai sit liga tus puisēš,
Kurs meiteńes nācinowa.
Чорный воронъ крыльями махаетъ,
Бросается на море, на камень;
Чтобъ Лига взяла тѣхъ парней (ребятъ),
Которые не уважаютъ дѣвушекъ.

Говорятъ также «kab joⁿ lyga nûraun» чтобъ ея Моръ убралъ! Срв. другую пѣсню той же волости:

Lyga, lyga, sorga, sorga [1])
Nuraun mun weira mot'!
Lai palyka munâ rūkâ
Wisas klētš ecledzeńes.
Лыга, лыга, сорга, сорга
Убери мою мужнину мать!
Чтобы остались въ моей рукѣ
Всѣ ключи отъ клѣти.

Эдм. Фекенштедтъ[2]) приводитъ эту-же лигу (болѣзнь, моръ) какъ литовскую богиню, духъ всѣхъ болестей и хворобъ. По его свѣдѣніямъ она является въ образѣ бѣлой женщины. Встрѣча съ ней приноситъ человѣку болѣзнь и смерть. Инфлянтскіе латыши Динабургскаго уѣзда видятъ въ такой-же бѣлой женщинѣ душу человѣка, уже отдѣлившуюся отъ тѣла. Появленіе ея предсказываетъ смерть ближняго человѣка. Такъ одинъ крестьянинъ Прельской волости, возвращаясь изъ Риги домой, видѣлъ на дорогѣ бѣлую женщину (бобелу) и дома только узналъ, что умерла крёстная его. По мнѣнію разсказчицы это душа ея бѣжала (dwesele teceja) и онъ ея увидѣлъ оттого, что онъ не присутствовалъ при смерти. — Другія смѣшенія понятій олицетворенія и обоготворенія см. подъ словами giltine, wẽlinas.

[1]) Инфлянтская форма вм. обыкновенного sarga, sērga ж. повальная болѣзнь.

[2]) Die Mythen, Sagen und Legenden der Żamaiten (Litauer). Heidelberg, 1883. (Срв. объ этой книгѣ критику А. Биленштейна въ «Magazin herausgegeben von der Lett.-Literar. Gesellschaft» т. 17, вып. 1, стр. 113—118; А. Бецценбергера въ «Altpreuss. Monatsschrift, Bd. XXII, Hft. 3 und 4» стр. 346—352 и статью А. Брикнера приведенную ниже подъ словомъ Mædeine I, стр. 247, № 59.

wiſsi ligôdis 18, 21; м. б. опечатка.

ligônis 48, 3 больной; хворый; CD ąnt ligonių rąkas des, ir bus sweyki.

eimi ligótas — negalis 48, 11; нездоровый, больной, CD ne reykia sweykamus waystitojo, bet ligotiemus.

liékti-gu 31, 7 остается-ли; neliékt' 31, 9; отъ lëkmi, likti оставаться.

paſilikdama 11, 25 отъ pasilikti остаться.

pa-litétis gałwós 47, 22 прикасаться, ощупать; pa-łitêiuſįś 48, 16; срв. palitejimas.

litejimas м. прикосновеніе: 55, 5 wilesg(i) litéiimas.

łobio 28, 29 łobis м. имущество, состояніе.

lûdiiẽ 7, 20 свидѣтельствуетъ; N. T. tada nekurie atsikełą ne teysey ludijo priesz jį, kałbedami.

ludimo—ſwiecziiimo 27, 19, ludimas м. свидѣтельство CD tassay atejo ant ludimo, idąnt ludimą iżdûtų ape szwiesumą.

łûmą — ſtona 26, 19; łûmas м. состояніе.

iž-łůſůk mane..... nůg nůdemių 37, 12; избави меня отъ грѣховъ; С. Bałs. numirey żmogu luosodams; CD ir nůg amźino prakeykimo iźlůſůti.

łųßas 43, 17 gebrechlich, болестный, хворый; у Шр. łuszas ułomny.

«mandagus» — ſubtilnas 40, 3 тонкій; mandagei прекрасно CD Powiłas Szwentas mandagey apraszineja tays żodzeys.

mażintelei 4, 3 mażintelis малюсенькій, Нес.

mędźiús 25, 25 = mædźiús отъ mædis м. дерево; CD weyzdekite ąnt medzio figų ir ąnt wissų medzių; medzes м. CD teyp wissokes medzes geras waysius gerus daro, o medzes piktas waysius piktus daro; medinis дикій N. T. walgidawo żogus ir medu medini: medžega ж. дрова, лѣсной матеріялъ, лѣса; CD o ką czionay regime pabęgtą akmenisse ir medzegoje; medelis м. деревце CD żinome, kayp wino mędelis ira siłpnas o niekam ne tikras. У Литовцевъ Лидскаго у. medźas (читай m'ädz'as) м. р. означаетъ лѣсъ, medźegá отдѣльное дерево точно также, какъ въ латышск. яз. mežas = Wald, Gehölz т. е. лѣсъ. Срв. Конявск. загадки: medė gimos, medė aúgos; parėj namó, gaiłei wẽrke (skripká). m'adźan aĩnă, namóª dabója, iš mẽdźo ainĕ, m'adźan daboja, (kirwis). Wiršuî m'adźů ugnis kurinas (pucinei). Въ лѣсу родилась, въ лѣсу выросла; пришла домой, жалостно плакала (скрипка). Въ лѣсъ идетъ, въ домъ смотритъ, изъ лѣсу идетъ въ лѣсъ смотритъ (топоръ). Вверху деревьевъ огонь горитъ (калина, Viburnum opulus).

Mędeineś 24, 25 читай Mædeinés. См. Введ. стр. XX Mẽdeinė ж. лѣшая, лѣшуха (см. Даль). По Фекенштедту [1]) у Жемайтовъ существуютъ Medinis (Waldmann) и Medine (Waldfrau). Первый у него называется также Żondis [2]) (по видимому отъ źándas скула; по латышски лѣшій называется mežans, mežons (Улм.[3]) Другая форма литовскаго лѣшаго является въ «Medinis ożys», лѣсномъ козлѣ или «Medinis welnis» лѣсномъ дьяволѣ [4]). О литовскихъ богахъ говоритъ лѣтописецъ подъ 1252 годомъ, на стр. 542-й изд. Палаузова [5]):» Крещение же его (Миндовга) льстиво бысть: жряше богомъ своимъ втайнѣ, первому Нънадѣеви, и Теля-

---

[1]) l. c. стр. 200.

[2]) l. c. стр. 199.

[3]) C. Ch. Ulmann, Lettisches Wörterbuch. Riga, 1872.

[4]) Срв. у Фек. «Żondis hat sehr grosse Zähne; er sitzt auf einem Baume im Walde und frisst jeden, der an dem Baum vorüber gehen will».

[5]) Лѣтопись по Ипатск. списку. Спб. 1871 г.

вели, и Диверикъзу заеячему богу, и Мѣйдѣйну: егда выѣхаше на поле и выбѣгняше заяць на поле, въ лѣсъ рощѣния не вохожаше вну и не смѣяше ни розгы уломити, и богомь свои(мь) жряше, и мертвыхъ телеса сожигаше и поганьство свое явѣ творяше». Подробный разборъ этого мѣста см. у А. Брикнера «Beiträge zur litauischen Mythologie» [1]). Извѣстіе Ипатьевской лѣтописи о заячьемъ божкѣ вполнѣ соглашается съ тѣмъ, что Фекенштедтъ разсказываетъ про Мединиса: Лѣшій (der Waldmann) прекрасный юноша, который охраняетъ дичь лѣса. Онъ защищаетъ молодую дичь, выбираетъ имъ хорошее пастбище [2]). Замѣтки наши, основанныя на новыхъ данныхъ, извлеченныхъ изъ Виленскаго списка хронографа Іоанна Малалы помѣщены ниже въ Прибавленіяхъ.

idąnt ƚabái ſawimi pa-mégczia 46, 12; отъ pa-megstu, pamegti полюбить, любоваться (wolgefallen haben); CD tassay ira sunus manas mieƚas, kurime saw geray pamegau. Кур. mėkti нравиться кому.

mêiƚe 8, 11 любовь, милость; CD kurioje tiektay ira wienibe, sąndara, meyƚe.

[1]) Archiv f. Slaw. Phil. IX, стр. 3 и слѣд.
[2]) l. c. стр. 200.

Mergá Mária 19, 20 Дѣва Марія; CD szitay merga prades, ir pagimdis sunu; atstokite, ne numire merga, bet miegt.

wákaro mêtą въ вечернее время 22, 17; mêtas м. время, годъ; ſawú mętú въ свое время 29 29; tů mêtú 37, 5; ik ßęm mêti 38, 23; net ik ßêm męti 59, 14; CD kas man ir taw moteriszke? Dabar noteje metas manas (теперь еще не пришло время мое).

minétumbime 7, 14; minédamas 6, 27: CD minedamas ir wietą ir metą. pirm pa-minêtu 7, 30. priminêtis 29, 21 припомнить. Отъ menù, minėjau, minėti упомянуть; minėtis CD jog kad tu jam abidą atƚaysi, tad mokescių gali minetis.

minimê 16, 21 вспоминаемъ: отъ miniu, menù, mińti вспомнить, назвать CD kuriůse mini mumus; ir mine (назвали) jį wardu Tewo jo Zacharioszumi. adſi-mindamas 3, 18; atmindami—minedami 26, 34. pramintas 4, 23 прозванъ.

«mirtis» 7, 15—mirimas; giltines arba mirtįes ámżinos 5, 26; mirtis ж. смерть; CD ir szitay niekas jam ne tikos, idąnt butu wertas mirties essąs.

mirimą 7, 15; mirimas м. смерть CD tey kas kaƚbą, maną saugos, mirimo ne reges ąnt amźių.

murmędami — ruzgedámi 27, 20; murmiu, murmėti роптать.

nártint — rustint 26, 22 прогнѣваться; срв. nartauju сержусь CD bet wissokias, kuris nartauja ąnt brolo sawo, bus kaltas sudo. Срв. CD narstas м. гнѣвъ, запальчивость; tayp didę rustibę ir narstą dieną sudo tur parodit.

naſrų 22, 15 твор. пад.; **naſráis** 54, 25; nasras м. уста, nasrai мн. ч. пасть; CD bet wissokiu żodziu, kuris iszeyt iżg nasro Diewo. Бец. ист. 302 naſtrais kuna=ore corporis.

náudą 36, 2; ąnt' naudos 24, 14; **nauda** ж. польза; CD wissus szarwus atima kuriûse duksejos ir nauda jo vżdalija. Бѣлорусское наўда польза заимствовано изъ литовскаго. «Что за наўдá цеби ходить (хлопотать, заступаться)» говорятъ въ Лидск., Ошмянск., и Виленск. уѣздахъ Вил. губ.

naudingi 23, 17—19; полезно. отъ naudingas полезный; CD ir ne naudingą tarną imeskite ing tamsumus iżg widurinias.

«ne-ap-reptos»—begáles 44, 15; не ограниченной, безконечной. отъ **ap-repiu** (ogarnywam) CD teyp jog ne wiena szirdis aprept negali; **apreptis** помѣститься. Юшк. слов. ap-rēpti обхватить. CD kayp mażoy tetaleje akies ir didzeusis, miestas arba kalnas gal apreptis. Срв. aprepnas щедрый, богатый, блестящій CD ir prûtas kiekdienos turejo aprepnas; aprepnesnis CD ir bus afiera wakaro, o szi ira ritine: tojėg uż tiesa linxmesne, bet anoji aprepnesne; aprepniaus CD kurime wis toli geriaus, drąsiaus ir aprepniaus ingijo.

«ne-galis». — ligótas 48, 11 немощный, нездоровый. См. galis.

ne-įźagtos Mêrgós — nepateptos 45, 14; отъ żagti осквернять; **neįźagtas** цѣломудреный, чистый; tugi čista ir nieku budu neinżagtu Wießpaties iż Pannos prasideimu ir użgimimu żinklino. Шр. См. inżagtas.

nê-iż-bîlomą malônę 51, 27; nê iżbilomoſp garbéſp 51, 27; nêiżbîlomas неизрѣчимый, отъ iż-bîlot. См. bilot.

nê-iż-meſtûiêmą mielaßirdiſtę — ne ißmieruoiemą 45, 26; **nê-iż-meſtûięmosios** gerîbes 51, 7; pagaléi **nê-iż-meſtûtas** mielaßirdiſtes 60, 11; nê-iš-mestûjêmas безпредѣльный, необъемлемый, необъятный; неизмѣримый. Отъ **mestas** мѣра, предѣлъ Шр.; **mestas** мѣра, долгость CD o musimp prabągo walgimûse, patrowose (въ яствахъ), rubose ir paredniose, **mesto** ir galo ne turi; Шр. **mestawimas** м. измѣреніе; **mestibe** ж. мѣра; **mestûju**, mestawau, mestûť мѣрить, ограничить; **mestus** Шр. скромный въ жизни (нѣм. gemessen), умѣренный; **mãstas** м. аршинъ, mãstas Elle Кур.

nê-łaimių — miſernu 11, 29; nełaimis несчастный; CD неблагодарный: jog mus budelamus (отъ budelis палачъ) padůs, kayp ir tą nełaymį tarną; wieni laymujų, ąntri nełaymių personu įpatines neszoje.

nê-pa-lauiąſis dżêugſmas 54, 26; отъ pałiáuju перестаю; CD o kad palowe kałbet, tare Simonop: użłayskite tinkłųs jųsų ant gaudimo. Срв. ib. palaujamas неустающій, безустанный, ir szaukt su szitąje minia per karsztą ir ne palaujamą małdą; lauju, low'au, lauti перестать, отстать (латышск. l'aut допускать, пруск. au-laut кончить, умирать: срв. лит. lawonas м. покойникъ). N. T. laukite nůg waykelų, o ne drauskit jůs eyt manęsp; o mes nůg małdos ir tarnawimo żodzio ne lausime; laujuosi, lautis прекратиться, N. T. bet Iezus atsakidamas tare: laukites iki sziołey; o dasilitejęs ausies jo iszgide jį.

iźġ wêrſmés ne-pêr-ſememośios 57, 19 изъ источника не исчерпаемаго; отъ per-semiu, per-semti исчерпать, истощать CD kur ira łobiey (клады) ne persemiemi, łobiey ne regieti.

nêrteť — rustaut 44, 23; nêrtek 48, 13; nêrteju, nêrteť гнѣваться на (prieß) кого нибудь, негодовать. Гтл. isznertieti seinen eigensinn ausdauern lassen, пруск. er-nertimai мы разсердимъ: см. nartint. Срв. nertąs гнѣвливый: CD bet tiemus żękłamus prieszta-rauja.... nertąji; nertejimas м. гнѣвъ CD nůg wissokio nertejimo tolimays bukite, pirmąses nůdemes per jalmużną atpirkinekite.

nêt ik ßitám páſtaram 7, 19; срв. у Бец. ист. формы net, neta, nete, neate; CD net до тѣхъ поръ, пока, но: jog ne praszoks toji gimine, net wisa tay issipildis.

nę-téiſsáus — fałßiwo 24, 5; отъ nœteisus несправедливый CD dabokimes neteysaus apżadijimo to, kuris ira ir bus sudzia wisso pasaulo.

niekîbę 29, 24; ńekibe ж. ничтожность, суетность.

nodboiimo 38, 8; nodboiimę 39, 7; nôtboiimus 42, 4; notboiimas м. невниманье, небрежность, безпечность.

nodbôienczių 39, 32; ne atbóti не внимать, не заботиться; N. T. ir ne atbojo, net atejo twanas didis ir paemė wissas.

nopſłêpęs 47, 2; т. е. ne apſłêpęs см. ſłepių.

prieß nóra 5, 3; tą nôrą 47, 3 и т. д.; noras м. воля; CD ir wissame dare nora mana.

ko noř 3, 14; чтобы, что только; хоть, по крайней мѣрѣ. Срв. Кур. nor's.

nôrîmegu 37, 8.

kurios norint wâſaros—какихъ-бы лѣтъ онъ не былъ 3, 2; nórintiǵ 44, 8; nórint 38, 12 и т. д. CD kursay norint mażeuses ira iżg wissu semenų. Кур. norint obgleich; хотя.

nótmẽźdamas 47, 30 т. е. neatmezdamas не отвергая.

nubôſtumbime 38, 14 см. bod-.

nu-grînuſsiu ir nůgu 50, 18; kaip nugrinęs gâmtoſſę 50, 18; отъ nugrinstu обѣднѣть CD kadąg tůse abejůse ir mes łabay nugrinome; nugrinęs бѣдный, осиротѣлый CD kursay susimiłstu ąnt nugrinusio. Срв. nugrinimas м. обѣднѣніе CD apsudijo geydulus akių, o męką goda nugrinimu paskucziausiu. См. grinas.

nų 19, 9 теперь; CD atsake Iezus ir tare jam: ka asz darau, tu nų nežinay; bet potam żinosi. Срв. nunaĩ нынѣ въ Олькен. и друг. мѣстахъ Трокск. у. Вил. г.

nu-łąkdami—gerbdami 26, 26. Срв. nułąkimas м. честь, уваженіе CD ne tiektay wirszutinis nułąkimas priesz gimditojus ir mumus įsakitas.

nu-łękt' mótẽrį ſáwa 32, 7 уважать; nułękt'. 32, 8 вм. nułẽnkt, nułænkt.

nůdeme—nuſideiimas 18, 17; 18, 19 nůg. nůdemes 5, 28; nůdemių — nuſideiimo 12, 2 и т. д. CD todrinag, kuris mane taw iżdawe, didesnę nůdemę turi; срв. nuodiė ж. грѣхъ CD kurių ne wienas iżg nůdies kaltint negal. Срв. nůdzia ж. грѣхъ CD kas tatay ira kuris ir nůdzius atłaydzia? ir tare moteriszkeſp. Срв. ib. nuodijimas м. прегрѣшеніе: ir dręssa tatay begedzey żmones nůdijimays ałgot и смѣютъ безстыдные люди называть это прегрѣшеніе; Бец. ист. nůdza Schuld, Vergehen, грѣхъ, поступокъ.

«nuodemetas» — apsûnkintas nůdememis 47, 25; «nuodemetas» — grîeßas 38, 19; грѣшный; «nuodemetu» — nuſidéiuśiu 47, 32; CD iszeyk nůg manęs, Wieszpate, jog asz esmi żmogus nůdemetas.

nůdiią 24, 26; отъ nůdĭju, nůdĭť отравлять, Кур. nůdyti. Срв. ibid. nůdaĩ отрава. Бец. ист. nůdeia Gift; ibid. nůda, nůdas ядъ.

nů-monia 32, 19; ж. разумъ, разсудокъ; Кур. nůmona глазомѣрь, авось. Отъ корня minmen-, man- вспомнить. Срв. у Лескина l. c. стр. 74 prámonė изобрѣтеніе, są-monė даровитость (guter Verstand), są-monùs begabt; ĭszmonis разумъ у Юшк. Каз. въ военныхъ плачахъ III, стр. 173, № 1211, 12.

Aj, tėvaj manu, tėvùži
Kůd távu mażas ĭšmonis.

Ой, батько мой, батюшко
Какъ слабъ твой разумъ.

«nuomaniomis» — paiautimais 40, 23; nûmonių — paiautimu 37, 23; nů-monia ж. чувство, чутье; CD nessą nůmonioje kęncze didį nemoksłą ir tamsibes.

aną mirrą numarinimo 52, 12; numarinimas умерщвлѣніе; CD wisados numarinimą Jezaus su sawim kune musu nesziodami.

nu-marina 29, 14; CD kadąg jissay ira, kuris numarina, ir atgidzia; idant marintų 41, 6; отъ marinu умерщвляю CD marindami sawimp żmogu senąji; N. T. marinkit tada sanarius jusu, kurie ira ant żemes; marinanćzia тв. ед. 29, 13; nůdeme marinąntyii 29, 10 смертельный грѣхъ; nůdemeſp marinącziofp 29, 20; marinancziomis тв. мн. 28, 24; 28, 26. «marinącziaS» 42, 1.

nu-mazgôtų—nuprauſtu 11, 30; смывать; CD kad tad numazgojo kojes jų, eme ąnt sawęs rubus sawus.

nuſsideiimús 42, 4; «nuſsideiimú» — nůdemių 42, 12; nuſsidejimas м. грѣхъ, прегрѣшеніе; CD tewas giltines nusidejimas ira. Nessą kad butų niekad nenusideta, ne wienas butu nemiręs.

ką nu-ſsi-dêio dûmoiimų, 42, 2; nẽ nu-ſsi-dék 44, 22 не грѣши; отъ nu-si-demi грѣшу: CD uusidejeu iždůdamas krauja teysą. O anis tare: kas mus top? tu żnokis. nuſsidéięs 43, 8; nes aß ẽſmi nuſidéiẽs — nuodemetas 47, 24; aß nuſidêiąſis 48, 27; aß ßią dieną nuſſidęiéſis 51, 8; nuſidéiuśiu — nuodemetu 47, 32 грѣшныхъ (согрѣшившихъ); ąnt manęs nuſſidêiuśio 45, 8; ant' nuſſidêiuſios dûßios 45, 10; ape nuſsidêiusį źmôgų 51, 10; ape mané nuſsideiusį 53, 27; nuſideiuſſį 54, 11; nuſsidéiuſeis naſráis 53, 25; CD тоже самое.

nu-węġt 57, 25 избѣгать; см. węgt.

nů-źęge 8, 25; nużęgt слѣзть, сойти; CD jey Sunus Diewo essi, nużęg križeus. Ir stowejo żmones łaukdami.

nu-žæmintą ßirdimi 44, 32; сердцемъ покорнымъ; nu-zęmintai 51, 21; nuźęmintai 54, 8; 57, 23; низко, покорно. CD idąnt ape sawę nużemintay iszmanitumbey (rozumiał); bet ką padest gayłetis uż nůdemę, o nepraszit nużemintay atłaydimo. Срв. nużemintesnis CD o jey szitie, kurie ju kłauso ira nų toli nużemintesneys; N. T. nuźemint унижать. nuźeminimas м. CD joġ atwiždejoś ąnt nużeminimo tarnaytes sawos.

owija ж. явь, явъ. Блр. ява = явленіе, псковск. ява = диво; CD karalus ne owije (наявѣ), bet sapne aną paweyksłą re-

gejo. Срв. у Мильке owitiś являться во снѣ.

pa-bągós род. пад. 7, 7; pabanga ж. конецъ, окончаніе. Bals. pabangoy mano sunkibe daleydey (w dokonaniu moim trudność dopusciłeś).

pâdaras 47, 14; pádaras 44, 2; м. творенье, тварь; CD jissay ira sutwerejas, o asz padaras jo.

padéſt 30, 23; pa-det́ помогать см. dėmi.

pádukſis 8, 11 ж. надежда; per pádukſi arba vilty — 14, 32; ápe Pâdukſi arba wilty 14, 31; páduxie 20, 14; CD ir wieną turi paduksį giwatos amžinos.

pa-dû̂mi 57, 19 см. dû̂mi.

pagáłbą — páßałpą 18, 11 ж. помощь; CD ir ji atejąs ir dawe jam garbę taridama: Wieszpatie, dů̂d man pagałbą.

«pagineiima»—tôbułumą 31, 1; совершенство отъ paginejimas м. окончаніе, конецъ. CD ir szitay asz su jumis esmi per wissas dienas, net ik paginejima pasaulo; paginimas м. доступность CD tad iżg paginimo tos małones ir prietelistes.

pa-ginu, pa-ginet окончить: idąnt tů greyczeus paginetų wargą jų. Нес. приводить это слово изъ Бродовскаго и изъ словаря тайнаго архива въ Кенигсбергѣ «ginu, ginėjau, ginēs'u, ginēti davon paginu vollenden, vollführen». Другое любопытное словарное совпаденіе представляетъ выше приведенное слово ałwas вм. cinas. Paginēc кончить (говори пагиниэць) въ живомъ употребленіи еще и теперь въ Ольке никской вол. (по лит. Valkenīka, Валькеника род. Valkenīkos) Трокск. у., rei̇̃ke paginēc нужно кончить, оттуда сущ. paginà ж. finis, конецъ. Образецъ Валькеникскаго говора см. въ прибавленіи. Срв. въ «Lewentorius» Войцеховскаго: an paginos стр. 29 = na ostatku; in paginu стр. 45 = ku końcowi; Dziewas nia turi.... paginos стр. 53 = Bóg neima końca; ibid. стр. 53 nie (?) paginieta giaribie = nieskończone dobro. Въ томъже говорѣ встрѣчается также слово, которое кромѣ того мы находимъ только у Бродовскаго: porit говорить, у Нес. (по Бродовск.) poriju, porijau, porisu, poriti einem die Wahrheit sagen. Въ Ольке никахъ, Конявѣ (Лидск. у. Вил. губ.) и Эйшишкахъ (тогоже уѣзда) слово это употребляется вмѣсто pa - útart покалякать, dudeńć (Эйшишск. вол.) или šnekēt болтать, бесѣдовать. Въ Конявѣ спряженіе другое, чѣмъ у Нессельмана: pórinu, pórinau, pórišu, póric.

pagirtá 19, 7 благословленная, блаженная; pagirtós mergós Mariiós 11, 15; pagirtąiy 20, 17; pagirtiémus — pálàimintiemus 17, 23; и т. д.

см. gir-; pagirtas м. CD sweyka buk, małones pilna, Wieszpatis su tawim, pagirta tu tarp moteru; pagirtesnis CD kurie W. Christaus neregejo, ira pagirtesneys iżg szalies tikejimo.

pagravdimas arba įgraudinimas 7 26; pagravdinimas 6, 6 и т. д.; предостереженіе CD kad butų jûs be wissokio pagraudinimo nůdemese jûs palikęs. Срв. pagraudint напоминать, грозить CD o prieg to wel norejo mus pagraudinti, idąnt W. Diewą ape peną praszitumbime. См. graudint.

pa-grâżint ſau 60, 4; см. grażint, grażus.

pagundos — pagundimo 53, 10; pagunda ж. искушеніе; CD kuris priesz wissokes pagundas gal pastiprint tikejimą ir paduksi musų.

«pagundimo 53, 10»; pagundimas м. р. N. T. = pagunda. Срв. CD pagundinimas м. melskites, idąnt ne ieytumbite ing pagundinimą.

idąnt nẽ pa-yłſtų — nepriſtoktu 49, 23; отъ pailstu, pailst уставать CD o jey jûs pałaysiu ałkanus namump, jų pails ąnt kelo.

drin pa-iúdinimo 28, 20; pajudinimas м. побужденіе Кос. nîeko kito .... nepaliekti tiktay pajudinimą ąnt tułu prabangu; N. T. kursay tadu pirmas inźenge po pajudinimo wandens, tapo sweykas.

pakâius 33, 13; м. р. покой, миръ; CD atejo Jezus ir stojoś widuie jų, ir tare jemus: pakajus jumus; pakâių 32, 10; У CD встрѣчаются еще формы: pakajesnis спокойнѣйшій o jey szitu, kurie jų kłauso ira pakajesni; pakajingay jog ing jes pakajingay susiwajksztinejeme (спокойно сходились); pakajngesnis tad ir widurije mirties butumbim pakajngesneys.

pa-káks 49, 17 и т. д. см. kąka.

pá-kaſtas — pałáisdotas 11, 28 погребенъ; «pakaſtas» — pârauſtas 44, 10; pakasu, pakast хоронить CD budami su jû draugia ąnt krikszto pałaydoti arba pakasti. N. T. подкопать: jaustų wienok, ir ne důtų pakast namą sawą.

paklôdę — praſtiria 52; 11; Кур. paklõdė ж. простыня, Unterspreitlaken.

pakłúſnųs 41, 25 послушный; CD koksay tatay ira? jog ir wejey, ir marios ir jam pakłusnios; paklusnesnis CD jey pakajesni, jey paklusnesni wiresniam ureday, neg bû pirm (нежели было прежде). У Шр. pakłusnas.

pakłuſnúmo 54, 18; paklusnumas м. N. T. tayp per pakłusnumą wieno żmogaus daugel jų stos teyseys.

pa-krúteimo род. пад. 7, 22;

pakrutejimas м. движеніе, дѣйствіе. Срв. pakrutinimas м. дѣяніе, волненіе CD aprįko W. Christus križių, kurį łabay pigumi rąkos pakrutinimu padarome; у Кос. kruteyhimas, krutejmas: o anas patsay ghiemus duosti maci kruteyhima; у Шр. kruteimas gisłu=битье пульса, жилъ.

pa-łáidot numirufsi — prałaiſt 33, 19; срв. «pałáisdotas» — pákaſtas 11, 28; pałaidoju хороню CD numire wel ir didzturis, ir palaydotas buwo pragare.

pałáiminês 51, 31; pałáiminta 49, 30 и т. д. см. łáimint.

pałáiminimas 17, 15 м. блаженство; CD ir sugrąžįs (возвратитъ) jiemus wissus turtus pateriotůsius, małone Diewo, pałayminimą.

«pakuta» — gaiłêiimas vž nůdémes 30, 2 покута, сожалѣніе о грѣхахъ; срв. у Шр. pakutełe: bijos mažos pakutełes siesiełо kancios, a ne dreba ir nesibijo amzinu liepsnu pekłos. Срв. N. T. pakutawóti sich bekehren (Hec).

pâłaiko 31, 25; ßitą páłáiką giwâtos 54, 1; отъ páłaikas м. остатокъ (Rest), послѣдки никому ненужные, дрянь; CD ir kad walge po akim jų emes pałaykus dawe jemus; pałaika ж. охраненіе CD o pałaiką jo ir apweyzdejimuy ir protuy ir geribey padůkime.

palitêiimas 34, 19 осязаніе, прикосновеніе; CD żydą palitejimu, o pahoni żodziu pasweykino.

«pa-prâte» — páiunk 7, 31 привыкъ; paprątu N. T. bet ant szwentes papratęs buwo storasta iszłeyst żmoniemus wieną isz kalinių.

paproczio — paiukimo 39, 29 род. пад. отъ paprotis м. обычай; CD ir iszejo pagal paproti ąnt kałno aliwų; iszeyk iżg Babilono, pamesk piktus paprocziиs to pasaulo; Szw. papratis м.

pâ-rauſtas 44, 10 погребенъ см. raust.

páſaulis — ſwietas 17, 26 свѣтъ; páſáulo 8, 7; paſauliie 8, 7; paſaułį 9, 7; CD ąnt to pasaulo buwo, o pasaulis per jį stojoś, ir pasaulis jo ne pažino.

«pa-ſſi-důmê» — páſkiremes 20, 4, см. důmi.

pa-ſi-tekêio — bego 48, 21; kuriop pa-ſsi-tekéſiu 44, 6; pa-si-teket прибѣгнуть, обратиться къ (Богу): см. têkét'.

pá-ſmêłę 14, 10; отъ paſmėlys им. прилагат. falb, bräunlich, von der Sonne verbrannt Кур., ſmelus ibid. сѣрый, aschgrau, falb;. ſmiélus тоже у Мильке; у Шр. гнѣдой (gniady). Срв. su-smilkis закопченный, замаранный въ сажѣ; ſmilkíti prie altoraus, räuchern = rukét, кадить передъ алтаремъ; ſmiłkti тлѣть

и гарью отдаваться; fmałkai, fmałkas угаръ, гарь, дымокъ.

pafmērkimo—pafkądinimo 54, 14; см. fmērk-

pâfnikus 28, 9 посты; отъ pasnikas постъ CD kuriji ne iszejo iżg bażniczios, pasnikays ir małdomis tarnaudama diena ir nakti. Срв. постникъ = воздержникъ. Цс. постьникъ встрѣчается по Миклошичу Lex. уже въ XIV вѣку.

«pafnikaut» — áłkintis 37, 22 поститься, постничать. CD pasnikauju du kartu per nedelą, desetinas dūmi iżg wisso, ką turiu. Бец. ист. стр. 90 приводитъ тоже формы съ «т» изъ Бреткуна (1590 г.) pastnikaudami и друг.

paßáłpos — pagáłbos 20, 30; «páßalpą — pagáłbą 18, 11; páßalpa — padeiimu 27, 16; pašałpa ж. помощь; CD kalti esme iżg wissų siłų jo paszalpa pazopostit.

pa-fi-żēminimo 54, 17; pasiżeminimas м. покореніе, униженіе; N. T. pasiżeminime jo sudas jo iszkełtas ira. Срв. nużeminimas, nużemintai.

pa-fkądinimą—prapuolimą 12, 11; pafkądinimo — pafmērkimo 54, 14; paskandinimas м. проклятіе, пагуба; N. T. nes sudas ira isz wieno nůpolo ąnt paskandinimo.

«pafkučžiaufei» — páftarieii 34, 22.

pa-fłapteiá 44, 14, см. fłapiu.

dieną fûdo páftarą 14, 19 и въ друг. м.; paftaras послѣдній, Бец. ист. paftaras, pafteras der letzte. Латышск. paftarâ deenâ am jüngsten Tage, въ день страшнаго суда = лат. posterus.

paßełpt iůs—padet iiemus 26, 8; помогать CD jog tassay Wieszpatis ir nor, ir gal wissiemus paszelpt, ir iżganit; срв. ib. paszelpimas м. stiprey saugodami prisakimus wieszpaties jutejimą dirbąncziujų.

pa-ßwąkinai — dauxinai 51, 29; украшать, славить; см. ßwąkinu.

«pa-taikinai»—pazopôftiiei 49, 9; pataikinu, taikint припасти, приспособлять CD kuri pataykinay ties weydu wissų żmonių; отъ táikinti zusammenfügen, versöhnen Кур.; приготовлять CD W. Diewas iszrįktinemus sawiemus taîkina pagundas.

pa-taificzē 46, 19; pataysit сдѣлать, настроить; N. T. tada jus, kurie dwasiszki este, toki pataysikite dwase romibes.

pa-tękû 53, 4 см. tēkét'.

patēpimas, páftaras — послѣднее мvропомазанье 30, 3; CD pirko patepimus (мазь), idąnt atejusios pateptų Jezų.

pa-teptinis 5, 19 мазанникъ; CD tu essi Christus, pateptinis Diewo, Messias tikras ir sunus Diewo giwojo.

«ne pa-teptos»—ne į-źagtos 45,

14; отъ patepu мазать CD o toji aleykumi patepe kojas manas; tepu оскверняю, мараю, CD kuris dumomis neczistomis tepa siełą (совѣсть) sawą, kurioje Wieszpatis Diewas giwent teykias; tepu N. T. мазать o tesimeldzia uż jį, tepdami jį oliejumi wardan Wieszpaties, CD ir buczewo kojas jo, ir patepimu tepe; tepuosi CD ir tulomis nůdziomis ir prażęgimays teptis.

patērîoia 29, 11 потеряетъ, см. tērioṫ.

ape patremimą 17, 4; patremimas м. презрѣніе, отверженіе, презрѣнность CD jey wietoy patremimo to pasaulo, didesni geydimą jůse iszwisi. См. tremṫ.

pa-ůſtimas 34, 18 обоняніе; CD paůstimas м. smarwe anąje nepakastumęje ławonų pragaro.

pawârgełe źmona 48, 15 бѣдная, бѣдняжка; Шр. bażnicia buwo grina, nieko giero neturejo, pawargełe. pawárgelēi 48, 22; páwárġelis 46, 14 бѣдный, убогій, бѣдняга; CD kąg atdůsi jam, o pawargeli żmogau, uż tą meyłę jo.

pa-wártôiau 46, 29 см. wartót.

pawēikſłas — abrozas 19, 23 образъ, обликъ, образецъ.

niekan pa-wérſt 10, 27 стать, превращаться во ничто; pawîrſta—tampa 5, 8; důna pawirſta kûnu 31, 10; pawirſta, ir tąmpá 5, 5; CD jog tasay, kursay ira Diewu, pawirta żmogumi.

pa-wērżimú 27, 16; pawerźimas м. захватъ отъ pa-werżu, — weršti, отворотить CD idąnt zemę pustu pawerstų ir isżnaykintų iżg jos wissus griesznikus.

pa-wîdêdami iam', io gēro 27, 33; pawidêt завидовать. Срв. pawidus завистливый CD nug (теперь=nugi) girtůkłe apsiręjęs godįgas, putłus, rustus ir pawidus źmogus, negu teyp wel daro; pawiduolis м. завистникъ CD ne bukite pawidůley ir gayli, kayp szunes, godus kayp wiłkai; pawidelis м. тоже CD kayp ir wissi pawidełey wissad iżg swiatimo giaro piktesneys tampa; pawidas м. зависть CD idąnt mus apsaugotų nůg iszkorojimo Judoszeus, nog pawido żidiszko; pawidas завистникъ CD pawiday jau seney ing pragarą ira iżdůti; pawida ж. зависть N. T. isz kurių stojas pawida, barnis (swary), blużnijimay ir kreywi padumojimay. (barnis т. е. споръ, сущ. отъ bart ругать, лаять Сутк. prasidejo todeley tarp jų dide barnis (N. T); Суф.-nis такой-же какъ въ kaũnis драка отъ kaũtis, kaucis драться [Олькен. вол. Трокск. у. Вил. губ.]. Къ корню kau- принадлежитъ Kowine литов-

ское названіе деревни Побоевиско близь г. Вилкомира въ Ков. губ.).

«pa-wizdet» — źwilktêret 43, 10 смотрѣть; N. T. tada pawizdejęs ąnt ją ruszciey tare anamuy żmoguy.

pawizék ąnt manęs 45, 7: отъ pawizet = pawizdet.

«pa-zopoſtyiimu» — priſsigatáwimu 38, 27; pazopostyiimas м. приготовленіе.

pazopôſtiiei 49, 9—pataikinai; pazopostit' = позапасти.

pa-źéiſt 10, 10 ранить, обидѣть; paźeidźia 25, 10 pá-źeidźêu 47, 27; pá-źeiźdamas 60, 7. Срв. у Шр. pażieyda м. поврежденіе, рана.

ąnt paźeidimo ſáwo 53, 29; paźeidimas м. обида Шр. kurias pawercia unt tułu nusideimu ir Diewo pazieydimo.

pa-źęklina — pazimina 29, 29; означаетъ. См. żęklint.

pa-zimina 29, 29 — pażęklina; pażimint означать. Срв. pażimiu назначаю CD net atmaynis wissus anas żmones, kurios est ing giwatą dągują ją pażimetas; żimintis ib. tame apjaustime ziminos nudirimas kuniszkos giwatos.

pażigéiimo 7, 22; pażigejimas м. поступокъ CD teyp toje szios dienos, turime iszruszitą budą ir pażigejimą iżganimo musą.

pażintiie 3, 26 pazintis ж. знаніе, сознаніе, извѣстность CD wienok neduksekis saw, ney, pażinti saway, arba ludimuy siełos sawos; paźintinay нар. ясно, явно CD kurią meyłę neiszmestůjemą pażintinay mumus iszreyszke.

pa-żîſti 8, 12; pa-źîſtu 47, 26; pażįstu, -żinaú, -żìnti знать, узнать CD o pasaulis per jį stojos, ir pasaulis jo nepażino.

pa-źwiłuſiu, 40, 30; pa-żwilſtu откланяюсь, накланяюсь CD bat ir tů weju Jonas ney mażo nepażwiło; pażwiłumas м. CD del didzio ją pażwiłumo posejimop (possejmas stabą cześć bałwanow) stabą, idąnt tułą diewą wieton wieno negarbintą; pażwilimas м. наклонность CD jog niekad nejaute sawimp newieno pażwilimo, ney noro neweżliwo; pażwilęs склонный CD nes żmones ira piktop didzeus pażwiłę, o ney gerop. Глаголъ составленъ изъ pa и żwiłuoju кланяюсь, шатаюсь CD Jonas nebuwo siubojęs kayp nęndre, kuriji nůg wejo żwilůja.

«pęiezine» 40, 17 можетъ быть отъ peizot хулить, Бецц. «Litauische Forschungen» стр. 153, isz-peisâte промотать (деньги, хозяйство), auswirthschaften.

pekas м. скотъ CD jauczey mani ir penetini, pekas pamusztas ira ir wissi dayktay pazopostinti. Szw. bydlę, bydło, skot = pekus, kiełtuwa. По сооб-

щенію С. Гимжевскаго pe̊kas и теперь еще въ Свенц. уѣздѣ означаетъ bydło; по объясненію г. Рутовича, уроженца тогоже уѣзда, пэкас ругательство, означающее «глупецъ», «дурачекъ». Слова эти тождественны съ прускимъ pecku, но сомнительно у Ширвида окончаніе us вм. as.

pęnas—walgimas 50, 26; вмѣсто pænas (пе̊нас, пяэнас), кормъ CD ar ne brągesnia ira duszia, ney penas, o kunas, ney rubay?

«pepint»—wartót 26, 23 печься, заботиться; CD jusų kunas, kuriůs teyp łabay pepinate ir graźinate, antije sawame apsups. Срв. pepintis хлопотать CD ne żayskite, neg jůkites, ney pepįkites su jeys.

peregrinawôiimę — kelewime 51, 15; peregrinawojimas м. странствованіе, паломничество. Срв. CD peregrinas паломникъ tu patis peregrinas essi Ierosolime?

pęrkûną 24, 25 т. е. pærkûną Перуна. См. Введ. стр. XIX, примѣч. и XX; N. T. perkunas громъ o kad septini perkunay kałbejo bałsus sawo, norejau rasziti. О Перкунѣ говоритъ Ростовскій подъ 1583 г., № 14. Jupiter ille fulmineus, vulgo Perkunas[1]). Разсказываетъ онъ также, что Перкуну въ лѣсахъ посвященъ былъ священный, вѣчный огонь: Perkuno ignem in sylvis sacrum, vestales romanas imitati, perpetuum alebant. Когда іезуиты уничтожили капища Литовцевъ и святой огонь, въ честь Перкуна поддержанный, потухъ, удивлялись язычники, что святотатство такое безнаказанно совершилось, говорили другіе: Перкуну холодно, его уже не грѣетъ теперь огонь. Mirabantur alii, impune in ædibus suis, lucisque latrocinari sacrilegos. Perkunum interim suum, extinctis ignibus, frigere, cæteraque cum hoc numina repente adeo elanguisse[1]). Проклинанія перуновыя одни и тѣже у Бѣлоруссовъ и Литовцевъ: Каб цебя́ Пяру́н забіў̂! лит. kad tawe Percūnās ſukkultu (срв. стр. XX, прим. 3). Старинная шапка Виленскихъ Литовцевъ и Бѣлоруссовъ называется послѣдними въ шутку «Перунъ». Говорятъ напр. Перунъ свой здими или бросая шапку эту объ полъ «не могу я ничего зробиць, нехай и Перунъ мой пропаде». По литовски шапка эта называется «ау̂сукине кепуре» = треухъ, малахай (см. Даль).

«peteliẞkemis»—drugēłeis 47, 18; peteliszke ж. то, что въ Шав. у. Ков. губ. называется

[1]) Изд. Мартинова, стр. 111.

[1]) l. c. стр. 112.

drugis, drug'ælis бабочка; у Szw. peteliszke motył, papilio т. е. тоже самое, что у Кур. pleßtekẽ, Нес. plaßtakė Schmetterling. Слово peteliške по сообщенію kc.-dekана Ольκениκсκаго С. Гимжевскаго и г. Рутовича теперь еще въ этомъ значеніи употребляется въ Свенц. у. Вил. губ. въ Линкмянск. вол. и другихъ мѣстахъ.

pigẽus — gadzeus 22, 27; отъ pigus легкій, дешевый CD sakidami, jog ira szwiesus ir pigus kiekwienam.

pįkẽte 23, 24 мѣстн. пад. отъ pinkẽtas пятерка.

pirtiiẽ 7, 23; pirtis баня; овинъ, (гдѣ рожь сушатъ) въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ Тельш. у., въ различіе отъ явьи (мѣсто, гдѣ молотятъ). Миклошичъ, Etym. Wörterbuch der slav. Sprachen, Wien. 1886, стр. 231 производитъ слав. паперть vestibulum, narthéx (срб. препрата женска цркви) отъ лето-литовскаго pirtis. По Далю въ Архангельской губ. перть ж. называется жилая корельская изба. По Подвысоцкому перть жилая изба у Кореловъ въ Кем. у.: блр. па́перць притворъ передъ церковью, составлено изъ па и перть подобно нѣм. vor-haus, vor-flur; лит. prŷnumis (сѣни), prŷ-butis и означало первоначально сѣни вообще. А. Бецценбергеръ «Über das litauische Haus», стр. 63, приводитъ изъ Ширвида pirtinia изба, hypocaustum, troba kuriama. Въ современномъ языкѣ Виленскихъ Литовцевъ я не слышалъ этого слова. Жило, жилье, домъ въ Свенц. у. называется pirkė́, pirkö, уменьшит. pirkaite. По Микуцкому pirkia = черная хата. Преобладающимъ типомъ является и теперь еще курная изба т. е. pìrkö. Гри́че считается болѣе чистой избою. Въ Жижморахъ и Жосляхъ Трок. у. называется pirkia въ различіе отъ «камары́» теплая и зимняя половина хаты. Выраженіе pirkče употребляется въ Кальварійскомъ уѣздѣ, Сувалкской губ. у такъ называемыхъ «Дзуковъ». Первоначальный типъ литовскаго дома сохранился 1) въ «намс» лѣтняя кухня въ Рѣжицк. у. Вит. губ.; 2) намс=сѣни Истальзенъ, Люценск. у., 3) въ лит. намсъ Шав. у. (Радивилишкахъ) = хлѣвъ для коровъ; прẽнамė = денникъ; 4) намс Швекшнянск. пр. Росс. у. = лѣтняя кухня. О древнихъ «Numach» срв. Dziennik Warszawski, 1829 г., № 44. Такіе нумы съ очагомъ въ серединѣ, по разсказу кс. Г.,

[1]) Отдѣльный оттискъ изъ «Altpreuss. Monatsschrift.» Bd. XXIII, 1866, вып. 1 и 2.

въ первой половинѣ этого вѣка встрѣчались также въ Шавельск. у.
krauio płudimą—kraupludi 48, 19 кровотеченіе.
płûſta 57, 19 выходитъ, брызжетъ; iź-płûdo 45, 23; отъ płustu N. T. o buwo prakaytas jo, kaypo łaszay kraujo plustancio ąnt żemes.
pópiežius 13, 15 = польск. papież; CD todrin jog nekurie popieżiųs, biskupay ir kunigay nepriderąnczey giweno; ibid. popieżiste, popieżiszkas.
prábilis 3; 37; 38 предисловіе; CD ąnt didesios petniczios passya — Prabilis; ibid. prabiłojimas м. Jonas Szwentas dabar iscziojе dziaugias iżg jo prabiłojimo.
pe̊r prâbąga 39, 16; prabangà ж. расточенье, мотовство, Кур. Uebermass.
pra-bįge̊s — prąßmatus 34, 2; prabingusis чрезмѣрный CD turime appjaustit burną nůg edesio ir gerimo prabingusio; prabinguſei — pŗáßmatu 37, 6; 39, 24. CD bet ir turtůse musų, kadąg prabingusey turime. Срв. Кур. prabinkti wild werden, задурить.
prágaras 34, 23; ing prágarus — ing pekłâs 8, 25; pragárůſn 12 19; prágaro 14, 28; nůg prągaro 11, 31; срв. Бец. ист. стр. 12 prágaran (pékłon): отъ pragaras м. адъ.
pra-łaist 33, 19 = pałáidot; у CD pralaidziu, prałaisť пропускать, отпускать: cze manę kapok, cze manę degink, tiektay idąnt ąnt amżių prałaystumbey.
pránaßâwimai 12, 9 предсказаніе, пророчество; N. T. o kitam dowana darimo stebukłų, o kitam pranaszawimas.
búwo pranaßáuti 12, 10: отъ pranaszauju CD pranaszauk mumus, Christau, kas est, kuris tawę iżtiko?
prápułtį 5, 3 вин. ед. отъ prapułtis ж. пагуба; N. T. ir ney wienas isz jų ne prażuwo, tiktay tasay sunus prapulties.
ámźino prapůlimo 53, 30 «prapuolimą» — paſkądinimą 12, 11; N. T. o kurie priesztarauja patis saw prapůlimą jims.
prá-rąkcze̊ 47, 4. отъ pra-rąnkti, – rangti см. re̊ng.
«praßmatus» — prabįge̊s 34, 2; práßmatu — prabinguſei 37, 6; praßmatu 40, 30; нарѣч. Срв. praßmatas м. излишекъ CD beda jums Farizeuszams, jog apcistijate isz wirszaus kubką ir bludą; o widuje piłn' ira pleszimo ir praszmato; praßmâtnus = проворный, шалунъ, пройдоха (Росс. у.)
ſawip pra-ßókſtu, kaîp' praßókſta niekánieke 53, 5; CD jog ne praszoks (пройдетъ) toji gimine, net wissa tay issipildis; praszokimas м. CD bet mes kurių giwata ira praszokimas, dawejuy giwatos atadůt ginames.

pra-ßúko 47, 23, всклякнулъ см. śunku, śukauti.

pra-witúmbim' 27, 30 отъ wijti гонять, достигать; N. T. pawiti N. T. kaypo neiszti·riami ira suday jo, ir ne pawijami (недостижимы) kełay jo.

pra-żęgia 24, 23 переступаетъ; CD kas įstatimą Mayżeszeus prażęgia, be jokio miełaszirdumo turi mirt.

pra-źúwo 59, 15; pra-źúwęs 59, 10; см. żuwu, żustu.

prêkiiês 42, 8 м. купецъ.

prieġ съ род. пад. 7, 7 передъ; prieġe 7, 23; CD o regedami tie, kurie prieg jam buwo, kas turejo but.

priêiautos — ſiełos 31, 21; «prieiautos» — ſiełós 37, 3; отъ priêjauta совѣсть, CD ir to rayszkiey regiet reykała iżkratimo priejautos pirma iżpażinties nusidejmu.

prienczio 41, 25; род. ед. отъ prięntis надлежащій CD jey pamessime garbę, laupſę, ir tarnawima prięntissi Wieszpati Diewuy.

priépůłų — pritikimu, 27, 28 род. мн. отъ priepůłis припадокъ, притча, случай; CD ir iżg czion nor żmonemus apsakit ateysęnczius priepůłus.

nůg prieſaku 7, 13; prieß wilús wiſſú prieſakią (= ų) 54, 18; priéſakis — prießinikas 39, 19 м. непріятель, врагъ; CD ir tare jiemus: priesakis żmogus tay padare. Срв. prieſakia ж. непріятельница CD: idąnt motina jo butų kàday raba welino, priesakia Diewo; prieſakawimas м. вражда, непріязнь CD arba priesakiwimu ir persakiojimu kelaś priesz awis.

«prieſpáuda» 34, 11 стѣсненіе, бѣдствіе; priéſpaudos 18, 26; priéſpaudas 41, 21; priéſpaudoſsê arba rûpęśćiůſſę 40, 13 и т. д. CD buș żękłay ąnt saułes . ir menesies, ir zwayżdziu; o ąnt żemes priespauda tautų.

priéſſinikai 17, 26; «prießinikas» — priéſakis 39, 19 противникъ, супостатъ.

prießintis—stęmbt prieß... 34, 5; N. T. mokidamas su łengwibe tus, kurie prieszinasi, jeyb kada Diewas jiems kartą důtu gayłejîmą.

priéßus 50, 23: отъ prießus противный; CD drin kurio ir maziàusio żodelo prieszaus nukęst ne nori. Срв. ibid. prieszinis: preszinìu budu falsziwieji Christysa ir wiłą ję Apaształay dare.

pri-kůptų́—apweizdetu 17, 34; Бецц. ист. prikůpti bebauen, in Acht nehmen (у Бреткуна), Латышск. kō'pt pflegen, warten. Срв. apkůpdawai 48, 24 ты очистилъ ихъ. Юшк. слов. ap-kópti счищать, сметать; загрести жаръ. kůpoiś wiſſús dàiktus 9, 31 всѣ дѣла исправляетъ; kůpe 41, 27.

«pryieraut» — ſwetimmóteraut 27, 2 прелюбодѣять; Кур. prië-ráuti.

priźastimi 27, 17 поводомъ; dwi prieźaſti 37, 8; prié-źaſties 41, 13; prieźastis ж. вина, улика CD asz ne wie-nos prieźaſtîes ne radau jame ir raisze ąnt jo kunigaykszczey kunigu daug; Кур. priëźastis Grund eines Thuns oder Ge-schehens.

pri-góbs 44, 7. См. gob.

pri-kłaupęs 58, 20; prikłaupiu падаю на колѣни; CD o pri-kłaupęs ant kelų praszuko di-dziu bałsu: Pone, ne paskaytik jiems łabay griekų.

«ne pri-mitindami»—ne apgau-dami 27, 17 не обсчитая: отъ primintu издержаться Нес. pri-mittimas издержки; CD o drin duszios ſweykatos nieko pri-mist ne nori; Шр. primitinu do kosztu przywodzę: adunt priesinikas ne po teysey kal-tindamas neteysingay neprimi-tintu.

priſsâkimus, 28, 6; ṕriſsâki-mus 28, 7 вин. мн.; priſſâ-kimą 27, 7 и т. д.; priſaki-mas м. приказаніе, заповѣдь; CD Mistre! kuris ira prisaki-mas didis zokone?

priſsiega 25, 7 присяга; CD ir antru kartu użgines su prisie-ga, jog nepaźistu źmogaus.

priſsiegóia 25, 2 присягаютъ; CD tad pradejo atsiźadet, keyk-tis ir prisiegot, jog ne paźistu źmogaus to. N. T. priesiegie pats per sawę.

pri-ſſiekt 25, 20 и т. д. см. ſiekt.

pri-ſſi-taisit—prirektis 30, 26; приготовиться; N. T. ko akis ne regiejo, ney ausis girdejo, ney ing szirdi źmogaus atejo, ką pritayse (nagotował) Die-was tiems, kurie jį mil; Срв. pa-taiſiczê 46, 19.

priſłêgimas 34, 13 м. притѣсне-ніе; см. slegiu.

«ne pri-ſtoktu» — ne payłſtų 49, 23; pristoku перестаю CD bet norint jį pirmą ir ąntrą kartą ne gaudejo, taczeu nie-pristoko; составн. отъ ſtõkti woran zu mangeln beginnen Кур.

«pritarimo» — iſtoiimo 42, 17; pritarimas м. покровительство, заступничество.

pri-tarit 25, 28 см. tarit.

«pritikimu» — priépûłų 27, 28; pritikimas м. притча, припа-докъ; CD kuriû sunus jos Con-stantinas, kuriûse apgintas ir nebijojoś ne wieno pikto pri-tikimo.

ir newêrtas patis ſawip pri-tîrêu 51, 9; pri-tiriu узнаю, испы-таю, развѣдаю; CD ko abejo pritire Apaształay, anose trise dięnose kanczios ir kelimo iźg numirusių jo; срв. pritiris CD kursay tų Ewangelikų budų buwo geray pritiręs; pritiri-mas м. CD jog pritirimas mey-łes ira parodimas weykało.

priwałús 1, 4; 3, 3: нуженъ; priwalâuſſes 3, 4; CD jog priwału ira, idąnt wienas żmogus numirtu uż żmones.

puldinéiu 44, 24 падаю; CD teyp wel ir mes puldinekimeg po jo akim, o garbinkim jį įpaczey szwęncziausime sakramente; упадаю: bet su didziu nusiżeminimu geydą trupuczių puldinejęnczių nůg skomios. Срв. impuldinet.

«putłumas» — didźiâwimas 28, 28 м. гордость; у CD также putławimas: iżg antros szalies rodześ putłumas wiresnių-jų żydų; ir łabiaus gedekimes putławimo, ir tingejimo mųsų. Срв. ibid. putłauju надуваюсь: o ků tad putłauji, kůgi stiepiesi[1])? kłausay sentencios ir sudo tojeg Salamono.

ragaut 56, 2 вкушать, отвѣдать.

ragâwimas 34, 18 м. вкусъ.

ráißą żmôgų́ 48, 31 хромаго; сущ. raišas CD gera ira taw įeyt łųszam arba rayszam ing giwatą; Szw. rayſzas; срв. ibid. rayſibe, rayszuoimas хромота; глаг. у Sz. и CD raišůju bet męs tame wissame łabay rayszůjame. Nes ney patįs sawęs ney W. Christaus tikray pażį stume.

[1]) stepiesi отъ stepiu, срв. stepinu CD potam tad kayp stepino (выхвалилъ, возвышалъ) tikejimo szimtiniko; stepinimas прил. достохвалебный CD łabay stepinamas ira tasay pasnikas; steptis на цыпочки подыматься Шавел. у.; Кур. stẽpinti ausrecken, sich gross machen.

ramiei 60, 5 отъ ramus; CD kad atłaydies jumus nůdemes jųsų, siełų ramių padarissiu. Шр. ramu весело. Срв. CD ramesnis тишайшій nessą teyp ir ramesnes szirdes ir priesz Diewą meilįgesni bussime. CD ramiey: ir łabay szaukt ir pasiteket, bet ramieyi be dumo, mayszto, ir be baymes; ramint̃ усмирять CD idąnt żodzey jo daugeśń rustibę ramintų, o ney ją judintų; ramumas м. CD ir ramumas sieło: ira įgaminamas pacziu tikiejimu. Срв. rômus.

rągios 46, 31 приготовляюсь, срв. Юшк. слов. ap-rę̃ngti снаряжать, устроить и ниже prirę̃ktis.

«raupuoti» — leprá ſergą́ 48, 23; raupuotas прокажéникъ, рябой, щедрйвый.

pâ-rauſtas — pakaſtas 44, 10; parausau зарываю CD o taczeu bewelije paraust żemeje, ney jůs iżdawinet ąnt naudos W. sawam; dirwa nauiei vżrauſta 3, 10; użrausiu зарываю, запахаю, CD bet naujų bukłumų jeszko, kayp tiesą użraust ir nuspaust gałetų.

rêdo 11, 8 отъ redau рядить, приготовить; CD ir pirsztu rode, ir apkriksztijo ir kełą jam per gayłejimą rede. Срв. paredit устроить CD nes W. Diewas papiktinimo ne weykałauje, ney paredo; CD tad kełes wissos mergos anos ir

parede (приправили) łampos sawos.

rẽißkiei 3, 12 явно, ясно; ręiſkus 50, 16 вм. ræiškus ясный; глаголъ reyškit см. aprẽiške.

pri-rektis — priſſitaisit 30, 26; prirę̇ktis 31, 18; CD prisiręgiu приспособляюсь, приготовляюсь: idąnt żmones per tą kriksztimą ir gayłejimą priręgtus priemimop jo.

p(r)ieß rikią 40, 25 противъ порядка; отъ rikia ж. порядокъ, regula: CD szitayg kurie nůg tos rikios atstojo, tie nie siųsti ira. Срв. rikas м. Нес. reguła, порядокъ.

patrâuk rißius 45, 11; rišis м. связка, завязка, N. T. ir tůjaus atsiwere wissos duris ir wissų riszey iszsiriszo; срв. rištis завязываться CD keypo ir tas medzias kad tayp stiprey ne risztus.

iź toię prágaro padaréi Rôiu 51, 30 рай; CD ir tare jam Jezus: uż tiessą biłau tau szią dieną bussi su manimi rojuje.

pałáiminti rômus 33, 3; тихій, спокойный, скромный; CD mokikites nůg manęs, jog romus esmi ir nużemintas szirdimi.

rômumas 33, 14 смиренье, скромность; CD kanczia jo ir mumus żękłų pakłusnumo ir romumo.

«ronas» — żaizdàs 45, 11; «ronu» — żaizdú 45, 24; róna ж. рана.

rûpęśćiůſſę 40, 13; rupestis ж. забота, бѣдствіе.

rûpinaś 11, 8 заботиться; «rupinas» — ſiełoiẽs 38, 4; CD ne rupinkites ape dusznią jusų, ką walgitumbite.

«ruſtaut» — nẽrtei 44, 23 гнѣваться; N. T. kodel ant manęs rustaujete, jog asz wissą żmogu iżgidziau subatoy? ap-ſi-rûſtawai 48, 14; apſirustauju прогнѣваюсь; CD tad Herodas regedamas, jog buwo nůg iszmintingųjų priwiłtas, apsirustawo (разсердился). Срв. rustawimas м. гнѣвъ CD jog ne tiektai żodzeys skołą atgaudineje, bet ir su didziu rustawimų; rustumas м. CD nes paskuy tay nieko tikresnio, tiektay rustumas Wieszpaties; rustus гнѣвливый CD teypajeg suliginęs rustu su romumi pigay patis dabosies.

ruſtîbe 29, 1 гнѣвъ. N. T. o kłausidami to, ir budami pilni rustibes szauke kałbedami: Dide ira Diana Efeziszkių.

«ruſtint» — nártint 26, 22; прогнѣвать N. T. o jus gimditojey, ne rustinkite waykų jusų, bet auginkite jůs grausmeje ir graudenime Wieszpaties. ap-ſi-rûſtiſsi ąnt manę̇s 45, 2 отъ apſirustinu прогнѣваюсь: CD ąnt kurio aprustinęś Wieszpatės padawe jį maciu budełamus (палачамъ). Юшк. слов. apsirústinti опечалиться.

«ne ruzgedàmi» — nẽ murmę̇dami 27, 20; ruzgiú, ruzgė́t роп-

тать CD pawidi jiemus iżganimo, ir ruzga priesz tůs, kurie jůs prijma; срв. ruzgis воркотунъ CD teyp prakeykti ira wissi nepakajingieji pątwaritojey, ruzgey; ruzgetojas м. шептунъ ibid. o ruzgetojey, kurie nůg įkandimo źalczių papjauti bů, żęklino wissą giminę żmonių; ruzgejimas м. шопотъ ibid. iżg kur potam tuli ruzgejimay kayp iżg wersmes płusta.

«ſaitini» — kâlini 33, 18; saitinis м. узникъ CD kayp ne turi łąkit tůintimpos szito kalinio arba saytinio. Срв. saytas, saytay узъ, окова CD ir drin użmuszimo żmogaus pasodintas buwo saytůse. Латышск. saite ж. Fessel (Улм.); инфл. оковы, связька для коровъ напр. въ пѣсняхъ:

Jęus moseńes nazinot,
Kur gul' guwŭ Moršaweńa.
Klawa gul' zam saiteńes,
Sudabreńes spiłweńos.

или: æs sawam teleiťem
Dobuleńa saita (?=u) wēj'..

ſákai mań 4, 15; 28, 25 скажи мнѣ; старинная форма вм. sakik, sakikiġ 5, 10; и т. д. Объ употребленіи оптатива вмѣсто повелительнаго наклоненія въ живомъ литовскомъ языкѣ см. Матер.

ſakioṫ 6, 8 слѣдовать, слѣдить за кѣмъ. CD o żękłay tůs, kurie intikes, tie sakios. Срв. ibid. сущ. sakiotojes послѣдователь bukite sakiotojey Diewo, kayp sunųs mielausieji; sakiojimas послѣдованіе ib. tassay sakojimas norint tikray iszmanos ape kriźiu.

«ſaldibe» — sałdúmē̊ 20, 18 ж. сладость; CD kayp dide daugibe saldibes tawo, Wieszpatie, kuria iżdejey tiemus, kurie bijos tawis.

ſałdúmē̊ — ſaldibe 20, 13; sałdumas сладость CD ir anůs żodzius pilnas meilingumo ir sałdumo biłodamas.

kredo arba ſámbares Apáſtałų 8, 18; им. sambare ж. складка, складчина CD Iudas sambares padaręs penįgų dwilika tukstanczių dragmų nusiunte ing Hierusalem.

ſánarē̊i 13, 31; ſanariu 9, 11; sanaris м. членъ, артикулъ CD ir iszdůdineji sąnarius sawůsius ąnt tarnawimo Wieszpati sawam.

ſargús 39, 2 осторожный; CD bet Maria nusiżeminąs ir sargi Angeło pasweykinimę. Срв. ibid. sargas м. сторожъ tare jiemus Piłotas szitay turite sargus, eykiteg, sergekite, kayp mokate; sargesnis осторожнѣйшій del to idąnt tů sargesneis butumbite, apraszineje mumus cze ayszkey; sargibe ж. стража ir norint ateytų ape antrą sargibę ir ape treczią sargibę ateytų ir teyp rastų; sargumas ж. стороженіе, осторожность teyp ir

męs priemime elgietų, ligonių ir łųszų, ney sargumo, ney wargo ne turime skųst.

ſaugoi 25, 33; сторожиться, остерегаться, соблюдать; ſaugoię 25, 8; ſaugodami 10, 9; срв. CD saugojimas м. соблюденіе iżg kur regime, jog ney meyłe est be saugojimo Wieszpaties prisakimo; глаголъ saugojosi, saugausi остерегаюсь, берегусь.

ſêkîocżia 46, 18; sekioju иду за кѣмъ, слѣжу за кѣмъ; N. T. tada priejęs nekuris isz mokitu raszto tare jam: mokitojau, sekiosu tawę, kur noris eysi.

ne-ſſiékti 25, 17. pri-ſſieki 25, 20; pri-ſsiékia 25, 6; per kury pri-ſsiékęmę 25, 12; pri-ſiéktu 25, 14; отъ ſiekt присягать N. T. kada neturejo per ką didesnį siekt, priſiegię pats per sawę. priſiekiu присягаю CD prisiekiu, jog padarissiu wis, ko geydi, jey noretumbiey ir pusę karalistos manos; Срв. N. T. priſiekinu, prieſiekiu (заклинаю); paprisiekiu CD paprisiekiu tawe per Diewo giwąji, idąnt mumus pasakitumbey, jey tu essi Christus sunu(s) Diewo. У Спрогиса l. c. стр. 3: prysiękiu, prysiekiu.

ſiełos 22, 18; «ſiełós» — priêiautos 31, 21; ſiełós—prieiautos 37, 8; ſięłos 38, 16; ſu ſáwo ſiéła 22, 2; 22, 5; siêła 40, 16; 42, 2; совѣсть CD apprauskime per tas dienas siełas sawąsias, per tikrą gaylejimą.

ſiełóiês — rupinas 38, 4; «ſiełoios» — apmaudâwo 39, 24; sielojuosi CD заботиться îr ape apwałkałą (apwałkałas м. одѣваніе) ko siełojetes? dabokites lilijų łauko, kayp auga; ne dirba, ney werpia.

ſiełoiimo 41, 28; siełojimas м. заботливость, стараніе CD idąnt wissą mųsų siełojimą ape sawe metitumbime ant jo.

ſiełwartůſę 39, 21; siełwartas м. скука, у Шр. sieławartas; въ Янишск. вол. Вил. у. sëławartis м. скука; въ Гедройцк. вол. siełwartis м. тоже самое, что klapatas т. е. забота, хлопоты.

ſiłôs 31, 26; siłomis 40, 23-24; siła ж. сила CD miłessi Wieszpati Diewa tawa.... ir iżg wissų siłų tawą.

iż ſkaicziêus 14, 26 изъ числа; daráu ſkâicziu, arba rokawôiůs 22, 2; ſkaičus м. число, Szw. skayćius rachunek, calculus.

vż..... nê iź-ſkaitomuś 59, 20; за неисчислимыя (благодѣянія).

ſkidà 54, 16; ж. щитъ, N. T. ánt wisą emę skidą wieros, kure gałetumbite iszgesit wissas ugningas strełas piktojo.

ſiłpno 39, 25; siłpnas прилаг. слабый, нѣжный.

«ſkireus» — wę̄rtâi 30, 10; ſkîriumi 40, 26 отдѣльно CD ir eme iźg jų kiekwienas skiriumi graszi; ir emę murmeno priesz hukiniką. Срв. ſkįriu отдѣльно; ſkỹrius м. различіе Кур. skirskelis перекрестокъ м. atejo, tieg pahonis iźg uliczių ir skirkelų.

ſkirê̄s 24, 12 раздѣляться; skirû̄s, skirtis различаться; срв. CD skiriu отлучить nes nů̄demes skiria mus su Diewu Wieśpatimi; paſkiriu 22, 13 отказываю, передаю ib. ir asz skiriu jumus, kayp man tewas manas paskire karalistą. skirus прилаг. отдѣльный CD idąnt kriksztijimas Jono butų nekame skirus nů̄g Christaus.

iž-ſkirſtiſimê̄ 38, 17 мы раздѣляемъ: отъ iž-ſkirſtau,— ſkirſč'au,—ſkirstíśu,—ſkirstı̃t́ выбирать, различать; skirstı̃t́ отдѣлять CD kurie jus nů̄g manęs skirsto ir naujas Christusas pakampemis rodze;—si CD ir delig to iszeykite iźg widurio jų, o skirstikites nů̄g jų.

ſkolâs, tai yra kaltê̄s 18, 4; ſkola ж. долгъ; по Кур. geldschuld; CD ir tare jam: tarne piktasis, wissą aną skołą atłaydziau taw, jog meldey mane; срв. ib. skolinikas должникъ ir zotag pawadino skoliniką W. sawo, ir atłeydo wienam pusę skołas.

ſkomios—ſtało 43, 2; skomies 58, 1; ſkomioſṕ—ſtałop 49, 1; skomia ж. столъ CD idant estumbit ir giartumbit ąnt skomios manos karalistoja manoja.

ſkrinia Testamento 51, 32; ſkrînioi 52, 15; цс. скриниı = arca, др. нѣм. scrîni. блр. скрыня большой сундукъ, инфл. skreine ж. сундукъ для приданаго. CD kuriji skrinioje łayke kuną Christaus, ir ugnimi iźg anos skrinios bů̄ iźgąndinta.

ſkúbinaś 53, 8; skubinuosi спѣшў N. T. skubinkis o iszeyk weykey isz Ieruzales, kadangi ludijimo tawo ape manę ne prîjims; срв. skubus спѣшный CD ir imsime wel iźg jo pawayzdą nużeminimo, pakłusnumo.

ſkúndieś 40, 9; skų̄stis жаловаться.

kas ſłâpia 42, 20 кто скрываетъ; ſłâpoś 55, 17; paſłapteiá 44, 14; отъ ſłapíu, słapau CD kas słapia nusidejimus sawus, nepasiwes jam; ſłapte нар. тайно, скрыто; CD tad Herodas pawadines słapte iszmintingujų, piłnay jusięmp kłause meto; pa-słaptemis тайно CD pawadinęs iszmintingujų pasłaptemis piłnay nů̄g jų tirejo; срв. у Ш. ir Szw. Mikałojus słaptemis pra lungu po tris kartus didziu ełmużnu įmete; см. у CD еще nopsłapiemas не тайный: juk tatay nopsłapiemas ir żinomas dayktas. pasłapte ж. тайна CD

jumus dûta ira żinot pasłaptes; pasłapcia Bals. tu isz paslapciu mani apteysinti gali.

słaptęs 7, 1; ſłaptų 6, 23; ſłapte ж. тайна CD kam ir Powiłas Szwentas stebiedamas teyp biłojo: be abejojimo dide geribes słapte; słapta ж. jumus ira dûta żinot słaptes karalistes Diewo.

vż-ſłégtų 53, 12; użsłegiu, —słegt обременить CD jog turedami siełą didemis nůdememis użsłegta; отъ ſlegiu припираю, притискаю N. T. nes meyłe Christaus mus słegia.

vž-ſłépt 43, 14; отъ ſłepiu затаю; CD geribę sawą tiłejimu słepdamas, o nůdzią sawą swiesiaus (ясно) raszidamas; apſłepiu скрываю, Юшк. apslėpti утаить, CD żidamus ir pahonimus ne buwa tatay apsłepta; apſłeptasis скрытый CD tassay mumus anůs użdęgtůsius Diewo ir apsłeptůsius dayktus pasakit ir apreykszt teykes; apſlepimas м. тайна CD ir tiemus apreyszkie apsłepimus sawůsius.

«słowiiu» — garbinu 45, 27; słowit = славить.

ſu ſmárſu 28, 10 съ масломъ: по Кур. (Мильке) ſmarſas, ſmarſtwas Fett, mit dem man Speisen abmacht = ùżdaras, сало.

ąnt paſmërkimo 54, 14; paſmerkimas м. осужденіе, kapa, CD jog jau nų pasmerkimo ner tiemus; ney tu Diewo bijeys, jog tamejeg pasmerkime essi; отъ smerkiu осуждать CD ne smerkite, ir ne bussite pasmerkiti. Atłayskite, ir bus jumus atłaysta; nusmerkit убить, уничтожить (Рагнитъ у Нес.); pasmerkiu CD szitays tad żodzeys pasmerkia W. Christus pirmą użgimimą musų. Срв. smarkus строгій CD bijojaus nessą tawęs, jog żmogus smarkus essi; ſmârkumu 40, 28 со строгостью CD nes jog pasauluy anie smarkumay maża padejo; smarkei нар. сурово, строго CD bet kuną jo bażniczia jo, smarkiei pliekia, trauko ir płeszo; smarkesnis CD teyp jog ąnt gało buwo smarkesnis neg szunes jo, łayżidami żayzdas jo; smarkiausis найстрожайшій CD kad wis galįsis Wiszpatis su smarkiausiu priesakių susikawo (сражался отъ susikąut биться: CD ne majestote sawame bet musų nużeminime susikawo). smarkinikas м. тиранъ CD karalus ira ne Tyronas, ne smarkinikas koksay, ne kunigayksztis to pasaulo.

ſôpulêi 18, 26; ſopulêis 49, 4, отъ ſopulis м. боль, болесть; reykia rupintis kayp turi żmogus pajudint sawimp sopuli szirdies; срв. ſopus больной CD nessą tassay sopus križius paſmerkia (убиваетъ) wissus norus ir gerius tawus.

ſôſto — kreslo 47, 4; sôſto 47,

5; ſoſtás кресло, CD ir dûs jam W. Diewas sostą (столицу) Dowido Tewo.

«ſpawiedies — ižpažinimo 38, 17; «ſpawiedi» 44, 30; ſpawiedis ж. исповѣдь, польск. spowiedź, блр. спо́вѣдзь. Нес. spawēde.

«ſpawiedotus» — węrtais idąnt io wiſſadós ſakîtųs 40, 5.

ſtēbêtis 37, 26 удивляться; CD o Iezus daugeśn notsake jam ne ąnt wieno żodzio teyp, jog storasta łabay stebejosi; срв. stebie ж. диво, чудо CD jog jau szwiesey regime ir girdeme anos stebies ir dides Diewo słaptes.

ſtebúkłas 51, 2 диво; N. T. ir bû stebukłas ant dangaus aukſztay, ir żemay ąnt żemes żenkłas.

ſtębúklingai 51, 1; 54, 22; 60, 8; дивный, чудный CD nusiunte jos Wieszpatiesp, idąnt patįs iżg stebukłingų weikałų pażinta, jog jissay est Messyias; CD praszaukas ąnt to gałejo but stebuklingesnio; срв. stebuldingas CD teyp įpaczey stebuldingas ir stebuklingay įpaczino padare.

ſtēłamē, читай ſkełamē 12, 16 мы должны; отъ ſkelu я долженъ, обязанъ CD kiek skeli Wieszpati manam? o jissay tare: szimta baczkų aliejaus.

ſtęmbt́—ſtiprintis 31, 26; ſtęmbt —prieſsintis 34, 5 противиться; ſtębdamas prieſs Dwásiá ſswętú 40, 1; CD nes kiekwienas, kuris daroś karalumi, stembia priesz Ciesorių; stêbiu ib. kurie teyp atkirstineis ira ir stêbie, jog po akim sawujų piemenų tikrujų begineje. Срв. stembumas м. сопротивленіе CD kiti liko piktumûsia ir stembume.

ſtęrbłés rûbo — kraſsto 48, 16 отъ sterbłe ж. край платья, полы, лоно: CD bet nużemintay priejus iżg użpakalo palitejos sterbłes rubo jo.

ſtiebái dagaus — ſtułpai 47, 16; ſtiébiép 57, 3; stiebas м. столбъ CD ir nuwiłkę jo rubus wissus, stiprey pririszo stiebop wienop. Срв. stiebmeldis идолопоклонникъ CD jog ney stiebmeldzey, ney swetimmoterey negal but iżganiti.

pa-ſtiprino—padrutino 24, 12; pastiprint подтверждать N. T. o jo betayg po Syrią ir Pilicią postiprindamas surinkimas.

«ſtoiames» — támpamē 30, 17; станемъ, сдѣлаемся.

ſtrûius — diedái 26, 16 дѣды, цс. стрый.

ſtułpai—ſtiebái 47, 16; stułpas м. столбъ идолъ CD jog peczius ugnies turejo but immesti, jey auksino stułpą uż Diewą ne garbintų; столбъ, башня (вѣжа п.) CD eykime, nużękime, ir sumayszikime lieżuwius tų daylidzių stułpo Babilono. Слово заимствовано не изъ блр., а изъ велико-русскаго «столпъ».

Срв. Брикнера l. c. стр. 139 млр. блр. стоуб, стоуп.

ſubriſt 26, 10 проступаться; см. у CD subrajiju, польск. zbroić, нѣм. verüben: kursay werkia to, ką pirm subrido o bradziót ne palauja.

ſubtilnas — mandagus 40, 3; тонкій.

ſudeiimą Apáßtałų=krédą 9, 4; sudejimas м. постановленіе, составъ; CD nes teyp credoje musų, sudejime Apaształų iżpażįstame kałbedami.

ſuguldimás Apaſtału 10, 3 постановленіе апостоловъ.

ſųkiben 18, 31; ſųkibes 18, 27; ſųkibẽs 18, 28 вин. мн.; sųkibe ж. CD ir neweykuma korojimo, sųkibe atpildzia; у Шр. и Кос. sunkibe.

ſu-ſſi-myłtų 21, 17; ſu-ſi-miłki ąnt manęs 43, 10; ſu-ſi-milk 45, 10; ſuſi-miłai 43, 11; kas ſu-ſi-miłſtantį 51, 19; susimilu умиляюсь, жалѣю, помилуюсь CD ir szauke taridamas: Jezau, sunau Dovido, susimiłkis ąnt manęs.

ſuſsimilimas 44, 11; 49, 27; милосердіе, умиленіе; ſuſimimilimo 50, 19;

ſutwarczioii — vzraißoii 46, 6; sutwarczioju, — twarč'oť повязать, обвить: CD eme tad kuną Iezaus ir sutwarczewo jį prastiriomis.

per ſu-tirpimą dẽgąncźiós męiłes 50, 30 растаяньемъ горячей любви: отъ ſutirpimas м. растаянье CD kuris ne gal but nelietas, net figura puczkos per sutirpima bus atmaynita. Sutirpinu Szw. pawizdejo, ir sutirpina, kayp waszku, pahonus; sutirpstu, — tirpau,— tirpśu, — tirpti растоплять N. T. o elementay nůg karszczio ugnies sutirps.

ſwẽtimmóteraut — pryieraut 27, 2 прелюбодѣйствовать; ſwẽtimmotẽrauk — pryieráuk 24, 2; CD kad asz liepiau jiemus bluźnit, prisiegot, swetimmoteraut; срb. CD swetimmoterawimas м. прелюбодѣянье CD kiek kartų bjaurumą arba swetimmoterawimą darey; swetimmoteris прелюбодѣецъ CD ſwetimmoterius ir palaidunus W. Diewas sudis. ib. swetmoteris CD joġ ne esmi, kayp kiti źmones pleszę, neteysinikay, swetmoterey; swetimpatałauju: переводъ съ польскаго cudzołoźę: o jey mote apłays wirą sawą, ir nutekes uź kito, tad swetimpatałaują. swetimwirauju CD per wissą amźią giwatos sawos swetimwirawo su welniu ir swietu; swetimwire ж. прелюбодѣица CD kas norint apłays moteri sawą o kitą paims daro ją swetimwire.

«ſwiecziiimo»—lúdimo 27, 19; срв. у. Шр. swiecijmas м. свидѣтельство tasay tieg atajo unt sweciimo, adunt swiecijmu iżdůtu ape swiesyby (см. ludimas).

«vž - ßałusiu» — vžáußuśiu ir vzwêſſuśiu 29, 18; uż-szałstu застываю N. T. o jog pasigausino neteysibe, uższals daugiose meyłe.

tẽſsi mań ßarwu tikêiimo 54, 15; šarwas м., šarwai бронь, оружie. CD wissus szarwus atima, kuriůse duksejos ir naudą jo iżdalije; CD kursay tokios szirdies szarwu apwiłktas (вооруженный) biłojo.

ßniupſcziodami 20, 15; śniupściot: срв. ßnypsěti хныкать; ßnỹpßti фыркать, брюзжать. Кур.

pra-ßúko 47, 23 вскрикнулъ; praszunku, -šukau, -šuksi, -šukt закричать CD o ape dewintą adiną praszuko Iezus balsu didziu biłodamas; срв. šúkauti шумѣть, кричать.

ßwąkų—grážu 50, 2 прекрасно, пристройно; CD wissus dayktus tawůsius nori turet grażus ir szwąkius; нар. szwąkei CD płaukays grażintays szwąkei daug zmonių priwobinejo.

ßwąkumas — grażumas 50, 5; ßwąkumoṗ 50, 6; ßwąkumas м. CD ků daugeus szwąkumas Diewo praeyt wissus dargumus pragaro.

pa-ßwąkinai — dauxinai 51, 29; отъ szwąkinu украшать CD kurioje ir nusiżeminimas giria mergistę, ir mergista szwąkina nużeminimą. paświąkint тоже CD teykes Wieszpatis paszwąkint keturis ragus pagarbinto medzio.

taczęu 46, 1; taczęu. 46, 3; однакоже CD tacziau ir tare jiemus kielika tacziau mana giarsite; N. T. taciaus.

tâmpa 4, 24; 5, 4; «tampa» — pawirſta 5, 8 съ творит. пад. стать, сдѣлаться; támpamẽ — ſtoiames 30, 17; tapſit 4, 2; tàpęs 4, 20 и т. д.; tapęs est CD tůjau tapęs est su Angeła daugumas, karių dągaus, garbinanczių Diewą; CD o kiek norint jų prieme jį, dawe jiemus galibę tapti sunumis Diewo;

«teip takel» — teip dażnai 7, 11 такъ часто; tąkey CD jog mumus tatay daźney ir tąkey isakey: prassikite ir imkite; tąkiay CD kurį mumus daźnay ir tąkiay Wieszpatis Diewas giria; прилаг. tąkus частый CD kayp tawę tąkumis bałsays baźniczios ragino? kayp daug tawo nusidejimų kęnte?

táre 36, 5; târe 55, 11 сказалъ. tariffi 25, 18; taritaẽſt 48, 4. pri-tarit 25, 18 увѣрять; CD o jey jumus kas ku taris, pasakikite, jog jų Wieszpats priwało.

per tàrpus ßwętų ſákraméntų 14, 3 посредствомъ; tarpas м. средство, способъ; CD jog W. Christus du tarpu įstate, per kuriůs ir ik szey dienay duszios sweykatos gauname.

tárpinikẽ — vžtaritoia 20, 16;

tarpinikia ж. посредница, заступница CD o tarpinikia musų suderinkig su sunumi tawa; tarpinikas м. посредникъ CD o tarpinikas ne est tikt wieno, bet Diewas ira wienas; **tarpinikawimas** м. посредничество CD ir praszit jûs ape įstojimą be pažeydimo tarpinikawimo W. Christaus.

tautu arbá giminių 13, 26 род. множ.; **tauta** ж. народъ CD o ąnt żemes priespauda' tautų del sumiszimo nûg użimo marių ir wielnių jo. Слово «tauta» вмѣсто «giminė» характеризуетъ, по Юшк.[1]), восточно-литовскіе говоры въ отличіе отъ другихъ. Въ лит. и пруск. языкахъ слово это рѣдко, встрѣчающееся однако въ именахъ личныхъ какъ Tawtegal, Tautewil, Waystote и друг.[2]). Въ латышск. языкѣ tauta ж. означаетъ народъ, порода, въ народной пѣснѣ tauta, tautas чужбина, страна чужаго чужанина, жениха. Оттуда tau-ti°tis чужанинъ, женихъ, мужъ. Taut- встрѣчается также въ старинныхъ именахъ личныхъ напр. Таутегоденъ [3]).

«**teigdâmi**» 22, 32; teigti Нес. молвить, сказать.

teiktúmbimĕ — teigdâmi 22, 32; idant. . . . . teiktúmbeiś 59, 30; **teikeis** 57, 17; 59, 7; 59, 14; **teikes** 58, 10; CD ir kruwon surįktus po sparnays saways szildze teykdama jiemus szilimos sawos: отъ teikt желать, изволить, благоволить. Срв. Нес. teikimmas м. благоволеніе.

tĕkét' — begt 27, 29 бѣжать; CD tosp wersmesp wissokios małones su didziu noru tekekime; tawęſp **tĕkú**—begu 44, 8; **tĕkécziĕ** 52, 28. **pa-tękú** 53, 4 къ тебѣ обращаюсь, прибѣгаю; CD o nų sųkų krikszczionimus pateket bażniczion ant tarnawimo Wieszpati Diewuy. **paſitekêie** — bego 48, 21; kurióp **pa-ſi-tekéſiu** 44, 6. Teku, tekëti въ настоящее время въ приведенномъ смыслѣ рѣдко употребляется и встрѣчается только въ извѣстныхъ оборотахъ какъ tĕkinas atbega онъ прибѣжалъ полнымъ' махомъ; Срв. Нес. tekûnas м. бѣгунъ, курьеръ; tekĕtojis скороходъ, рысакъ.

tĕrôiĕm' 29, 22 тратимъ; **pa-tĕrîoia** Diewą 29, 11; CD dabar ne nori to iżg geros walos atłeyst, ką nepalaudamas terioje ne pò waley; **pateriot** погубить N. T. Ak, ką mes turim darbą su tawim, Jezau Nazarenîszkas? atejey pateriot musų; CD **pateriojimas** м. утрата: jog tokie indûstis ing

---

[1]) Kałbos lët. lëż. стр. 42.
[2]) См. A. Bezzenberger, Bildung der altpreussischen Personennamen. Königsberg. 1876, стр. 46.
[3]) Срв. мою статью о литовскихъ именахъ въ «Archiv f. slav. Phil.» VIII, стр. 534.

didį smartą (отъ smartas м. niebespieczenstwo CD kodrin patįs wiłames widuje tokio smarto) pateriojimo wieros.

teſtų́ś 7, 13; стремиться, тянуться, растягаться, CD nessą anoji meyłe, kuriaje jo broszkame ir ansay geydulis kuriů tęsiames; ib. topig tęsses wissi żękłay jo, ir del to ira dariti, kayp aure (oto tam, owo) weydumayniump (do Faryzeuszow) biłojo; ib. szitay tęseme anon wirszutinen tewiszken.

téwainimi 5, 6 наслѣдникомъ; téwainiu 49, 26; tewainiêis ámžinos giwátos 30, 18; N. T. tas ira tewaynis, eykit, użmuszkim jį, o tewajiniste jo apturekim.

nůg tewainumo, 5, 9 отъ наслѣдства; têwainumóp giwâtos ámzinós 45, 28; vż têwainumą—teuikßkawima 30, 15; CD bů teypag ligiosp ałgosp tewaynumo dągujęjo priłaysti; срв. tewainumas отцовскій CD be wissokios, ir be tewaynumo patepimo.

téwikßczia 10, 23; отечество CD jog tu essi sweczia ir keleywiu ąnt to pasaulo, turi skubintis ing aną amżiną tewikszczią. Срв. tewiksztaytis наслѣдникъ CD o jog jam brolų ir draugia tewiksztayczių didinas ir skalsinas dągun; tewiksztawimas наслѣдство CD; tewiksztinis унаслѣдованный CD.

vźmußimas źmoǵaus tieżiómis 34, 11; у Белл. = aźumuśimas żmogaus tićiomis (исподтишка́, нечаянно?) срв. блр. тыцъ межд. означающее неожиданное. Кур. tyčiomis absichtlich. Шр. ticiomis = съ умысломъ: jog wieni ticiomis linda ing pagundas, jeszkoja ir drasiey łeydźiasi ant jų.

tikêiimas 8, 11 и т. д. вѣра.

tingéymas 29, 4 м. лѣнь, нерадѣніе CD ir łabiaus gedekimes putławimo ir tingejimo musų.

tinginczin 39, 31; отъ tingëti лѣниться; tingis лѣнивый.

tingùs małdoi 41, 12 лѣнивъ, не радивъ (въ молитвѣ, молиться).

toblîczios 52, 15 таблицы Шр. toblicia ж. таблица.

tóbułas paſſotinimas 54, 25 совершенный; tobułêi 50, 28 досконально: CD o seyłe Deywistes sawos iszminties atwilgis mus, ir iżgidis mus tobułey ąnt duszios musų. Кур. tóbūlas; срв. у CD tobulesnis teypog ir pagundos pergali nerimascius żmones, o nurimstanczius tobulesneis daro.

tôbułumą — pagineiima 31, 1 совершенство; CD ne tiektai patis turim but tobułeys, bet ir kitus ragint (побудить) wissokiop tobułumop.

todrin’ 21, 8 т. е. drin to оттого, см. drin; CD todrin jog buwo

iżg namų ir gimines Dawido, idant butų paraszitas su Mariu.

Trâice 9, 17 и т. д. Троица; CD regime W. Diewą Trayceje wieną Tewą ir sunų ir Dwasią Szwentą.

atá-tremi 47, 32; atatremiu отвергаю CD jey kas pikto ir, atatremk nůg duszios tawo. iź-trę̃mtą 40, 10; iŝtremiu выталкаю, выгоняю CD ir kad isztreme welina, prakałbo nežadzia (нѣмой): см. iŝtremimas. pa-trẽmſi 44, 6; patremiu отвергаю, презираю N. T. sakau tada: argu patreme Diewas żmones sawo? apsaugok Diewe; отъ tremti (tremu) низвергать, выгнать, отогнать, Кур. niederschmettern. CD żmonis anas baydidamas, ir nůg sawęs jůs toliniuy tremdamas.

«trobelas» — inġ kiżễłą 51, 12; trobele ж. домишка; Шр. хаточка; уменьшительное отъ troba постройка, домъ CD ir iżwartaloje (przewraca) ir iższlůje namus sawus, trobą sawą per pataysimus tułus. Срв. о строеніяхъ литовцевъ и жямайтовъ выше подъ словомъ pirtis сказанное, о «троабѣ»= латинское trabs бревна см. A. Bezzenberger l. c. стр. 50 и 65. tr'oba ж. въ Тельш. у. означаетъ извѣстную часть дома, жило и равняется восточно-литовскому гричя или пиркя́. Въ Тверскомъ приходѣ тогоже уѣзда троба означаетъ зданіе (гдѣ живутъ) вообще. Въ Швекшняхъ Росс. у. Ков. г. домъ, жило состоитъ изъ слѣдующихъ частей: 1) tróba didźiója (общая зала и гостинная); 2) álkier'us; 3) kamará или mažoje troba: всё это составляетъ чистую и теплую половину дома. Другая половина, не раздѣленная, называется priszininke (кладовая); сѣни двойныя: a) prisenes (парадный входъ), b) buts arba preminė̃ (входъ со двора, гдѣ хлѣва помѣщаются).

tawę̃s trôkßtu 45, 12; ßirdis maná trôkßta 49, 16; trôkßtamẽ 17, 7; trókßtamẽ 17, 10; ne trókßki mótę̃rę̃s 24, 6; trokßt 49, 10; жаждать, желать CD palayminti, kurie ałksta ir trokszta teysibes; nessą szitie bus pasotinti; срв. trokŝtinas желанный CD ąnt kurios nieko ner teyp geystino ir troksztino.

trôßkumas łobio 28, 29; корыстолюбіе, жадность = Шр. troŝkulis turtes; CD patįs taczieu nůg badų ir nůg troszkuma padwese (pazdychali).

tûintimpós — wiſſadós 51, 18 всегда. Гтл. приводитъ изъ сочиненій С. Довконта «tûitimpos», adv. unaufhörlich; прилаг.: tûitimpinis. CD tuointimpas безпрерывный nessą labay brangi tûintimpa małda żmogaus teysiniko.

tułarôpu 19, 29; tularôpas ligas 49, 22; отъ tularopas разный, различный CD Ewangelia ape sekłą, kuriji puldineje ing tularopą żemę. Кур. tūleriópas.

túłas 28, 17 вин. мн.; tułus 46, 1; tûli 37, 2; tûłomús 20, 1; tûłais bûdais 43, 16; отъ tułas разнообразный, разный, много CD jog tuli nůg sauletekių ir wakarų ateys, ir sesis su Abromu, Isaaku ir Jakobu karalistoje dągaus. Кур. túlas, tūlà so mancher т. е. ziemlich viel. Бец. Lit. Forsch. tulasis mancher. Пруск. tûlan, toulan, много; touls нарѣч. болѣе.

turiégu tu 26, 10; turimê 26, 7; túri 3 л. ед. 26, 29; 29, 31 turet 26, 7. ap-turi 24, 28; почитать себя, получить CD Mistre: ką daridamas giwatą amżiną apturessių; abſituri — deſtis 14, 1 получается; turiu я долженъ CD zmones dzius nůg baymes ir łaukimo tų dayktų, kurie turi użeyt ąnt wisso pasaulo; turiosi, считаться CD nes arba wiena tures nopikantoje, o antrą miłes, arba wieno turesis o antrą paniekins.

«tuſkimas» 53, 5; отглаг. сущ. отъ tusku, tuskėt' стучать Шр. Szw. «tłukę co, pulso, quatio, tundo = kuliu, tusku»; tuskienu N. T. idant, kada ateytu tuskentu, tůjaus jam atadaritu; Нес. túzgēti, tuzgénti klopfen, anpochen; Кур. tūzgenti, въ народномъ языкѣ вмѣсто этого bi'ldenu, bárßkinu стучать, стукотать.

túßcêi 23, 29 напрасно; tußcziu 41, 4; отъ tuscius порожный, пустой CD wede jį paskuy to didziawimop ant tuszczio giriaus (chlubę), Chrystus jam atsake.

twardimas — mieruibe 32, 22 CD afierawoja ję auksą, o tu afierawok jam twardimą ir gamtą (umartwienie i cnotę).

«vbagiſtes» — grînumo 41, 20; ubagiste ж. убогость, убожество.

důk mań aną drutibę ůłós 52, 11 (скалы); ůła ж. CD o kita użpůłe ąnt ůlos, o iżdigas padziuwo, nes ne turejo dregnumo.

vrêdo 42, 5, 6; urêdas м.=урядъ блр. порядокъ, распоряженіе, управленіе; должность въ присутственномъ мѣстѣ Нос. CD bet sųkeusias ąnt musų szatonas, kuriů tag ira tikrasis uredaś rayszit mus.

vż-áußuśiu, — vżßałusių 29, 18; отъ áußtu, áußau, áußiu, áußti Кур. остудѣть.

vź-błéſtanczê 51, 4; см. blésti.

vż-gîneś 43, 22 см. gint.

vß-kaktumbit 14, 27 см. kąka.

vź-kietéiimas — vſsidrutinimas 34, 8; vżkietéjimas м. черствость, затвердѣлость N. T. bet pagal uzkietejimo tawo

szirdies krauni (?) saw paciam rustibe.

vż-klîſtų 3, 17 ошибаться, оступаться; CD idąnt żinotu kiekwienu metu, kur sąnczią̨s, idąnt kur neużklistų.

vz-łaiko 3, 15 и т. д. см. łaik-.

«vz-raiſʒoii»—ſutwarczioii 46, 6.

ko vż-rakinaś, 8, 17 что заключается; CD ir duris buwo uzrakintos (заперты), kur buwo mokitiney susirįkę drin baymes żidų.

vż-rauſta 3, 10 см. raust.

kuri iau búwo vź-rẽtêius 46, 7 (раны) которые уже зажили.

vż-ſłegtų 53, 11; см. ſlegiu.

vż-ſłépt 43, 14; см. ſłépt.

vź-ʃʒâłęs 41, 12: друг. формы (см. ниже). vźʃʒałt Нес. zufrieren, охладѣть, терять усердіе (къ молитвѣ).

«vžtaritoia»— tárpinikẽ 20, 16 заступница, отглаг. сущ. отъ uźtart замолвить слово за кого.

vźwefsimẽ — vžʃʒalime 39, 7; vźwêſſuśiu—vžʃʒałusiu 29, 18; отъ użweſt ознобить, охолодить, остудить CD bet jog użwesęs szaltas ney sziłtas, tad tawę pradęsiu iszwemt iżg nasrų mano.

vż-żęge 8, 26; 12, 28; вступилъ, наступилъ, вошелъ CD ir ne wienas użżęnge ant dągaus tiektay kuris nużęnge iżg dąngaus.

waikelemus 3, 4; waikẽlamus 3, 12; waikelų 3, 9; waikelis м. уменьшительное отъ waikas дитя.

waiſto 24, 21; wáiſtą—lekarſtwa 27, 6; waistas м. лекарство CD idąnt abejojimą sawą drąseus paroditų, idąnt atdęgus wotį waystą prijimtų. Срв. izwaiſtimo — iżliecżiiimo; waistau, waistyt лечить CD o iż kog manę waystitų, kad bucze żayzdos ne padares.

nůg wáiſtitoiaus—giditoio arba liekoreus 45, 31; waistitojas м. лекарь CD o Iezus izgirdęs tare: ne priwału ira sweykiemus waystitojo, bet piktay turintiemus (zle się mającym).

wálą arba nórą 10, 2 вин. пад.; wala воля CD jey ne gali tassay kielikas atstot tiektay, idąnt jį gercze, tetamp wala tawa.

waldżioie 11, 9; wáłdźiôia 25, 26 отъ waldżioju царствую, владѣю Шр. gime karalus, kuris nori aprinkt użu wiresni ir waldziotoji sawo. Срв. CD waldzia господство, владѣніе nessą ir asz esmi źmogus po waldzia (pod władzą).

wągſtit—ſaugotis 27, 28; wągstau остерегаюсь, избѣгаю CD ne todrin, idąnt noreje butų słapitis arba kąnczios wągstit; wągstimas м. CD todrinag W. Christus kałba, mokidams mus didzio wągstimo jo; CD пишетъ и wangstit: tad paskuy to łobių ir pinigų ne mażeus wangstisite.

«wałkſna»—ẽkẽtę 46, 15; walk-

ſne латышск. литовск.=Fischzug.

wârgas 17, 26; м. нужда, трудъ, бѣда; CD wissi jo weykałay ir wargay, kuriûs kęnte, stojos del tawęs; срв. ib. wargeta м. бѣднята: tų dayktų jeszkote, iżg kurių butumbite wargetomis; нар. wargey трудно, бѣдно CD jog cze ąnt to pasaulo wargey wissad giwena, o numirimay eyt ąnt amżinos prapulties; wargiasnis труднѣйшій CD ir nieko ner wargiasnio kayp godįgą est west paniekinimop naudą to pasauło; отглаг. сущ. warginimas м. умертвленіе CD atadûdami kiekwienam, kas jo ira. O mumus warginimo kuno sawo; wargintis трудиться, страдать CD bet iłgay wargintis turejo, ney numire; wargstu CD eykite manęsp wissi, kuri wargstate ir asz jumus atilsi dûsiu; wargus трудный CD kuriam toji ewangelia wargi riagis tassay te inweyzdis giwatos ir mirimo Łaurino Szwento; нар. wargu трудно CD wargu wirt be ugnies, wargu kiapt dûna, kur miłtų ne bus; wargumas м. CD iszeykite iżg wissų dumų żemiszkų, apłayskite to pasaulo wargumus.

wartót—pepint 26, 23; CD per wissus metus ąnt iżganimo wartojame to įstatimą, wissados nepalaudami. pawártôiau 46, 29; pawartot наблюдать, разсматривать, разбирать, смотрѣть за чѣмъ нибудь CD pirmiaus jusų nûdemes geray pawartokite; ib. pawartojimas м. įdant su didesniu pawartojimu ir didesnia nauda sawu metu iszeytų ir kałbetų.

kurios norint wâſaros 3,2 любаго возраста; iaunóś wáſsaros 3,9 юныхъ лѣтъ; wáſſarump iß-mintingump 23,11; см. Boh. asz atsisakiau sawą moczutey, o asz nuo puses jau wasareles (a to już od pół latka); wasar-ougis дословный переводъ польскаго latorosl CD asz esmi wino liemû: jus wasarougey; ib. также wasar-uge ir manimp kayp wasaruge patęka ir giwena bet wayseus gerų darbų ne dûst.

wéikáło 7, 7 дѣла род. ед; wéikału 5, 2; CD weikałas м. uczynek, dzieło, postępek, sprawa, akt w komedyi: tassay buwo neprizwalijęs rodosp ir weykałump jų (дословный переводъ польской фразы nieprzyzwolił na sprawy i rady ich). Срв. weykałaut дѣять, дѣйствовать CD su bayme ir wirpejimu iżganimą sawą weykałaukime. weykałautojes м. дѣятель «weykałautojes iż ganimo musų»; weykaławimas м. дѣяніе CD wissa tad to pasauło weykaławimas ludijimu ira bussęnczio kelimo iżg numirusių; weykalįgas CD idant ir kanczia, ir mirimas ir iż

numirusių kelimas tawas, butų ir musimp weykalįgas; weykejas м. CD kurios reditojas ir weykejas ira Dwasia szwęntoji: отъ weikt сдѣлать.

wẽlinas 18, 19 дьяволъ; wẽlino 5, 8; Węlino 5, 28 род. ед.; CD welinas и welinuwas: ir kad iszmete welinuwa, prakałbo neżadzia (нѣмой) ir stebejos minios. Названіе чорта у латышей и литовцевъ происходитъ отъ слова welis, welionis покойникъ, трупъ, духъ умершаго человѣка. Слова эти теперь еще встрѣчаются въ живомъ языкѣ литовцевъ Виленскаго и Новоалександровскаго уѣздовъ. Welı́s м., говори wælı́s, покойникъ въ Янишск. вол. Вил. у.: напр. par mum daũg búwa wæl'ũ у насъ было много умершихъ, покойниковъ; wel'eĩ души умершихъ людей, wel'ũ welı́kas пасха велей въ день великой пятницы (petnı́č'oi didẽjai) также въ Янишск. вол. Въ латышск. языкѣ wel'i, по Ульм., «Geister der Verstorbenen»; wel'u laiks, garu laiks время отъ Михаилова до Мартинова дня и во всякомъ случаѣ мѣсяцъ октябръ, когда, по народному вѣрованію, души умершихъ людей ходятъ по землѣ, чтобы получить жертвоприношенія (яства и т. д.); вмѣсто welns дьяволъ говорятъ и wels и называютъ время хожденія душъ и welna mēnesis. Кромѣ того въ народныхъ пѣсняхъ употребляется форма weleniᵉši «die abgeschiedenen Geister» (ib.), по Дёбнеру (ib.) покойникъ = wel'eniᵉks. Въ лит. яз. сюда относятся слова: węluoka м. дьяволъ, чортъ (говори wælůka) CD tare tad jam żyday: nų pażinome, jog welůka turi; N. T. węluoka м. духъ: bet anie pamate jį waykszciojanti ant marių, tures jog buwo weluka; weloka ж. по Суткевичу obluda, mara N. T. o iszwide jį mokitiney waykszciojenti ąnt marių nusigando, kałbedami: weloka tatay ira (iż jest obłuda). У Бец. ист. стр. 13 «weloka (dwase); welůka Dwase»: по объясненію издателей Новаго Завѣта 1701 года выраженіе велока, или велу̊ка во смыслѣ души не было въ употребленіи въ Прусской Литвѣ, а только въ Великой Литвѣ. Въ настоящее время кромѣ выше упомянутыхъ формъ еще встрѣчаются wel'onis покойникъ въ Дусятахъ [1]) Новоалекс. у. Ков. г., въ Виленскомъ уѣздѣ, въ Шешіольскомъ приходѣ wælı̃onis тоже самое, что nabášnikas (нéбощикъ) т. е. умершій; въ Гедройцкой вол. говорятъ также про «wel'anũ petnı́čia пят-

---

[1]) По сообщ. викарія Туменаса, тамошняго уроженца, теперь находящагося въ Начѣ, Лидск. у. Вил. г.

ница велян «овъ» [1]), wel'anei, welånis. Форма на -anis правильная вслѣдствіе перехода звука *о* въ *а* или å, при чемъ обращеніе *о* въ å состоится здѣсь подъ вліяніемъ ударенія, о чемъ подробнѣе въ другомъ мѣстѣ. Говорятъ напр. iš kur atáweže wel'ïoni? welónis tai ira numirelis [2]) веліонис то есть умершій. Типичныя выраженія литовскихъ причитаній изъ окрестностей Велёнъ, записанныхъ А. Юшкевичемъ [3]), какъ atkėłk Velú vartėlus, atdaryk Velú durėles, imk už bałtú rąnkėlu, pasodïnk į Velú sûlėlį открывай (сдыми) ворота вéлей, открывай двери велей, возьми ея (умершую мать) за бѣлыя руки, посади ея на лавку велей—объясняются изъ приведеннаго выше значенія словъ живаго литовскаго языка. И. Юшкевичъ (издатель) думаетъ, что въ дохристіянское время велė только называлась душа умершаго, праведнаго человѣка (Velė pagónu gadýnėjė vadïnos dušė nùmïrusia tejsïnga żmógaus [4]). Подобные тому обороты повторяются и въ другихъ причитаніяхъ напр. на стр. 147 «посади ея на лавку велей». Въ причит. 1184, на стр. 150 покойникъ отецъ называется «mánu Vėlú svetėli» гость велей ты мой. Въ причитаніи надъ мужемъ жена покойнаго, обращаясь къ родителямъ уже умершимъ плачетъ: o prijïmkite sávu żęntėlį, mánu vyrėlį, uż bałtú rąnkėlu, o, użstókite ąnt Velú durėlu o, atdarýkit Velú durėles, tik jus pirmesnï, tik jus kytresnï; o, atdarýkite Velú durėles, o pasodïnkite į Velú sûlėlį т. е. О принимайте своего зятюшку, моего муженька, за бѣлыя ручки, о заступитесь за него передъ дверью велей, о открывайте двери велей; вѣдь вы раньше пришли, вы хитрѣе; о открывайте двери велей, о посадите его на лавку велей. Когда уже приближаются къ могилѣ: о открывайте двери велей, о встрѣчайте моего мужа, о посадите его на лавку велей въ назначенную судьбою толпу (į lęmtą pulkėlį). Всё это она проситъ, чтобы онъ не растерялся kad ne bútu Velú pùłtas. Умершая дочь есть Velú martėlė невѣста велей (№ 1189). Умершаго сына плакальщица называетъ «Velú żęntėli» зятемъ велей. Въ со-

[1]) По сообщенію крестьянъ живущихъ ближе къ Шешіольскому околотку.

[2]) По объясненію крестьянки изъ Яселишекъ.

[3]) Литовск. нар. пѣсни, т. 3-й, замѣчательный древними причитаніями. Казань. 1882, стр. 144.

[4]) Лит. нар. пѣсни, томъ 3-й. Казань, 1882, стр. 144, примѣч.

[1]) l. c. стр. 153, № 1187, 10.

мнѣніи спрашиваетъ она себя, съумѣетъ-ли сынокъ ея, дятелина ея, сидѣть на лавкѣ велей. Вообще изъ часто повторяющихся выраженій pasod̃ink į Velú sũlė́lį (напр. № 1197, 4) ясно, что для умершаго человѣка, для Веля весьма важно какъ его «посадятъ на лавку» на томъ свѣтѣ. Входъ въ міръ загробный, въ міръ этихъ душъ (велей) загороженъ воротами, которыя открываются при посредничествѣ и помощи предковъ, родителей умершихъ раньше дѣтей, являющихся натуральными заступниками для новичка, поступающаго въ общество чужаго міра, міра велей. (срв. № 1204, 1). Въ томъ же причитаніи стр. 169, 7 плакальщица проситъ родственниковъ собираться въ одной горкѣ (могилѣ), вмѣстѣ садиться на одну лавку велей и не оставить ея брата, «Ве́лю светя́ли» безъ совѣта и помощи (Dũk garsė́lį visóms giminė̃lėms; o, susiéjkite į viė̃ną kalnė́lį, o, susė̃skite į Velú sũlė́lį, ne atmèsk ni mánu vajkė́lu; tu išmanė́snis, tu protingė́snis, o, tu paj̃imk už bałtú rąnkė́lu, o tu pasod̃insi į Velú sũlė́lį). Тому подобныя представленія являются и въ поэзіи Латышей. Въ сборникѣ И. Я. Спрогиса мы читаемъ:

«Дождикъ идетъ на солнышкѣ.
Мертвецы (Веленѣші) играютъ свадьбу:
Молодымъ умеръ мой братецъ,
Не онъ ли женился?
(Не онъ ли взялъ себѣ невѣсту»)? [1])

Для дѣтей мертвецовъ (велябе̂рнус) покойникъ проситъ свою мать запасти его бѣлымъ хлѣбомъ.

«Испеки мнѣ, матушка, бѣлый хлѣбъ
Провожай меня на кладбище!
Будетъ чѣмъ угостить дѣтей мертвецовъ,
Которыя отворятъ ворота».

или въ дословномъ переводѣ: Которыя отворятъ «велю ва̂рту», ворота велей [2]).

Такой же хлѣбъ испрашивается для угощенія «матери кладбища» за открытіе воротъ:

«Ко ман дôті кап-мâтей
Пар вâртіню вêрумінь» [3]).

Здѣсь отождествляется по видимому мать кладбища (капмâте) съ матерью велей (велямâте), про которую поются еще такія пѣсни какъ напр. № 16, на стр. 217:

«Мать мертвецовъ (веля-мâте)
обманула
Мою красоту:
Она положила медовой пирогъ
На днѣ глубокой ямы».

---

[1]) Пам. латышск. нар. творчества Вильна, 1868 стр. 220, № 31.
[2]) l. c. стр. 224, № 60.
[3]) ib. стр. 218, № 23.

Въ другой пѣснѣ: [1])

«Гнется шестъ
У матери мертвецовъ,
При просушкѣ
Нарядовъ Магдалины (имя рекъ»).

Изъ объясненія приведенныхъ литовскихъ заплачекъ и латышскихъ похоронныхъ пѣсенъ вполнѣ выяснилось, что welinas, welnas, wels въ летолитовскомъ миѳѣ не простой дьяволъ, а представляетъ разрядъ духовъ, происходящихъ отъ душъ умершихъ людей. Вели эти равняются и домашнимъ геніямъ Римлянъ въ свадебномъ причитаніи, приведенномъ ниже въ добавленіяхъ къ словарю. Раціоналистическое объясненіе слова welnas отъ глагола wilióti, обманывать, соблазнять не выдерживаетъ никакой критики и слѣдуетъ оставить уже въ виду того, что литовскій вельнасъ, не просто злой духъ, онъ и лѣшій (мединис вельнасъ [2]), онъ и скарбунъ вельнасъ [3]), духъ завладѣющій кладомъ, онъ наконецъ и домовой [4]). По Куршату wẽlés ж. р. мн. «in Samogitien die geisterhaften Gestalten der Verstorbenen, und wol überhaupt geisterhafte Wesen, wie die Laumės». Вели смѣшиваются въ народномъ преданіи съ лаумами, судичками или роженицами славянской миѳологіи. Bei Pilkallen wurde gesagt, продолжаетъ Куршатъ, «Beßiáuminkai be źiburio gulint ateîs wéles ir apmainyś kûdikį» Если родильница безъ свѣта (лучины) спитъ, тогда прійдутъ «welės» велес и обмѣнятъ ребенка. Приведенная выше форма веліонисъ объясняетъ наконецъ загадочное извѣстіе Ласицкаго о богѣ душъ, Велона: «Vielona Deus animarum; cui tum oblatio offertur, cum mortui pascuntur; dari autem illi solent frixae placentulae, quatuor locis sibi oppositis, paullulum discissae. eae Sikies Vielonia pemixlos nominantur [1]). Въ обращеніи къ Эжагулису во время поминокъ читаемъ слѣдующія слова: «Vielona velos atteik musump unt stala»: что переводить можно Велёнисъ съ велями (съ душами) приходи къ нашему столу или садись за нашъ столъ. Велёну можно себѣ представить и на подобіе веля-мате» матери мертвецовъ латышской пѣсни. Что же касается латышской поэзіи, то переводъ И. Я. Спрогиса словъ

[1]) ib. стр. 219, № 30.
[2]) Срв. у Фекенштедта II, стр. 66.
[3]) l. c. I, стр. 194.
[4]) l. c. II, стр. 86—92.

[1]) Mannhardt, Beiträge z. Myth. d. lett. Völker въ «Magazin d. lett. Lit. Ges. 14,1 стр. 90.

«велюва̊рту» не точный, и вопросъ состоитъ въ томъ, дается ли подаяніе этой матери мертвецовъ (или матери могилъ) за открытіе воротъ кладбищенскихъ или другихъ воротъ ведущихъ въ помѣщеніе родины умершихъ, въ могильный холмъ и загробную жизнь. Болѣе отвлеченное понятіе о вельскихъ воротахъ не соглашается однако съ антропоморфическими воззрѣніями латышей остальныхъ (выше-приведенныхъ) пѣсенъ. Латышъ представляетъ себѣ загробный міръ совершенно по образцу обыденной жизни: ему дѣти при жизненности открываютъ ворота и за это онъ даетъ подаяніе въ видѣ баранки или бублика; отправляясь въ путь дорогу на тотъ свѣтъ онъ для входа въ кладбищенскую ограду приготовляетъ угощеніе, т. е. бѣлый хлѣбъ. Гдѣ пьютъ, тамъ и льютъ. Дождь идетъ на солнцѣ онъ вздумаетъ о свадьбѣ, и «безъ лигавиня» онъ себя рано умершаго брата и представить не можетъ. Для литовца и латыша смерть хоть не красна, но не такъ страшна какъ для Великороссіянина сѣверяка, у котораго загробная родина души неизвѣстное живленьице:

«Туды вѣтрышки не провѣвываютъ,
Лютое звирье не прорыскивае,
Малая птича не пролетывае,
Не прохожіихъ туда, не проѣзжіихъ
Хоть недальная, безъизвѣстная
Не колодистъ туды путь безворотный» [1]).

Идеи безконечной вѣчности въ лето-литовскихъ причитаніяхъ нѣтъ. Загробныя представленія этихъ народовъ имѣютъ характеръ южной природы, миѳологическія существа вслѣдствіе этого пластичнѣе и рельефнѣе выступаютъ, чѣмъ у сѣверянъ-Великоруссовъ.

ąnt Welikų 28, 14; welíkos пасха, Бецц. ист. walika Ostern. Срв. цс. велика недѣлꙗ страсти. блр. велйкодне праздникъ свѣтлаго Воскресенія Христова, велйкъ-дзень: откуда латышск. leeldeena.

węgt — ſaugotis остерегаться, избѣжать; wẽngti 56, 3; węgdami 27, 3; nuwę́gt 57, 25; CD todrinag anie żmones szwentieji del Biskupistų ir uredu giriosna bego węgdami.

wẽrgáis — newálnikais 12, 1; wergas м. невольникъ; срв. wergiszkas CD bet tay weykias todrin, jog neturime szirdes suniszkos bet wergiszka.

idant ap-wẽrkczia 44, 31: см. apwerkt оплакать; Pętrą wẽrkiątį priemei 45, 5; werkiu, werkiau, werksiu, werkt пла-

[1]) Причитанія сѣв. края. Ч. I. Москва, 1872, стр. XIII.

кать CD iszejęs oran werke karczey.

«werta atłaidimo» 29, 16; и т. д.

węrtâi priįmt — ſkireus 30, 10; достойно, польск. wart, нѣм. werth; CD wieszpatie, ne esmi wertas, idant įeytumbey po stogu mano; срв. wertumas м. годность.

wienatiies ſunus 5, 13 единственный, единый; wienatiii 8, 21 вин. пад. ед. CD nessą dąguje ner nieko didesnio ąnt Diewo Trayceje wienatijo. Нарѣчіе wienat однако: CD wienat kayp ir tatay, kas ira Biblioje szwiesey paraszita.

wien-gimis 5, 16 единородный. wienagimis CD onų neturedamas kito nepełdejo wienagimio Sunaus.

iż wiénatros ßalies 37, 3 съ одной стороны. Срв. CD wienariopas одинаковый Bażniczia Christaus tikroji est wiena, ir wienariopa wissados ir wissur. wienarokas CD nes żiday turejo wissad iszkalus ir nobażnumus, bet wienok wienarokus.

wienẽłôpai — wienaip 13, 18 одинаково.

«wiernuiu» — iżtikimûių 49, 20 род. м.=вѣрныхъ, вѣрующихъ.

wieros—tikéiimo 6, 23; wiera ж. вѣра CD o jeygi żołę lauko Diewas teyp apwełka, kaypog toli daugeus jus mażos wieros? Уменьшит. wierełe ж. CD apłaydo jûs Diewas W. del nûdzių jų ir jog jiemus tos naujosios wierełes gardejo.

o Wiéßpatẽs kaiṕ túri ſu ßeimîna łaikitis 26, 29 о господа какъ должны держать свою прислугу?

wîeżliwai 7, 30; wieżliwai 40, 19; нарѣч. вѣжливо, учтиво; wiéżliwûſsẽ daiktûſsẽ 26, 13; wießliwa 28, 8; wiéśliwai 25, 32; CD kayp dieną teyp wieźliwai waykszcziokime; wieźliwas вѣжливый CD antra gamta szimtiniko bû giłus nużeminimas ir wieżliwas praszimas.

prieß wilús 54, 18 замыслы; Кур. wỹlius м. обманъ; глаголъ у CD wilt обмануть, продать: jey geydi tikrumo, tad ira Dwasia tiesos, kurįs metût ir wilt negali; wilus м. CD cze kiekwienas priweizdekis budų, weykałų wilų atskałauių.

pa-wiłdo wiſſas ßałis 13, 25; Шр. pawełdu овладѣю tie tay pawełdo ir patis iż jų stojas turtingays pokim Diewo.

welſt 13, 22. Нес. pawilsti, paveldĕti унаслѣдовать, pavildĕti владѣть.

wirpa 47, 16 дрожатъ; CD stosis nûgi, wirpedami ir iżgąscio piłni, be pompos, ir be wieno tarno mażeusio; wirpejimas м. CD su bayme ir wirpejimu iżganimą sawą weykałaukime. Срв. Бецц. ист. стр. 338 werpeti дрожать, «werpa»—dreba у Бреткуна.

wiſſadós 32, 4; 55, 26; 56, 17; «wiſſados» — tůintimpós 51, 17 всегда.

wîzius 55, 6 зрѣніе; CD nes jey teyp asztras wizius buwo duszios didżturio; Koc. wizius. Срв. у Кур. wydys, wyzỹs зеница ока; pawizis взоръ, образъ CD toy małdoy Wieszpaties turime łabay szwiesą pawizį ir pawayzdą małdos tobułos; N. T. ne sudikit pagal pawizdzią, bet teysą sudą sudikite. Беццен. ист. widzius Augapfel.

wogt 37, 20 красть, взять; nẽ wók' 24, 3; CD kad ne trupuczių, kurie newokimi ir newałomi gayszo uż nieką ne pagręże.

wôtis 18, 26 болячка, чирей; CD bet ir szunes prieydami łayże wotis jo.

pá-sſi-zopôſtiiẽs 39, 4; pa-sizopostiju CD ir kurios buwo pasizopostijusios, iszejo su jů ing swodba. zopostijuosi приготовляюсь CD kas mus tur įjudit top, idąnt tů gereus zopostitumbė mes ąnt mirties.

pa-zopôſtiiei—pataikinai 49, 9; pazopostiju CD kuris pazopostis kelą tawą ties tawimi: Отъ zopostiju приготовляю CD bałsas szaukianczio girioj: zopostikite kełą Wieszpaties;

ſẽnamẽ zókanẽ 24, 10 въ древнемъ законѣ (завѣтѣ) CD Mistre, kuris ira prisakimas didis zokone.

zókannikas 42, 7 законникъ,

zotag сейчасъ; CD nes tare Diewas: te tąmp szwiesa, ir zotag buwo szwiesa. Hec. bald, geschwinde. Срв. zatagamis Бец. Litauische und Lettische Drucke, I стр. XIV и 6, 13:

Zatagamis tau ßmagus tur atsakiti
Iag gieresnei atmen arty, nent pateri bilati.
Сейчасъ тебѣ «жмагусъ» имѣетъ отвѣчать,
Что лучше умѣетъ пахать, нежели «патеръ» сказать.

zupełnai — iżtiſſai 45, 17= польск. zupełnie совершенно, совсѣмъ—съ литовскимъ окончаніемъ ai.

żadét 53, 14 обѣщать; żáda 3 л. ед. наст. вр. 4, 26; żadê 3 л. ед. прошедш. вр. 4, 26; zadeiêu 5, 1; at-źadéieuś 5, 1; CD nes giwatą żadejo twirtay tikinczem; o giltine nůdemejączem. Срв. źadas м. языкъ, рѣчь CD del neisztikejimo, pateriojęs bů Zacharias żadą; żadetasis м. обѣтованый, обѣщанный CD funus Diewo ir iżganitojas to pasaulo nůg Diewo żadetasis.

źâdinączio 45, 8; źâdindamas 50, 19; źadint призвать, приглашать. Срв. zadinimas CD kokiůs W. Diewas prajowus (чудеса) rode Baźniczioy, prieg żadinimu ſzwętujů.

żaizdú — ronu 45, 24 род. мн; żaizdàs—ronas 45, 11; żaizda

ж. рана; N. T. ir iszliejo sawa kausza ąnt źemes, ir stojos pikta ir iszkadijanti żayzda ant żmonų.

źałós—ißkados 27, 15; źałóſp 27, 18; źała ж. вредъ, повреждение (шкода) CD idąnt tad to ne daritumbime ąnt żałos, ir ąnt paźadimo duszios musų; срв. подъ словомъ pażastas у CD: kokes żałàs arba pażastus (отъ pażastas вредъ, szkoda, krzywda) atnesze mumus ąnt duszios ir ąnt kuną.

źalîngų 45, 24; żalingas вредный CD idąnt daiktą teyp żalįgą nůg sawęs atmetę.

źálczius 24, 25; zaltis м. ужъ CD zalczius ims, ir jey ką mirsztumą gertų, nieko jiemus ne weyks. По Кур. żaltÿs, въ Вилком. у. Ков. г. źalktis, żalktýcza дочь змѣи, żalktiene змѣиха, жена змѣя. Срв. въ поэмѣ А. Барановскаго «Anykszczû szilêlys» стихъ. 71 kożnôj̃ kłaĩkũ ńakuntriõs żalktýczos atrundì; стихъ 73 lĩg tartum̃, czà żalktíene pôty aproudójo [1]). По сообщенію кс.-декана С. Гимжевскаго съ Ольвеникахъ (уроженца Свенцянскаго уѣзда) слово żelektis въ смыслѣ большаго змѣя встрѣчается въ одной легендѣ о линкмянскомъ городищѣ (по лит. пилекальнис). Такихъ змѣевъ всего три было Lįgmanas, Vĩl'manas (или Vil'nanas), Rigmanas (змѣи Линкмянъ, Вильны и Риги).

żemint унижать CD nessą wissokiąs, kuris sawą augsztina, bus pażęmintas, o kuris sawę żemina bus paaugsztintas; żemintis унижаться CD Diewas teyp żeminas, o dulke stiepinąs. См. nużemint.

żękłintiś tů żękłu 7, 6; żęklintis 7, 17 ознаменоватся; żękliname... żimę—ziminâme 7, 25; paźękłina — pazimina 29, 29; żęklint означать, ознаменовать CD o tatay biłojo żęklindamas kuriů mirimu turejo mirt; zęklintiś CD kurios tiektay wardu Wieszpaties Christaus żęklinaś.

zwâiźdes nê źiba 47, 15 свѣтятся; срв. CD argu neżinay, ſunau, jog karalista musu ira żibąs tarnawimas (свѣтлая служба); tenay rądus szwiesumas ne żibąsis, żodis ne kałbąsis, wanduo troksztąsis.

ap-żiiébk akłatį maną żibéiimu táwo ateiimo 50, 21; żibejimas м. свѣть, свѣтлость CD waykszczios pahonįs szwesibeje tawoje ir karalųs żibejime użginimo tawo.

żiburo 7, 28 = źwâkes; żiburis м. свѣтъ, лучина.

żimê arba żẽkłás 6, 13 ж. знакъ; źimę 4, 13; N. T. nes asz żimes neszioju Wieszpaties Jezaus ant kuno mano; Шр. szaudit ing żimy (въ цѣль). Срв. żime-

[1]) По изд. Г. Вэбера, Ostlit. Texte, стр. 6.

snis значительныйшій CD kadąg toji pati est ir wisad buwo, wissur essąti ant wissų kitų zbarų (nad wszystke inne zbory). žimesne: отъ žimus CD знающій, извѣстный (Шр. žimius) ir turejo tû metų kalini žimų, kuri wadina Barabosziumi. Срв. pažimina.

žinauia 24, 26; žinaut шептать, гадать, чаровать. N. T. jog nekuri mergayte sutiko mums; toji didey pełne wieszpatims (господамъ) źinaudama; ib. źinawimas м. ворожба o darbay kuno regimi ira: kurie est swetłowiste (cudzołożtwo), ziňawimas etc; срв. żynys «Wissender, Priester у Довконта» Гтл. (Lit. Dialektstud.) стр. 69; CD źinie ж. колдунья kuriop ir mes teypajeg wissûse musų reykałûse patekelis turime, ne žiniump, ne bobump; zinis м. колдунъ, шептунъ ib. atrado tęnay kan koki žinį neteysu, Pranaszą židų, kuriamuy buwo wardas Barjezus. Нес. z'yne ж. вѣдьма, колдунья. Къ этому корню принадлежитъ по видимому «Zincz» у Длугоша: a sacerdote qui Zincz apellabatur. О литературѣ этого вопроса срв. Я. Карловича l. c. стр. 375, примѣч. № 81.

źîgį — zingſli 39, 6; žįgis м. шагъ; срв. у CD žingsnis o mumus sųku kiek žįnksnių pažiget Bažniczion; глаголъ žingiu, žinget' шагать, Кур. źį-gėti einen kleinen Gang thun. Срв. формы составнаго глагола núźęge 8, 25; vźźęge 8, 26; 12, 28; yźęge 12, 25; prażęgia 27, 24.

«žingſli» — źîgį 39, 6 шагъ см. žingis.

«źiwate» — iścioie 7, 2; «žywate» — îſcioię 47, 21; «žywate» — îśćioię 54, 4 въ животѣ; срв. N. T. źiwato liga болѣзнь живота, поносъ: bet stojos, jog tewas ano Publiuszo sirgdams karsztine ir žiwato liga gułejo. žiwatas м. у Шр. = жизнь.

žuobris лемехъ CD ir perdaris kaławijus (мечи) sawûsius ąnt žûbrių, o ragotines apgręsz ąnt pjęutuwų.

źuwu 45, 31; пропадаю; žustu CD ir prieję mokitiney jo, pabudino jį biłodami: Wieszpatie, gełb mus, žuwame; prazúwo 59, 15 пропалъ; praźúwęs 59, 10 пропадшій.

priege źwákes arba žiburo 7, 23; žwake ж. свѣча CD ar ne użdega żwakes, ir iszłûje (iššłûje) namus ir jeszko.

źwilktêret — pawizdet 43, 10 смотрѣть, взглянуть; zwiłgtêrés 44, 7; CD ir kad atejo ant anos wietos źwilgterejęs Jezus pamate jį; срв. żwilgcziot оглядѣться CD bek izg Sodomos ſu Łotu Szw. ir atpeday (назадъ) nežwilgcziok; žwalgit (žwalgau) оглядѣть, осмотрѣть

CD żwalgikite rąkas manas ir kojes, jog asz tasiu esmi; CD teypajeg wel kuris jau ira dirwoje, tegi ne żwalgaysi atgałos su Loto moterimi; kayp grażeuseme zerkole dażnay żwalgitis turime.

Примъчаніе. Во 2-мъ отчетѣ о путешествіи по Сѣв.-Западному краю отъ 20 марта 1854 года С. П. Микуцкій (Изв. II-го Отд. Имп. Ак. Наукъ, Т. III, стр. 173) между рукописными трудами для Литовскаго Словаря указалъ уже на Słownik Суткевича, о которомъ онъ отзывается слѣдующимъ образомъ: «Литовскій Словарь, составленный Суткевичемъ, находится у Телшевскаго Епархіальнаго Епископа. Я сличилъ означенный Словарь со словаремъ г. Нессельманна и нашелъ почти двѣсти словъ, пропущенныхъ у г. Нессельманна. Изъ этого небогатаго пріобрѣтенія приведу замѣчанія свои хоть о двухъ словахъ» и т. д. «Небогатый такой матеріалъ»—драгоцѣнный однакоже потому, что онъ составленъ по книгамъ 16 и 17 вѣковъ, т. е. изъ такого времени, въ которомъ употреблялись еще слова теперь устарѣлыя, но всётаки сохранившіяся въ малоизслѣдованныхъ мѣстностяхъ и до сего дня.

ОБРАЗЦЫ ЛИТОВСКИХЪ ГОВОРОВЪ.

Нижеслѣдующія образцы литовской народной рѣчи должны служить дополненіемъ и объясненіемъ сказаннаго нами въ «Матеріалахъ» стр. XXV и слѣд. объ языкѣ И. Даукши и о распредѣленіи русcколитовскихъ говоровъ.

I.

Образецъ литовскаго языка Марьямпольскаго уѣзда, Сувалкской губерніи.

Сигуте. (Sigute).

(Сказка запис. г. Ясулайтисомъ, учителемъ Марьямпольской гимназіи).

Mat kad kitasyk buvo brolis ir sesů Sigutė labai graži mergaitė. Jůdu turėjo motš'aką-žižulą, bet nežinojo ją esant ragana. Ragana turėjo savo tikrą dukterį, kuri buvo nedaili, drėbtinė. Brol'ui prireikė isjotî į karą į tolymas šalis ir sesů jo liko vîna prî motš'akos. Motš'aka kęste pradėjo, neužkęsti podukros Sigutės ir visaip ją ėmė varginti. Sigutė sunk'aus'us atliko darbus, trusėsi apė namą, o vasarą ganė. Motš'aka į akis nesileido Sigutės: toji valgė ir mîgojo drauge su gyvul'ais tvartůse. Sigutė per tai tolydž'ai vaikštš'ojo visa suskretus, murzina; motš'akos gi duktė sėdėjo kertš'oje lyg višn'a pasirėdž'us, išsipuštš'us, ir nîko neveikė. Tůse namůse buvo jůda kalaitė ir jůda karvutė. Jîdvi abidvi mokėjo šnekėti, nes senovėje, sako, ir gyvul'ai kalbėję. Namîje

Sigutė per dînų dînas vadž'ojosi su kalaite arba, nuėjus milžtî, — su karvute. Užsišnekėjus su ta ar kita, tank'ai užmiršdavo apė trusą ar milžimą ir už tai dažnai gaudavo no motš'akos rėktî. Motš'akai vis rodėsi, kad jai Sigutė per mažai uždirba, kad perviršda ji dykinėja. Vînąa dînąa, Sigutei genant gyvulėl'us, ragana lîpė jai nusivilkt marškin'us ir, dûdama pakulų kûdelį, teip teig'a: [storu balsu]

«Susiverpkî verpimėlį,
«Išsiauskî audimėlį:
«Pasis'usi — bevilkesi».

Sigutė, ką darys, išsivilko ir, paėmus pakulų kûdelį, verkdama išginė į gir'ą. Nusivar'us kaimenę, apsikabino jûdos karvutės kaklą ir teip rauda, teip aimanûja, kad rodos širdis plyšta, mat, kada ji susiverpsent sau marškinėl'us. Pagailo karvutei Sigutės ir ji sako: [plonu balsu]

«Vai Sigute pîmenėle,
«Nė tu verkî, nė raudokî:
«Aš suverps'u marškinėl'us».

Suglemžė snuk'u karvutė pakulų kûdelį, suėdė, ir už valandos at-rijo graž'us drobės marškinėl'us. Sigutė labai dėkavojo už tai karvutei ir butš'avoją. Kada vakare Sigutė pargine ir ragana pamatė aną su graž'ais drobės marškin'ais, tai nûstė panúdo dasižinot, kaip toji teip greit galėjo susiverpt sau marškin'us. Ant rytojaus, Sigutei genant, raganą vėl lîpė jai nusivilkt marškin'us ir, dûdama pakulų kûdelį, teip tar'a:

«Susiverpkî verpimėlį
«Išsiauskî audimėlį:
«Pasis'usi — bevilkėsi».

Kada Sigutė išginė, ragana išs'untė savo dukterį paž'urėtî, kaip toji verps marškinėl'us. Raganos duktė, pasislėpus už medž'ų, matė viską: kaip anoji, apsikabinus jûdos karvės kaklą, verkė,

kaip karvė suėdė pakulas ir kaip paskui at-rijo marškin'us, ir parejus namo, išpasakojo tai, ką matš'us, savo motinai. Raganai dingt į galvą: «Kad Sigutę ir gyvul'ai užtarja ir užvadůja, tai, brol'ui parjojus, ji višką gali išpasakotî anam, atsišauktî ant l'udinįkų gyvul'ų, ir man bus bėda». Todėl ji geistė užsigeidė no Sigutės kaip norint atsikratyt: Sudumojo ją sudegįt. Ji ir jos duktė pradėjo kàstî pirktš'oje důbę po slenkštš'u ir kãsė per dînąir per naktį. Ant rytojaus, Sigutei genant, ragana jau nėtėmė no (nů) jos marškin'ų, bet, prîšingai, da paglamonėjo ją. Kada Sigutė jau galėjo butî nusivar'us gyvul'us į gir'ą, ragana prikurino kakalį ir, susėmus žarijas, supylė jas į tą důbę, ką iškasė po slenkštš'u. Paskui důbę dail'ai užgrindo ji žagarais, žagarus apskleidė š'audais ir ant tų š'audų užpylė žem'ų; potam as sulygino, ir důbės kaip nė nebúta. Kada Sigutė parginė, ragana pirmą sykį po brol'o išjojimui pradėjo vadįtî jąją į pirktš'ą: [storu balsu]

«Eik, Sigute, eik, dukrele!
«Šilta důna šendîn kepta,
«Rugšti gira vakar raugta:
«Pasivalgai, atsigeri?

Sigutė jau buvo belinañt, bet tš'a jai pasipain'ojo kalaitė, kuri viską buvo matšjus, ir persergėjo ją: [plonu balsu]

«Neik, Sigute, neik, sesele!
«Po slenkštš'u žarijų důbė,
«Kaip tik eisi, ir įmpulsi».

Ragana užriko ant kalaitės: «ko tu tš'onai po prîmenę vištas baidai», sugavo ją ir uždarė į kamarą. Bet Sigutė nėjo ir išliko gyva. Ant rytojaus vėl ta pati. Kada Sigutė parginė, ragana pradėjo ją vadįti į grintš'ą: «Eik, Sigute, eik dukrele — ect»., bet kalaitė, budama kamaroje, išgirdo ir persergėjo aną: «Neik, Sigute, neik, sesele — ect». Sigutė nepakluso ir nėjo, o ragana, perpykus, nubėgo ir išsuko pirmutinę koją kalaitei. Ant rytojaus,

Sigutei parginus, ragana vėl šauk'a: «Eik, Sigute, eik — ect»; kalaitė vėl persergėjo: «Neik, Sigute, neik — ect». Ragana, perpykus, nubego ir antrą išsuko pirmutinę koją kalaitei. Teip pat buvo treťš'ą ir ketvirtą dînąः ragana išlaužė kalaitei abejas paskutin'as kojas. Penktą dînąं, Sigutei parginus, ragana vėl šauk'a: «Eik, Sigute, eik — ect»; kalaitė jau paskutinį sykį persergėjo Sigutę, nes ragana, perpykus, nubėgo ir ištraukė jai lîžuvį. Šeštą dîna, Sigutei parginus, ragana vėl šauk'a: «Eik, Sigute, eik — ect». Jau nebuvo kam persergėtî. Sigutė ėjo, įpûlė į dûbę ir sudegė. Ragana, susėmus paskuî jos pelenus, nunešė ir supylė jûs po vartais. Ant rytojaus kaimenę ginė jau raganos duktė. Jûda karvė, priėjus prî vartų, ąn kvapo pažino pelenus Sigutės, lîžuv'u lyžtelėjo, žal'a seilė drykterėjo ir iš pelenų išlėkė antis...

Brolis Sigutės, pasibaigus vainai, grįžo namo. Jam teko jotî per gir'ą. Bejodams, jis išgirdo balsą savo sesers Sigutės ir, sustojęs, klauso, o jam nematyt iškur dainûja: [plonu balsu]

«Vai broleli, vai raiteli!
Motš'akėlė — raganėlė.
Kasė dûbę po slenkštelju.
Pylė pilną žarijėl'u.

Vai broleli, vai raiteli!
Motš'akėlė — raganėlė.
Pylė dûbę žarijėl'ų,
Šaukė mane siratelę:

Eik, Sigute, eik, dukrele!
Šilta dûna šendîn kepta,
Rugšte gira vakar raugta:
Pasivalgai, atsigeri».

Vai broleli, vai raiteli!
Aš paklusau motš'akėlės,
Aš paklusau raganėlės,
Kaip tik ėjau ir įmpûl'au.

Vai broleli, vai raiteli!
Motš'akėlė — raganėlė
Sėmė mano pelenėl'us,
Pyle po patš'ais vartel'ais.

Vai broleli, vai raiteli!
Jůda karvė lyžtelėjo,
Žal'a seilė drykterejo:
Aš pavirtau į antelę».

Ant galo brolis, besidairydamas, pamate antaitę, kuri jam tai dainavo. Jis pradėjo jos klausinetî ir toji jam viską iš panagutš'ų išpasokojo. Brolis labai perpyko ant raganos ir pradėjo mandigautî jai atkeršyt. Delto jisai storai ištepė savo žirgą smala (gole) su sakais ir joja namo. Ragana, išgirdus posunį parjojant, su akso taure ir su vynu išėjo iš svirno jo pasitiktî. Tas nušokęs buvo kitoje pusėje arkl'o. Motš'aka sako: «Suneli, pratrauk šitą jůdį no (nů) tako, aš jo bijausi». «Geras žirgelis, nespirs; pastumėk, motš'ute, su ranka ir prasitrauks». Toji tekštelėjo, ir ranka prilipo. Ragana sako: «Suneli, ranka prilipo». «Mušk su kita, — àtšoks». Mušė su kita, ir kita prilipo. «Spirk su koja, abi atšoks», ir koja prilipo. «Spirk su kita», ir ta prilipo. Ragana, str'ukabiznės pagauta, pradėjo prášytis. «Mušk su kakta, visa atšoksi». Ragana kir̃to su kakta, ir kakta prilipo. Tada brolis Sigutės pratarė: «Tai tau, tai tau, raganėle, skr'austî mano seserėlę; tai tau, tai tau, raganėle, degįt mano gražunėlę», o, atsisukęs į arklį šeip pasakė: «Bėgk, žirgeli, k̃ur kojos neša, kur akỹs mato, barstyk, drabstyk raganos smegenėles po visą pasaulę», ir žirgas išdrumbėjo.....

Jr dabar žîmą, kad gerokai šąla, snîgas žiba ant saulės: tai smegens raganos.

II.

Образцы двухъ говоровъ Шавельскаго уѣзда Ковенской губерніи.

(Литовцевъ живущихъ по обоимъ берегамъ рѣчки Берже). Говоръ α представляетъ литовскій языкъ въ деревнѣ Ворнянахъ въ 7 верстахъ отъ ст. Радзивилишекъ [1]). β изображаетъ литовскую рѣчь Шадовскаго прихода начиная съ рѣчки Бержи, части Радивилишскаго прихода. Приблизительно говоромъ II β говорятъ во всемъ Поневѣжскомъ уѣздѣ. Образцы II и III доставлены были намъ г. Бразайтисомъ, нынѣ живущимъ въ Купишской волости, Вилком. у.

Правописаніе слѣдующее:

Знакъ ` изображаетъ короткое произношеніе слога, ´ длиннее. Славянскія буквы ъ, ь, э употребляется, чтобы очертить характеръ неопредѣленныхъ гласныхъ: ъ изображаетъ звукъ подобный нѣм. короткому звуку ŏ, или болгарскому ъ, англ. ù въ bùt [2]); ь означаетъ видоизмѣненіе звука і, короткое ĭ; э равняется гласному «е», не смягчающему предшествующаго согласнаго съ оттѣнкомъ произношенія нѣм. ä; i̊ тоже самое, что ė у Шлейхера; ʼ (апострофъ) выражаетъ смягченіе согласныхъ.

Относительно слова ȉr нужно замѣтить, что оно чаще произносится какъ і. По мнѣнію г. Бразайтиса [3]) по произволу говорящихъ звукъ «r» въ словѣ ȉr можетъ быть произнесенъ или нѣтъ. Точно также вмѣсто kaі́р (какъ) часто произносятъ kaі́. Kэ̊і (когда) иногда произносятъ какъ kaі́р, иногда какъ kaі́.

---

[1]) Срв. съ II α языкъ причитаній въ III, 1—10.

[2]) Срв. Beiträge z. Kunde der indogerm. Sprachen, VIII, стр. 289. Журн. Мин. Нар. Просвѣщ. за 1886 г. февр. кн. стр. 314. Другіе примѣры приведены мною въ «Archiv f. Slaw. Phil.», T. VIII, стр. 529. См. также у Я. К. Грота «Русское Правописаніе», стр. 20.

[3]) Г. Б. самъ родомъ изъ Ворнянъ (родины говора II β).

Интересны примѣры перехода «i» (ji) въ «(j)o» въ говорѣ II β у г. Бразайтиса. Вообще языкъ говора II β ближе подходитъ къ діалекту Литовцевъ Поневѣжск. у., живущихъ близь Курляндской границы. Отъ одного Литовца изъ Лауксодзе[1]) я записалъ слѣдующія формы: ji переходитъ въ jo напр. въ спряженіи глагола jimt взять: наст. вр. aš jom, tŏ jim', jos (jon) jim, m'as jimam etc. будущее вр. aš jemś, tŏ jemś, jos joms; я буду = aš buś (вм. búsiu, búsi), 3-е лицо jos bos' (вм. bùs); плести — pinti, наст. вр. aš p'on (пе̂н), to pień, jos pin. буд. aš pins', jos pˇons. Оптативъ: aš pincz'o, to pintom, jos p'ontu. Слово liga болѣзнь склоняется:

им.	l'ogъ	по Курш. [2])	ligà
род.	l'og'ъs		ligõs
дат.	lige		lĩgai
вин.	ligo		lĩgą
твор.	(so) l'ogъ		ligà
мѣстн.	l'ĕgô		ligojè
	Множ. число.		
им.	ligos		lĩgos
род.	l'ogu		ligũ
дат. тв.	ligom		lĩgom, ligomìs
вин.	l'ogs		ligàs
м.	l'ogûs (i)		ligosè

Удареніе, какъ и въ II β., переходитъ на коренной слогъ, вслѣдствіе чего окончанія усѣкаются до неузнаваемости.

Единств. ч.	Множ. ч.
aks глазъ вм. akìs	им. āks
род. akᵢes,	род. ak'ũ
дат. akь	дат. akim
вин. akь	вин. áks
тв. so akь	тв. (so) aki'm
м. akĭ вм. akĭjȅ	м. ak'uósь (?).

[1]) Тотъ же говоръ слышенъ въ Пошвитинѣ и Линковѣ.

[2]) Т. е. Kurschat. F. Grammatik der Littauischen Sprache. Halle. 1876. § 616 и § 582.

àkṃ камень, у Кур. akmû; àkmene, у Кур. akmeńs, вин. àkmeń; мн. ч. им. п. àkmeńe, род. àkmeńu. twòr вм. tworà, twoř ă (или творъ). Sunus сынъ переходитъ въ sùns. — Другія особенности ударенія говора II β представляетъ слово šiłku вм. šiłkú.

Сказка про Ивана (Ёна) и Алёнушку.

Pásaka ape Jóna ìr Alen'úke.

α) Búwa Alen'úke dwarè pàs póna. W$_i$éna kaŕta náje Alen'úke ì ùpe aútu ska'lbt́, ìr památe płaúkenti žiŕn'a ánkšti. Pr̀ipłauke. Alen'úke pàjeme ìr suwálge. Nákti atsibuńd, ž$_i$úr': wìriškas stów'. Sáka: Kó tù ċè stówi pr̀i manẽs? Jons sáka: Wákar tú manì suwálgėi, àš dabàr tàwa brólis. Kàd tù màna brólis asì, išeìkim iš tó póna sáu. Aìn j$_i$é pàr mìška. Jon'úks sáka: Aleniíte, àš łabài nor'u gért. O wánden'a n$_i$ékur ne búwa, kaìp tiktəis árkla pėdó. Jon'úks sáka: gérs'u ìš árkla pėdós. Ne g'árk, Jon'úk, pawiŕsi i árkli. Aìn tolaú, rańd kárwės pėda. Jon'úks sáka: gérs'u iš kárwės pėdós. Ne g'árk, Jon'úk, pawiŕsi i kárwe. Aìn tolaú, rańd awiés pẽda. Gérs'u iš aw$_i$és pėdós, joù nebe daturẽs'u. Atsigẽre iš aw$_i$és pėdós ir pawiŕta ì awin'úka. Daug'aú išėjė j$_i$é ì łaúka. Památe atważ'uójont́ póna.

Pásakъ àpė Jóno ìr Alen'úkė.

β) Búwa Alen'úkь dwàri pàs póno. W$_i$éno kaŕto nəje Alen'úkь ì ùpe aùtu ska'lbt, ìr památe płaúk'onti žìrne ánkšti. Pr̀ipłauke. Alen'úkь pájėme ìr suwálge. Nákti atsibuńdъ, ž$_i$úrь: wìriškъs stówь. Sáka: Ká túje ċì stówi pr̀i mànės? Jónъs sáka: wákar túje màni suwálgė, ášė dabàr táwa brólis. Kàd tújė mána brólis èsi, išeìkim ìš tá pono sáu. Aìnъ j$_i$é pàr mìško. Jon'úkъs sáka: Aleni'tь, ášė łabə nóri gért́. O wándene n$_i$ékur n'a bùwa, kəp tiktəs árkle pẽdo. Jon'úkъs sáka: gérsi ášė ìš árkle pẽdos. Ná g'ark, Jon'úkə, pawiŕsi ì árkli. Aìnъ tolaú, rańdъ kárwės pẽdo. Jon'ukъs sáka: gérsi ìš kárwės pẽdos. Ná g'árk, Jon'úkə, pawiŕsi ì kárwė. Aìnъ tolaú, rańdъ awė̃s pẽdo. Gérsi ìš awė̃s pẽdos, jò nebe daturẽsi. Atsigẽre iš awẽs pẽdos ìr paw$_i$öŕtъ [1]) ì awin'uko. Dag'aú išėje j$_i$é ì łaúko. Památe atważ'uójonti póno.

Sáka póns: kùr tu aïni su tuóm awin'ukù. Alen'úke atsáke: ċè ne awin'úks, àle màna brólis. Kàd ċè tàwa brólis, sáka, aïk pàs manï ùż mergáite, ò tàwa brólis tegu aïn pabėginėt pò màna pakajùs. Daug'oú n$_i$éks ne gál susišnekėt sù awin'ukú, kaïp tiktəis Alen'úke. Alen'úke palïka łabəi użw$_i$érita pàs tá póna. Pïningus pal$_i$ék póns ònt jós ruńku. Póns išważ$_i$áwa ï swéc'us ònt ċełós nedėlos. Daug'aú atėje rágana; pasáke, kàd Alen'úke rágana, ò patï, norėdama palïkt́ pàs pòna użw$_i$érita l$_i$épe šeimïnəi nunèšt́ Alen'úke ï ùpe ìr prigïrdit́. Šeimïna nùneše Alen'úke ïr ïmete ï wándeni. Tà rágana l$_i$épe awin'úka pap'áut́. Tàs awin'úks pradėje kałbėt́ ir pràša šeimïnos, kad łaïstu jï i ùpe kóju nusimazgót́. Awin'ùks prėjas pri ùpės pradėje gedót́:

«Al*e*n'úke ses*e*r'úke
Żàd*a* m*a*nï pón*a*s p'*a*uti
M'aŕg*a*s g'*á*łdas išm*a*zgóje
Wïr*ai* peïlus sug*e*landa».
Iš ùpės atsáke:
«Pas*a*kïk tù pón*u*, Jónai,
Te p*a*dirba šiłkú tïnkła
Te s*u*gáuna żál*e* żuwi
Sugaús ïr manï».

Sáka ponъs: kùr tujė aïni sù tuó awin'ъ̀kъ. Alen'úkь atsáke: ċï n'a awin'úkъs, àle mána brólis. Kad ċï táwa brólis, sáka, aïk pàs màni ùż m'argáitė, ò táwa brólis t́agъ aínъ pabėginė́t́ pò mána pakàjъs. Dag'aú [2]) n$_i$ékъs n'a gálь susišnekė́t́ sù awin'ъ̀kъ, kəp tiktəs Alen'úkь. Alen'úkь palïka łabə̀ uż w$_i$éritъ pas tó póno. Pïnigъs pal$_i$ékъ pónъs ònt jós ruńkъ. Pónъs išważ$_i$áwъ ï swèċis ònt ċ$_j$éłos nedėlos. Dag'aú atėje ráganъ ïr pasáke, kàd Alen'úkь ráganъ, ò pàtь, norėdamъ palïkt́ pàs póno użw$_i$éritъ, l$_i$épe šeimïnə nunéšt́ Alen'úkė ï ùpė ïr prigïrdit́. Šeimïnъ nùneše Alen'úkė ïr ïmete i wándeni [3]). Tà [4]) ráganъ l$_i$épe awin'úko pap'áut́. Tàs awin'úkъs pradėje kałbė́t́, ïr pràšъ šeimïnas, kàd łaïstъ jï ï ùpė kóju (ŭ) nusimazgót́. Awin'úkъs prėjъs prï ùpės pradėje g'adót́:

«Alen'úkь, seser'ukь
Żádъ màni pánъs (?) p'aút́
M'aŕgъs g'ałdъs išmazgóje,
Wïrə peïlьs sug'ałándъ».
Iš ùpės atsáke:
«Pasakïk tujė pónъ, Jónə,
Te padírbъ ši'łku tińkło,
Te sugáunъ żál'o żúwi
Sugaús ïr màni».

Pons parważéwes, pàjėme šiłkú tińkła ir náje i ùpe żuw'és gáudit. Iłáide šiłkú tińkła ir ištráuke gïwa Alen'úke. Póns kłáus: kàs tawi ċè imete, A'łen'uk'? Atëje, sáka, panà ir l_iépe šeimïnəi, kàd mani im'àstu i ùpe. O rágana susiŕga, gúl łówo ir waitói. Póns l_iépe padïrbt́ smalïni árkli ir pastatit́ to tr_iobó, kùr gúl rágana. Rágana pakëła gáłwa, sáka: kám tá bestija ċè pastáte. K'áłk, sáka, póns, ir išwarïk łaúka. Jïn atsikëła. Sáka: sù kuóm àš dabàr mùš'u? Póns sáka, spïrk sù kòje. Spïre sù kóje ir nebeištráuk kójos iš árkla. Tadà jïnəi kłáus': ká reïk dabàr darït́, kàd kójos ne ištráuk'u. Póns sáka: stúmk sù ab_iéms ruńkoms ir naïsi sáu. Kaïp jï stúme, tài wisà ilińda i tá árkli. Pradëje rëkt́ gwółtu; iš tó árkla nebeišeïn. A', rágana! sáka póns, tù norëjei awin'úka pap'áut' ir Alen'úke prigïrdit́. Təi daug'aú póns l_iépe išwi'łkt łaúka tá árkli ir pàl_iepe uždègt́. Rágana sùdege su tuóm árklu. Ȯ Alen'úke wél palïka su awin'ukù pàs póna.

Pónъs parważéwės, pájėme šïłku tińkło ir nəje i ùpė żuwë's gáudit́. Iłáide si'łku tińkło ir ištráuke gïwo Alen'úkė. Pónъs kłáusь: kàs tàwi ċi imete, Alen'úkь? Atëje, sáka, pànъ ir l_iépe šeimïnə, kàd màni im'àstъ i ùpė. O ráganъ susiŕgъ: gúlь łówo ir waitói. Pónъs l_iépe padïrbt́ smalïni árkli ir pastatït́ tó tr_iobó, kùr gúlь ráganъ. Ráganъ pakëłъ gáłwo, sáka: kám tó bèstijo ċi pastáte? K'áłk, sáka, pónъs, ir išwarïk óran. Jï atsikëła, sáka: su kuóm ášė dabàr mùši? Pónъs sáka: spïrk sù kóji. Spïre sù kóji ir nebeištráukь kójos iš árkle. Tádъ ïnə [5]) kłáusь: kó reíkъ dabàr darït́, kàd kójos n'a ištráuki? Pónъs sáka: stúmk sù abė'm ruńkom ir naïsi sáu. Kàp jï stúme, tə̀ w'ѣsъ [6]) ilińdъ i tó árkli. Pradëje rėkt́ gwółtъ; iš tá árkle nebe išeïnъ. A'! ráganъ! sáka pónъs, tújė norëjė awin'úko pap'aut́ ir Alen'úkė prigïrdit́! Tə̀ dag'aú pónъs l_iépe išwi'łkt́ óran tó árkli ir pál_iepe uždégt́. Ráganъ súdege su tuó árklь. O Alen'úkь palïkъ wél su awin'ѣkъ pàs póno.

---

[1]) Вм. wišta говорятъ wiѣštъ = вёштъ или viöštö.
[2]) Однако говорятъ daúg много, больше dāg'aú.
[3]) Говорятъ также wóndeni.
[4]) А не tѣ.
[5]) Или jï
[6]) Читай wiŏsŏ = вёсъ.

III.

Литовскія причитанія, мало извѣстныя по сборникамъ прусско-литовскимъ, впервые печатаны были братьями Юшкевичами въ третьей книжкѣ Казанскаго сборника [1]). Плачи эти представляютъ богатый матеріалъ не только для изученія народной поэзіи, но бросаютъ и новый свѣтъ на миѳическія воззрѣнія литовскаго народа, о которыхъ была рѣчь по поводу почитанія у литовцевъ душъ покойниковъ, велей. Сообщая здѣсь новыя причитанія мы особенное вниманіе обратили на житейскую обстановку, при которой эти плачи произносятся. Литовское похоронное причитаніе не смотря на преслѣдованія съ амвона и старанія искоренить слѣды язычества живетъ до сихъ поръ во многихъ мѣстностяхъ Литвы и Жмуди. Замѣчательно трогательныя причитанія мнѣ пришлось слушать въ Свенцянскомъ у. Вил. губ. На Жмуди, гдѣ народная пѣсня подъ вліяніемъ національныхъ поэтовъ искажается и замѣняется благочестивыми виршами противъ пьянства или цѣломудрыми стихами братчиковъ и органистовъ, заплачки выходятъ изъ употребленія. При находкѣ древностей играетъ первостепенную роль вся обстановка, при которой этотъ кладъ глазамъ изслѣдователя открывается; при записываніи памятниковъ народнаго творчества необходимо знать мнѣніе самаго народа о томъ, что уже отживаетъ свой вѣкъ, и даетъ мѣсто чему-то другому, лучшему или модному. Съ этой точки зрѣнія любопытны будутъ причитанія, списанныя прямо съ натуры (№ 6 и слѣд.). Языкъ представляетъ всѣ оттѣнки говора Ворнянскаго.

Примѣчаніе: Первыя десять причитаній записаны г. Бразайтисомъ въ дер. Ворнянахъ Шавельск. у. (въ 7 верстахъ отъ станціи Радзивилишекъ).

---

[1]) Литовскія нар. пѣсни Каз. 1882. Этотъ весьма драгоцѣнный томъ заключаетъ въ себѣ между прочимъ именно съ № 1177 по 1241 «Paўdoc», плачи литовскія и съ 1470 — 1569 пѣсни Ольсядскихъ Жемайтовъ.

Причитанія Шавельскаго уѣзда, Ковенской губерніи.

1.

На смерть матери.

На расцвѣтъ плачутъ:

Matušė́ła tù màna, garbułė́ła tù màna,
Kám tù manì palikeĩ!
Kùr aš dabàr pasidė́s'u?
Kùr aš aĩ s'u, kur àš bús'u
Neberàs'u sàwa matušė́łəs.
Ne wáikšč'osi taĩs takė́leis,
Ne mĩndž'osi žolinė́lu:
Užaúgs takė́lei, užlį̃ks medė́lei.
Kàs manì pat'ė́šis, kam aš apsiskús'u [1]).
Kàs màna wargelùs pat'ė́šis.
Kė́lkis motinė́ła, kė́lkis garbułə́ła,
Jau trečè den'áła, nebe ika'lbinu.
Gįė́d gaidė́lei, gįė́d ir uńtri,
Sàwa motinė́łės ne prišauk'u.
Išješkójau wisùs pakraštė́lus,
Nebe rańdu [2]) sàwa matušė́łės.
Daúg naktė́lu nè megójei,
Kól mažučiùs užauginəì
Užauginəì waikelùs, kaĩp wist'áła wištelùs.
Kàs mums [3]) dabàr nupráus, kas iška'łbs,
Kàs galw'áła iššukuós.
Dabàr palįė́ki kruw'áłə,
Gál bùs pi'lni pakraštė́'lei tàwa waikė́lu,
Matušė́ła mána, búsme gál wįė́ns nuwar̃ges, kìts nušáles.
Nįė́ks músu ne prigłaús.
Išaúš pawasarė́lis, išgir̃s'u [4]) gegužė́ła,

---

[1]) Т. е. пожалуюсь; apsiskùs'u = побрѣюсь. Изъ apsiskús'u выпалъ носовой ų: срв. apsiskųde пожаловался.
[2]) Rańdu = нахожу; rándu gen. pl. = рубцовъ.
[3]) Mums acc., múms dat.
[4]) Услышу; išgi'rs'u выхвалю.

Bene màna motinė́ła kukuói
Wis$_i$éms paukštélems smagú, o mán' [1]) ašarė́łəs,
O' d$_i$ewúlou tu màna, d$_i$ewułė́li tu màna
Matušė́ła màna, kàm tù mums palikəĩ?
Ar̀ m'ás tawi̇̃ ne miłė́jom, ar m'ás tawė́s ne kłaúsèm [2])
Ko mažuč'ùs pal$_i$éki, ni kraitéla ne sukrówus,
Motinė́ła músu, saułúte šw$_i$esióji!
Nusiłáidei i [3]) juóda žem'áła,
Kaĩp i juóda debesė́li.
Padė́kawok sàwa susedė́lems, kàd gražė́i apraudóje
Gražeĩ palidė́je, gražeĩ apg'adóje.

Матушка ты моя, слава ты моя!
Отчего ты меня оставила!
Куда я теперь дѣнусъ?
Куда я теперь пойду, гдѣ я ни буду,
Уже не найду я своей матушки:
Не пойдешь ты по этимъ тропинкамъ
Не потопчешь ты эту травку!
Заростутъ тропинки, загнутся деревья
Кто меня потѣшитъ, кому я пожалуюсь
Кто меня потѣшитъ въ горѣ!
Встань матушка, встань, слава ты!
Уже третій день я не замолвила!
Поютъ пѣтухи, запѣли и вторые
Своей матушки я не дозовусь:
Изыскала я всѣ мѣста (края),
Но не найду я своей матушки!
Много ночей ты не заснула,
Пока ты малютокъ выростила!
Выростила ты дѣтей, какъ курица своихъ цыплятъ!

[1]) Выговори «мань».

[2]) Kłaúsėm мы слушались, kłaúsėmės мы слушали, kłáusėm мы спрашивали. Въ оконч. ėm произносится неясно, какъ звукъ средній между е и і.

[3]) Вм. in.

Кто насъ теперь вымоетъ, вычиститъ!
Кто головушку намъ вычешетъ!
Теперь ты оставила кучу (дѣтей),
Вотъ будутъ всѣ края полны твоихъ дѣтей!
Матушка моя, будемъ мы жить въ горести, въ холодѣ и въ голодѣ.
Никто насъ не приголубитъ!
Настанетъ весна, я послушаю кукушку,
Не кукуетъ ли моя матушка?
Всѣмъ птицамъ весело, а у меня слезы!
О Боже ты мой, Боженька ты мой!
Матушка ты моя, отчего ты насъ оставила?
Развѣ мы тебя не любили, или тебя мы не слушались!
Отчего ты малюточекъ оставила, не собравши приданаго
Матушка ты моя, солнышко свѣтлое!
Зашла ты въ черную землю,
Какъ въ черную тучу!
Спасибо сусѣдамъ, что хорошо оплакивали!
Хорошо проводили, хорошо причитали!

2.

На смерть отца.

Tetušëli màna, rupintojëli màna
Kàs muḿs aprúpis, kàs muḿs parųńdis,
Kàs mán' skar'áła nupiŕks, kàs dałáła atskiŕs?
Wisï muḿs nubaŕs, nᵢéks músu ne užtaŕs!
Kám tù númirei, kám mažùs palikəï
Tetušëli tu màna, karw'ałëli tu màna,
Kàs muḿs siús [1]) i darbéli,
Kàs prik'a'łs uńksti [2]) ritéli

[1]) Вм. siúns.
[2]) Или ųksti.

и т. д.: повторяются нѣкоторыя слова изъ причитаній матери, или припоминаются нѣкоторыя бывшія съ нимъ происшествія, или нѣкоторыя бывшія его отношенія къ семейству.

Батюшка мой, попечитель мой!
Кто насъ присмотритъ, кто нами порядитъ́ (управитъ),
Кто намъ платочекъ покупитъ, кто удѣлъ удѣлитъ?
Всѣ насъ оговориваютъ, никто насъ не защититъ!
Отчего ты померъ, отчего ты глупыхъ (насъ) оставилъ!
Тятюшка мой, голубчикъ мой!
Кто насъ пошлетъ на работу?
Кто подыметъ рано утромъ?

3.

На смерть сестры:

Sesı́te tu màna, N—ı́te tù màna
Kám tù manı̃ w$_i$éna palikəı̂?
Su kuóm àš dabàr pasišnekė́s'u,
Su kuom àš dabàr pasirukuós'u,
Nebe tur'ù sesı́tes.
Sė́dawom abı́dwi rut'ałàs,
Pir̃gdawom abı́dwi skar'ałàs,
Ne turė́s'u su kuóm ait' i bažnı́če,
Ne turė́s'u su kuóm ait̃ i jaunı́ma [1]),
Nebe skı́nsme rutélu, nebe pı́nsme wainikė̃lu!
Palikəı̃ tù manı̃ w$_i$éna.
N—ı́te tù màna, kregždutė̃ła tù màna и т. д.

на разныя варіяціи припоминая прошлое.

Сестрица ты моя, (имя рекъ) ты моя,
Отчего ты меня одну оставила?

[1]) wakaruškos на бесѣду.

Съ кѣмъ я теперь поговорю!
Уже нѣтъ сестрицы!
Сѣяли мы обѣ — руты,
Купили мы обѣ — платки!
Уже не съ кѣмъ въ церковь ходить,
Уже не съ кѣмъ пойти на бесѣду,
Уже не сорвемъ рутъ, уже не заплетемъ вѣнковъ!
Оставила ты меня одну!
(Имя рекъ) ты моя, ласточка ты моя!

4.

На похоронахъ сына:

N — ëli tù màna, waikéli tù màna,
Kám tù manı̃ palikəı̃?
Ar̃ tù màna wargélu pasibaideı̃?
Ar̃ aš ne mokėjau tawı̃ augı̃t?
Ar̃ ne maɫoneı̃ màna runk'áɫės tawı̃ neš'ȯje?
N — úti tù màna paukšt'aɫëli tu màna
Naı̃k [1]) ir pasikɫón'ok sàwa tetušėlu,
Pasakı̃k, kok'uóse àš wargéluse palikoú!
Pasikɫón'ok ir Onı̃tei, pasikɫón'ok ir Jon'úku!
Kám jús manı̃ w$_i$éna pal$_i$ékat!
Oi d$_i$ewúlou tù màna, diewuɫëli tù màna
Ká àš dabàr w$_i$éna bedarı̃s'u?

и т. д. припоминая нѣкоторыя особенности умершаго, или раньше умершихъ дѣтей, или мужа. Въ родѣ напр. слѣдующаго

Kás dabàr sakı̃s anó piew'áɫė
Daidı̃— daidı̃ — daidı̃.

или: Kàs dabàr sakı̃s paimk sk$_i$edr'áɫa,
Pakrapštı̃k rur'áɫa и т. д.

---

[1]) Вм. nu-eík.

N. N. ты мой, дѣтеночекъ ты мой,
Отчего ты меня оставила?
Развѣ ты страшился моей горести?
Или я не умѣла тебя взростить?
Развѣ мои руки тебя не несли?
N. — ты мой, птенецъ ты мой!
Пойди и кланяйся [1]) своему батюшкѣ
Раскажи ему, въ какомъ бѣдствіи я осталася!
Кланяйся и Анютѣ, кланяйся Ивашкѣ!
Отчего вы меня одну оставили!
Ахъ боже ты мой, боже ты мой!
Что я сирая (одинёшенька) теперь сдѣлаю?

5.

На смерть мужа:

Wiréli tù màna, šird'áła tù màna,
Kám tù manı̃ palikəı̃!
Kàs wargelùs padė́s wárgt,
Kàs waikelùs padė́s augı̃t́!
Kaı̃p àš w$_i$éna užaugı̃s'u,
Kaı̃p àš w$_i$éna aprúpis'u?
Kàs parukuós łaúka darbelús,
Kas padė́s wárgt wargelùs?
G$_i$éd gaidélei, g$_i$éd ir̀ uńtri,
Kòks tù gaspadórius, kàd nè keli brołálu
darbélu dı̃rbt [2]).
Oi d$_i$ewúłou màna, d$_i$ewułė́li tù màna,
Kùr àš dabàr b$_i$édna pasidė́s'u,
Kùr àš aı̃s'ù, kùr àš bús'u,
Kaı̃p darbelùs aprukuós'u и т. д.

---

[1]) Поклоны для передачи раньше умершимъ.
[2]) А не dir̃bt.

Если умеръ второй мужъ, то припоминаютъ и перваго и дѣтей раньше умершихъ и прочихъ ближайшихъ родственниковъ.

Муженёкъ ты мой, душечка ты моя
Отчего ты меня оставилъ!
Кто поможетъ горе горевать,
Кто поможетъ дѣтей взростить!
Какъ я одна ихъ выращу,
Какъ я одна ихъ присмотрю!
Кто справитъ полевыя работы?
Кто поможетъ горе горевать?
Поютъ пѣтухи, запѣли другіе
Какой ты крестьянинъ, когда ты не подымаешь
братьевъ работушку работать!
О Боже мой, Боже ты мой!
Куда я бѣдная теперь дѣнусь,
Куда я пойду, гдѣ я поживу,
Какъ я работы осилю? и т. д.

Другой разрядъ причитаній, по выраженію г. Браз., взятъ прямо съ натуры. Это единичные примѣры, какъ причитывали при смерти того или другаго крестьянина.

6.

Причитаніе сестёръ на смерть брата (именемъ Ясайтисъ), женатаго на вдовѣ съ дѣтьми:

Broľàli tù màna, nabagëli tù màna,
Užauginəḯ swétimus waikelùs, n$_i$éks tawés ne
gaḯles.
Guľḯ kaḯp medélis wḯsa d$_i$en’áľa,
N$_i$éks tawés ne ráud [1]);
Ne turëjei tù čè šwies’ós d$_i$en’áľės,

[1]) А не raúd.

Nè tare [1]) táu g’ára žodéla,
Nè dawe [1]) táu gardaús kasnéla,
Patrótijei sw’eikatė̃ła tamé giwénime!
N$_i$éks tawés ne pat́é’šije,
Jei pat́ė́šije tìkt giminė̃łės ir artim’éjei sus$_i$edėlei.
Swetimì waikə̀i tawés ne numáne,
Anì nuwaŕguse, anì nušáłuse.
Brołúti tù màna, wargd$_i$enė̃li tù màna!
Wargéluse ámž’u išgiw’anə̀i и т. д.

всё ругая жену и дѣтей.

Братецъ ты мой, страдалецъ ты мой
Выростилъ ты чужихъ дѣтей, никто тебя не жалѣетъ.
Ты лежишь весь день, какъ пень,
Никто тебя нѐ оплакиваетъ.
Не имѣлъ ты здѣсь свѣтлыхъ дней,
Не говорили тебѣ добраго словечка,
Не давали тебѣ лакомаго кусочка,
Потратилъ ты здоровьице въ этой жизни!
Никто тебя не потѣшалъ,
Если потѣшали, то родные и близкіе сосѣды!
Чужіе дѣти тебя не поняли,
Ни уставшаго, ни озябшаго!
Братецъ ты мой, горемыка ты мой,
Въ горѣ прожилъ ты вѣкъ свой.

7.

На похоронахъ дяди.

Дядя жилъ у племянника (сына брата), когда состарѣлся и работать не могъ. Но стало ему тяжело жить у одного племянника и перешелъ онъ къ другому (къ сыну сестры). Сейчасъ же

---

[1]) Удареніе перешло на частицу не.

у послѣдняго заболѣлъ и за недѣлю умеръ. Всё его имущество состояло изъ однаго вола, цѣною около 50 рублей. Второй племянникъ потребовалъ вола отъ перваго на похороны. Деньги, вырученныя отъ продажи вола, всѣ употребилъ на нихъ. Прiѣхалъ изъ другой деревни похоронить и первый вмѣстѣ съ женой. Вошедши въ избу и еще стоя у дверей, сталъ причитывать слѣдующее не въ распѣвъ:

Prakéikts búwa sénis, prakéikts
Prakéikts búwa sénis, prakéikts.

т. е. Проклятъ будь старикъ, проклятъ
Проклятъ будь старикъ, проклятъ.

(повторяя это проклятiе нѣсколько разъ).

А жена его уже стала причитывать на распѣвъ:

Dḗde tù màna, dḗde tù màna
Kám tù teĭp graĭt númirei!
Kàd bútumėm žinóje, kàd teĭp graĭt miŕsi,
Bútumėm ne išłáide ĭš namú,
Bútumėm teĭp pat' pakawóje.
Išpłḗše tàwa turtéli, išpłḗše!
I'šwede tàwa jautéli, ĭšwede!
Dedúti tù màna, dedúti tù màna!
Ká pàs muḿs uždĭ́rbəi, múms ne palikə̈i! и т. д.

(повторяя тоже самое):

Дядя ты мой, дядя ты мой,
Отчего ты такъ скоро померъ!
Кабы мы знали, что ты такъ скоро помрёшь,
Мы тебя изъ дома своего не выпустили,
Мы тебя бы похоронили (поховали) точно такъ, какъ
и онъ (т. е. второй племянникъ)!
Растаскали твоё имущество, растаскали,

Извели твоего бычка, извели его!
Дѣдушка ты мой, дѣдушка ты мой!
Что ты у насъ заработалъ, намъ ты не оставилъ!

Подобныя причитанія долго остаются въ памяти народа, считаются однакоже преступными. Причитанья въ окрестности Ворнянъ хотя не обязательны, но по большей части исполняются. Кто неумѣючи причитываетъ, надъ тѣмъ конечно смѣются.

8.

Одна женщина въ теченіи двухъ лѣтъ два раза вышла замужъ и обоихъ мужей похоронила. На похоронахъ втораго она такъ стала плакать (въ голосъ):

Wı́re tù màna, Adóme tù màna!
Uńtri m'átəi, uńtras wı́rs!

Мужъ ты мой, Адамъ (имя мужа) ты мой!
Другой годъ, другой мужъ! и т. д.

(повторяя это до безконечности).

9.

Или мужъ причитаетъ на смерть третьей жены:

Gaspadinı́te, gaspadinı́te, ká tù padareı̈!
Kám tù númirei. Jaú dabàr reı́ks wél žénitis.

Хозяюшка, хозяюшка, что ты сдѣлала!
Отчего ты умерла. Уже теперь надо еще жениться!

Больше ничего въ слухъ не сказалъ. Мущины вообще очень рѣдко причитываютъ, да и не умѣютъ. Если причитываютъ надъ близкими родственниками, то присутствующіе трогательнымъ голосомъ отчаянія сами заревутъ неподдѣльнымъ плачемъ.

Если плачутъ надъ дальными родственниками, или даже знакомыми, то на лицѣ слушающихъ напротивъ является улыбка. Вопленица сама обязательно плачетъ: если слезы такъ не идутъ, то незамѣтно глаза мазываютъ лукомъ.

10.

Заплачка волка на смерть друга.

(ПАРОДІЯ ПЛАЧА).

Tr'u - r'u - r'u - r'u - r'ała!
Kaïp m'aškós skur'áła,
Pakabïta sudž'úwa,
Pamestà supúwa!
Au, au, au, au! Kàs manï s'ána penės?
Gulï kaïp wi'łks, bezdï kaïp ši'łks.
Au - au - au - au! Kàs manï s'ána penės?
Waïkus išgáudis, str'élčei iššáudis!
Au-au-au-au! Kàs manï s'ána penės?

Трю - трю - трю - трю - ряла!
Какъ медвѣжья шкура,
Повѣшанная сохла,
Брошенная она сгнила!
Ау, ау, ау, ау! Кто меня стараго покормитъ?
Лежитъ какъ волкъ, ...
Ау, ау, ау, ау! Кто меня стараго покормитъ?
Дѣтей выловятъ, стрѣльцы ихъ перестрѣлятъ!
Ау, ау, ау, ау! Кто меня стараго покормитъ?

11.

Разсказы о неудачныхъ заплачкахъ ходятъ и въ другихъ мѣстностяхъ Литвы. Такъ я записалъ въ Шавляхъ слѣдующее причитаніе на смерть Пятюка́ (Петрушки):

Wisi n'e iššit'aka, wisi n'e iššit'aka!
Kas gribus nugribawa? P'atuks!
Kas rišutus nurišutawa? P'atuks!
Kas apińus nuskini? P'atuks!
Kas ōgas nurinka? P'atuks!
Kas žuwi ižžw'ajoja? P'atuks!
Wisi dabar iššit'ek'et! Wisi dabar prisprōkit!
P'atuka jau nëra? Jau nūmire, nupampo
Ir gul b. . . pastatës.

Образцы говоровъ Виленской губерніи.

Свенцянскаго уѣзда, линкмянск. вол.

Говоры Виленскихъ Литовцевъ, Свенцянскаго и Виленскаго уѣздовъ принадлежатъ къ группѣ а-кающихъ восточно-литовскихъ поднарѣчій, область которыхъ простирается также въ Вилкомирскій и Новоалександровскій уѣзды, Ковенской губерніи [1]). Разграниченіе г. Микуцкаго (въ Изв. II-го Отд. Имп. Ак. Наукъ, т. IV стр. 109) литовскихъ нарѣчій въ южное и сѣверное, вообще не примѣнимое, по видимому основано на особенностяхъ литовскаго языка Виленской губерніи. Въ Виленской губерніи дѣйствительно рѣка Нерисъ или Вилія (бѣлорусское названіе) составляетъ естественную границу между сѣверно-Виленскимъ и южно-Виленскимъ нарѣчіями. Литовцы Трокскаго, Лидскаго и Ошмянскаго уѣздовъ о-каютъ, но произносятъ *a* «передъ *n*», или носовые возникающіе изъ этого сочетанія какъ *an*, *ą*, *a* вмѣсто un, ų, u; сѣверные же Литовцы *a*каютъ, но превращаютъ

[1]) Срв. Archiv für slav. Philologie, Bd. VIII, pag. 529—530 и въ Журналѣ Мин. Нар. Просвѣщ. 1886 г., кн. февр. статью мою «Старолитовскіе тексты», стр. 306 и слѣд.

а + n въ *un*, е + n, въ *in*. На сѣверо-восточномъ литовскомъ нарѣчіи написаны между прочими слѣдующія книжки и трактаты:

1) Aktej ir Poteriej, kurios kas dien turim kałbet' e łabiausia daei (?) razuman, tejpogi kej żmogus mirszta ir prijemunt szwintus Sakramentus ir denosia szwintasia. Poterius szitus ir aktus paraszau diel tikru Letuwniku. Kun. Ł. S. Wilniuj, 1859.

2) Kielawiedis apwaykszcziajuńcziem paminkłu Iżganitojaus musu Jezusa Pona kielu Jerozolimsku, Dieceziay Wileńskay, ant kałnu Werkowsku, pa Wilnium ażudietu pa sergibu Kunigu. Iżdotas par Kunigu Pietru Bartnikowsku (Plebonu Werkowsku), isz iżguldinima Letuwiszka par Kunigu Henriku Balewiczu (Plebonu Wiłkomiersku). Wilniuy, 1857.

Объ особенностяхъ Виленскихъ говоровъ была рѣчь уже выше. Разбору другихъ чертъ этихъ говоровъ посвящены мои Виленскіе этюды [1]).

Воля [2]).

1.

Пагарбинкит, мёли бралеј, виси тикреј Дёву,
Кад мум давė ант шіа свёта лабај брунгу Тёву,
Кад иштраўкė мумис висус иш неваљас пану.
Атсирада ир пар мумис лабај гражу стану.
Ужъ тај, бралеј, гаљим виси Дёвуј дёкаватё
Ир Цёсарıу сава брунгу мејлеј шёнавати.
Сунку мумис ап-мислите санибинёс дёнас,

[1]) Срв. Archiv f. slav. Philologie, Bd. IX и «Wilnaer Dialektstudien» въ Beiträge zur Kunde der indogerm. Sprachen за 1886 годъ.

[2]) Пѣсни эти сложились послѣ освобожденія Лабонарскихъ литовцевъ отъ крѣпостной зависимости и записаны мною были на мѣстѣ въ 1885 году. Печатаемъ эти пѣсни русскимъ шрифтомъ, примѣненнымъ къ литовскому языку въ потвержденіе представленныхъ въ другомъ мѣстѣ тезисовъ о литовскомъ правописаніи. Кромѣ того пѣсни эти поданы мнѣ были крестьянами записанныя русскимъ шрифтомъ: безграмотности и непослѣдовательности отмѣчены были мною при пѣніи.

Кад Лётувис таду бува пражувис не вёнас,
Кад примикти виси бува, кајп вершеј прё юнгуј
Кажнас лаўкё грајта смертёс, кад нуејти Дангун.
Дабар мумис яў̂ Цёсарiус висус гражеј лэјка,
Кајпа вишта па спарнелејс глаўдзiа сава вайка.
Жинат, бралей, па шё̊с метејс, кајп мёс пасирёдам:
Ир су пану, ир су купчiум драўги сталан сёдам,
Гiарiам алу, гiарам вину, гiарам ир арёлку,
Валгiам мёсу ир пирагу ант балту тарё̂лку.

Хвалите, милые братцы, всѣ искренно Бога,
Что онъ далъ на этомъ свѣтѣ намъ весьма дорогого отца.
Что онъ освободилъ насъ отъ неволи пановъ.
И у насъ установилась прекрасная обстановка.
За то, братцы, мы всѣ можемъ Бога благодарить
И Царя своего дорогаго искренно любить.
Тяжело намъ вспомнить дни старины,
Когда литовецъ былъ пропавшимъ человѣкомъ,
Когда всѣ мы были притѣснены, какъ волы подъ ярмомъ.
Каждый желалъ скорѣе смерти, чтобы уйти въ тотъ свѣтъ.
Теперь Царь всѣхъ уже хорошо устроилъ,
И какъ курица подъ крылышкомъ приласкаетъ своихъ дѣтей.
Знайте, братцы, въ эти годы, какъ мы перемѣнились:
И съ панами, и съ купцами вмѣстѣ сидимъ за столомъ
Пьёмъ пиво, пьёмъ вино, пьёмъ и горѣлку (водку),
Ѣдимъ мясо и пироги на бѣлой тарелкѣ.

2.

Мусу сањаљај вот шитејп сакiа,
Вис каду каљвёк асидёкс жвакiа;
Мёс эсам дабар лабај приспоўсти
Рајкту кајп каљвёк мумис ишоўшти.
Жинат јус, бралej, кас рејк даритė,

Тик панас Дёвас рејк попрашитė:
Ка тик Цёсарıуј дот Дёвас даљу,
Маш кајп ишлајкинт но пану ваљу.
Нежина панај, ку анис дара,
Мишкан урėду су стрељбу вара;
Вис анис нари ваљас ингити,
Мусу бёднују пасидалитė.
Іус, дурнеј панај, ку јус, чё дарёт,
Кад сави мишкıан патис нуварёт;
Стаўгıат, кајп шунёс, по рајстус бљаўнат
Ир но бёднују лацкос не гаўнат.
Э мус Цёсарıус, вот гıарэј дара,
Кад несправėдливус ног савёс вара.
Бо мус Цёсарıус швинтас жмагėлис,
Кајп тикрај аўкса гражус жėдėлис,
Катрас ног Дёва мум дота брунгус,
Кайпо дељ душėс швёсусеј дунгус.
Кас тик мусу Цёсарıу мили,
Ант то висадас прё Дёвас тили.
Ку анас жина, тај ту ир дара,
Кајп тик авелас мус висус гана;
Јус жинат, бралей, шитејп дари́кит,
Ажу каралıу Дёва прашикит.
Мус дабар чёсас ир погёдати
Бо гаљим виси линксмај уљати.

Наши старики вотъ (э)такъ говорили:
Всё-же когда нибудь зажгется свѣча;
Мы теперь живемъ очень «прижатые»
Должно быть и намъ когда нибудь «заря озарится»!
Знаете, братцы, что нужно дѣлать?
Только Господа Бога надо попросить,
Чтобы Богъ Царю далъ счастье (долю).
Можетъ быть онъ сохранитъ насъ отъ барской воли.

Незнаютъ паны, что они дѣлаютъ,
Въ лѣсъ урядъ съ ружьемъ гонятъ,
Всё хотятъ они волю себѣ достать (завоевать),
Насъ бѣдныхъ раздробить (раздѣлить).
Вы, дурные паны, что вы здѣсь дѣлаете,
Что вы самыхъ себя въ лѣсъ гоняете;
Лаете какъ собаки, по болотамъ воете.
И отъ бѣдныхъ (страждущихъ) милости не достанете;
А нашъ Царь вотъ хорошо дѣлаетъ,
Что онъ неправедныхъ отъ себя гонитъ.
Ибо нашъ Царь человѣкъ онъ святой,
Прекрасный какъ только перстень золотой;
Что отъ Бога данъ намъ дорогой,
Какъ для души небо свѣтлое.
Кто только изъ насъ любитъ царя,
Тотъ пусть за то (что онъ дѣлалъ) всегда передъ Богомъ
млѣетъ.
Какъ что онъ знаетъ, такъ пусть онъ и сдѣлаетъ.
Насъ всѣхъ онъ пасетъ (бережетъ) какъ овецъ.
Вы это знаете, братцы, вы такъ и сдѣлайте,
За Царя (короля) Богу молитесь.
Теперь у насъ время есть попѣвать,
Ибо всѣ можемъ весело гулять.

Пѣсни, приведенныя здѣсь, не составляютъ рѣдкости въ литовской народной поэзіи. Г. К(онцевичъ) въ Mitteilungen der Litauisch-liter. Ges. 1880, вып. 2, стр. 25—26 такія-же пѣсни обнародовалъ изъ окрестностей Шадова [1]), Шавельск. у. Ков. губ. Короткую дайну того же содержанія прислали намъ изъ Вобальникъ, Поневѣжск. у.

---

[1]) «Zwei Lieder aus Russisch-Litauen» von einem nicht des Lesens Kundigen verfaſst, какъ сказано на стр. 25-й.

Par daugel m'atu,
Kintējam newalu;
Kołei ne sułaukam
Teisingu karalu.

Dabar karalus,
Aleksandrū musu,
Prë ja budami
Bukim linksmi, drusus.

Dûk, Diewi, anam
G'ara giwenima:
Iog ansei padare,
Mums palingwinima.

Проф. А. Бецценбергеръ въ Кёнигсбергѣ сообщаетъ намъ таковую же пѣсню изъ восточной Литвы:

Mes jaunaji žmones mažo atsiminima,
mes galem atrasti zabowu cnatliwu,
mes galem atminti senujus adines,
kaip musu tewiałei buwa suspaudime.

Mes galem pakłausti sianuju asabu,
kaip je pirm giwiana atsitiašnime (?);
je giwiane wargi suspausti nog pone(u)
ir buwa karoti wisi nog prestowu.

Dabar musu čese diewui dekawoti
musu giwenime galem paulioti,
kožnoj kampanije mes galem linksmintis,
Aleksandru, giaru ciesariu garbinti,
kožnam meiłes pulki musu suwejime

Mes galem łobsinti ciesariu Rossejos;
jis mum išwalnija iš wergistes stona,
pastate unt włacna nogiariausa pona,
nutrauka nog žmonu niasztu sunkenibes.

Jis mum apniašina (?) didžiausu linksmibu
tikrai kaip sukiałtus didžius razbainikus.
Už walnistu musu galem dekawoti,
taipo nog seniału suparetkawoti.

Виленскій уѣздъ.

Не смотря на сильное ополяченіе народонаселенія этого уѣзда по литовски еще говорятъ въ волостяхъ Подберезьской, Нѣменчинской, Мусникской, Гельванской, Ширвинтской, Малятской, Гедройцкой, Янишской; въ Ворнянской и Солечникской только нѣсколько обществъ состоитъ изъ Литовцевъ. Литовская рѣчь слышится даже и въ Рѣшанской волости, такъ что только съ деревни Геглевки по дорогѣ въ Вильну кончается область литовская и замѣняется бѣлорусскимъ нарѣчіемъ. Достовѣрныя свѣдѣнія собирать довольно трудно, оттого что у насъ нѣтъ статистики народностей, обитающихъ сѣверо-западный край. О звуковыхъ чертахъ Виленскихъ говоровъ была рѣчь выше. На этомъ а-кающемъ нарѣчіи писали не только іезуитъ К. Ширвидъ, но и благочестивые настоятели новѣйшихъ временъ какъ ксендзы Андр. Балевичъ, поэтъ А. Стразделисъ (Дроздовскій), и Р. Ясикевичъ.

№ 1. Гедрайтишки (Гедройци).

Mūsu säsičúte, mūsu milimoje,
Musu milimoje, žmańũ kałbamṍje

Kałba tawì žmóńes, wisi susėdélei,
Su kå pragḗrei rūtu wainikḗli.

Te gul' tas sau kałba, kam gałweli sopa!
Te gul' tas sau kałba, kam širdéli spaudže!

Rūtu wainikḗlis un bałtṓs gałvéłas
Sidabra žädėlis in bałtṓs runkéłas.

Mūsu bral'ukḗlis, mūsu milimasei,
Mūsu milimasei, žmāńu kałbamasei:

Kałba tawi žmońes wisi susädelei.
Su kå tu pragḗrei rìstuji žirgäli!

A tegul' sau kaɫba, kam gaɫweli sopa!
A tegul' sau kaɫba, kam širdeli spaudža!

Širma kepurė́ɫa un baɫtō̓s gaɫvė́ɫas,
Šilku turekleɫas baltōšėś runkeɫas.

№ 2. **Пабирже** (Подберезье).

Žal'as žal'as žalinėlis;
C'uta, c'uteɫa
Žal'a ruteɫa! [1])
Eisim sesuɫa apiñū rinkte!
Kur desme mės ringdamas?
Dė́sme, dė́sme kwartukosna?

Nešme, nešme prawarosna!
Dėsim katiɫosna!
Išwarī́šem aɫutėli!
Saɫdu miduteli!
M'ās gersim bes'adė́ɫai!

Юго-восточные литовскіе говоры.

Для характеристики этой группы литовскихъ говоровъ выбираю тексты, записанные мною въ Ольkеникахъ (по лит. Валкеника) лѣтомъ 1885 года. Древняя пѣсня (Вальkеникск. № 2) пастушковъ приводится въ различныхъ варіантахъ (2b—d). Изъ трактатовъ душеспасительнаго содержанія для ознакомленія съ чертами этого говора дополненіемъ служить можетъ «Lewentorius Łankiszko— Lietuwiszkas Diel Wejku Olkiniku (!) Parapijos, Surinktas piar Plebonu tos Parapijos K. F. W(ojcechowski)». Азбука эта печатана en regard съ польскимъ текстомъ и кишитъ безграмотными ошибками. Переводъ польскаго текста дословный, но представляетъ языкъ чисто Ольkеникскій: въ первой части, въ молитвахъ съ страницы 11—27 съ примѣсью жмудскаго. Такъ какъ издатель этой книжки ни слова не зналъ по литовски, когда онъ пріѣхалъ

[1]) Послѣ каждаго стиха повторяется этотъ припѣвъ. Напѣвъ особенный, и называется по литовски «кетури́не», онъ поется въ родѣ канона ба́бами вечеромъ по окончаніи полевыхъ работъ: одна начинаетъ, другая подхватываетъ начиная съ другаго слова, каждая произноситъ слова въ другомъ порядкѣ.

въ свой приходъ, то онъ заставилъ одпаго прихожанина составить этотъ переводъ. Приходъ этотъ еще и до нашихъ дней чистолитовскій, такъ какъ мѣстные жители, издревле бортники и пчеловоды, подъ охраною своихъ лѣсовъ мало обрусѣли. Для образца перевода привожу слѣдующее мѣсто:

Adomas ir Jewa, uź koru grieka (za karę grzechu), liko iszwaryci (zostali wygnani) iź Rojous; ir nie ciktej jej, ale ir wisi ju patamkej nutrocino prowu nók ragieimo Dziewo Danguj (utracili prawo do oglądania Boga w Nebie), ir uźsłuźino an wiecznos patampiajnios piakłos (na wiecznie potępienie w piekle).

Ale Dziewas miłosernas twoj (= tů-ji zaraz) źadiejo iem ku atsius an świeto Massyjosziu, tej ira Atpirkieju, kuris piar śmiarci sawo an kryźious pakiałtu uź świetu, turej suliginc grieku (zgładzić grzech), ir wisiem ciem, kureji pawieris jam nagradzinc prowu Dangun (przywrócić prawo do Nieba).

Главныя особенности этого говора слѣдующія:

1) e (по Юшк.), у Даукши e̊, переходитъ въ ia; напр. pradiada, an piacio (на груди), mias (мы), cianaj (вм. tenai), šiaši стр. 61 и т. д. e послѣ твердаго согласнаго и въ началѣ словъ переходитъ въ a: Напр. Jazus, вм. Jezus, asi вм. esi.

2) au переходитъ въ ou, напр. oukszcziousiu стр. 17; paszowkiej ib., suszowgdzinejo стр. 37, зват. пад. Jazow Chrystaw стр. 19.

3) u замѣняется звукомъ (? или только буквою) ł, напр. sałgotej стр. 17; ap-sałgot стр. 45.

4) Вездѣ замѣтно дзеканье и цеканье: напр. anksci (рано), krucinies; неокончат. накл. на c вм. ti напр. daric стр. 19, paźinc ib.; вм. kałbent встрѣчаемъ kałbęc; Dziewas вм. Dëwas.

5) dj, tj превращается не въ dž, tš, а только въ dz, ts: напр. miadziej.

6) 'ai переходитъ 'a: напр. tiap вм. taip, тяйп, tėjn.

Изъ формъ приводимъ:

1) bia tawi вм. tawę (tawęs)

2) jumi вамъ стр. 37.

3) bunanciam на стр. 35: przyszli do B — miasteczka leżącego = atajo Betlejeman, miestialin bunanciam.
4) Мѣстн. пад. мн. числа оканчивается на osia, wosia вм. ůse, usê: напр. wisosia dajktwosia стр. 31.
5) Оптативъ оканчивается на tou (tow) напр. butow стр. 17, gałetow стр. 19, gejłetows стр. 19, pakutawotow ib.

Въ словѣ biarniekas chłopczyk стр. 49 является суффиксъ «іекас» вм. укас. Срв. sauleka въ пѣснѣ Беняконск. вол. Лид. у.

Изъ областныхъ словъ кромѣ перечисленныхъ уже въ словарѣ характеристичны: gurułełej = w odrobinie стр. 67 отъ gurulas вм. truputỹs крошка; nunai теперь=нынѣ; poki пока стр. 19 срв. въ народной пѣснѣ:

Vakarĩne žwaigždele
Visu dangu išuloja
Poki stoja in menuli.

siakas можно 61, ne siaka стр. 51 и 67 и т. д. = нельзя; stotkas скотъ стр. 37 (stotku); utarka поговорка, разговоръ: на стр. 19 «mową» переводится «utarku»; owady переводится bužiej не idaj какъ у Ширвида, или į̃dai Ungeziefer (по Куршату). Въ живомъ языкѣ Валкеникскаго прихода употребляются еще слѣдующія областныя слова: moj=може(тъ) быть; str'aublĩs радуга; s'austis забавляться; švendras вм. meldas typha latifolia; warmai вм. gilei шмель; zãra сейчасъ, т. е. zaraz и т. д.

Валькеникскій говоръ.

№ 1.

1. Sauľále raudõna,
Wákaras ne tol'a;
Laĩsk mani, motúľa,
Us(ž)saúľes namópe.

2. Ais'u per dwarëli
Jn rũtu daržëli
Skinśu tris wainikel'ùs.
Wēnu rũtu, kẽtu (kitu) m'etu,
Trãc'u dzirgeľëlu.

3. Rũtu broľëlui, m'ėta s'asuľai,
O tam šelmam berneľui
Gaiľu dzirgeľėli.

№ 2.

Rëtenukú gesme. Пѣсня пастушковъ.

a) Debesi, šepeci,	Туча, гребень
Pro šali, pro šali!	Въ сторону, въ сторону!
Nunešk bóbas parš'ali!	Унеси поросёнка бабы!
Pełanu maiš'ali!	Мѣшокъ съ золою!
Saułułe, motułe!	Солнышко, матушка,
Kaicík, kaicík!	Пеки, пеки (согрѣвай)!
b) Debesėłei pra šáłi!	Тучки въ сторону!
Pra Gūdu daržałi!	Въ огородъ (заграду) Гудовъ!
Dō^{a}s Gūdas smołaus kaušełi!	Дастъ Гудъ кувшинъ смолы!
Turi Gūdas jodu parš'áli!	Имѣетъ Гудъ чернаго поросёнка!

Янишкск. вол. Вил. у.

c) Soułała, motinēla,
Musu šalin, musu šalin!
Jodějei debesėles (?)
Gūdu šalin, Gūdu šalin!

Жемайткėмė, Вилком. у. Ков. губ.

Солнышко, матушка,
Въ нашу сторону, въ нашу сторону!
Черныя тучки,
Въ сторону Гудовъ, въ сторону Гудовъ.

d) Saulele mocz'ute ant musu, ant musu!
Debesėli, tėvelēli, ne ant musu, ant Prusu!
Prúsu kalnai ugnė dėga,
Musu kalnai upėms bėga,
Saulele, motule!

Saulele, motule, pasigailėke musu!
Debesėli, tēvelēli, nukel'auke ant Prusu!

Prusu laukůs smilgos dega,
Musu laukůs upės bėga.
Saulele, motule!

Pusk, vėjali, debesēli nog musu ant Prusu!
Neszk, vėjali, tą lietelį nog musu, nog musu!
Gana vargam nog lietel'o,
Tegul buva jau saulelė,
Saulelė, motulė!

Debesėlei nulek'aja ant Prusu, ant Prusu!
Iau saulelė szviest' pradėjo ant musu, ant musu!
Ok saulutė, motinėlė
Pasigailej' mus varge'lo,
Saulutė, motulė!

Iau sėnka klanelei laukůse, laukůse:
Szildo kaitrei saulelė dienosė, dienose!
Sauluzėlė, motinėlė,
Pagailėj' mus varguźėl'o,
Saulutė, moczjutė.

Солнышко, матушка, на насъ, на насъ!
Туча батюшка, не на насъ, на Прусовъ!
Горы Прусовъ огнемъ горятъ
Наши горы рѣками текутъ,
Солнышко, матушка!

Солнышко, матушка, жалѣй насъ!
Туча батюшка, уйди на Прусовъ!
На поляхъ Прусовъ метлица горитъ,
На нашихъ поляхъ ручьи текутъ.
Солнышко, матушка!

Сгони, вѣтерокъ, тучу отъ насъ на Прусовъ!
Унеси, вѣтерокъ, дождикъ отъ насъ, отъ насъ!

Довольно терпѣли отъ дождика
Пусть будетъ уже солнце,
Солнышко, матушка!

Тучи унеслись на Прусовъ на Прусовъ!
Уже солнце начала сіять на насъ, на насъ!
Охъ солнышко, матушка,
Сжалилась надъ нашей бѣдою,
Солнышко матушка!

Уже мелѣютъ лужи на поляхъ, на поляхъ:
Печетъ горячо солнышко днёмъ, днёмъ!
Солнышко матушка
Сжалься (?) надъ нашей бѣдою.
Солнышко, матушка!

Примѣчаніе. Пѣсня прислана намъ Годлевскимъ учителемъ Ѳ. Зыкусомъ. Ѳ. З. записалъ её на своей родинѣ въ Кронской вол. Трокск. у. Пѣсня была когда-то длиннѣе, но болѣе не помнятъ. Ѳ. З. составилъ весьма драгоцѣнный сборникъ старинныхъ пѣсенъ своей родины, о которомъ ниже въ статьѣ о «кунигованіи невѣсты.

Наконецъ приводимъ еще стихъ, которымъ кликаютъ рагану и гадаютъ погоду. Пѣсенка эта сообщена намъ уроженцемъ Новоалександровск. у. Ков. губ.

Кликаніе погоды.

Ragaņa, ragana!	Рагана (вѣдьма), рагана!
Kada bus pagada?	Когда будетъ погода?
Rït, až parït?	Завтра, послѣ завтра?
Kad bus pagada, atsišauk!	Когда будетъ погода, откликнись!
U!!!	У!!!

Когда голосъ часто и въ разныхъ мѣстахъ отдается, тогда рагана откликается, т. е. будетъ погода. Если же эхо отдается глухо, то будетъ дождь.

Говоръ Эйшишской вол. Лидскаго у.

Жатвенная пѣсня.

Waikščoi, waikščoi tevucis pa barẽnei,
Praše sauľalis wakarosna:
Žusłaisk, žusłais(k) sauľăľe!
Dar, mano marteľi, ne prijiłšu:
Čirštus rugel'ùs pjaudama,
Tankei kapeľàs stacidama

Гуляетъ, гуляетъ батюшка по загону [1]),
Проситъ солнца на вечеръ:
Закатывайся (сходи) солнышко!
Еще, молодуха моя, не устала:
Густую рожь жнучи,
Часто снопы ставляя.

О каукахъ [2])

(Разсказы записанные въ швекшнянскомъ говорѣ Россіенскаго уѣзда, Ковенской губерніи).

Kad gaidís tur dwidéšimte métu, ons pád'ed k'áuši; ton k'auši reik paskųn įdĕte in pudéli su púkais ir ont to pudéli reik mótriškai sénei sedėte tris menes'ùs. Po trijųñ m'enes'ųn iš k'auše iššiłup kauks. Paskųñ reík ont trobós pataisite anam lĩzda. Po keľųñ dẽnųm̃ pradėd jau nešte nauda. Kaukui reik dūti ir wálgite: ons walga wiskoñ, kon tiktai walga žmógus.

---

[1]) Или гону. По Далю *гонъ* Стар. а мѣстами и нынѣ, загонъ или полоса...; длина покоса, сколько косцы проходятъ безъ отдыху, до 50 саж. băras м. ein Stück Feld bei den Schnittern, das sie in einem Zuge schneiden. Кур.

[2]) См. Словарь, стр. 84 и 85.

Kartais tropijés teip, jog pats kauks atlàk pri žmógaus ir práded šók'us, tók'us nĕkus néšte; jei žmógus prijem tók'us nĕkus, tai po tó kauks prádėd nešte ir g'arùs daiktus. Teip, pásako, jog wëna kárta žmógus atrada kodijei anglųñ pora riškuč'u. Ons tus ónglis išpile sau ont reikaɫa ir wėl padĕje ont tos pač'ós wī-tas. Rīta weiz' wėl ira onglųñ kodę; treti rīta rada jau grudųñ. Paskųñ kauks matidams, jog žmogus jam nu ano wiskon, pradĕje ir piningùs nešte. Tas žmógus įĕje i dįdelus piningus.

Teipat pasako, jog wëns žmogųs žinodams, kad kauk ne su dóru, atrades rīta kodė oñglun, išpile, išnešeñs ant žémes. Kad pile tas ónglis ont žemes, anám pasirod'ė, jog piɫ ɫauku piningus. Ons pasilinkes pri žemes, weiz, ar teisibe, ale jau nëka neb pamate: nei ónglun (?) nei piningųñ; ir po to atsitikīma tam žmógui n'ekadós kauk neb nešė naudos, ale nu anò paskųñ pradĕje nešte kitam teip, jog pášara anam ne ťaka lig kalédu; grudai iš mīgu išnika ir teip tolaus.

Wëna karta, pásako séne žmonis, koks ten žmógus turejes kauka. Po kalédu tas žmógus nusómde sau waiki. Gaspador'us pri susilīgima su waik'ú išlīga, jog waīkis tur kožna dĕna rīta sumalte po kodi rug'ųñ. Waīkis prisidéwi. Pirma rīta išeje málte: maɫ, maɫ, wis negal ismalte wisųñ grudųñ, wis ira ir ira kodije grudųñ; jau apmaɫa wisas g'ėrnas su miɫtais, o grudųñ maɫtė wis ne pab'eng. Jau išaúša, wadĕn waīki ont púsriče; gaspadine kɫaus waīki, «ar pab'engei málte?» Tas atsáka: ne, ne pab'eng'au, dar šmotélis lika. A'ntra rita teipat ne sumaɫa wisųñ grudųñ, treti teipat, nëkadós ne galĕje pabinkti. Ateje nedelis dëna. Waikis mīslei sau «kur Judóš'us pristoje, parnais meta wisa rīta galejaú po kodi léngw'ai sumálte, wo dabár par nedéli ne pabeng'aú. Kas norint če tur buti pristojes. Reik eiti pri kunigeli pasikɫauste rodos». Nuėjis pas kuniga waikis saka: «kunigeli, teip ir teip, kon aš tur'u darīte, mon ne atidūs ir aɫgós uż ton, jog ne galu sumalte». Kunigs anam pasáke: «matīte, kad tas žmógus ira ne su dóru; wo d'el tó, kad rīta nueīsi málte, tai kalbek poterús ir kalbĕdams greīpk šarpei įñ kodi, wo jei kon rasi tami

kodë, tai rëšk i žemi, kad ir sk'adraunes išłak'otu». Waikis teip ir padare. Kalbëdams poterus, greibe šarpei įn kodi ir ištráuke katuti; kagi rẽže ton katuti į žeme, kad ir sk'adraunes išłak'oje. Po to tujaus pab'engi málte. Įejés i troba, saka gaspadóroms: «jau ir aš wẽna kárta pab'eñg'au malte». Gaspadine suklik'ė «wo tu nežbažnus żmogáu, kon tu padeĩj!» Bëg weizeti, katutis bedripsus ant grindžųñ. Tas katútis ir buwa kauks.

Teipat pasakó, jog senoî gadin'oi koks ten waikis, budams pri gaspador'aus, dasižinoje, jog pri ano gaspador'u ira kauks. Ons pradẽjė sergete, bene pamatis ton kauka. Wẽna wákara pamate ons, kad kauks párlëke ir pro čukara ont trobós ontlėke. Rĩta eit weizëte ont trobós (?) béne pamatis ton kaúka. Antlĩpes památe tiktaĩ wẽna ĩnda, kúrëme buwusĩs žildineĩ. Ons supràta, jog ti žildineĩ búwa padẽte d'el kauka. Ton páti wákara památe, jog gaspadĩne w'eleĩ ńaš kók(t)i ten wálgi ont trobós; ons potám pats ontlėpes išwalge žildin'ùs ir i ton inda padẽje (?) m'ešłųñ, o pats užlĩndens už bačkas kłaúsos, kas če bus. Parlėkė du kaúku ir pasitupe pas inda. Kauku pamáčus'u, jog indė ira ne žildinei, wo mëšlai (?), pradẽje tarp sawes šnekëtis. Wënas saka: «matite, gaspadorei wadoms neb nor, čidejes iš wadoms; gausaũ išlėkte pas kita žmogu». Antras kłaus: «o ar už toki panëkijema wadu tam gaspadór'u dowenosau? reik uždekte jauji ir teguł wisi pašalei ano sudeg». Pirmas kłaus: «o kur wadu pačudu dĩnksau, jog dar wĩtas kitos ne tur'au?» Ira už jaũje stabule, atsaka ontrus: «wadu pačudu, uždegus'u jauji, pasikawos(wa) an to ste(a)bule, ir jei dirbaú, tai dirpk'aú tojaús, dabar wisuŕ guł». Ton pasak'us'u kaúku išlėk'e nu trobós. Waĩkis nẽka nebłaukdams nulipa nu trobos ir weiz, kas bus tol'aus. Památe, jog jau(ĩ)s pradẽje jau ruktis, sužadĩna wisús, ȧlė jau buwa neb łaikas: jaũ's jau búwa púsdegis. Pats nẽkam nẽka ne sakĩdams, pabėga weizéte stabulés, kur'o buwa kaúku. Atrádcs ton stábule, waikis užpakáwa g'araĩ abúdu gáłu stabulés su š'armókšne kĩleis (kėta médže négał tok'ųñ nełabųñ daiktųñ užkilote) ir atnéšes ton stábulę pri d'ágonče jaúje, idrëbė anon į ógni. Wałundéle palukẽjus, kad sproga ta stábule,

tad wisųn̄ pradėjė skombēte. Ir tudu kaúku toi ugnéi turēje sudekte.

Jei kas památa kaúka bal'akǫn̄t ir nor anǫn̄ nukratįte, tai ira nu ano atim̃te tus dai̇̃ktus, kur'us kauks naš, tȭr tas anám paródite špiga ir pats tur (?) ku šarp'aus bēkte po pastóges. Kauks túkart mat tus daįktus kur'ús naš, ir pats supĩkes l'ak tol'aús. O jei tas, kurs paródė špĩga, ne paskúmb po pastóges palinste, tai kauks anǫn̄ apmat otëmis ir tas žmógus nëkadós jau nebgal nusigriešte (?) tųn̄ otųn̄.

Приведенный текстъ, между прочимъ, отличается употребленіемъ носовыхъ. Но такъ какъ изслѣдованія объ окончаніяхъ формъ литовскаго склоненія обыкновенно основываются на календаряхъ и трактатахъ Ивинскаго, то считаю не лишнимъ для образца дать двѣ выписки изъ чисто-жмудскихъ катихизисовъ Лахавича [1]) и Скродзькаго [2]). Изъ послѣдняго я выбралъ мѣсто интересное и для изслѣдованія народныхъ повѣрій. Какъ Н. Даукша при объясненіи первой заповѣди запрещаетъ Литовцамъ вѣрить въ Перкуна и другихъ боговъ языческой старины, такъ и Казиміръ Скродзькій возбраняетъ своимъ прихожанамъ, которыхъ онъ долго изучалъ, разныя суевѣрія новѣйшихъ временъ. Языкъ Лахавича интересенъ формами мѣстнаго падежа множ. числа на —nse, напр. стр. 11: nej klajdinty tykiemunse daiktunse; стр. 103 kaipo randam yszrożita senunsy anun rasztunsy; стр.

---

[1]) Nawies Krykszczionyszkas katalykyszkas Kathechizmas arba tykras Dawadas apej Tykieima, Diewa Mejle, Szwętus Sakramętus, yr apej krykszcsionyszka apsyeima pri to prastas pamokslas par kłausimus yr atsakimus, wysiems, o łabiausej jawniems dydelej rejkalingas par Wiena Kuniga Taworczistes Societatis Jezu. Wilniuj, 1847. Короткій катихизисъ съ стр. 91—114 составленъ Юрьемъ Адамовичемъ Лахавичемъ: Yszgulditas ant czista Żemajtyszka Liezuwe su nekurejs Dwasyszkajs pridieimajs par Urzędnika Gubernskos Lustracijes Jurgie Adoma Sunu Lachawices.

[2]) Trumps Katekizmas arba Pamuokims dieł prigudinima jaunumenes Żemajtiu Kataliku, pri naudinga atpildima spawiednies ir werta prijemima szwęcziause sakramęta par Kunega Kazimiera Skrodźki, klebona Kulu paraszitas. Wilniuje. 1856.

107: wysunsy dajktunsy; для образца мы ниже перепечатали предисловіе.

Формы съ странными носовыми встрѣчаемъ мы въ приведенной выше книжкѣ (стр. 72) Гомалевскаго:

Jumsu вм. jusu стр. 36; стр. 43; стр. 74. su jumsu tiewu; стр. 67. Изрѣдка встрѣчается mumsu, чаще musu напр.: kajp neszynawoty toke mumsu Tiewa, tare Martins, juk tai musu wysa patieka, jej mus pamokyn (стр. 91); ale mumsu cieła wyłtys, jog Diewas ant musu troszkyma szyrdies didesnej ziur (стр. 78). juns (вы) им. пад. стр. 91; стр. 96: o juns akmeniukaj! kajp juns szcziesliwy, jaw jusu nebekejks piowieis dalgy uźgawys; стр. 43: o neszcziesliwy juns szimkorej ir karczeminkaj! neźynau ar bus isz jumsu bent wienas Dauguj и т. д. juns нѣсколько разъ; стр. 126 juns czion giwenkete, kur jus Diewas pastate; ibid. su jumys, дат. пад. jums, pas jumys у васъ. На стр. 125 pas mumys у насъ. trins (три) стр. 34: kur ira du, arba trins susyrinkty wardon mana, ten ir asz esmiu.

Предисловіе къ новому катихизису 1847 года.

Mielausys Skajtitojaw.

Tarp kniku, kurios tykra Tykieyma yszgułdimu yr nobaźenstwa źyba, pyrma wieta tur uźimty Knigele po wardu Krykszczionyszkas Katalykyszkas Katechizmas, kury pyrma karta palyka yszdrukawota diel tykrun krykszczioniun Katalyku Ant yszganima Duszes dydelej rejkalinga, su trumpajs yszguldimajs apej Diewa mejle yr żmogaus giwenima, yr su kitajs trumpajs yszguldimajs apej Pakuta, Spawiedne yr Szwętus Sakramętus, be kurio nie wiens Źmogus negal buty yszganitas. Tykraj noriedams yszroźity tykra wiera par musu Yszganitoje Jezusa Chrystusa Istatita, aty-

diejaw mana proce yszrożity tunsy trumpunsy źodziunsy toj Knigelej uzsywerunczinnsy tykra Chrystusa wiera diel yszganima musu Istatita. Diel to mielawsys Skajtitojaw; jej rasy kurys pamyłkas padaritas toj knigeloj, atmink jog taj pyrma mana proce su Diewa padieimu diel dydesny apswietyma wiernun Krykszcionun Katalyku wieroj Szwętoj yszlejdaw ant Swieta; atsymink ant to, yr tykraj źynok, jog be to jej tykraj neyszpyldisy Diewa prisakimu toj knigeliej yszrożitu, negaly spadziawotis Dangaus Karalistes, ale tykraj yr nemylidamos sakaw jog su Diewa padieimu storosis papłatinty Diewa Awynicze, o po smerczia iejty i Dangaus Karaliste diel atiemyma gerun darbun par Yszganitoje musu Jezusa Chrystusa nug amžiu Danguje Sugatawotu.

Изъ катихизиса Скродзькаго.

K. Kuoks ira pirms prisakims Pona Diewa?

A. Pirms prisakims Pona Diewa ira:

Ne turiesi swetimun Diewun prisz mani?

K. Kurie grieszij prisz tą pirma prisakima Pona Diewa?

A. Grieszij prisz pirma prisakima Pona Diewa tie wisi: Kurie garbé priguolęté patem Ponuj Diewuj, atiduotum aną sutwierimuj kuokiem. Kurie iszsiżadietum wieros szwętos katalikiszkuos Rima, ar kitiems aną pejktum. Kurie netikietum wisam kam, ką Baźnincze szwęta katalikiszka Rima aprejszk ir ąt tikiejema paduod. Kurie abejuo apej wiera szw. kat. Rima ar apej anuos kuokinuorint artikuła. Kurie tuomet kad tur ajszkiej iszpaźinti wiera sawa szwęta, anie giedas ir slepas nug tuo, nedręs melsties ir poteriu kalbieti akiesé newiernuju. Kurie gatawis ira iszsiżadieti wieros sawa szwętos, nekajpo gaława uź aną padieti, ar źudimus ir płakimus nukętieti. Kurie lajka pri sawes kningas heretiku, anos skajtiti kitiems dalij. Kurie tik senuowes paguonun padawimams, niek-

bileszkoms anun pasakuoms apej wiłkatas, kaukus, stebukłus paparties źieda, łaumes, priźadus. Kurie tik pasakuoms apej bajdikłes, szmiekłas, wajksztiojemus nakti piktun dwasiu, numirielu, ar gała sau padariusiu. Kurie apskielb artima uź czerauninka, ar ragana. Kurie tik suźawiejemams, ątźingiams, pastebiejemams, paczidijemams, ir anun bijos tejp, jog akis, rąkas, kraus żmogaus kita błogajs bus esąties. Kurie tik źiniams ir anun aprejszkimams ejn pri anun, kad pawuogtus ar pamestus dajktus suwuoktum, ąt kartun iszmestum; duod rąka, kad ąt jos łajmé, ąmźiu, smerti iszruokuotum. Kurie tik wardituojems, ikądus giwatej a pakiłus roźej ejn pri anun ir duod liga uźwarditi. Kurie par naujus metus lej ing ądeni cziesté isztirpiusis cyna, ir isz tuo bur giarus metus, łajmę dieł sawes. Kurie tik, jog su źolems gał padariti źmoguj kłuoti, łajmę ąt giwuolu ąt piena, swiesta, bitiun, pasiwedima giwenime, strielczems ąt muszima ir gaudima pauksztiu. Kurie skir dienas ąt łajmingu ir nełajmingu, ir tam tik. Kurie tik sapnams, ir anus iszguldinie, ar tik kningielems apej iszguldima sapnun dieł juoka ir zabuowas parazsituoms. Kurie bur isz źwajzdiun, temima saules, mienese, traszkiejema sienu, stała, łubun, giesmies pauksztiu, kaukima szunun, parbiegima źwieries par kiali, skruostun, ątakiun nieźiejema, cipima ausun, smerti źmoguj, ar kitą kokę nełajmę. Kurie isz lekima pauksztiu, widuriun giwuolu, bur apéj atejnątius dajktus. Kurie truokszt nug Diewa stebukłu ten, kur niera rejkała anun, ar prasza padiejema pri błoga darba, ar papilditus błogus darbus priskajta waléj Diewa. Kurie neszioj pri sawes karteles, małdas raszitas, źuoles ar kitus źękłus, ir wiłas, jog perkuns netręks ing anus, kułka neims, nuogłu smertiu nemirs, bus iszgamintu kanecznéj.

Западнорусское свидѣтельство о литовскихъ богахъ.

Безъ сомнѣнія указанія Ипатьевскаго лѣтописца на литовскія божества свидѣтельство первостепенной важности. Свидѣтельство это къ сожалѣнію весьма короткое, но оно древнѣе польскихъ. А. Брикнеръ въ выше упомянутой статьѣ занимался разборомъ свидѣтельства галицко-волынской лѣтописи, не обращая однако вниманія на подходящее мѣсто изъ хронографа Іоанна Малалы русской редакціи. Мѣсто это приведено было кн. М. Оболенскимъ въ предисловіи къ изданію [1]) Лѣтописца Переяславля - Суздальскаго, составленнаго въ началѣ XIII вѣка, стр. XIX — XXI. Въ «Описаніи рукописей Виленской Публичной библіотеки, Вильна, 1882», Ф. Добрянскій изъ Супрасльскаго списка XVII вѣка тогоже хронографа выписалъ тоже самое мѣсто, представляющее нѣкоторое дополненіе къ Московскому списку. Такъ какъ въ русской наукѣ литовская миѳологія составляетъ область почти не тронутую и мало обработанную, то считаю необходимымъ подробнѣе разбирать это свидѣтельство. — Методъ для надежныхъ изслѣдованій по миѳологіи литовской указанъ былъ уже Г. Прейсомъ. Въ извѣстномъ донесеніи 1841 года, на стр. 28-ой онъ говоритъ слѣдующее: «Литовское племя характеризуетъ свою особенность не однимъ языкомъ; она выражена еще самостоятельнѣе и сильнѣе въ его Миѳологіи. Я постоянно имѣлъ въ виду этотъ предметъ: его нельзя исключить изъ круга занятій Славянскаго Филолога. Кромѣ письменныхъ свидѣтельствъ, многое относящееся къ Миѳологіи Литовскаго народа, сохранилось въ его пѣсняхъ и преданіяхъ. Въ нихъ до сихъ поръ еще живутъ

[1]) Москва, 1851. Временникъ Имп. Моск. Общ. Ист. и Древностей россійскихъ.

Perkunas (Перунъ), Laima (богиня счастія), Banguputtis и т. д. Сличеніе миѳологическихъ понятій и вѣрованій Литовцевъ съ тѣмъ, что извѣстно о Славянскихъ, чрезвычайно поясняетъ Миѳологію обоихъ народовъ. Но чтобы дойти до надежныхъ результатовъ, надобно пройти утомительный, долгій путь предварительныхъ изслѣдованій. Ибо нѣтъ, можетъ быть, другаго предмета, который былъ бы сбивчивѣе и запутаннѣе Литовской Миѳологіи. Всѣ, которые до сихъ поръ излагали религіозную систему сего народа, или увлекались какимъ-нибудь подготовленнымъ взглядомъ, или всего чаще, не хотѣли остановиться въ предѣлахъ, предписываемыхъ Критикою».

Князь М. Оболенскій ограничился сопоставленіемъ короткихъ извѣстій Ипатьевской лѣтописи съ указаніями хронографа и отказался отъ объясненія уже потому, что «Литовская миѳологія до сихъ поръ такъ загадочна и такъ мало обработана». А. Брикнеръ тщательнѣе другихъ разобралъ эти показанія и отмѣтилъ довольно мѣтко характеръ и преимущество русскихъ свидѣтельствъ о литовскихъ богахъ передъ другими. Не зависимо оттого, что русское извѣстіе о литовской миѳологіи предшествуетъ главной массѣ такихъ указаній 16-го вѣка круглыми тремя столѣтіями, необходимо принять въ соображеніе родину этихъ боговъ и различіе мѣстностей, о которыхъ повѣствуютъ составители этихъ извѣстій. Свидѣтельство лѣтописи относится не къ Жмуди, а къ области Керново-Новгородскаго княжества Мендога. Отвергая объясненіе Мерзинскаго (l. c.), который въ формѣ «Нѣнадѣеви» видитъ «Нумадіе» = домовой, А. Брикнеръ усматриваетъ въ Нѣнадѣй соотвѣтствіе Анда-я другаго мѣста. Въ началѣ этихъ словъ встрѣчается j «тужахꙋ же и плевахꙋ, посвойски рекꙋще анда взывающе богы своя Андая и Дивирикса, и вся богы своя поминающе, рекомыя бѣси», но думаетъ А. Брикнеръ, Бѣлоруссъ могъ произносить h вмѣсто литовскаго g (г), тогда искомая форма равнялась бы названію Ганда. Ганда было бы тоже самое, что «Gondu» у Ласицкаго и Фекенштедта, означающее страшилище, или «судьба»,

«доля для дѣвицъ» [1]). Для выясненія этихъ формъ янда (іанда), Андай, предполагаемаго Андѣй (-еви = Нѣнадѣеви) приводимъ статью Супрасльскаго списка Іоанна Малалы о «поганъской прелести в нашой Литвѣ».

«Скажемъ поганьскыѧ прѣлести быти сіцево и в Литвѣ нашей». По описанію Добрянскаго, на полѣ позднѣйшая замѣтка гласитъ: се есть прелесть поганъскаѧ и внашои Литвѣ тосѧ водило злое дѣло и до Витовта, во Витовтову жону во Иръколе сожгли по смерти и потомъ почали переставати жечисѧ.

Далѣе сказано: «Совіи бѣ члкъ, уловівшу емоу дивіи вепрь иземьж из него д҃ (девять) селезеницъ. и вдасть е испечи роженым ѿ него дѣтем. wнѣмьж изедшим е. разгнѣвавсѧ на рожьдшіихсѧ ѿ негw дѣтей покушашесѧ снити въ адъ. wсмерыми враты не възмог деѧтыми хотѣніе свое уполучивъ. нѣкоторому роженому ѿ него рекше снѹ его сказавшю ему поут. братіи же его негодовавшим нань оуспросисѧ оу нихъ дошед взыщу wтца своего и пріиду въ адъ. wтцю же его веч(е)рѧвшю сним, сътвори ему ложе и погребе и вземли. На оутріе въпроси его въставшіма, добро ли покоище имѣлъ еси. wномоуж възопівшю, wх, червьми изѣден бых и гады, пакыж на оутріи сътвори ему веч(е)рю и вложилъ его во скриню древѧну и положилъ и (спать). На оутріе въпроси и, wнъж реч(е) ѧко вчелами и комары многыми снѣден бых, оухъ ми, ѧко тѧжко спах. пакыж на оутріе сътворивъ краду wгньнѧ велику и връже и на wгнь. На оутрие же въпроси его, добрѣ ли почил еси. wномоуж рекшю ѧко дѣтищь вколыбели сладко спах.

Ѡ великаа прѣлесть діаволскаа, ѧж въведе въ литовскы род и въ ѧтвѣзи и въ прусы и въ ѣмъ и въ ливъ, и иныа многіа ѧзыкы, иж совіцею наричютсѧ. мнѧще и дшам своимь суща проводника въ адъ, Совьѧ, бывшему влѣта Авимелеха. иж и нн҃ѣ мрътва телеса своѧ съжигают на крадах, ѧкож Ахилеwс и Еантъ и иніи по рѧду Еліни.

---

[1]) См. Archiv f. slav. Phil. IX, стр. 11.

Сію прѣлесть Совію въведе внѣ, иж приносити жрътвꙋ скверныимъ бгмъ, Андіевѣ (по Обол. **Андаеви**) **и Перкꙋнови рекше громꙋ, иже во Рꙋнѣ, рекше сꙋце** (Обол. **и Жвороунѣ рекше Сꙋцѣ**), **и Тела великъ кꙋзнецъ** (Обол. **И Телавели и съ коузнею**), **сковавше емꙋ слнце, ако свѣтити по земли и възвергшю емꙋ на нбо слнце.**

Приведенное нами мѣсто представляетъ слѣдующія названія литовскихъ боговъ: 1) Перкунови дат. пад. отъ «Перкунъ», по лит. Perkunas; 2) Андіевѣ; 3) Жеворунѣ, у Обол. Жворунѣ; 4) Телявеликъ, у Обол. Телявели. Какъ въ лѣтописи, такъ и въ хронографѣ на первомъ планѣ является «Андіевѣ». Ф. Миклошичъ въ «Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum» форму жворунѣ производитъ отъ именительнаго «жворуна», называя ея dea quaedam slavorum, между тѣмъ какъ въ приведенной главѣ хронографа говорится только о Литовцахъ. Жвороуна вслѣдствіе этого должна называться «dea quaedam lithuanorum». Форма «Андіевѣ» также производима отъ Андіева. Брикнеръ l. c. стр. 10 не находитъ для «Андай» подходящаго слова съ j или a въ началѣ. Супрасльскій списокъ указываетъ на другую возможность объясненія: въ формѣ Андіевѣ вм. Андаеви ясно выдѣляется второй элементъ діева, въ первомъ Ан скрывается слово, котораго именно на Жмуди совсѣмъ нѣтъ, слово angʼis ж. р. ужъ. И. Юшкевичъ въ своемъ литовско-русско-польскомъ словарѣ приводитъ это слово только по Куршату. Въ прусской Литвѣ и въ русско-литовскихъ говорахъ, сохраняющихъ an вм. un, on на югѣ отъ рѣки Нерисъ-Виліи angis напротивъ того въ живомъ употребленіи. По Нессельману angis мѣдянка или ужъ: die Schlange, besonders eine kleine kupferfarbige Gattung, auch wol die Blindschleiche. Въ латышскомъ языкѣ соотвѣствуетъ этому ōdze, др.-слав. жжь, лат. anguis, др.-нѣм. unc, армянск. ods. «Андіевѣ» составлено изъ Анг- и діева, діевас- Ангі, Анг' передъ д перешло въ д' и составлено по аналогіи теперешняго Pońd'ă вм. Pon(as) дёв(ас), Панъ Богъ. Мы получаемъ такимъ образомъ формы *Ангдă, откуда произошло Андаеви, Андѣеви и *Ангд'іᵉва, *Анг'д'іᵉвė

откуда форма хронографа Андіевѣ. Дёвė, дёвейцис говорятъ теперь въ предѣлахъ Лидскаго и Трокскаго уѣздовъ Виленской губерніи.

Жеворунѣ объясняется словами «рекше соуцѣ», также какъ Перкунови «рекше громоу». Миклошичъ l. c. производитъ здѣсь соуцѣ отъ соука canis femina = русск. сука. Ф. Добрянскій читалъ: и же во Роунѣ. Но въ литовскомъ языкѣ есть выраженіе, представляющее подтвержденіе для перваго толкованія: по Куршату źwiërine вечерняя звѣзда, т. е. жвѣрине жвайгждė потому, что при ея появленіи волки начинаютъ рыскать. Нессельманъ для сравненія приводитъ французскую фразу «entre chien et loup». Такихъ звѣздъ «звѣриныхъ» у Литовцевъ нѣсколько: «диджіоjі жвёринė» Юпитеръ или Сатурнъ, «мажоjі жвёринė» Марсъ.

Остается еще четвертый богъ Телявели по Обол., по Супрасльскому списку Телявеликъ. Свѣдѣнія Ипатьевскаго лѣтописца объ немъ отрывочны, сказано только жраше богомъ... и Телявели. Западнорусскій переписчикъ хронографа Іоанна Малалы обстоятельнѣе высказывается: Телявеликъ это кузнецъ, онъ сковалъ солнце, «яко свѣтити по земли». Если «кузнецъ» относится къ Телявелякъ, тогда послѣдній не можетъ быть ни «Таввалсъ», «тевялисъ» (батюшка), (какъ Мерзинскій полагаетъ), ни «Теля-велисъ» лѣшимъ, пугающимъ странниковъ на дорогѣ (Wegeteufel), какъ объясняетъ Брикнеръ. Кузнецъ по литовски называется kalvis, уменьшительное kalvelis, или kă(ъ)lvelis; kaŀvelis превращали можетъ быть въ т'ель-велись, а въ спискѣ 17 вѣка въ теля великъ. Но разгадать эту форму пока не рѣшаюсь. А. Брикнеръ особое вниманіе обратилъ на вторую часть или окончаніе этого слова, усматривая въ немъ велесъ литовскаго народнаго повѣрья. Великъ напомнило бы велюковъ. О нихъ какъ вообще о веляхъ мы уже говорили подробнѣе въ словарѣ.

Чтоже касается вопроса о происхожденіи Андая изъ Ганда, то сомнительно, чтобы Литовцы говорили и янда и ганда. Обращеніе ганда въ і(j)анда и hанда произошло развѣ только по

аналогіи gentaras въ hentar', янтарь (у Бѣлоруссовъ). Но преданій о какомъ-то страшилищѣ (срв. baidỹkle Кур. Scheuche) Гандѣ у Литовцевъ Виленскихъ нѣтъ и всё что Брикнеръ приводить изъ Фекенштедта собрано именно на Жмуди. Наконецъ спрашивается, въ какомъ отношеніи всѣ эти извѣстія между собою и не заимствовалъ ли Ипатьевскій лѣтописецъ нѣкоторыя свѣдѣнія изъ хронографа? Извѣстія о «Телявелѣ» въ хронографѣ полнѣе чѣмъ въ лѣтописи, но въ каждомъ изъ этихъ источниковъ есть указанія, которыя встрѣчаются только въ одномъ изъ нихъ исключительно. Переписчикъ хронографа не знаетъ ни Медейны, ни Диверъкза, а въ лѣтописи нѣтъ свидѣтельства о существованіи Жворуны, рекше сучце. По времени оба источника изъ одного вѣка и повѣствователи, можетъ быть, современники.

Хотя Московская рукопись по письму относится къ XV-ому, (а Вилески-Супрасльская къ XVII вѣку), то всё же по соображеніямъ князя М. Оболенскаго русскій переписчикъ началъ списывать болгарскій переводъ хроники Малалы уже въ XIII вѣку, въ 1261 году: «суказъ» (же поганской прелсти сице, иже Совиа Богомъ нарицаютъ) хронографа на поганскія вѣрованія Литовцевъ сдѣланъ современникомъ составителя Ипатьевской лѣтописи. Въ концѣ выписанной выше главы о «Совіѣ и Литвѣ» въ Супрасльскомъ спискѣ говорится: «лѣт же имѣют ѿ Авімелеха и многогѡ роду скверного Совѣа, до сего лѣта внаж начахом писати книгы си, есть лѣт 3446 лѣт тое было». Отъ Совія, современника Авимелеха, до того года, въ который западнорусскій переписчикъ началъ писать книгы сия прошло 3446 лѣтъ. «Извѣстно, говоритъ князь М. Оболенскій, l. c. стр. XXII, что Авимелехъ, царь Герарскій, былъ современникъ Авраама, а по лѣточисленію Нестора отъ Адама до потопа 2242 года, а отъ потопа до Авраама 1082 года; слѣдовательно отъ Адама до Авраама 3324. Да отъ Авимелеха до лѣта, въ которое начались писатись книгы сия 3446, и того 6770 лѣтъ отъ сотворенія

міра, т. е. 1261 годъ отъ Р. Х.». По Срезневскому[1]) отъ 1262 года. Объясненіе слова Совія можно найдти въ статьѣ академика А. Куника: «Почему Литва и Пруссы назывались Совицею?» помѣщенной въ Запискахъ Ак. Наукъ 1886 года.

Двери велей (душъ покойниковъ) въ свадебномъ причитаніи Литовцевъ Трокскаго уѣзда.

Слѣды древняго культа геніевъ и душъ покойниковъ сохранились не только въ причитаніяхъ надъ покойниками, но и въ свадебной пѣснѣ. На стр. 121—125 мы исключительно выяснили значеніе велей въ загробныхъ представленіяхъ лето-литовскаго племени и объяснили обороты, встрѣчающіеся у Литовцевъ въ причитаніяхъ надъ покойниками. Юл. Липпертъ въ своей книгѣ: «Die Religionen der europäischen Culturvölker, der Litauer, Slaven, Germanen, Griechen und Römer in ihrem geschichtlichen Ursprunge. Berlin, 1881» въ пользу своей теоріи превратилъ литовскій олимпъ въ скудное однообразіе варіацій почитанія душъ покойниковъ и старался лишить Литовцевъ даже своего «Перкуна» (стр. 68). Установляя здѣсь отношенія души-покойника (веля) съ душою-домовымъ (или геніемъ, по литовски тоже велисъ), мы въ виду богатства миѳологическихъ существъ въ латышской и литовской народной поэзіи отвергаемъ это «оскудѣніе» уже потому, что литовская народность слишкомъ мало изслѣдована, чтобы представлялась возможность прійдти къ такимъ отрицательнымъ выводамъ. Главныя средства для пополненія этого пробѣла въ нашихъ знаніяхъ должна дать «деревенская миѳологія», при чемъ изслѣдователь непремѣнно долженъ отказываться отъ отождествленій съ подходящими явленіями

[1]) Срв. вообще «Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстн. и неизвѣстныхъ памятникахъ». Зап. Имп. Ак. Наукъ. Т. 24. Прилож. 4, стр. 139.

болѣе выработаннаго культа у Грековъ и Римлянъ, потому что иначе данныя чистаго опыта извращаются въ угоду излюбленнаго гипотеза и апріорныхъ взглядовъ.

Сообщенное ниже причитаніе и сцена изъ начала свадьбы заимствованы изъ рукописнаго сборника Ѳ. Зыкуса, о которомъ рѣчь была выше на стр. 165-й.

По сообщенію Ѳ. Зыкуса, выраженіе «o atdarykite velu durėles» встрѣчается въ плачѣ невѣсты наканунѣ свадьбы при слѣдующихъ обстоятельствахъ. Наканунѣ свадьбы невѣста (nů-taka) со старшей дружкой (vir'ause prëmergė), часто родная сестра, идетъ приглашать на свадьбу всѣхъ жителей своего околотка. Невѣста и старшая дружка одѣты въ полный свадебный уборъ. Свадебный уборъ состоитъ изъ салопа (ƀaronai), рутянаго вѣнка (apsikaiš'us rutomi) съ лентами (su kasnikais), висящими черезъ плечо. Приглашая на свадьбу, заходятъ въ домъ и кланяются каждому отдѣльно: на эти поклоны приглашенные отвѣчаютъ словами: «благослови Богъ» (Dëve palaimink).

Обращаясь ко всѣмъ въ семействѣ и вновь кланяясь, невѣста произноситъ приглашеніе: Просилъ отецъ, просила мать, прошу и я на свадьбу. Обошедши для приглашенія всѣхъ жителей деревни, невѣста и дружка возвращаются въ сумеркахъ домой. Когда сумерки еще не наступали, тогда онѣ гдѣ нибудь поджидаютъ, «чтобы набралось сколько нибудь молодежи у ея родителей». Войдя во дворъ, невѣста такъ начинаетъ причитывать:

Oi aš pareinu, aš parvaikščoju,
O in tevel'o didį dvarelį,
O pro sesutes rutu darželį,
O pro brolel'o višn'u sodelį.

Ой, я прихожу, я возвращаюсь,
О, въ большой дворъ отца,
О, мимо рутянаго садика сестрицы,
О, мимо вишневаго садика братца.

Вступивши на дворъ отцовскаго дома, она продолжаетъ:

Vejale mano, meiloje mano,
Daug jau numin'au tawo žolel'u,
Daug kart nukrėč'au gailę raselę
Ir daug pridar'au visaip takel'u,
Kolei užaugau pas tevelėlį
Pas tevelėlį, augintojelį.
Daugeu ne mins'u tavo źolelės,
Daugeu ne krės'u gail'as raselės,
Ir ne darīs'u visaip takel'u.
Jau tikt pernešu ši vakarėli
Ši vakarėli ir rīt rīteli,
Ir rīt rīteli žalę rutelę
Žalę rutelę ant galvužėlės.
Nog rīt dienelės mins'u dvarelį
Pas anitėlę su nůmetėl'u.
Pragaiš ant amž'u meilus žodel'ai
Meilus žodel'ai mano motinėles,
O tiktai skambės rustus žodel'ai
Rustus žodel'ai piktos anitėlės.

Потомъ невѣста, оборачиваясь къ цвѣтнику, причитываетъ такими словами:

Pirmoi šalelei rutu darželis,
Rutu darželīj jaunos sesutės,
Jaunos sesutes rutelę skīnė.
Rutelę skīnė, vainikus pīnė.
Reikej pripinte mano seselės,
Da nor tris šimtus man vainikėl'u
Aš parneš'ośu jauna mergelė
Tůs tris šimtel'us rutu vainikel'u
Vi°ną šimtelį šį vakarėlį,

Antrą šimtelį rītoj rīteli,
Trečę šimtelį rītoj rīteli,
Ik nuvaž'ůśu aš in bažnīčę.

Къ сестрѣ или старшой подружкѣ обращаясь невѣста произноситъ слова:

Renkis, sesele, sesute buti,
Manę sesute rīt palīdėti,
Uždėt ant manes žalę rutelę
Žalę rutelę paskutini karteli.
Išleidus manes, sesute mano,
Mokėk, sesele, rutelę sėti
Mokėk, sesėle, ir apravėti,
Tikt neapželdik žal'ams žolelėms
Ir ne užželdik gail'oms dilgelėms.

Собирайся, сестрица, дружкою быть
Меня сестру-то завтра провожать,
Надѣть на меня зеленую руту,
Зеленую руту въ послѣдній разъ.
Проводивши меня, сестрица моя,
Умѣй, сестрица, руту сѣять
Умѣй, сестрица, и траву выпалывать
Не дай зарости только зелеными травками
И не заращивай (сада) жгучей крапивой.

Обращаясь къ вишневому саду, невѣста произноситъ:

Antroi šalelei višn'u sodelis,
Višn'u sodelīj gegutė kukůja.
Gana kukůti raibai gegutei:
Jau iškukawo, jau išlingavo,
Jau išlingavo raiba gegelė
Motės dukrelę, tėvo slugelę

Išvikit brolelei raibą gegutę
Raibą gegutę iš sodužel'o.
Pra-ej' čėselis jau jai kukûti,
Dabar kukûju aš merguželė
Rasi kukûśu visą amželį.

Окончивъ это причитаніе, невѣста обращается потомъ къ старшему дружкѣ или брату (brol'ui vir'auśam) и плачетъ такимъ образомъ въ голосъ:

Broleli mano, mīlimas mano,
Renkis, broleli, brolel'u b́uti,
Renkis padėti kel'o kel'auti,
Kel'o kel'auti šventon bažnīč'on.
Ne tikt bažnīč'on ir svetimon šalelėn.
Ten pamatīsi, mano broleli,
Mano buitelę iki smertelei.

Братецъ мой, милый ты мой,
Снаряжайся, братецъ, дружкомъ быть,
Приготовляйся помогать странствовать,
Идти въ святой храмъ,
Не только въ храмъ, но и на чужую сторону.
Тамъ ты увидишь, мой братецъ,
Житье-бытье мое до самой смертушки.

Говоря эти слова, невѣста мало по малу приближается къ дверямъ и подошедши близко останавливается со двора у нихъ и причитываетъ такимъ образомъ:

Oi nerugokit, tėvelei mano,
Ne daug numin'au žal'os žolelės,
Ne daug nukrėč'au gail'as raseles.
Aš prasimin'au s'aurą takelį
Par tevužel'u dīdį dvarelį.
Tėvelei mano, augintojelei,

Atidarīkit vėlu dureles,
Atklemkavokit pli°no klemkeles
Oi ir inleiskit manę, dukrelę.
Manę dukrelę, savo slugelę.
Jau prikukavau gana ik š'olei,
O ir prišalau ant didž'o šalč'o.
Nuspaude kojas man čebatėlei,
Nutrauke rankas aukso ži°delei
Nusvėrė peč'us svāmbus baronelei,
Ir nog galvelės krint vainikėlei.
Leiskit, tėvelei, mus su seserėle:
Ji atšn'uravos šilku šn'urel'us,
Nujims nog peč'u man baronel'us
Ir nog galvelės rutu vainikėl'us.
Aš ne pakel'u savo rankel'u
Mano rankelės, kai sukalstitos
Kai sukalstitos aukso ži°deleis.

О не осерчайте, родители мои,
Не много отоптала я зеленой травки (муравушки),
Не много стряхнула я «горестной» росы.
Я проложила узенькую тропинку
По широкому двору родителей.
Родители мои, воспитатели,
Открывайте дверцы велей,
Отодвиньте стальныя клямки (задвижки),
Ой, пускайте меня, вашу дочь,
Меня дочь, вашу слугу.
Уже довольно доселѣ я куковала,
Ой, замерзла отъ большаго мороза.
Прижали чоботы мои ноги,
Свалились съ рукъ золотыя перстни,
Отжали плеча тяжелые «баранки» (шуба)

И съ головы падаетъ вѣнокъ.
Пустите, родители, насъ со сестрою:
Она отвяжетъ шелковую шнуровку,
Она сниметъ съ плечъ моихъ шубу
И съ головы рутяной вѣнокъ.
Я не подыму своихъ рукъ:
Мои руки какъ закованныя,
Закованныя отъ золотыхъ перстней.

Когда невѣста такъ жалостно причитаетъ, въ сѣняхъ пляска и игра пріостанавливается. Подходитъ отецъ или мать (а если ихъ нѣтъ, тогда старшій въ семействѣ) къ дверямъ, при послѣднихъ словахъ приведеннаго плача отворяетъ дверь и проситъ въ хату (prašau vidurīn). Какъ только двери отворяются невѣста вновь начинаетъ причитывать, обращаясь опять къ подружкѣ:

Žemík, sesute, skirpsto slangstelį
Kad ne sukrėšče kresno stogel'o,
Ne nubarstiča žal'u rutel'u.
Brang'os, sesute, žal'os ruteles
Paskutin'u kartu jau ant galvelės.

Затѣмъ невѣста входитъ въ сѣни, кланяется и благодаритъ того, кто отворилъ дверь, такими словами:

Dėkui, tėveli, augintojeli,
Ka ne vargdinai īlgo česel'o,
Ilgo čėsel'o savo dukreles.
Aš apvaikšč'ojau šendi[e] daug dvarėl'u,
Daug kart palankeu žemai galvelę,
Del to nujilsau jauna mergelė.
Ni[e]kur neradau tok'o dvarel'o,
Kai mano mi[e]lo, mi[e]lo tevel'o.
Kad nor jis mažas, dīdei mantingas.

Č'anai girdėjau muzikėlei gri žė,
Muzikelei gri°žė, jaunimelis šoko,
Jaunimėlis šoko, dainas dainavo.

Подходя къ молодежи невѣста съ каждымъ цѣлуется и кланяется и голоситъ такимъ образомъ:

Ar če krikštinas, ar pakastinas:
Kodėl ne gri°že gail'os skripkelės?
Ir ne bubnina garsus bubnelei
Ir ne ul'oja didis pulkelis
Slaunu bernel'u, jaunu mergel'u,
Mano tavaršč'u ir tavarškel'u.

Переступивши порогъ, невѣста обходитъ всѣхъ и кланяется и причитываетъ:

Oi aš pereišu skirpsto slangstelį
Oi ir ištaršu kelis žodel'us.
Pirmas žodelis ponui Dievul'ui,
Antras žodelis panai Švenč'ausei,
Treč'as žodelis šiti°ms namelems,
Mano tėvel'ui ir motinelei
Ui dėkui, dėkui mi°lam tev'al'ui,
Mi°lam tev'al'ui ir motinėlei.
Oi ka surenget didę rengelę
Ir ka sukrovėt augštus kraitel'us.
Oi tikt ne dėkui mi°lam tėv'al'ui,
Mi°l'am tėv'al'ui ir motinėlei,
Oi sakė svi°tas ir giminėlės
Mano tėv'alei, ne gėrovėlei,
Oi tikt išgėrė vi°ną stiklelį,
Oi ir prapulde manę, mergelę
Oi aš prapuldž'au žalę rutelę,
Žalę rutelę valną valelę.

По окончанію причитанія невѣста поздоровавшись со всѣми, со старшей дружкой и другими подругами отправляется въ свѣтлицу (лит. in sekličę), гдѣ ей снимаютъ рутяные вѣнки. Наконецъ она возвращается опять къ молодежи и наслаждается танцами и пѣснями, продолжающимися до утра.

Нужно замѣтить, что составныя части приведеннаго здѣсь плача встрѣчаются въ болѣе или менѣе неполномъ видѣ въ Эйшишкахъ и Конявѣ, Лидскаго уѣзда Вил. губ., гдѣ кунигуютъ напр. слѣдуюшимъ образомъ:

Jautelei mano, bujokelei mano
Aš jus gańaũ žal'aî gir'äłai etc.
или: Oi aš einu, nepaainu
Prëš aukštoji kalnéłi.
Tēp aš jauna prëš swecimon šaléli и т. д.

Варіантъ къ причитанію около дверей отцовскаго дома представляетъ Конявское куниговање слѣдующаго рода:

Rutéła mana,
Žalasei žolinele, langvasei parėdełe.
Brolelei mane, brolele sakalele,
Oi ne prijimkit šito wainikeli:
Šitas wainĩkas ne mergelú nupintas
Ne iš żal'os rutäl'ōs,
Iš gail'ū dzirgełel'u.
Oi aš pareinu, aš jauna pērūl'oju
Per tevulo dvareli;
Atsidarĩkit žal'u waru durelis,
Nu gr'ukitës su kircine słankstelis,
Sudumdėkit murėł'u senelis,
Suzgaubēkit cikłálu łangełi,
Mana jauna eimance,
Kab sauła ne tekance.

ОПЕЧАТКИ ВЪ ПЕРВОМЪ ИЗДАНІИ КАТИХИЗИСА (1595 г.).

4, 20 êß tàpęs вм. aß tàpęs.
4, 25 priſâkismus вм. priſâkimus.
5, 26 kódiin вм. kodrin.
5, 31 mẽżdio вм. mẽdżio.
7, 14 laupſeṕ вм. laupſeſṕ
10, 16 dàikkai вм. dàiktai.
12, 12 Chrjstus вм. Christus.
12, 16 ſtẽłamẽ вм. ſkẽłamẽ. Срв. стр. 112.
12, 18 Izus Cġriſtůs вм. Jezus Chriſtus.
12, 24 įau вм. iau.
13, 22 Ahriſtaus вм. Chriſtaus.
12, 28 tųrėt вм. turėt.
14, 21 tąi вм. tai
15, 29 ałaidźẽmẽ вм. atłaidźẽmẽ.
19, 25 ßwęiczẽuſios вм. ßwęnczẽuſios.
19, 31 ſąwąṗ вм. ſawąṗ.
20, 6 atłąiſtų́ вм. atłaiſtų́.
20, 15 слогъ ßniup въ словѣ ßniupſcziodami два раза напечатано.
22, 9 Wîßpaty вм. Wîeßpaty.
23, 11 kikeiimo вм. tikeiimo.
23, 24 pįkẽte вм. penkẽte. См. стр. 102.
24, 11 Chiſtus вм. Chriſtus.
26, 33 pitko вм. pikto.
29, 11 ſitâi вм. ßitâi.
29, 12 ſau żadêtąi вм. ſau żadetąii.
29, 15 Diowo вм. Diewo. Ср. у Довконта «Budas» 54 tiowo вм. tiawo, tiewo род. пад. отъ tẽwas отецъ (Гтл. Zur lit. Dialektologie, стр. 23).
31, 6 pawêłkßłu вм. pawêikſłu.

32, 3 waikẽkų вм. waikẽłų.
33, 8 Pałáminti ne įż agtos вм. Pałáiminti neįżagtós.
33, 10 kęucźẽ вм. kęncźẽ (т. е. kæncźẽ).
34, 11 tiežiomis вм. tîciomîs срв. стр. 116.
37, 18 bďdu вм. budu.
38, 19 grîeßas вм. grießnas.
39, 26 ßęrgeio вм. ſærgeio: срв. 39, 19 ſærgeioś.
40, 25 pieß rikią вм. prieß rikią.
41, 2 ârkąnczius вм. âłkanczius.
43, 20 atłest вм. atłeiſt.
44, 22 dangẽus вм. daugẽus.
44, 30 prim вм. pirm.
48, 8 įiudiutas вм. įiudintas.
48, 11 paſwękintumbei вм. paſwęikintumbei т. е. paſwæikintumbei.
48, 21 ligôdis вм. ligônis. Срв. стр. 88.
50, 32 ątſtot вм. atſtot.
52, 16 ßidiés вм. ßirdiés.
53, 1 ſaldźiâśiẽs вм. ſaldźiâuśiẽs.
54, 28 Aqnino вм. Aquino.
55, 7 wiles glitéiimas можетъ быть вм. wilẽs g(i) litéiimas. Срв. переводъ этой пѣсни (Adoro te devotè latens Deitas) у Беллармина:

Garba tau, Diewie, kuris dingies tuôſa
Duônos ir wino del musu zynkłuôſa.
Tau ßirdis wiſa padoſt, Diewe mano,
Nor Sakramento tawo neiżmano.
Cia akis muſu, cia paragawimas,
Cia wilias runkû daſiliteiimas.

56, 25 paſwękinimas вм. paſwęikinimas: см. выше 48, 11.
58, 5 Witßpatie вм. Wießpatie.
58, 9 Kłentis вм. Kełentis.
58, 11 drin' wâro вм. drin' wârdo.
59, 1 ttẽczio вм. trẽczio.

ОПЕЧАТКИ И ПОПРАВКИ.

Стр. IV примѣч. 2-я строка читай: сдѣланномъ вм. сдѣланною.

XVI послѣдняя строка снизу: святые вм. святыя.

XVIII пятая строка сверху: католической вм. католическій.

XIX вторая строка сверху: только вм. голько.

XXXVIII, 4-я строка снизу: Барановскаго вм. Бароновскаго.

XL, 15-я строка сверху: Н. Даукши вм. И. Даукши.

LXIII, 21 строка сверху: падежѣ вм. паджѣ.

9, 10: tamȇ м. б. вм. tamé.

9, 18: ßwęczéuſią вм. ßwęczeuſią.

9, 33: Цифра 27 должна стоять передъ словомъ patôgumą.

10, 12: iiſſâi вм. iiſſai.

11, 9: waldżîoie вм. waldżioie.

11, 14: Mudrusiakęs̈ вм. Mudrusiakeṡ.

11, 28: nukriżȇwôtas вм. nukriżȇwotas.

13, 31: bę̇driſtę вм. bę̇dristę.

15, 10: mûſų вм. muſų.

16, 1: Máłda вм. Małda.

16, 17: слово wádiname перенести нужно въ 20-ю строку какъ соотвѣтствіе слова «áłgame».

16, 25: muſſų вм. mûſſų.

17, 11: táwo вм. tawo.

17, 19: małônę вм. małonę.

18, 4: м. б. kałtȇs вм. kaltȇs.

18, 24: Búſsimȇ вм. Buſsimê.

19, 13: ßwętós вм. ßwętos.

23, 2: Ketwirta Daiktą Krikßcźoni вм. ketwirta Daiktą krikßcźoni.

24, 20: darîdami вм. daridami.

30, 28: ġẽrái вм. ġẽrąi.
43, 19: mâno вм. mano.
44, 1: pagęłbek вм. pagęłbęk.
44, 25: неясно м. б. gẽróṗ вм. gęróṗ.
51, 20: Wießpatį вм. Wießpati.
51, 23: nẽ вм. nę.
52, 33: meiłá вм. meiła.
53, 9: dauġ вм. dang.
53, 15: ięmp' вм. iemp'
53, 17: ßwęczęuſẽſis вм. ßwęczęuſẽſis.
54, 1: atłáiſt вм. atłaiſt.

Къ стр. 64 замѣтить нужно, что образецъ польско-литовскаго евангелія въ приложеніяхп по разнымъ обстоятельствамъ отпечатано небыло.

67, строка 27-я первой полосы: Христіанскаго вм. Христьянскаго.

79, второй заговоръ въ русскомъ переводѣ: солнце — солнцемъ, мѣсяцъ—мѣсяцемъ, земля—землею, рѣка — рѣкою и т. д.

На стр. 81, къ статьѣ įźûlumas прибавить надо: yźulas. Нес. ungewöhnlich, yźulas sanarys т. е. необыкновенный, тоже самое что sanaris kokis, ne kaip reikia.

На стр. 88, къ статьѣ lůmas—станъ срв. CD nes nůg wiſſų lůmų norejo W. Chriſtus turet ludimo užgimimo sawo.

95. Вм. Valkenika читать нужно Valkenikai, самое мѣстечко изрѣдка называется Valkenikas.

125, 12-я строка второй полосы: миѳологическія вм. миѳолотческія.

130, 3 примѣчанія Н. Даукши вм. И. Даукши.

Знакъ ĩ употребляется въ сказкѣ Сигуте вм. iᵃ, ẽ (срв. стр. 136).

135, вторая строка снизу: šalá вм. šąla.

142, 7-ая строка снизу: išska'łbs вм. iška'łbs.

155, 3-я строка снизу: читай Уж вм. Ужъ.

157, 17-я строка сверху: дѣлаетъ вм. сдѣлаетъ.

160 о «Валкеника» см. выше замѣчаніе къ стр. 95-й.

164 moč'ute вм. moczjuté.